T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU İKTİSADI ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

BAĞIMSIZ PARA POLİTİKASI ÇERÇEVESİNDE REZERV OPSİYON MEKANİZMASI ve KATSAYISININ ANALİZİ

Mehmet ALTUNTAŞ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Sadi UZUNOĞLU

EDİRNE, 2018

T.C.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KAMU İKTİSADI

ANABİLİMDALI

DOKTORA TEZİ

Mehmet ALTUNTAŞ tarafından hazırlanan **"Bağımsız Para Politikası Çerçevesinde Rezerv Opsiyon Mekanizması ve Katsayısının Analizi"** Konulu **Doktora** Tez Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 27.-28 maddeleri uyarınca **08.01.2018 Pazartesi** günü saat **10.30'da** yapılmış olup, tezin ***Kabulüne OYBİRLİĞİ**/~~OYÇOKLUĞU~~ ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Prof. Dr. İ. Sadi UZUNOĞLU	Kabul edilmesine	
Prof. Dr. A. Burak ATAMTÜRK	Kabul edilmesine	
Doç. Dr. Zahide AYYILDIZ ONARAN	Kabul edilmesine	
Doç. Dr. Gökhan SÖNMEZLER	Kabul edilmesine	
Doç. Dr. Ayhan AYTAÇ	Kabul Edilmesine	

* Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında "Kabul Edilmesine/Reddine" seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİN FORMU

Referans No	10179332
Yazar Adı / Soyadı	MEHMET ALTUNTAŞ
T.C.Kimlik No	27569201822
Telefon	5322650462
E-Posta	mehmet.altuntas@nisantasi.edu.tr
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	Bağımsız Para Politikası Çerçevesinde Rezerv Opsiyon Mekanizması ve Katsayısının Analizi
Tezin Tercümesi	Reserve Option Mechanism and Coefficient Analysis on Independent Monetary Policy
Konu	Bankacılık = Banking ; Ekonomi = Economics
Üniversite	Trakya Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	
Bilim Dalı	
Tez Türü	Doktora
Yılı	2018
Sayfa	202
Tez Danışmanları	PROF. DR. İSMAİL SADİ UZUNOĞLU
Dizin Terimleri	Para arzı=Money supply ; Merkez Bankası=Central Bank ; Parasal aktarım=Monetary transmission ; Para politikaları=Monetary policies ; Para politikası araçları=Monetary policy toolls
Önerilen Dizin Terimleri	
Kısıtlama	36 ay süre ile kısıtlı

Tezimin,Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi Veri Tabanında arşivlenmesine izin veriyorum. Ancak internet üzerinden tam metin açık erişime sunulmasının 29.01.2021 tarihine kadar ertelenmesini talep ediyorum. Bu tarihten sonra tezimin, bilimsel araştırma hizmetine sunulması amacı ile Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi tarafından internet üzerinden tam metin erişime açılmasına izin veriyorum.
NOT: Erteleme süresi formun imzalandığı tarihten itibaren en fazla 3 (üç) yıldır.

29.01.2018

İmza:.....

Tezin Adı: Bağımsız Para Politikası Çerçevesinde Rezerv Opsiyon Mekanizması ve Katsayısının Analizi

Hazırlayan: Mehmet ALTUNTAŞ

ÖZET

Bankaların bankası olarak aldığı kararlarla birçok makroekonomik büyüklük üzerinde etki meydana getiren Merkez Bankaları, küresel piyasalarda yaşanan gelişmeler doğrultusunda geleneksel araçların yanında çok sayıda geleneksel olamayan para politikası aracıyla piyasaya müdahale etmektedir. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın kullandığı bu politika araçlarından birisi de rezerv opsiyon mekanizmasıdır. Karşılıklar politikası dahilinde kullanılan bu aracın birçok ekonomik değişken üzerinde etki oluşturması beklenmektedir.

Bu doğrultuda rezerv opsiyon mekanizması ile brüt uluslararası rezervler, aylık ortalama döviz kuru, Tüketici Fiyat Endeksi, Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi ve tüketici güven endeksi verileri kullanılarak oluşturulan analizler ile söz konusu politika aracının etkinlik düzeyi sorgulanmıştır.

Sonuç olarak rezerv opsiyon mekanizmasının ölçümlenen değişkenler üzerinde bir ay gibi kısa vadeli bir etki süresine sahip olduğuna; bununla birlikte söz konusu etkinin beşinci aydan itibaren durağan bir seyir izlediği sonucuna ulaşılmıştır. Mekanizmanın etki süresi kısa olsa da fiyat istikrarının ve finansal istikrarın sağlanmasında bir geçiş aracı olarak kullanılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler:

Para Politikası, Merkez Bankası Bağımsızlığı, Rezerv Opsiyon Mekanizması, Fiyat İstikrarı

Dissertation Topic: Reserve Option Mechanism and Coefficient Analysis on Independent Monetary Policy

Prepared by: Mehmet ALTUNTAŞ

ABSTRACT

With the decisions taken by the banks as a bank, the Central Banks intervene in the market in terms of developments experienced in the global markets by means of traditional, non-traditional monetary policy as well as traditional instruments. One of these policy instruments used by the Central Bank of Turkey is the reserve option mechanism. It is expected that this vehicle, which is used within the provisions policy, will have an impact on many economic variables.

In this direction, the analysis of the reserve option mechanism, gross international reserves, monthly average exchange rate, consumer price index, domestic producer price index and consumer confidence index and the level of effectiveness of the policy tool were questioned.

As a result, the reserve option mechanism has a short-term effect on the measured variables, such as one month; with the result that the effect has been observed as a result of a static course from the fifth month on. Although the duration of the mechanism is short, it is suggested to use it as a means of transition in achieving price stability and financial stability.

Key Words:

Monetary Policy, Central Bank Independence, Reserve Option Mechanism, Price Stability

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **i**

ABSTRACT ..... **ii**

İÇİNDEKİLER ..... **iv**

TABLOLAR LİSTESİ ..... **vii**

ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **x**

KISALTMALAR ..... **xiii**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM

MERKEZ BANKACILIĞI ve PARA POLİTİKASI

1.1. Teorik Açıdan Merkez Bankacılığı 5

1.2. Merkez Bankacılığının Tarihsel Gelişimi 9

1.2.1. Dünya'da Merkez Bankacılığı 9

1.2.2. Türkiye'de Merkez Bankacılığı 12

1.3. Merkez Bankası Bağımsızlığı Literatürü 15

1.3.1. Merkez Bankası Bağımsızlığı 15

1.3.2. Bağımsızlık Türleri 17

1.3.3. Merkez Bankası Bağımsızlığının Ölçütleri 20

1.4. Teorik Perspektiften Para Politikası 23

1.4.1. Para Politikası Kavramı 24

1.4.2. Para Politikası Uygulamalarındaki Amaçlar 25

1.4.2.1. Fiyat İstikrarı 27

1.4.2.2. Yüksek İstihdam 28

1.4.2.3. Sürdürülebilir Ekonomik Büyüme 29

1.4.2.4. Ödemeler Dengesi İstikrarı 30

1.4.3. Para Politikası Stratejileri 32

1.4.3.1. Döviz Kuru Hedeflemesi Stratejisi.....32

1.4.3.2. Parasal Hedefleme Stratejisi.....33

1.4.3.3. Enflasyon Hedeflemesi Stratejisi 34

İKİNCİ BÖLÜM

PARA POLİTİKASI ARAÇLARI ve REZERV OPSİYON MEKANİZMASI

2.1. Parasal Aktarım Mekanizması.....38

2.2. Para Politikası Araçları.....44

2.2.1. Açık Piyasa İşlemleri 45

2.2.2. Reeskont İşlemleri.....46

2.2.3. Zorunlu Karşılık Oranları.....48

2.2.4. İletişim Politikası 50

2.2.5. Kredi ve Faiz Oranı Kontrolleri 50

2.2.6. Kısa Vadeli Faiz Oranları ve Koridor Faizi 51

2.2.7. Niceliksel (Miktarsal) Genişleme.....54

2.2.8. Döviz İşlemleri.....55

2.2.9. Rezerv Opsiyon Mekanizması 56

2.2.9.1. Rezerv Opsiyon Mekanizmasının İşleyişi 57

2.2.9.2. Rezerv Opsiyon Mekanizmasının Etkileri.....62

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

REZERV OPSİYON MEKANİZMASI ve KATSAYISININ ANALİZİ

3.1. Araştırmanın Amacı.....64

3.2. Araştırma Modeli ve Hipotezler.....64

3.3. Evren ve Örneklem.....66

3.4. Verilerin Toplanması 67
3.5. Verilerin Çözümlenmesi ve Yorumlanması 67
3.5.1. ARCH Modeli 68
3.5.2. GARCH Modeli 69
3.5.3. EGARCH Modeli 69
3.5.4. PARCH Modeli 70
3.5.5. CGARCH Modeli 70
3.5.6. Birim Kök ve Eşbütünleşme Testi 71
3.5.7. Granger Nedensellik Testi 72
3.5.8. Verilerde ARCH (Volatilite) Etkisinin Sınanması 79
3.5.8.1. Brüt Uluslararası Rezervler Değişkeni Sonuçları 81
3.5.8.2. Rezerv Opsiyon Mekanizması Değişkeni Sonuçları 84
3.5.8.3. Tüketici Güven Endeksi Değişkeni Sonuçları 93
3.5.8.4. TÜFE Değişkeni Sonuçları 96
3.5.8.5. Aylık Ortalama Döviz Kuru Değişkeni Sonuçları 99
3.5.8.6. Üretici Güven Endeksi Değişkeni Sonuçları 108
3.5.9. Varyans Ayrıştırma Modelleri 117
3.5.9.1. Model 1 Varyans Ayrıştırma Analizi 117
3.5.9.2. Model 2 Varyans Ayrıştırma Analizi 120
3.5.9.3. odel 3 Varyans Ayrıştırma Analizi 126
3.5.10. Eşbütünleşme ve Nedensellik Modelleri 160
3.5.10.1. Model 1 Eşbütünleşme ve Nedensellik Analizi 160
3.5.10.2. Model 2 Eşbütünleşme ve Nedensellik Analizi 168
3.5.10.3. Model 3 Eşbütünleşme ve Nedensellik Analizi 178
SONUÇ 191
KAYNAKÇA 195

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Merkez Bankası Sayıları *10*
Tablo 2: Yasal Bağımsızlığın Unsurları *19*
Tablo 3: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Faiz Oranları (%) *52*
Tablo 4: Rezerv Opsiyon Mekanizması Döviz İmkanlarının Gelişimi *59*
Tablo 5: Rezerv Opsiyon Mekanizması Altın İmkanlarının Gelişimi *60*
Tablo 6: Analizde Kullanılan Değişkenler ve Kısaltmaları *66*
Tablo 7: Verilerin Durağanlık Sınaması *75*
Tablo 8: Verilerin Durağanlık Sınaması (Devam) *75*
Tablo 9: Verilerin Durağanlık Sınaması (Devam) *75*
Tablo 10: Augmented Dickey - Fuller Durağanlık Testi Sonuçları *76*
Tablo 11: Augmented Dickey - Fuller Durağanlık Testi Sonuçları (Devam) *76*
Tablo 12: Augmented Dickey - Fuller Durağanlık Testi Sonuçları (Devam) *76*
Tablo 13: ARCH (Volatilite) Etkisi Değerlendirme Özet Tablosu (FARKGIR) *79*
Tablo 14: ARCH (Volatilite) Etkisi Değerlendirme Özet Tablosu (FARKROM) *79*
Tablo 15: ARCH (Volatilite) Etkisi Değerlendirme Özet Tablosu (FARKCCI) *80*
Tablo 16: ARCH (Volatilite) Etkisi Değerlendirme Özet Tablosu (FARKCPI) *80*
Tablo 17: ARCH (Volatilite) Etkisi Değerlendirme Özet Tablosu (FARKMARE) *80*
Tablo 18: ARCH (Volatilite) Etkisi Değerlendirme Özet Tablosu (FARKPPI) *81*
Tablo 19: FARKGIR Değişkeni Regresyon Tablosu *81*
Tablo 20: FARKGIR Değişkeni ARCH LM Testi Sonuçları *82*
Tablo 21: FARKGIR Değişkeni Ardışık Bağıntı (36 Gecikme ile) Test Sonuçları *83*
Tablo 22: FARKROM Değişkeni Regresyon Tablosu *84*
Tablo 23: FARKROM Değişkeni ARCH LM Testi Sonuçları *85*
Tablo 24: FARKROM Değişkeni ARCH(5), GARCH(0) ve THRESHOLDER(0) Testi Sonuçları *86*
Tablo 25: FARKROM Değişkeni ARCH(1), GARCH(1) ve THRESHOLDER(0) Testi Sonuçları *87*
Tablo 26: FARKROM Değişkeni TARCH ve THRESHOLDER(1) Testi Sonuçları *88*
Tablo 27: FARKROM Değişkeni EGARCH ve THRESHOLDER(1) Testi Sonuçları *89*
Tablo 28: FARKROM Değişkeni COMPONENT ARCH(1,1) Testi Sonuçları *90*
Tablo 29: FARKROM Değişkeni PARCH Testi Sonuçları *91*
Tablo 30: FARKROM Değişkeni Ardışık Bağıntı (36 Gecikme ile) Test Sonuçları *92*
Tablo 31: FARKCCI Değişkeni Regresyon Tablosu *93*
Tablo 32: FARKCCI Değişkeni ARCH LM Testi Sonuçları *94*

Tablo 33: FARKCCI Değişkeni Ardışık Bağıntı (36 Gecikme ile) Test Sonuçları 95
Tablo 34: FARKCPI Değişkeni Regresyon Tablosu 96
Tablo 35: FARKCPI Değişkeni ARCH LM Testi Sonuçları 97
Tablo 36: FARKCPI Değişkeni Ardışık Bağıntı (36 Gecikme ile) Test Sonuçları 98
Tablo 37: FARKMARE Değişkeni Regresyon Tablosu 99
Tablo 38: FARKMARE Değişkeni ARCH LM Testi Sonuçları 100
Tablo 39: FARKMARE Değişkeni ARCH(5), GARCH(0) ve THRESHOLDER(0) Testi Sonuçları 101
Tablo 40: FARKMARE Değişkeni ARCH(1), GARCH(1) ve THRESHOLDER(0) Testi Sonuçları 102
Tablo 41: FARKMARE Değişkeni TARCH ve THRESHOLDER(1) Testi Sonuçları 103
Tablo 42: FARKMARE Değişkeni EGARCH ve THRESHOLDER(1) Testi Sonuçları 104
Tablo 43: FARKMARE Değişkeni COMPONENT ARCH(1,1) Testi Sonuçları 105
Tablo 44: FARKMARE Değişkeni PARCH Testi Sonuçları 106
Tablo 45: FARKMARE Değişkeni Ardışık Bağıntı (36 Gecikme ile) Test Sonuçları 107
Tablo 46: FARKPPI Değişkeni Regresyon Tablosu 108
Tablo 47: FARKPPI Değişkeni ARCH LM Testi Sonuçları 109
Tablo 48: FARKPPI Değişkeni ARCH(5), GARCH(0) ve THRESHOLDER(0) Testi Sonuçları 110
Tablo 49: FARKPPI Değişkeni ARCH(1), GARCH(1) ve THRESHOLDER(0) Testi Sonuçları 111
Tablo 50: FARKPPI Değişkeni TARCH ve THRESHOLDER(1) Testi Sonuçları 112
Tablo 51: FARKPPI Değişkeni EGARCH ve THRESHOLDER(1) Testi Sonuçları 113
Tablo 52: FARKPPI Değişkeni COMPONENT ARCH(1,1) Testi Sonuçları 114
Tablo 53: FARKPPI Değişkeni PARCH Testi Sonuçları 115
Tablo 54: FARKPPI Değişkeni Ardışık Bağıntı (36 Gecikme ile) Test Sonuçları 116
Tablo 55: Model 1 VAR (Vector Autoregression) Tahmin Sonuçları 117
Tablo 56: Model 1 Varyans Ayrıştırma Sonuçları 119
Tablo 57: Model 2 VAR (Vector Autoregression) Tahmin Sonuçları 120
Tablo 58: Model 2 Varyans Ayrıştırma Sonuçları 123
Tablo 59: Model 3 VAR (Vector Autoregression) Tahmin Sonuçları 126
Tablo 60: Model 3 Varyans Ayrıştırma Sonuçları 129
Tablo 61: Model 1 VAR (Vector Autoregression) Tahmin Sonuçları (En İyi Varsayımlar ile) 136
Tablo 62: Model 1 Varyans Ayrıştırma Sonuçları (En İyi Varsayımlar ile) 137
Tablo 63: Model 1 Cholesky Standart Hatasına Tepki Tablosu (En İyi Varsayımlar ile) 138
Tablo 64: Model 2 VAR (Vector Autoregression) Tahmin Sonuçları (En İyi Varsayımlar ile) 140
Tablo 65: Model 2 Varyans Ayrıştırma Sonuçları (En İyi Varsayımlar ile) 142
Tablo 66: Model 2 Cholesky Standart Hatasına Tepki Tablosu (En İyi Varsayımlar ile) 145
Tablo 67: Model 3 VAR (Vector Autoregression) Tahmin Sonuçları (En İyi Varsayımlar ile) 148
Tablo 68: Model 3 Varyans Ayrıştırma Sonuçları (En İyi Varsayımlar ile) 151

Tablo 69: Model 3 Cholesky Standart Hatasına Tepki Tablosu (En İyi Varsayımlar ile) *154*
Tablo 70: Gecikme Uzunluğuna Göre En Uygun Modelin Belirlenmesi (Model 1) *160*
Tablo 71: VAR Model Gecikme Uzunluğu Seçim Kriteri Tablosu (Model 1) *161*
Tablo 72: Eşbütünleşme Denklemi İçin En Uygun Model Seçimi (Model 1) *161*
Tablo 73: Johansen Eşbütünleşme Değerleri (Model 1) *163*
Tablo 74: Hata Düzeltme Modeli Regresyon Denklemi Tablosu (Model 1) *164*
Tablo 75: Hata Terimlerinin Durağanlık Sınaması (Model 1) *165*
Tablo 76: Hata Düzeltme Modeli (Model 1) *165*
Tablo 77: VAR Granger Nedensellik/Block Exogeneity Wald Testi (Model 1) *166*
Tablo 78: Gecikme Uzunluğuna Göre En Uygun Modelin Belirlenmesi (Model 2) *168*
Tablo 79: VAR Model Gecikme Uzunluğu Seçim Kriteri Tablosu (Model 2) *168*
Tablo 80: Eşbütünleşme Denklemi İçin En Uygun Model Seçimi (Model 2) *169*
Tablo 81: Johansen Eşbütünleşme Değerleri (Model 2) *170*
Tablo 82: Hata Düzeltme Modeli Regresyon Denklemi Tablosu (Model 2) *173*
Tablo 83: Hata Terimlerinin Durağanlık Sınaması (Model 2) *174*
Tablo 84: Hata Düzeltme Modeli (Model 2) *174*
Tablo 85: VAR Granger Nedensellik/Block Exogeneity Wald Testi (Model 2) *175*
Tablo 86: Gecikme Uzunluğuna Göre En Uygun Modelin Belirlenmesi (Model 3) *178*
Tablo 87: VAR Model Gecikme Uzunluğu Seçim Kriteri Tablosu (Model 3) *179*
Tablo 88: Eşbütünleşme Denklemi İçin En Uygun Model Seçimi (Model 3) *179*
Tablo 89: Johansen Eşbütünleşme Değerleri (Model 3) *181*
Tablo 90: Hata Düzeltme Modeli Regresyon Denklemi Tablosu (Model 3) *185*
Tablo 91: Hata Terimlerinin Durağanlık Sınaması (Model 3) *186*
Tablo 92: Hata Düzeltme Modeli (Model 3) *186*
Tablo 93: VAR Granger Nedensellik/Block Exogeneity Wald Testi (Model 3) *187*
Tablo 94: ARCH Etkisi ve Normallik Dağılımı Özet Tablosu *191*
Tablo 95: Rezerv Opsiyon Mekanizması Varyans Ayrıştırma Modeli Özet Tablosu *192*
Tablo 96: Eşbütünleşme, Nedensellik ve Hata Terimleri Özet Tablosu *194*

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2: TCMB ve ROM Uygulaması (Sermaye Çıkışı Dönemleri) 58
Şekil 1: TCMB ve ROM Uygulaması (Sermaye Girişi Dönemleri) 58
Şekil 3: Model 1 65
Şekil 4: Model 2 65
Şekil 5: Model 3 65
Şekil 6: Ekonometrik Model Uygulamasına İlişkin İşlem Sıralaması 67
Şekil 7: Brüt Uluslararası Rezervler 74
Şekil 8: ROM Kullanımı 74
Şekil 9: Tüketici Güven Endeksi 74
Şekil 10: TÜFE 74
Şekil 11: Aylık Ortalama Döviz Kuru 74
Şekil 12: Yİ - ÜFE 74
Şekil 13: GIR Durağanlık Grafiği 77
Şekil 14: ROM Durağanlık Grafiği 77
Şekil 15: CCI Durağanlık Grafiği 77
Şekil 16: CPI Durağanlık Grafiği 77
Şekil 17: MARE Durağanlık Grafiği 77
Şekil 18: PPI Durağanlık Grafiği 77
Şekil 19: GIR Dalgalanma Grafiği 78
Şekil 20: ROM Dalgalanma Grafiği 78
Şekil 21: CCI Dalgalanma Grafiği 78
Şekil 22: CPI Dalgalanma Grafiği 78
Şekil 23: MARE Dalgalanma Grafiği 78
Şekil 24: PPI Dalgalanma Grafiği 78
Şekil 25: FARKGIR Değişkeni Artık Değerler Grafiği 82
Şekil 26: FARKGIR Değişkeni Normallik Dağılımı Grafiği 84
Şekil 27: FARKROM Değişkeni Artık Değerler Grafiği 85
Şekil 28: FARKROM Değişkeni Normallik Dağılımı Grafiği 93
Şekil 29: FARKCCI Değişkeni Artık Değerler Grafiği 94
Şekil 30: FARKCCI Değişkeni Normallik Dağılımı Grafiği 96
Şekil 31: FARKCPI Değişkeni Artık Değerler Grafiği 97
Şekil 32: FARKCPI Değişkeni Normallik Dağılımı Grafiği 99
Şekil 33: FARKMARE Değişkeni Artık Değerler Grafiği 100
Şekil 34: FARKMARE Değişkeni Normallik Dağılımı Grafiği 108

Şekil 35: FARKPPI Değişkeni Artık Değerler Grafiği 109
Şekil 36: FARKPPI Değişkeni Normallik Dağılımı Grafiği.....117
Şekil 37: FARKROM Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği 119
Şekil 38: FARKGIR Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği 120
Şekil 39: FARKROM Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği 125
Şekil 40: FARKMARE Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği 125
Şekil 41: FARKCPI Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği 125
Şekil 42: FARKCPI Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği 126
Şekil 43: FARKPPI Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği 126
Şekil 44: FARKROM Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği 132
Şekil 45: FARKGIR Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği 132
Şekil 46: FARKMARE Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği 132
Şekil 47: FARKCCI Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği 133
Şekil 48: FARKCPI Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği 133
Şekil 49: FARKPPI Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği 133
Şekil 50: FARKROM Değişkeni Varyans Ayrıştırma Modeli Bütünleşik Grafiği 134
Şekil 51: FARKGIR Değişkeni Varyans Ayrıştırma Modeli Bütünleşik Grafiği 134
Şekil 52: FARKMARE Değişkeni Varyans Ayrıştırma Modeli Bütünleşik Grafiği.....134
Şekil 53: FARKCCI Değişkeni Varyans Ayrıştırma Modeli Bütünleşik Grafiği 135
Şekil 54: FARKCPI Değişkeni Varyans Ayrıştırma Modeli Bütünleşik Grafiği 135
Şekil 55: FARKPPI Değişkeni Varyans Ayrıştırma Modeli Bütünleşik Grafiği.....135
Şekil 56: FARKGIR Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği (En İyi Varsayımlar ile)....139
Şekil 57: FARKROM Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği (En İyi Varsayımlar ile) .140
Şekil 58: FARKROM Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği (En İyi Varsayımlar ile) .147
Şekil 59: FARKMARE Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği (En İyi Varsayımlar ile) 147
Şekil 60: FARKCPI Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği (En İyi Varsayımlar ile) 147
Şekil 61: FARKPPI Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği (En İyi Varsayımlar ile) 148
Şekil 62: FARKCCI Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği (En İyi Varsayımlar ile) 148
Şekil 63: FARKGIR Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği (En İyi Varsayımlar ile)....156
Şekil 64: FARKROM Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği (En İyi Varsayımlar ile) .156
Şekil 65: FARKCCI Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği (En İyi Varsayımlar ile) 157
Şekil 66: FARKCPI Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği (En İyi Varsayımlar ile) 157
Şekil 67: FARKMARE Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği (En İyi Varsayımlar ile) 157
Şekil 68: FARKPPI Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği (En İyi Varsayımlar ile) 157
Şekil 69: FARKGIR Değişkeni Varyans Ayrıştırma Modeli Bütünleşik Grafiği (En İyi Varsayımlar ile) ..158
Şekil 70: FARKROM Değişkeni Varyans Ayrıştırma Modeli Bütünleşik Grafiği (En İyi Varsayımlar ile) 158

Şekil 71: FARKCCI Değişkeni Varyans Ayrıştırma Modeli Bütünleşik Grafiği (En İyi Varsayımlar ile)...158
Şekil 72: FARKCPI Değişkeni Varyans Ayrıştırma Modeli Bütünleşik Grafiği (En İyi Varsayımlar ile)..... 159
Şekil 73: FARKMARE Değişkeni Varyans Ayrıştırma Modeli Bütünleşik Grafiği (En İyi Varsayımlar ile 159
Şekil 74: FARKPPI Değişkeni Varyans Ayrıştırma Modeli Bütünleşik Grafiği (En İyi Varsayımlar ile)...159
Şekil 75: FARKGIR Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği (Model 1).....167
Şekil 76: FARKROM Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği (Model 1) 167
Şekil 77: FARKROM Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği (Model 2) 176
Şekil 78: FARKMARE Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği (Model 2).....177
Şekil 79: FARKCCI Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği (Model 2) 177
Şekil 80: FARKCPI Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği (Model 2) 177
Şekil 81: FARKPPI Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği (Model 2).....178
Şekil 82: FARKROM Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği (Model 3) 189
Şekil 83: FARKGIR Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği (Model 3).....189
Şekil 84: FARKMARE Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği (Model 3).....189
Şekil 85: FARKCCI Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği (Model 3) 190
Şekil 86: FARKCPI Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği (Model 3) 190
Şekil 87: FARKPPI Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği (Model 3).....190
Şekil 88: Varyans Ayrıştırma Etki Tepki Özet Grafiği 193

KISALTMALAR

ABD : Amerika Birleşik Devletleri
AOFM : Ağırlıklı Ortalama Fonlama Maliyeti
BIS : Bank for International Settlements
CCI : Tüketici Güven Endeksi (**Consumer Confidence Index)**
CPI : Tüketici Fiyat Endeksi (**Consumer Price Index**)
DİBS : Devlet İç Borçlanma Senedi
FED : Amerika Birleşik Devletleri Merkez Bankası (**Federal Reserve System**)
GIR : Brüt Uluslararası Rezervler (**Gross International Reserves**)
GSYİH : Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
MARE : Aylık Ortalama Döviz Kuru (**Monthly Average Exchange Rate**)
PPI : Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi (**Producer Price Index**)
ROK : Rezerv Opsiyon Katsayısı
ROM : TÜFE (**Consumer Price Index**)
TCMB : Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu
TÜFE : Tüketici Fiyat Endeksi
Yİ-ÜFE : Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi

GİRİŞ

Gerek mikro ölçekte gerekse de makro ölçekte gerçekleştirilecek olan ekonomik aktivitelerin optimal şartlara sahip olması adına etkin bir para ve kredi sisteminin oluşturulması kritik önem taşıyan bir konudur. Borçlanarak veya mevcut kaynaklarıyla ekonomik faaliyetlerde bulunacak iktisadi karar birimlerinin fayda maliyet analizi yapma noktasında para piyasalarına başvurması, buradaki önemi ortaya koymaktadır. Oluşturulacak bu sistemde finansal kaynakların ihtiyaca uygun bir şekilde yönlendirilmesi, merkez bankalarının oluşmasına öncülük etmiştir.

İktisat literatürü incelendiğinde 20. yüzyılın son çeyreğine kadar maliye politikası ağırlıklı bir ekonomi politikası izlendiği; 20. yüzyılın son çeyreği ile birlikte ise para politikasına ağırlık verildiği görülmektedir. 1970 – 1980 döneminde yüksek ölçekli enflasyonist baskıların hissedilmeye başlanması, fiyat istikrarının önemini ortaya çıkarmış ve bağımsızlık tartışmaları ortamında para politikası yoğun bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Günümüz merkez bankacılığında geleneksel para politikası araçları yerine geleneksel olmayan araçlar da yoğun bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır.

Finansal piyasalarda yaşanan ani ve sürekli nitelikteki gelişmeler, fiyat istikrarını sağlama temel hedefi ile hareket eden merkez bankalarının belirli alanlarda yetersiz kalmasına neden olmuştur. Özellikle Küresel Finansal Kriz, merkez bankalarına ilişkin uygulamaların krizleri engelleyecek boyutta olmadığını göstermiş ve bu durum merkez bankalarını yeni arayışlara yönlendirmiştir. Bu doğrultuda fiyat istikrarı temel hedefinin yanında finansal istikrar hedefi de yoğun bir şekilde dillendirilmeye başlanmıştır.

Küresel Finansal Kriz ile birlikte birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkenin finans ve reel sektörü üzerinde derin etkiler meydana gelmiş ve ekonomik istikrarın yeniden tesis edilmesi için her ülkede çok yönlü politika arayışları başlatılmıştır. Bu çerçevede ülkeler genel olarak genişletici para politikası uygulamalarına yoğunlaşmış ve bu politikalar da bazı değişkenleri olumlu etkilerken bazı değişkenlerde kırılganlıklar meydana getirmiştir.

Küresel Finansal Kriz sonrasındaki dönemlerde ekonomi yönetimlerinin para arzını genişletici yönde politikalar izlemesi, kısa vadede daha fazla getiri elde etme amacıyla hareket eden uluslararası yatırımcıları ülkeler üzerinde hızlı fon transferi yapmaya yönlendirmiştir. Ani nitelikteki bu finansal hareketler, özellikle döviz kuru üzerinde yüksek seviyede volatilite oluşturduğu için beklentilerin şekillendirilememesi yoluyla çok sayıda makroekonomik gösterge üzerinde olumsuz etkiler meydana getirmiştir.

Burada sürdürülebilir iyileşmelerin sağlanması adına geleneksel para politikası araçlarının yanında geleneksel olmayan araçlar da geliştirilmeye başlanmıştır. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) özelinde bu geleneksel olmayan araçlardan biri de Rezerv Opsiyon Mekanizması (ROM) olmuştur. ROM, kısa vadeli sermaye hareketlerinin piyasalarda yaratacağı oynaklığı azaltmak, TCMB'nin brüt döviz rezervlerini artırmak, finansal kesime TL likiditesi yaratma noktasında esneklik sağlamak, kredilerin sermaye hareketliliğine olan duyarlılığını azaltmak, bankalara kendi likidite optimizasyonlarını sağlama noktasında olanaklar sunmak ve diğer para politikası araçlarına olan ihtiyaçları azaltmak şeklinde amaçlar yüklenmiştir.

Söz konusu bu tez çalışmasında TCMB'nin geleneksel olmayan para politikası araçlarından biri olan ROM'un seçili makroekonomik göstergeler üzerinde oluşturacağı etkiler analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede tez; giriş ve sonuç bölümü dışında üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde öncelikli olarak merkez bankacılığı kavramı üzerinde durularak Merkez Bankacılığının Dünya'daki ve Türkiye'deki gelişimi ve Merkez Bankası Bağımsızlığı kavramı ele alınacaktır. Daha sonra para politikası kavramına giriş yapılarak, para politikasının amaçları ve para politikası stratejileri üzerine yoğunlaşılacaktır.

Çalışmanın ikinci bölümünde parasal aktarım mekanizması açıklanmaya çalışılıp daha sonra geleneksel ve geleneksel olmayan para politikası araçları açıklanacaktır. Çalışmanın ROM odağına sahip olması nedeniyle ikinci bölümün son kısmında ROM detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

Son bölüm olan üçüncü bölümde ise uygulama çalışmasına yer verilecektir. Bu bölümde TCMB ve Türkiye İstatistik Kurumu'ndan (TÜİK) temin edilen veriler kullanılarak ROM'un Brüt Uluslararası Rezervler, Aylık Ortalama Döviz Kuru, Tüketici Fiyat Endeksi, Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi ve Tüketici Güven Endeksi üzerinde oluşturacağı etki bütünleşik bir şekilde analiz edilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

MERKEZ BANKACILIĞI ve PARA POLİTİKASI

Farklı ekonomik sistemler seçilmiş olsa da hemen hemen her ülkede üretim, tüketim, tasarruf, yatırım, ihracat ve ithalat gibi temel ekonomik aktivitelerin rasyonel bir şekilde gerçekleştirilebilmesi adına etkin bir para ve kredi sisteminin oluşturulması gerekir. Oluşturulacak bu sistemde kaynakların ihtiyaca uygun bir şekilde yönlendirilmesi gerekliliği ile Hazine'nin ve ticari bankaların çeşitli vadelerdeki finansman ihtiyaçlarının karşılanması için bankalar üstü bir kuruma ihtiyaç duyulması, merkez bankalarının oluşmasına öncülük etmiştir.

Ekonomi otoritelerinin para arzı konusunda gerçekleştireceği uygulamaların enflasyon, istihdam, kamu kesimi bütçesi, ekonomik büyüme ve ödemeler dengesi gibi temel ekonomik büyüklükler üzerindeki etkilerinin azımsanamayacak derecelerde olması, merkez bankalarının ülke ekonomileri üzerindeki rollerini ortaya koyarak, merkez bankalarına verilen önemi daha da artırmıştır. Böylelikle ulusal veya bölgesel ölçekte faaliyet gösteren merkez bankası sayısı sürekli bir şekilde artış göstermiştir. Bu gelişmelerde senyoraj gelirinin de etkili olduğu belirtilebilir.

Dünya tarihinde geliştirilen üç önemli buluştan biri olarak belirtilen merkez bankaları, kuruldukları günden itibaren birçok değişikliğe uğramıştır. Araç ve amaç gibi birçok kapsamda söz konusu olan bu değişiklikler, temel olarak klasik merkez bankacılığından modern merkez bankacılığına geçiş şeklinde belirtilebilir. Bu çerçevede siyasi otoritelere finansman sağlayan ve çok sayıda makroekonomik amacı olan merkez bankacılığı yapısı; fiyat istikrarını sağlama ve sürdürme temel amacına odaklanan, hesap verebilen ve para politikası uygulamalarında bağımsız hareket edebilen merkez bankacılığı yapısını almıştır[1].

Çalışmanın bu ilk bölümünde öncelikli olarak Merkez Bankacılığı kavramı, Merkez Bankacılığının Dünya'daki ve Türkiye'deki gelişimi ve Merkez Bankası

[1] Haydar AKYAZI, "Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası ile Federal Rezerv Sisteminin Karşılaştırılması", *Bankacılar Dergisi*, Sayı 36, 2001, s. 3.

Bağımsızlığı konuları ele alınacaktır. Daha sonra para politikası kavramına giriş yapılarak, para politikasının amaçları ve para politikası stratejileri açıklanacaktır.

1.1. Teorik Açıdan Merkez Bankacılığı

Merkez Bankaları, faaliyet gösterdiği ülkenin rezerv bankası veya para otoritesi olmakla birlikte faiz uygulamaları ve banknot basımı kanalıyla söz konusu ülkedeki para arzını kontrol eden bankadır. Mevzuat doğrultusunda ulusal para emisyonu yetkisi verilmiş olan merkez bankaları, sahip olduğu bu yetkiyle diğer bankalardan ayrılmaktadır. Merkez Bankaları, gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkede siyasi otoritelerden bağımsız olarak fiyat istikrarı ve finansal istikrar hedefini gerçekleştirme yolunda faaliyetlerini sürdürmektedir.

Dünyadaki finansal piyasaların en önemli aktörleri, para politikası uygulamalarından sorumlu kurumlar olan merkez bankalarıdır. Merkez bankalarının aldığı kararlar sadece faiz oranı, kredi hacmi ve para arzı gibi büyüklükleri etkilemekle kalmayıp ekonomik büyüme ve enflasyon gibi ekonomik göstergeler üzerinde de etkiler oluşturmaktadır. Merkez bankalarının mikro boyutta finansal piyasalar ve makro boyutta genel ekonomik çerçeve üzerinde oluşturduğu etkileri doğru analiz edebilmek için merkez bankacılığı yapısının kuruluş ve işleyişinin tüm yönleriyle iyi bilinmesi gerekir[2].

Merkez Bankacılığı kavramının tanımlandığı çalışmalara bakıldığında, bankanın fonksiyonlarına dayalı tanımlamalar yapıldığına ulaşılmaktadır. Ancak fonksiyonların çeşitli dönemlere, ülkelere, ekonomi yönetimlerine ve temel politikalara bağlı olarak değişiklik göstermesi merkez bankacılığı kavramının net bir şekilde ortaya konulmasını zorlaştırmaktadır.

Tanımlama ve açıklamalara bakıldığında merkez bankalarının ekonomik sistem içerisindeki öneminin anımsanamayacak boyutta olduğuna ulaşılmaktadır. Bu çerçevede ülke yönetimleri, bankacılık sisteminin daha düşük maliyetle daha rahat koşullarda borçlanmasını sağlamak, ulusal paranın emisyon ve tedavülüne karar

[2] Frederic S. MISHKIN, **Para, Bankacılık ve Finansal Piyasalar İktisadı**, Nazım ENGİN (çev.), İstanbul: Akademi Yayıncılık, 2011, s. 311.

vermek ve yurt içindeki bankacılık faaliyetlerinin düzenli bir şekilde yürümesini sağlamak üzere merkez bankalarını oluşturmuşlardır[3].

Altın para standardı sisteminin bırakılması, banknot kullanımının yaygınlaşmaya başlaması ve geliştirilen para sistemlerinin banknot sistemine dayandırılması gibi ekonomik olaylar, bankalar üstü bir sistemin oluşması gerekliliğini ortaya çıkarmış ve böylece merkez bankacılığı fikri gelişmeye başlamıştır. Bu çerçevede Merkez Bankası, fiyat istikrarının sürdürülebilir bir şekilde gerçekleştirilmesi adına bir ülkedeki parasal yapının ve bankacılık sisteminin düzenleyicisi olarak ulusal para ihraç etmek ve para politikasını yürütmekle yetkilendirilmiş bankaların bankası olarak nitelendirilen kurumlar olarak tanımlanabilir[4].

Yukarıda yer verilen tanımdan da çıkarılacağı üzere merkez bankaları, ticari bankaların ve yatırım bankalarının rakibi değil, onların tamamlayıcısı niteliğindeki bankalardır. Parayı yalnızca piyasaya müdahale aracı olarak görmeyip, nakit gereksinimi olan bankalara fon sağlayan, ellerindeki fazla fonları değerlendirmek isteyen bankalara depoluk yapan, hane halkı ve firmalara doğrudan kredi vermeyen ve dolayısıyla ekonomi politikasının bir aracı olan para politikasını etkin bir şekilde kullanmaya çalışan; para, döviz ve kredi piyasalarına yön veren bankalardır.

Tanımlamaya ve açıklamalara bakıldığında merkez bankalarının ekonomik sistem içerisindeki öneminin anımsanamayacak seviyede olduğuna ulaşılmaktadır. Bu çerçevede para, döviz ve kredi piyasalarına yön vererek etkin para politikası uygulamalarını gerçekleştirecek olan para otoritesinin çeşitli programlar dahilinde belirlenen makroekonomik hedeflere ulaşma konusunda da yönlendiricilik üstleneceği önemli bir noktadır.

Ülkelere, dönemlere ve ekonomik koşullara göre değişiklik gösterse de merkez bankalarının genel geçer nitelik taşıyan temel amaçları vardır. Merkez Bankaları, etkin para politikası uygulamaları ile bu amaçların sürdürülebilir bir şekilde gerçekleşmesini sağlamaya çalışırlar. Ancak para politikası uygulamalarının başarılı

---

[3] Stanley FISCHER, "Modern Approaches to Central Banking", *National Bureau of Economic Research Working Paper Series*, No: 5064, March 1995, s. 1.
[4] Tamer ÖÇAL ve Ömer Faruk ÇOLAK, **Para – Banka**, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 1988, s. 17.

bir şekilde sonuçlandırılabilmesi için nihai amaca uyum sağlayacak üç bileşenin de dikkate alınması gerekmektedir. Bunlar; ara amaçlar, bu amaçlara ulaşmada tercih edilecek araçlar ve bu araçların uygulama alanlarıdır. Merkez Bankalarının orta ve uzun vade için nihai amacı fiyat istikrarını sağlamaktır. Fiyat istikrarının nihai amaç olarak belirlenmesinin temel nedeni, bu amacın para politikası uygulamaları ile sağlanabileceğidir. Ara hedeflerin de nihai hedeflerle tutarlı ve istikrarlı bir ilişkisinin olması ve merkez bankasınca kontrol edilebilir olması, fiyat istikrarı ve finansal istikrarın sağlanması konusunda önemlidir[5].

Ekonomik aktiviteleri düzenleyen ve denetleyen her kuruluşun fonksiyonları olduğu gibi merkez bankalarının da çeşitli fonksiyonları vardır. Ülkelere göre farklılıklar gösterse de fiyat istikrarı ve finansal istikrarın sürdürülebilir bir şekilde sağlanması amacında olan bu bankaların genel fonksiyonları dört başlık altında toplanabilir[6]:

- **Devletin Bankası Olma ve Devletin Haznedarlığını Yapma**: Merkez Bankaları, bir tür mali ve ekonomik müşavir statüsüyle devletin bütün ulusal ve uluslararası tediye ve tahsilat işlemlerini yürütmektedir. Merkez Bankaları, hükümetlerin mali ve ekonomik istişare organı olarak, para ve kredi politikası konusunda hükûmetçe incelenmesi istenilecek hususlar hakkında görüşlerini bildirir. Geçtiğimiz dönemlerde devlet giderlerinin gelirlerinden fazla olması durumunda merkez bankalarının hazineye avans verdiğine de rastlanmıştır. Söz konusu bu uygulama dönemlerinde hazinenin bankaya olan borçlarını ödeyememesi durumunda piyasaya karşılıksız olarak çıkan paranın enflasyonist etkiler yarattığı görülmüştür.
- **Bankaların Bankası Olma**: Hane halkı ve organizasyonlar ile ticari bankalar arasındaki ilişkinin bir benzeri de ticari bankalar ile merkez bankaları arasında mevcuttur. Çeşitli iktisadi birimlerden topladığı mevduatları kredi olarak dağıtan ticari bankaların belirli dönemlerde daha

[5] Gazi ERÇEL, "Türkiye'de Para Politikası Uygulamaları ve Etkileri", *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası*, *http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/743e1063-f820-4996-8990-4e4cccb7c75b/siyasal.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=743e1063-f820-4996-8990-4e4cccb7c75b* , (11.11.2016), s. 1.

[6] Zeynel DİNLER, **İktisada Giriş**, Bursa: Ekin Basım Yayın, 2014, s. 667; Abuzer PINAR ve Bahar ERDAL, **Para Banka Mali Kuruluşlar ve Uluslararası Mali Sistem Teori Uygulama**, Ankara: Naturel Kitap Yayın Dağıtım, 2008, ss. 19 – 20.

fazla fona ihtiyacı olabilmektedir. Tersi durumda da ticari bankaların belirli dönemlerde kasasında bulunan fon fazlalıklarını kısa vadede değerlendirme isteği olabilmektedir. Burada merkez bankaları devreye girerek çeşitli faiz oranları ve borçlanma türleri ile ticari bankaların kredi – mevduat işlemlerini etkin ve verimli bir şekilde yönetmelerine destek olmaktadırlar.

- **Ülkedeki Para Arzını Kontrol Etmek ve Para Piyasasında Etkinliği Sağlamak:** Para basma yetkisini tek otorite olarak elinde bulunduran merkez bankaları, para politikası uygulamaları çerçevesinde çeşitli tanımlamalar ile dolaşımda bulunan para miktarını yönetir. Gerek finansal kesim gerekse de reel kesimde yer alan yerli ve yabancı yatırımcılar, iktisadi faaliyetlerini gerçekleştirirken ekonomik göstergelerdeki volatilitenin yüksek seviyelerde olmasını istemezler. Ekonomik büyüklüklerdeki aşırı oynaklıklar, ekonomik güveni azaltarak ülkenin risk priminin yükselmesine neden olur. Burada istikrarı sağlamak ve ekonomik aktivitelerdeki sürdürülebilirliği yakalamak adına Merkez Bankaları, çeşitli araçlarla piyasaya müdahale girişiminde bulunurlar.
- **Ülkedeki Altın ve Döviz Rezervlerini Yönetmek:** Merkez Bankaları, ülkenin sahip olduğu altın ve döviz rezervlerini saklamakta ve ülkenin çıkarları doğrultusunda yönetmektedir. Sermaye hareketlerindeki serbestleşmeler ve bilgi iletişim teknolojisi altyapısındaki ilerlemeler, özellikle portföy yatırımların ülkeler arasında hızlı giriş çıkışına neden olmaktadır. Ani bir şekilde ülkeye giren döviz, kurun geri çekilmesine neden olurken; ani şoklarla ülkeyi terk eden döviz de kurun aşırı değerlenmesine neden olmaktadır. Söz konusu ani hareketler, ülkedeki ekonomik aktiviteleri etkileyeceği için merkez bankalarının ellerinde döviz ve kıymetli maden bulundurarak piyasaya müdahale etmesi gerekliliği doğabilir. Dolayısıyla merkez bankaları rezervlerini etkin bir şekilde yöneterek şoklara karşı hazırlıklı olmak ister.

1.2. Merkez Bankacılığının Tarihsel Gelişimi

Uygulamış olduğu ekonomik sistem fark etmeksizin her bir ülke; istihdamı artırmak, ekonomik büyümeye sürdürülebilir şekilde hız kazandırmak, döviz kuru istikrarını sağlamak, aşırı enflasyonist ortamın oluşmasını engellemek, ödemeler dengesizliklerini gidermek ve bütçe dengesini sağlamak gibi makroekonomik hedeflerle hareket eder. Ancak küreselleşme eğilimine bağlı olarak özellikle dışa açık ekonomilerde bu hedeflerin gerçekleşmesi için belirli dönemlerde piyasalara müdahale edilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda emisyon yetkisini elinde bulunduran ve para politikası araçlarını kullanan merkez bankalarının ekonomik hayattaki önemi ortaya çıkmaktadır.

1.2.1. Dünya'da Merkez Bankacılığı

Ekonomi yönetimlerinin para otoritesi olarak faaliyetlerini sürdüren merkez bankalarının geçmişi son iki yüzyıla dayanmaktadır. Bununla birlikte paranın değişen fonksiyonlarına uygun olarak kullanımı ihtiyacı ile birlikte önemleri hızla artış gösteren merkez bankalarının asıl yükselişleri 1900'lü yılların ortalarından itibaren başlamıştır.

Merkez bankaları, gerek sıkı ilişki içerisinde olduğu ticari bankalar gerekse de ekonomideki diğer iktisadi karar birimleri için önemli kurumlardır. Merkez bankalarının çeşitli araçları kullanarak aldıkları kararların tüketim, tasarruf, yatırım, dış ticaret ve istihdam gibi birçok ekonomik büyüklük üzerinde etkili olması bu önemi ortaya koyar niteliktedir. Will Rogres, dünyanın kurulmasından itibaren ateş ve tekerlekle birlikte üçüncü en büyük icadın Merkez Bankası olduğunu belirterek Merkez Bankalarının dünya ekonomisi çapındaki önemini vurgulamıştır[7].

Günümüzdeki fonksiyonların yerine getirilmesi anlamında Merkez bankacılığı, banknot basma yetkisinin ticari bankalardan alınarak tek bir bankaya verilmesi ile başlamıştır. Bununla birlikte emisyon faaliyetlerinin gerçekleştirilmesine bağlı olarak tarihsel gelişime bakıldığında merkez bankacılığının 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ortaya çıktığına ulaşılmaktadır. İlk merkez bankasının kurulması

[7] Paul A. SAMUELSON, **İktisat**, Demir DEMİRGİL (çev.), İstanbul: Menteş Kitabevi, 1970, s. 346.

bazı araştırmacılara göre 1668 yılında Riskbank adıyla İsveç Devlet Bankası'nın kurulmasıyla gerçekleşirken, bazı araştırmacılara göre de 1694 yılında Bank of England adıyla kurulan İngiltere Bankası'nın faaliyetlerine başlamasıyla gerçekleşmiştir[8].

Merkez Bankalarının asıl gelişmesi 20. yüzyıl ile birlikte başlamıştır. Bu yüzyılda yoğun savaşların yaşanması sonucu ortaya çıkan finansman ihtiyacı, yüksek emisyon hacimlerine bağlı olarak yaşanan enflasyonist süreçler ve savaş sonrasındaki süreçte hızlı bir şekilde yapılması gereken ekonomik faaliyetler merkez bankalarının kurulmasını zorunlu hale getirmiştir. Gerçekleştirilen uluslararası organizasyonlarda da merkez bankalarının gerekliliği dile getirilmiştir. Özellikle 1920 yılında Bürüksel 'de toplanan Milletlerarası Maliye Konferansında para ve kredi faaliyetlerini düzenlemek üzere Merkez Bankalarının hızlı bir şekilde kurulma çalışmaları vurgulanmıştır. Bu süreçleri takiben de birçok ülkede ardı ardına merkez bankası kurma çalışmaları başlatılmış ve sayıca artışlar meydana gelmiştir[9].

Tablo 1: Merkez Bankası Sayıları

Yıl	Merkez Bankası Sayısı	Yıl	Merkez Bankası Sayısı
1900	18	**1960**	80
1910	21	**1970**	108
1920	23	**1980**	137
1930	34	**1990**	161
1940	41	**2000**	162
1950	59	**2010**	162

Kaynak: Abuzer PINAR ve Bahar ERDAL, **Para Banka Mali Kuruluşlar ve Uluslararası Mali Sistem Teori Uygulama**, Ankara: Naturel Kitap Yayın Dağıtım, 2008, s. 19; BIS (Bank for International Settlements).

Tablo 1'de 1900 – 2010 yılları arasında dünyadaki Merkez Bankaları'nın sayısal gelişim durumu yer almaktadır. Merkez Bankacılığının önem kazanmaya başladığı 20. yüzyılın başında 18 olan Merkez Bankası sayısı aynı yüzyılın sonunda 162'ye yükselmiştir. Tablodaki veriler incelendiğinde Merkez Bankası sayısındaki artış, 1950'li yıllardan itibaren daha yüksek seviyelere ulaşmıştır.

[8] İlker PARASIZ, **Para Banka ve Finansal Piyasalar**, Bursa: Ezgi Kitabevi, 2009, s. 277.
[9] Suat OKTAR, **Merkez Bankalarının Bağımsızlığı**, İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi, 1996, s. 26.

Merkez Bankaları'ndaki gelişmenin özellikle 1900'lü yıllarla birlikte hızlanmaya başlamasının temel nedeni, Birinci Dünya Savaşı sonrası Cenova ve Brüksel'de gerçekleştirilen uluslararası konferanslardır. 1920 yılında Brüksel'de ve 1922 yılında Cenova'da organize edilen konferanslar, uluslararası finansal sistemin yeniden yapılanmasında önemli rol üstlenmiştir. Bu konferanslarda her bir ülkenin kendi para sistemini ve Merkez Bankası'nı kurma girişimlerinin önerilmesi ve ülkelerin uluslararası finans sistemine katılmalarının istenmesi, Merkez Bankacılığı sisteminin tüm dünyada yayılmasını sağlamıştır[10].

Uluslararası Ödemeler Bankası (Bank for International Settlements – BIS) istatistiklerine bakıldığında faaliyette bulunan Merkez Bankası sayısının çok daha fazla olduğuna ulaşılmaktadır. Amerika'nın farklı eyaletlerinde yer alan Merkez Bankaları, parasal birlik aşamasını gerçekleştirmiş iktisadi entegrasyona üye ülkelerde yer alan Merkez Bankaları ve bazı ülkelerdeki parasal otoriteler hesaplamaya katıldığında 2016 yılı itibariyle 190 ulusal para otoritesinin olduğuna ulaşılmaktadır[11].

Günümüz merkez bankacılığındaki ağırlıkları da dikkate alındığında Amerika Birleşik Devletleri Merkez Bankası (FED) ve Avrupa Merkez Bankası (ECB) kuruluşlarının incelenmesi önemlidir. FED, 1913 yılında kurulmuştur. Ancak FED'in kuruluşunun incelenebilmesi için 19. yüzyıla kadar gidilmesi gerekir. 19. yüzyılın başlarından itibaren Amerika'da bir merkez bankası oluşturulması istenmiş; fakat gücün merkezileşmesi konusunda kamuoyunca duyulan endişe ve Amerikan finans dünyasına karşı olan güvensizlik, bir merkez bankası kurulmasının önünde engel oluşturmuştur. 1800'lü yılların başında gerçekleştirilen deneyimler de olumsuz sonuçlanmış ve kurulan bankaların lisanslarına son verilmiştir. Bununla birlikte bankaların nakit ihtiyaçlarının karşılanması konusunda bir sistemin olmaması, zaman ilerledikçe şiddetli bir merkez bankacılığı ihtiyacını gündeme getirmiş ve 1907 yılında yaşanan mali panik sonucu 1913 yılında Federal Rezerv Sistemi kurulmuştur[12].

---

[10] TCMB, *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası ve Bağımsızlık*, http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/5ad2e20a-6e8a-4282-809f-b1da6d0b9c72/01.pdf?MOD , (01.01.2017), s. 5.

[11] BIS, *Central Bank and Monetary Authority Websites*, https://www.bis.org/cbanks.htm?m=2%7C9 , (01.01.2017).

[12] Frederic S. MISHKIN, **Para, Bankacılık ve Finansal Piyasalar İktisadı**, s. 312.

Federal Rezerv Sistem, diğer merkez bankaları sistemlerine göre çok farklı bir yapı göstermektedir. ABD'nin çok büyük olması ve federal devlet yapısına sahip olması, çok sayıda ticari bankaya sahip olunması ve ülke vatandaşlarının tek bir merkez bankacılığı otoritesine karşı olması nedenleriyle ABD, 12 bölgeye bölünerek ABD'de 12 ayrı Federal Rezerv Bankası kurulmuştur[13].

Avrupa Merkez Bankası ise 20. yüzyılın son on yılı içerisinde kurulmuştur. Ekonomik ve Parasal Birliğin üçüncü aşaması olarak kurulan Avrupa Para Enstitüsü, Avrupa Merkez Bankası'nın temellerini oluşturmuştur. Avrupa Para Enstitüsü, gerekli yasal, yapısal ve teknik altyapıyı tamamlayıp ön hazırlıkları gerçekleştirerek 1 Haziran 1998 tarihi ile Avrupa Merkez Bankası'na devrolmuştur. Avrupa Merkez Bankası'nın temel hedefi, avro alanında fiyat istikrarını sağlamak ve sürdürmek olarak belirlenmiştir[14].

Avrupa Birliği'nin yapılanmasında önemli bir yere sahip olan Maastricht Antlaşması hükümleri, tüm Avrupa Birliği üyesi ülkelerin Avrupa Parasal Birliği'ne dahil olması gerektiğini öngörmektedir. Ancak bazı ülkelerin gerekli ekonomik ve parasal kriterleri sağlayamaması, bazı ülkelere de özel statü ile Avrupa Parasal Birliği dışında kalma hakkının verilmesi, Avrupa Merkez Bankası dışında Eurosistem kavramının da önem kazanmasına ortam hazırlamıştır. Eurosistem, Avrupa Merkez Bankası ile Avrupa Parasal Sistemi'ne üye olan ülkelerin merkez bankalarının oluşturduğu sistemi göstermektedir[15].

1.2.2. Türkiye'de Merkez Bankacılığı

Merkez bankalarının kuruluş süreçleri, faaliyetleri ve kurumsal yapıları büyük ölçüde içinde bulundukları dönemin toplumsal ve ekonomik yapılarına göre şekillenmektedir. Bununla birlikte serbestleşme hareketlerinin bir sonucu olarak küresel ekonomiler ve piyasalar da bu şekillenmede etkili olmaya başlamıştır.

---

[13] William J. BAUMOL ve Alan S. BILINDER, **Economics, Principles and Policy**, San Diego: Harcourt Brace Jovanovich, 1985, s. 242.

[14] TCMB, *Avrupa Merkez Bankası ve Ekonomik ve Parasal Birlik*, http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/73c550c1-cf87-4104-8559-5efe575f8d73/AMB_ve_EMU.pdf?MOD=AJPERES , (05.01.2017), s.1.

[15] Arzu YAZGAN, *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın Avrupa Merkez Bankaları Sistemi'ne Uyumu*, (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Uzmanlık Tezi), Ankara: 2003, s. 37.

Dolayısıyla merkez bankalarının kuruluş planları ve faaliyetleri tarihsel süreç içerisinde değişim göstermiştir. Bu çerçevede Türkiye'deki merkez bankacılığı literatürü incelendiğinde imparatorluk dönemi ve Cumhuriyet'in ilanından sonraki dönem olmak üzere iki farklı dönemin ele alındığı ortaya çıkmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun klasik yapılanma döneminde piyasadaki para miktarının kontrolü, altın ve döviz rezervlerinin yönetimi, kredi hacminin ayarlanması ile iç ve dış borçlanma sisteminin yönetilmesi gibi para politikası temelli ekonomik aktiviteler; darphane, Hazine, sarraf, vakıf, lonca ve bedesten gibi iktisadi birimlerce dağınık bir şekilde gerçekleştirilmiştir. 1839 yılında Osmanlı Devleti'nin senyoraj hakkını kullanarak çıkardığı banknotlar ile Hazine borçlanmasına gitmesi ve 1854 yılında Kırım Savaşı'nın ardından dış borçlanmaya gitmesi, hem iç hem de dış borçlanmanın yönetilmesi anlamında yeni bir yapılanma gerekliliğini ortaya çıkarmıştır[16].

Söz konusu bu dönemde birçok banka kurulmasına rağmen Merkez Bankası görevi ilk olarak Osmanlı Bankası'na verilmiştir. 1856 yılında Fransa – İngiltere ortak sermayesi ile kurulan Bank – ı Osmani, 1863 yılında bir devlet bankası niteliği elde ederek Bank – ı Osmani – i Şahane adını almıştır. Başlangıçta bir ticaret bankası olarak kurulan Osmanlı Bankası'na merkez bankalarına özgü bazı görev ve yetkiler de verilmiştir. Banka, imparatorluk adına banknot ihraç yetkisini elde etmiş, hazine bonolarını iskonto etmiş, iç ve dış borçlara ilişkin faiz ve ana para ödemelerini sadece kendisi yapmıştır. Devlet, Osmanlı Bankası'nın kazancından pay almamış, devlete sağlayacağı kredilerin karşılığında güvence olarak bazı gelir kaynakları gösterilmiştir. Ayrıca kuruluş mevzuatında değişiklik yapılarak, bankaya devlet bütçesi üzerinde denetim hakkı da verilmiştir[17].

Bu gelişmelerle birlikte Osmanlı Bankası sermayesinin yabancı ülkelere ait olması zaman ilerledikçe büyük tepkilere neden olmuştur. Tepkilerin şiddetinin zamanla daha da artması ulusal bir merkez bankasının kurulması fikrinin gelişmesine ortam hazırlamıştır. Bu bağlamda yurt içi sermayeye bağlı bir merkez bankası kurma

[16] TCMB, *Dünden Bugüne Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası*, Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Yayınları, 2008, s. 2.
[17] Öztin AKGÜÇ, **Türkiye'de Bankacılık**, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1989, s. 114.

çalışmaları, 11 Mart 1917 tarihinde Osmanlı İtibar – ı Millî Bankası'nın kurulması ile neticelenmiştir. Ancak Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'ndan yenilgi ile ayrılmış olması, Osmanlı İtibar–ı Millî Bankası'nın temel amaçlarını gerçekleştirmesini engellemiştir[18].

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte elde edilen ulusal bağımsızlığın ekonomik bağımsızlıkla da pekiştirilmesi konusunda birçok ulusal ve uluslararası kurum ve uzmandan görüş alınmaya başlanmıştır. Yapılan toplantılar, alınan görüşler ve ekonomik gereksinimler doğrultusunda ekonomik bağımsızlığın temel simgesi anlamında ulusal bir merkez bankasının kurulması çalışmaları başlatılmıştır. Ancak ilgili dönemdeki ekonomik şartlar ve mali piyasalar konusunda yeterli tecrübenin bulunmaması, kuruluş işlemlerinin 1930'lu yıllara kadar uzamasına neden olmuştur. Bu çerçevede Merkez Bankası yasa tasarısı, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 11 Haziran 1930 tarihinde kabul edilerek "1715 sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu" adı ile 30 Haziran 1930 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanmış ve banka, 3 Ekim 1931 tarihinde faaliyetlerine başlamıştır[19].

TCMB hisseleri, kuruluş aşamasında A, B, C ve D sınıfları olarak dört gruba ayrılmıştır. A sınıfı hisse senetleri, hükümet kuruluşlarına ayrılmış; ancak bu hisselerin payının toplam sermayenin yüzde 15'ini geçmemesi gerektiği kararı alınmıştır. B sınıfı hisseler, yerli bankalara; C sınıfı hisseler yabancı bankalar ve imtiyazlı şirketlere; D sınıfı hisseler de Türk ticaret şirketleri ile Türk uyruklu gerçek ve tüzel kişilere ayrılmıştır. Ülkenin o günkü şartlarına bağlı olarak oluşturulan 1715 sayılı kanun, hükümet politikalarına ve kalkınma planlarına destek oluşturmak adına merkez bankasının yetkilerinin artırılması için 1970 yılında yürürlükten kaldırılmış ve yerine "1211 sayılı Merkez Bankası Kanunu" çıkartılmıştır. 1980'li yıllar ile birlikte kambiyo kontrollerinin kaldırılması, Türk parasının konvertibilitesinin sağlanması ve kriz dönemlerini takiben Merkez Bankası'na bağımsızlık sağlayıcı adımların atılması, bankanın daha modern bir zeminde çalışmasına olanak sağlamıştır[20].

---

[18] TCMB, *Dünden Bugüne Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası,* s. 3.
[19] AKYAZI, **a.g.m.**, s. 4.
[20] Sadi UZUNOĞLU, **Bankacılığa Giriş**, İstanbul: Literatür Yayıncılık, 2014, ss. 86 – 87.

1.3. Merkez Bankası Bağımsızlığı Literatürü

Siyasal egemenliğin önemli bir göstergesi niteliğindeki para basımını üstlenen kuruluşlar olan merkez bankaları, 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren faaliyet göstermeye başlamıştır. Hükümetin bir bankası olarak para basma ve piyasaya likidite sağlama hedefleriyle kurulan merkez bankaları, savaşlar ve ekonomik krizlerin yoğun olarak yaşanmasına bağlı olarak gerçekleşen fon ihtiyaçlarını karşılama konusunda sayıca daha da artmıştır.

Nüfusun artması, uluslararasılaşma hareketleri ve toplumsal beklentilerdeki değişmeler merkez bankalarının işsizlikten, bütçe açıklarının finansmanına, ekonomik büyümeden ödemeler dengesi açıklarının giderilmesine kadar birçok amaç için faaliyet göstermesine ortam hazırlamıştır. Ancak merkez bankalarının ekonomiye yoğun bir şekilde müdahil olması, birçok ekonomik sorunu da beraberinde getirerek Merkez Bankası Bağımsızlığı kavramının oluşmasını sağlamıştır.

1.3.1. Merkez Bankası Bağımsızlığı

Merkez bankaları; fiyat istikrarını sağlamak ve sürdürülebilir kılmak, finansal kesimin gelişmesine katkı sağlamak, ekonomi politikaları doğrultusunda hükümetlere finansörlük yapmak, para politikası amaç ve araçlarını belirleyerek bunları etkin bir şekilde uygulamak, ulusal parayı tedavüle çıkarmak, finansal istikrarı sürdürülebilir bir şekilde sağlamak ve bankaların bankası olmak gibi görevleri yerine getirir. Bu görevleri yerine getirirken bağımsız bir yapıya sahip olmaları en önemli noktalardan biridir.

1970'li yıllarla birlikte Keynesyen politikaların ekonomik büyüklüklerdeki uzun vadeli gelişmeleri yorumlamada yetersiz kalması ve özellikle de stagflasyonist hareketlerin yaşanmaya başlaması, para otoritesinin başı olan merkez bankalarının ekonomik yapı içerisindeki yeri ve siyasi yapıya karşı olan sorumlulukları konularını gündeme getirmiştir. Bununla birlikte enflasyon ile işsizlik arasında ters orantılı ilişki olduğu yönündeki geleneksel görüşün de geçerliliğini kaybetmesi, para politikasının önemini artırarak Merkez Bankası Bağımsızlığı kavramını gündeme getirmiş ve bağımsızlık literatürü yoğunluk kazanmaya başlamıştır. Bu doğrultuda yapılan

çalışmalar, siyasi iradenin merkez bankalarının müdahale alanına girmemesinin temelde fiyat istikrarı olmak üzere para politikası eksenli amaçların gerçekleşmesine pozitif etki sağlayacağını göstermiştir.

Büyük Ekonomik Buhran ile birlikte uzun süre gündemde kalan Keynesyen politikalar, 1973 yılında petrol fiyatlarının yükselmesiyle dünya genelinde ortaya çıkan işsizlik ve enflasyon sorununa çözüm üretmede yetersiz kalmıştır. Keynesyen politikalar, kamunun ekonomide etkin rol oynaması düşüncesine dayanması, maliye politikası uygulamalarını desteklemesi ve talep yönetimi eksenli olması nedenleriyle stagflasyonist baskıları çözmede başarısız olmuştur. Bu bağlamda özellikle para politikası eksenli bazı argümanlarla Klasik iktisadi düşüncenin uzantısı olan Monetarizm, yoğun bir şekilde kabul görmeye başlamıştır. Para stokunda dengeli değişimlerin yapılması ve para arzının ekonominin ihtiyacına göre gerçekleştirilmesi düşüncelerine dayanan Monetarizm, hükümetlerin görev süresinin belirsizliğini dile getirerek para politikasının bağımsız bir yapıya devredilmesini savunmuştur. Bu doğrultuda 1990'lı yıllara doğru birçok ülkede enflasyonla mücadele konusunda başarılar sağlanması ve fiyat istikrarı ana hedefinin belirli ölçüde sağlanmış olması, Bağımsız Merkez Bankası düşüncesini daha yaygın hale getirmiştir[21].

Çeşitli ülkelerde faaliyet gösteren Merkez Bankaları incelendiğinde, siyasi otoritelerin genel olarak merkez bankalarını kendi denetimlerinde tutmaktan yana bir tavır sergilediklerine göstermektedir. Hükümetlerin iktidarlarını sürdürme amaçları doğrultusunda Merkez Bankası'nı da bir araç olarak gördükleri ortaya çıkmaktadır. Bu bilgiler ışığında Merkez Bankası Bağımsızlığı, merkez bankalarının görev ve yetkilerini kullanırken siyasi iktidarın etkisinde kalmadan temel hedefleri ile ilgili kararları alabilmeleri ve bu kararları uygulayabilmeleri konusunda serbestçe hareket edebilme özgürlüğüdür. Ancak bağımsızlık kavramına geniş çerçeveden bakmak daha faydalı olacaktır. Merkez Bankası Bağımsızlığı, bankanın yalnızca siyasi otoritenin müdahalesinin dışında kalarak özgürce davranabilmesi değil, aynı zamanda hükümet tarafından hazırlanmış olan ekonomi politikaları ekseninde para politikası amaç ve

[21] Ahmet DİNÇER, "Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası ile Avrupa Merkez Bankasının Bağımsızlık Yönünden Karşılaştırılması", *İktisat İşletme ve Finans Dergisi*, Sayı 220, 2004, s. 96.

araçlarını belirleyebilme ve bu politikaları etkin bir şekilde yürütebilme faaliyetlerini de ifade eder[22].

Hükümetlerin seçim ekonomisi çalışmaları, yüksek enflasyon oranlarını kabullenip o doğrultuda politikalar geliştirmelerine neden olabilmektedir. Bütçe açıkları, istihdam, büyüme gibi ekonomik büyüklüklere verilen önem göz ardı edilmiş olsa da merkez bankası bağımsızlığının daha fazla olduğu ülkelerde temel amaç olan fiyat istikrarının sağlanması çok daha güçlü bir şekilde sağlanmaktadır. Ülkelerin merkez bankalarını bağımsızlaştırmaları sürecinde Alman Merkez Bankası Bundesbank ve İsviçre Merkez Bankası Swiss National Bank büyük öneme sahiptir. Bu iki bankanın bağımsızlaşma sonrası göreceli olarak düşük enflasyon rakamları oluşturması, diğer merkez bankalarının bağımsızlaşma girişimlerine örnek teşkil etmiştir[23].

Bununla birlikte Alex Cukierman, merkez bankası bağımsızlığı konusunda teorik ve ampirik açılımlarda bulunmuştur. Teorik perspektifte politikacıların kısa vadeli düşünerek; istihdam, kamu açıklarının finansmanı ve düşük faiz oranı gibi amaçlar için enflasyonu kabullendiğini dile getirmektedir. Cukierman'a göre siyasal otorite, uygulamış olduğu politikalar sonucu ortaya çıkardığı enflasyon ile reel ücretleri düşürerek işveren kesime daha düşük ücretli işgücü sağlar. Burada da işçi sendikaları devreye girerek aradaki enflasyonist farkı dengelemek için daha yüksek zam talep ederler. Dolayısıyla genişletici politikalar, istihdam üzerinde bir etki oluşturmayıp, ayrıca enflasyonu daha da yükseltmektedir[24].

1.3.2. Bağımsızlık Türleri

Merkez bankası bağımsızlığı konusundaki çalışmalara bakıldığında yapılan tanımlamalara göre çeşitli bağımsızlık türlerinin olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Burada ilk olarak Robert Bade ve Michael Parkin'in ekonomik ve politik bağımsızlık ayırımı dikkat çekmektedir. Bade ve Parkin'e göre politik bağımsızlık; merkez bankasının politika temelli hedeflerini siyasi otoritenin etkisi altında kalmaksızın

[22] OKTAR, **a.g.e**., s. 83.
[23] Alex CUKİERMAN, "Central Bank Independence and Monetary Control", *The Economic Journal*, Vol. 104, No: 427, 1994, s. 1437.
[24] CUKİERMAN, **a.g.m**., s. 1437.

özgür bir şekilde yerine getirebilmesidir. Buna paralel bir şekilde ekonomik bağımsızlık ise merkez bankasının sınırlandırma olmaksızın para politikası araçlarını istediği şekilde kullanabilme kabiliyeti şeklinde ifade edilmekte ve merkez bankasının bütçe eksenli açıkları ne derecede kolaylıkla finanse ettiğine göre farklılık göstermektedir[25].

Stanley Fischer de bağımsızlığı araç ve amaç bağımsızlığı olmak üzere yine ikili bir ayırımda ifade etmiştir. Fischer, merkez bankalarının amaçlarını gerçekleştirme konusunda para politikası üzerinde tam kontrolü varsa araç bağımsızlığından söz edileceğini; amaç bağımsızlığının ise amaçların hükümetten bağımsız olarak belirlenmesi ölçüsünde gerçekleşeceğini belirtir. Örneğin ilgili Merkez Bankasına göre fiyat istikrarı istihdam artışından daha fazla önemli ise Merkez Bankası, amaç olarak istihdam artışı yerine fiyat istikrarını tercih edebilir. Bununla birlikte ampirik ve teorik açılımlar dahilinde Merkez Bankasının araç bağımsızlığına sahip olması gerekirken her zaman amaç bağımsızlığına sahip olması gerekmeyebilir. Bunun tersine Merkez Bankasına amaçları ve bu amaçları uygulayacak güç fiili olarak verilerek bu amaçların gerçekleşmesi konusunda Merkez Bankası sorumlu tutulabilir[26].

Merkez Bankası bağımsızlığı konusunda gerçekleştirilen bir diğer ayırım da yasal ve fiili bağımsızlık şeklindedir. Yasal bağımsızlık, bankanın yürütme ve yönetim ile ilgili faaliyet gösteren bütün organlarının siyasi otoriteden bağımsız bir şekilde özgürce karar alabilmelerini ve bu kararları amaçlarına uygun bir şekilde uygulayabilmelerini sağlamak için ilgili merkez bankasının yasal açıdan düzenlenmesidir. Fiili bağımsızlık ise, merkez bankalarının görev ve yetkileri çerçevesinde sağlamış oldukları yasal bağımsızlığın çeşitli uygulamalardaki varlığıdır[27].

---

[25] Alberto ALSENİA ve Lawrence SUMMERS, "Central Bank Independence and Macroeconomic Performance: Some Comparative Evidence", *Journal of Money, Credit and Banking*, Vol. 25, No: 2, 1993, s. 153.

[26] Özgür ALTUNTAŞ, "Merkez Bankası Bağımsızlığı: Avrupa Merkez Bankası ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Karşılaştırması", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 12, 2012, s. 76.

[27] OKTAR, **a.g.e.**, ss. 84 – 85.

Tablo 2: Yasal Bağımsızlığın Unsurları

Yasal Hükümler	Yüksek Bağımsızlık	Düşük Bağımsızlık
Guvernörün Görev Süresi	Uzundur	Kısadır
Guvernörün Atanma Sürecinde Yürütme Organının Rolü	Sınırlıdır	Çok Fazladır
Politika Süreci	Uyuşmazlıklarda Son Söz Bankanındır	Uyuşmazlıklarda Son Söz Yürütmenindir
Bütçe Süreci	Bütçe Sürecinde Banka Aktiftir	Bütçe Sürecinde Bankanın Rolü Yoktur
Merkez Bankasının Hedefleri	Fiyat İstikrarı Öncelikli Hedeftir	Hedefler Arasında Çatışma Vardır
Merkez Bankasının Hükümete Kaynak Sağlaması	Sınırlıdır, Nakdi Kredi Teşvik Edilir	Yüksektir, Kamu Harcamalarının Yüzdesi Olarak Kredi Verilir

Kaynak: Zahide AYYILDIZ ONARAN, "Para Politikasına Yeni Bir Bakış: Merkez Bankası Bağımsızlığı", Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995, ss. 84 – 94.

Tablo 2'de Merkez bankasının yasal bağımsızlığını sağlayan temel unsurlara ilişkin bilgiler yer almaktadır. Tablodan anlaşılacağı gibi yüksek bağımsızlık kategorisinde netlik varken, düşük bağımsızlık kategorisinde net açılımlar yer alamamaktadır. Diğer taraftan yüksek bağımsızlıkta siyasi otorite ile sınırlı ilişki söz konusu iken, düşük bağımsızlıkta siyasi otoritenin ağırlığı çok fazladır.

TCMB'nin bağımsızlık konusunda yaptığı araştırmalara bakıldığında da amaç bağımsızlığı, araç bağımsızlığı, finansal bağımsızlık ve kurumsal bağımsızlık ayırımlarına yer verildiğine ulaşılmaktadır. Burada finansal bağımsızlık, bankanın bağımsız bir şekilde faaliyetlerini sürdürebilmesi için yeterli mali kaynağa sahip olup kendi bütçesini belirleyebilmesi olarak ifade edilmektedir. Kurumsal bağımsızlık ise, bankanın üst düzey yöneticilerinin görev sürelerinin; atanma, çalışma ve görevden ayrılma esaslarının siyasi otorite baskısından bağımsız olarak yasalarla net bir biçimde belirlenmesi olarak ifade edilmektedir. Ayrıca kurumsal bağımsızlık, karar alma

organlarındaki üyelerin fonksiyonlarının ve bağımsızlıklarının sürekliliğini ve kamuoyu ile iletişim kanallarının siyasi baskıdan uzak olmasını da belirtmektedir[28].

1.3.3. Merkez Bankası Bağımsızlığının Ölçütleri

Bağımsızlık literatürü incelendiğinde politik bağımsızlık, yasal bağımsızlık, ekonomik bağımsızlık, amaç ve araç bağımsızlığı gibi bağımsızlık türlerinin ölçülmesi konusunda birçok ölçüte yer verilmiştir. Ülkelere göre merkez bankası mülkiyetinin farklı olması, sahip oldukları finansal yapıların bankalara göre farklılık göstermesi, çalışmalara temel teşkil eden tekniklerin değişiklik göstermesi ve araştırmalara konu edilen merkez bankalarının birçok açıdan homojenlik gösterememesi nedenleriyle çalışmaların sonuçlarında aynı yönlü ilişki çıksa da ilişki derecelerinde farklılıklar gözlemlenmiştir.

Ancak yapılan araştırmalara bütünleşik olarak bakıldığında guvernörün atanma biçimi ve görev süresi, mesleki eğitim düzeyi, kişilik yapısı, amaçların belirlenmesinde bankanın rolü, hesap verebilirlik ve şeffaflık, bankanın hazine ile olan ilişkileri ve para politikasının oluşturulması sürecinde bankanın ağırlığı birçok çalışmada referans alınan temel ölçütler olarak ortaya çıkmaktadır.

- **Guvernörün Atanma Biçimi, Görev Süresi, Mesleki Eğitim Düzeyi ve Kişilik Yapısı**: Merkez Bankası başkanı ve yöneticilerinin seçiminin siyasi otoritenin kontrolü dışında gerçekleşmesi, politik bağımsızlık için önemli bir açılımdır. Dolayısıyla banka yöneticilerinin seçiminde hükümetin rolü ve etkisinin bulunmaması gerekmektedir[29]. Diğer taraftan önemli olan bir nokta da başkanın görev süresidir. Görev süresinin çok kısa olmayan belirli bir süreyi kapsaması ve süre dolmadan görevden alınmaması, kurumsal açıdan bağımsızlığı yansıtacağı için fiyat istikrarının sağlanmasına olumlu etki sağlayacaktır[30]. Merkez Bankası başkanı ve yöneticilerinin görev süreleri, banka bağımsızlığı açısından oldukça önemlidir. Başkanın görev süresinin kısa olması, hükümetin başkanı etkileme olanağını artıracağı için

[28] TCMB, *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası ve Bağımsızlık*, s. 3.
[29] OKTAR, **a.g.e.**, s. 110.
[30] DİNÇER, **a.g.m.**, s. 98.

başkanın görev süresi bu gelişmelere müsaade edecek şekilde kısa olmamalıdır[31]. Bu bağlamda guvernörün sıklıkla değişim göstermesi, bankanın bağımsızlığını önemli ölçüde azaltan bir unsur olarak ortaya çıkacaktır. Ayrıca hükümetin sık aralıklarla başkan seçme fırsatını elde etmesi, kendi istekleri doğrultusunda hareket edebilecek kişileri seçmesine neden olabilecek, bu da bağımsızlığı olumsuz etkileyebilecektir[32]. Diğer taraftan bankada görev alan üst düzey yöneticilerin beşeri sermaye açısından yüksek yeterliliğe sahip olması, bankanın bağımsızlığını artıracaktır. Ayrıca guvernörün almış olunan kararlarda dirayetli ve kararlı bir davranış göstererek, siyasi otoritenin baskılarına karşı çıkması bağımsızlık derecesini daha da artıracaktır[33].

- **Amaçların Belirlenmesinde Bankanın Rolü:** Merkez bankasının amaçları, bulunduğu ülkeye ve ülkenin içerisinden bulunduğu ekonomik duruma göre farklılaşabilmektedir. Ancak, hükümetlerin para politikası eksenli amaçları, Merkez Bankalarına bağımsızlık kazandıracak şekilde yönlendirmesi ve temel amacın da fiyat istikrarını sağlamak yönünde olacağını belirtmesi gerekir. Bu çerçevede merkez bankası bağımsızlığının kesin çizgilerle belirlenmemesi halinde hükümetle ilişkilerde çatışmalar oluşabilecektir. Ayrıca merkez bankası hedeflerinin çeşitlilik göstermesi, bankayı yönlendirmek isteyen siyasi otoriteye hedefler arası ağırlık kaydırma imkanı sağlayacak ve bağımsızlıktan uzaklaşılacaktır[34].
- **Hesap Verebilirlik ve Şeffaflık:** Bağımsızlık artışına bağlı olarak amaçları doğrultusunda kararlar alabilen ve uygulayabilen merkez bankasının aldığı kararlardan ötürü topluma karşı olan sorumluluğuna hesap verebilirlik

---

[31] Ali Sait YÜKSEL, **Merkez Bankasının Özerkliği ve Özellikle Enflasyonist Ekonomilerdeki İşlevleri**, İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları, No: 528, 1993, s. 20.

[32] Alex CUKİERMAN, Steven B. WEBB ve Bilin NEYAPTI, "Measuring the Independence of Central Banks and Its Effect on Policy Outcomes", *The World Bank Economic Review*, Vol. 6, No: 3, 1992, s. 363.

[33] OKTAR, **a.g.e.**, s. 109.

[34] Güler ÇİNER, "Merkez Bankalarının Bağımsızlık Sorunu Çerçevesinde TCMB'nin İncelenmesi", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997, s. 53.

denilmektedir[35]. Şeffaflık ise, tüm gerçek ve tüzel kişilerin merkez bankasının uygulayacağı politikalar hakkında bilgi sahibi olmasının teşkil edilmesidir[36]. Hesap verebilirlik ve şeffaflık ile ilgili gerçekleştirilen düzenlemelere bire bir uyulması ve gerekli bilgi akışının düzenli olarak kamuoyu ile paylaşılması bağımsızlık adına önemli bir noktadır[37]. Sonuç olarak hesap verebilirlik ve şeffaflık bağlamında bir tür yönetişim yaklaşımı ile asimetrik bilginin ortadan kaldırılmasına çalışılmaktadır.

- **Bankanın Hazine ile Olan İlişkileri:** Hazinenin çeşitli ihtiyaçları için merkez bankasından borçlanması göreceli olarak daha kolay ve daha düşük maliyetli bir yöntemdir. Ancak reel bir karşılık olmaksızın ekonomiye para çıkması, aşırı enflasyonist baskıların oluşmasına neden olmaktadır. Ayrıca kolay ve hızlı bir yöntem olması nedeniyle bu tür borçlanmanın süreklilik arz etmesi, enflasyonun da süreklilik göstermesine ve birçok ekonomik büyüklüğün de bu durumdan olumsuz etkilenmesine neden olabilmektedir. Bağımsızlık ekseninde bakıldığında ise merkez bankalarının Hazine ve kamu iktisadi teşebbüslerini ne kadar az finanse ederse bağımsızlık derecesinin o ölçüde yüksek olacağına ulaşılmaktadır. Bu çerçevede bağımsızlığın fiili olarak gerçekleşmesi için de sınırlayıcı yasal düzenlemelerin getirilmesi ve bu düzenlemelere sıkı bir şekilde uyulması gerekmektedir. Siyasi otorite ile banka arasında çatışmaların oluşmaması için de Hazine ve merkez bankası ilişkilerini düzenleyen yasaların varlığı büyük öneme sahiptir[38].
- **Para Politikasının Oluşturulması Sürecinde Bankanın Ağırlığı:** Hangi ekonomi olursa olsun para arzı ile para talebi arasında oluşacak dengesizlikler o ekonomide başta enflasyon olmak üzere birçok ekonomik büyüklüğü olumsuz etkileyecektir. Özellikle para talebinin üzerinde para

[35] Salih BARIŞIK, "Merkez Bankası Bağımsızlığı, Makroekonomik Etkileri ve 2001 tarihli TCMB Kanununun Yansımaları", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt 59, Sayı 3, 2004, s. 5.
[36] YAZGAN, **a.g.e**., s. 67.
[37] Nadir EROĞLU ve İlhan EROĞLU, "Merkez Bankası Bağımsızlığı ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının Bağımsızlık Tartışması Üzerine Bir Değerlendirme", *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 19, 2010, s. 135.
[38] Zekayi KAYA, "Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının Bağımsızlığı ve Enflasyon İlişkisi", Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, s. 34.

> arzının sağlanması faiz oranları, yatırım, istihdam ve ekonomik büyüme üzerinde etki yaratabilecektir. Tüm bu gelişmelerin yaşanması sürecinde merkez bankası bağımsızlığı büyük önem arz etmektedir. Çeşitli konjonktürlerde uygulayacağı politikalarda bağımsız hareket edemeyen merkez bankalarının kendi sorumluluklarında olan hedefleri etkin bir şekilde gerçekleştiremediğine ulaşılmaktadır. Dolayısıyla kurumsal bağımsızlık ekseninde hem hukuksal hem de uygulama boyutunda bankanın hiçbir kurumun etkisi altında kalmadan serbestçe politika belirleyebilmesi ve uygulayabilmesi bağımsız merkez bankacılığı için son derece önemlidir[39].

Bağımsızlık türlerine ve bunu tamamlayacak şekilde ölçütlerine bakıldığında guvernörün belirli bir süreyi kapsayacak şekilde siyasi otoriteden bağımsız olarak atandığı, kararlı kişilik yapısına sahip banka yöneticilerinin mesleki bilgi düzeyinin yüksek olduğu, simetrik bilginin hakim olduğu, amaç ve araçların belirlenmesinde hükümetin baskısının olmadığı, para politikasının belirlenmesi sürecinde banka yöneticilerinin özgürce davranabildiği ve hazineye karşılıksız kredilerin sağlanmadığı sistemlerde bağımsız Merkez bankacılığından söz edilebilmektedir.

1.4. Teorik Perspektiften Para Politikası

Gerek ulusal gerekse de uluslararası konjonktürde yaşanan gelişmeler, çeşitli dönemler itibariyle farklı kapsamlardaki ekonomik müdahaleleri beraberinde getirmektedir. Bu çerçevede ekonomi politikasının bileşenleri olarak maliye politikası, dış ticaret politikası ve para politikası büyük önem arz etmektedir. Maliye politikası ile kamu kesimi gelir gider dengesi eksenli düzenlemeler; dış ticaret politikası ile ihracat ve ithalat işlemleri eksenli düzenlemeler ve para politikası ile de bankacılık kesimi eksenli düzenlemeler yapılmaya çalışılmaktadır.

Geleneksel yapıda düşünüldüğünde para politikasının temel belirleyicisi olan merkez bankasının ana hedefinin fiyat istikrarını sağlamak olduğu bilinmektedir.

[39] DİNÇER, **a.g.m.**, s. 100.

Ancak finans kesimindeki serbestleşme hareketleri ile birlikte özellikle 2000'li yıllarda yaşanan küresel finansal kırılganlıklar, merkez bankalarına

finansal istikrarın da sağlanması yönünde hedefler yüklemiştir. Hedefler konusunda yaşanan bu gelişmeler para politikası eksenli tüm açılımların yeniden yapılandırılması ihtiyacını gündeme getirmiş ve geleneksel yaklaşımlar, yeni yaklaşımlarla desteklenmeye başlamıştır.

1.4.1. Para Politikası Kavramı

Ekonomi literatüründe en çok tartışılan konuların başında ekonomik faaliyetlere müdahale edilip edilmemesi konusu gelmektedir. Bazı ekonomik yaklaşımlara göre çeşitli amaçlar için ekonomik hayata müdahale gerekli iken, bazı yaklaşımlara göre kesinlikle ekonomiye müdahale edilmemelidir. Literatürde bu tartışmalar sürerken fiyat istikrarının sağlanmasında, sürdürülebilir ekonomik büyümenin başarılmasında, işsizliğin azaltılmasında ve diğer birçok makroekonomik hedefin gerçekleşmesinde para politikası uygulamalarının önemli olduğuna ulaşılmaktadır.

Para politikasının diğer ekonomi politikalarına göre daha hızlı uygulanabilir olması, içsel ekonomik aktiviteleri göreceli olarak daha çabuk etkileyebiliyor olması ve diğer politika araçlarına göre daha az toplumsal tepki oluşturması para politikasının önemini daha iyi açıklamaktadır.

Ekonomi tarihi incelendiğinde para politikasının, maliye politikası ile birlikte kullanım ağırlığının dönemlere göre farklılıklar gösterdiğine ulaşılmaktadır. 1970'li yıllara kadar Keynesyen görüş doğrultusunda maliye politikası uygulamalarını destekleyecek şekilde kullanılan para politikası, 1973 yılı ile birlikte gündeme gelen stagflasyon krizi dönemlerinden sonra daha aktif bir şekilde ekonomik hayata müdahil olmuştur. Bu dönemlerde yüksek ölçekli enflasyonist baskıların yaşanmaya başlanması, fiyat istikrarının önemini ortaya çıkarmış ve merkez bankalarının bağımsızlık tartışmaları ortamında para politikası yoğun bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Günümüzde ise geleneksel yapıya temel oluşturacak şekilde modern uygulamalarla etkin bir şekilde kullanılmaya çalışılmaktadır.

Merkez bankalarının ekonomik büyüklüklere ilişkin belirlemiş olduğu nihai hedeflere ulaşması konusunda para ve kredi kanalıyla para arzını kontrol etme yönünde bilerek ve isteyerek yapmış olduğu düzenlemelere para politikası denir[40]. Diğer bir tanıma göre de para politikası, merkez bankalarının banka gibi finansal kurumlara ve finansal kurumlar dışındaki iktisadi karar birimlerine karşı olan yükümlülüklerini değiştirerek ekonomik aktivitelere yön vermesidir[41]. Her bir ülkede para politikası, ilgili ülkenin merkez bankası veya o ülkede merkez bankası olarak görevlendirilen kurum tarafından yönetilir[42].

1.4.2. Para Politikası Uygulamalarındaki Amaçlar

Gerek yurt içi gerekse de yurt dışı dinamiklerden kaynaklanan birçok gelişme, ülke ekonomilerinde resesyonist veya enflasyonist şoklar oluşturabilmektedir. Bu gelişmeler, birçok ekonomik büyüklük üzerinde farklı derecelerde etkiler meydana getirmektedir. Burada para otoriteleri genişletici veya daraltıcı politika önlemleriyle ekonomiye müdahale etmektedir. Bu politikaların ne kadar bir süreyle, hangi araçlarla ve ne ölçüde kullanılacağının belirlenmesi, kritik öneme sahip bir konudur.

Küreselleşme ile birlikte serbest sermaye hareketlerinin hız kazanması, bilgi ve iletişim teknolojisi altyapısındaki ilerlemeler, yatırım araçları çeşitliliğinin sürekli bir şekilde artış göstermesi ve kar maksimizasyonu gibi nedenlerle piyasa dinamizminin her geçen gün daha şiddetli bir yapıya dönüşmesi, uluslararası ölçekte işlem hacimlerini artırarak piyasaları kırılganlaştırmaktadır. Bu kırılganlık da bir domino etkisi gibi aynı anda birçok ülke ekonomisi üzerinde farklı boyutlarda etkiler ortaya çıkarmaktadır. Örneğin 1995 yılında dünya üzerinde günlük ortalama 1 trilyon 600 milyar dolarlık döviz piyasası işlemi gerçekleşirken bu rakam, 2016 yılında 6,5 trilyon dolara yükselmiştir[43].

---

[40] Dwayne WRIGHTSMAN, **An Introduction to Monetary Theory and Policy**, New York: The Free Press, 1975, s. 245.
[41] Nur KEYDER, **Para (Teori – Politika – Uygulama)**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2005, s. 215.
[42] Erdal M. ÜNSAL, **Makro İktisat**, Ankara: İmaj Yayıncılık, 2009, s. 527.
[43] BIS, *Triennial Central Bank Survey: Global Foreign Exchange Market Turnover in 2016*, https://www.bis.org/publ/rpfxf16fxt.pdf , (15.08.2017), s. 66.

Para politikası, toplam talebi genişletici veya daraltıcı bir politika olarak çok eski dönemlerden beri uygulanan bir ekonomi politikası aracıdır. Ancak para politikasının amaçları dönemler itibariyle farklılıklar göstermiştir. Bu farklılaşmada büyük ölçekli ekonomik krizlerin oluşması, birçok ülkeyi etkileyen savaşların yaşanması, küreselleşme hareketlerine bağlı olarak uluslararası ticaretin gelişmesi ve mevzuat eksenli yaşanan gelişmeler etkili olmuştur[44].

Ekonomik hedeflerin gerçekleştirilmesi bağlamında para politikası eksenli birçok doğrudan ve dolaylı amaç söz konusudur. Fiyat istikrarının temel amaç olması ile birlikte yüksek istihdam, sürdürülebilir ekonomik büyüme, finansal istikrar ve ödemeler dengesi istikrarı para politikası uygulamalarının amaçları olarak belirtilmektedir[45]. Ancak bazı araştırmalarda da para politikasının temel amaçlarının fiyat istikrarı, finansal sistem istikrarı ve döviz kuru istikrarından oluştuğu belirtilmektedir[46].

Teorik olarak değerlendirildiğinde belirtilen bu amaçların tamamından söz edilebilir. Ancak uygulamada yaşanan paradokslar ve ülkelere göre değişen ekonomik dinamikler bazı amaçlara temel olma niteliği kazandırmaktadır. Fiyat istikrarı, tartışmasız temel para politikası amacıdır. Fiyat istikrarının yanı sıra finansal istikrar da önemlidir; ancak iç ekonomik istikrar düşünüldüğünde birincil olarak fiyat istikrarına yer vermek gerekmektedir. Finansal istikrarın temel bir hedef olup olmaması tartışmaları, finansal istikrar kavramının tanımlanması konusunda da bir görüş birliğinin oluşamaması sonucunu doğurmuştur. Ayrıca finansal piyasa eksenli gelişmelerin tahmin edilebilirliğinin zor olması, finansal sistemdeki aşırı dinamik yapı ve finansal piyasa işlemlerinin ülkeden ülkeye farklılık göstermesi tanımlamayı daha da zor bir hale getirmektedir. Ortak bir tanım olmamakla birlikte finansal istikrar; ödeme sistemi, risk dağıtımı ve kaynakların etkin dağılımı gibi ekonomik fonksiyonların beklenmedik bir ortamda gelişebilecek şoklar karşısında dayanıklılığını ve finansal piyasalardaki işlemlerin sağlıklı bir yapıda sürdürülmesini ifade eder. Bu

---

[44] Vildan SERİN, **Para Politikası**, İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 440, 1987, s. 8.

[45] Alan S. BLINDER, **Central Banking in Theory and Practice**, Cambridge: The MIT Press, 1998, s. 3; MISHKIN, **Para, Bankacılık ve Finansal Piyasalar İktisadı**, s. 395.

[46] C.A.E. GOODHART, "The Future of Central Banking", *LSE Financial Markets Group Special Paper Series,* No: 162, 2005, s. 2.

çerçevede finansal istikrar, hem ulusal hem de uluslararası boyutta finansal sisteme karşı olan sürdürülebilir güvenin temel göstergesidir[47].

Bununla birlikte tam istihdam ve sürdürülebilir ekonomik büyüme de temel amaçlar arasındadır. Uluslararası ekonomik ilişkiler değerlendirildiğinde ödemeler dengesi, dış ekonomik istikrar için vazgeçilemez bir amaçtır. Literatürde çok sık bir şekilde rastlanmasa da özellikle gelişmekte olan ülkeler için adaletli gelir dağılımı amacı, önem taşımaktadır. Çalışmanın bu bölümünde fiyat istikrarı, tam istihdam, sürdürülebilir ekonomik büyüme ve ödemeler dengesi istikrarı temel amaçları açıklanacaktır.

1.4.2.1. Fiyat İstikrarı

Fiyat istikrarı, iktisadi karar birimlerinin tüketim, tasarruf ve yatırımı gibi ekonomik kararları alma süreçlerinde dikkate almaya gerek kalmayacak derecede düşük ve istikrarlı bir enflasyonist ortamın olması durumunu ifade eder[48]. Fiyat istikrarı genellikle fiyatların sabit kalması şeklinde düşünülmektedir. Ancak fiyatların sabit kalması veya diğer bir ifadeyle sıfır enflasyon fiyat istikrarı anlamına gelmez. Küresel kriz öncesi dönem incelendiğinde yüzde 2 dolaylarındaki bir enflasyon oranının fiyat istikrarı ile uyumlu olduğu ifade edilmekteydi ve enflasyon hedeflemesi uygulayan ülkeler de bu çerçevede hedefleme yapmaktaydı. Ancak küresel kriz sonrası izlenen ekonomi politikaları ile bu düzeyin düşük olabileceği yönünde görüşler ortaya çıkmıştır[49].

Fiyat istikrarı, mikro ölçekte para politikası makro ölçekte de ekonomi politikası açısından çok önemli bir amaçtır. Bu önemin temel nedeni enflasyonun ekonomik, siyasal ve sosyal hayatta büyük etkiler ortaya çıkarabiliyor olmasıdır. Dünya ekonomisi üzerine yapılan incelemeler, özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısında yaşanan enflasyonist hareketlerin ekonomik büyüme ve kalkınmayı büyük ölçüde olumsuz etkilediğini ortaya çıkarmaktadır. Diğer taraftan enflasyon, iktisadi karar

---

[47] TCMB, *Finansal İstikrar: Türkiye'de Finansal İstikrar Gelişmeleri*, http://tcmb.gov.tr/wps/wcm /connect/f23af107-3ac4-408d-82a1-41fe4588f80c/TCMB_KITAPCIK_2014 . pdf? MOD=AJPERES , (15.08.2017), s. 6.

[48] Alan GREENSPAN, "Opening Remarks to the 1996 Jackson Hole Symposium*", Achieving Price Stability*, *https://www.kansascityfed.org/publicat/sympos/1996/pdf/s96green.pdf* , (30.07.2017), s. 1.

[49] Fatih ÖZATAY, **Parasal İktisat (Kuram ve Politika)**, Ankara: Efil Yayınevi, 2015, s. 300.

birimlerini belirsizliğe sokarak bu birimlerin orta ve uzun vadeli ekonomik kararlarını ertelemelerine neden olabilmektedir. Bu çerçevede milli geliri belirleyen unsurların miktarsal anlamda azalış göstermesi, üretimin azalmasına neden olarak istihdamın azalmasına da neden olmaktadır. Ekonomik büyüklüklerdeki bu gelişmeler de refah düzeyini azaltarak sosyal ve ekonomik krizlerin oluşmasına ortam hazırlayabilmektedir.

Fiyat istikrarının sağlanması ile faizlere ilave edilen risk primini azaltacağından reel faiz oranları düşecek ve yatırım artışı beklentisi ortaya çıkacaktır. Enflasyon ve deflasyonun oluşturabileceği olumsuz etkilerden korunmak amacıyla başvurulan yöntemlere gerek kalmayacak ve dolayısıyla fiyat istikrarsızlıklarının vergi ve sosyal güvenlik sistemini bozucu etkileri azalacaktır. Bu bağlamda gelir adaletsizliklerinin de önüne geçilmiş olacaktır[50].

1.4.2.2. Yüksek İstihdam

Burada öncelikli olarak istihdam ve işsizlik kavramını tanımlamak gerekir. İstihdam, belirli bir ekonomide belirli bir dönemde tam zamanlı veya yarı zamanlı çalışan insanların toplam sayısıdır. İşsizlik ise, belirli varsayımları olan ince bir kavramdır ve işsizlik, aktif olarak iş aramakta olan ancak mevcut şartlarda istihdam edilmeyen insanların toplam sayısı olarak tanımlanır[51].

Yapılan birçok araştırmada hedef olarak tam istihdamın üzerinde durulmaktadır. Oysaki genel literatür incelendiğinde tam istihdamın arzu edilen bir amaç olması ile birlikte ekonominin işleyişi açısından belirli bir oranda işsizliğin faydalı olabileceği görüşleri yer almaktadır. Mal piyasalarında belirli bir miktar stok düzeyinin faydasının maliyetinden daha fazla olması düşüncesi, işgücü piyasası için de geçerlidir[52]. Dolayısıyla tam istihdam kavramı yerine yüksek istihdam kavramının kullanılması, konunun önemi açısından daha faydalı olacaktır.

Merkez Bankalarının yapıları incelendiğinde birçoğunun temel hedef olarak fiyat istikrarını aldığı görülmektedir. Bununla birlikte istihdamın artırılması ya da

---

[50] PINAR ve ERDAL, **a.g.e**., s. 26.
[51] Paul KRUGMAN ve Robin WELLS, **Makro İktisat**, Fuat OĞUZ vd. (çev.), Ankara: Palme Yayıncılık, 2011, s. 201.
[52] Merih PAYA, **Para Teorisi ve Para Politikası**, İstanbul: Türkmen Kitabevi, 2013, ss: 169 – 170.

işsizliğin azaltılması yönünde bir hedef belirlendiğinde fiyat istikrarı amacının etkin bir şekilde gerçekleşememesi sonucu ortaya çıkacaktır. İşsizlik bir birim azaltılmak istendiğinde fiyatlar genel düzeyinin sınırlı da olsa belirli bir oranda yükselecek olması bu iki hedef bağlamında alternatif maliyetin ortaya çıkmasını gündeme getirecektir. Bu çerçevede fiyat istikrarı ile birlikte sürdürülebilir istihdamın da önemi dikkate alınarak optimal ana ve ara amaç bileşeni seçilmelidir.

1.4.2.3. Sürdürülebilir Ekonomik Büyüme

Ekonomik büyüme temel olarak, üretim miktarının bir dönemden diğer döneme artış göstermesi yoluyla reel milli gelirin artması olarak tanımlanabilir. Sosyal bilimler alanında yapılan birçok çalışmaya bakıldığında değerlendirmelerin ya doğrudan ya da dolaylı olarak ekonomik büyüme ekseninde gerçekleştirildiğine ulaşılmaktadır. Toplumsal refah ile ekonomik büyüme arasındaki sıkı ilişki, çalışmaların bu konuda yoğunlaşmasında büyük öneme sahiptir. Ekonomik büyümenin istihdam, dış ticaret, enflasyon ve diğer birçok makroekonomik büyüklüğü doğrudan etkiliyor olması, büyümenin sadece para politikası ekseninde değil tüm ekonomi politikaları ekseninde değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Sürdürülebilir iktisadi büyüme amacı, yüksek istihdam amacı ile çok yakından ilgilidir. Çünkü işsizliğin düşük olduğu dönemlerde iktisadi karar birimlerinin yatırımlarını artırma yönünde karar almaları daha olasıdır. İşsizliğin yüksek olduğu dönemlerde ise, piyasadaki atıl kapasite miktarı artacak ve yeni yatırımlarda bulunmak müteşebbisler için rasyonel olmayacaktır. Ancak literatürde yapılan çalışmalara bakıldığında yatırım eksenli ekonomik büyümenin daha çok arz yanlı iktisat ekolü bağlamında değerlendirilip vergi ve tasarruf ekseninde ele alındığını göstermektedir. Değerlendirmelerin bu yönde olması, para politikasının ekonomik büyüme üzerinde oluşturacağı etki konusunda yoğun tartışmaların yaşanmasına neden olmaktadır[53].

Para politikasının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi birçok yöntemle araştırılırken, resesyonist ve aşırı enflasyonist dönemlerde ekonomik büyümenin şekillendirilmesi noktasında faiz oranlarının önemli olduğu da belirtilmektedir.

[53] Frederic S. MISHKIN, **Para, Bankacılık ve Finansal Piyasalar İktisadı**, s. 396.

Resesyonun olduğu dönemlerde ekonomi duraklayacak, milli gelir düzeyi düşecek ve işsizlik oranlarında artışlar ortaya çıkarak eksik istihdam oluşacaktır. Milli gelirin, potansiyel milli gelir düzeyinin altında kaldığı bu dönemlerde para politikası aracı olarak faiz oranları düşürülerek ekonomi ısındırılmaya çalışılacaktır. Reel milli gelirin potansiyel milli gelir düzeyini aştığı aşırı enflasyonist dönemlerde ise faiz oranları artırılarak ekonomi belirli bir oranda soğutulmaya çalışılacaktır[54].

Ekonomik büyümeyi etkileyen çok sayıda değişkenin olması, ülkelerin sosyo – ekonomik yapılarının farklılıklar göstermesi ve uygulanan ekonomi politikası bileşenlerinin ülkelere göre değişkenlik göstermesi, para politikası ve ekonomik büyüme ilişkisinin farklı değerlendirilmesi sonucunu doğurmaktadır. Ülke uygulamalarına bakıldığında para politikasının kısa vadeli ekonomik büyüme bağlamında etkili; uzun vadeli ekonomik büyüme bağlamında ise etkisiz olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bununla birlikte ampirik çalışmalarda farklı sonuçların da ortaya çıktığını belirtmek gerekir[55].

1.4.2.4. Ödemeler Dengesi İstikrarı

Ödemeler dengesi, bir ekonominin diğer ekonomiler ile yaptığı tüm ekonomik işlemlerin yer aldığı sistematik tablolardır. Burada döviz gelirleri ile döviz giderleri arasında eşitliğin söz konusu olması ödemeler dengesinin gerçekleşmesini sağlayacaktır. Tüm ekonomiler için politika uygulamalarından beklenen sonuçlar da bu yöndedir. Ödemeler dengesinin sağlanmasında özellikle döviz kuru istikrarının gerçekleştirilmesi son derece önemlidir. ayrıca döviz kuru istikrarı, finansal istikrar için de vazgeçilmez unsurdur.

Döviz kuru, faiz ve ücretle birlikte birçok ekonomik büyüklüğü biçimlendiren üçüncü önemli fiyattır. Bu üç temel fiyattan faiz ve ücret üretim faktörleri piyasalarıyla ilişkili iken, döviz kuru doğrudan mal piyasalarıyla alakalı bir fiyattır ve önemli işlevlere sahiptir. Döviz kurunun diğer fiyatlardan farklılaşmasındaki temel unsur, ulusal ekonominin dünya ekonomisi ile entegre olmasında kurun önemli bir köprü

[54] İlker PARASIZ, **Modern Bankacılık: Teori ve Uygulama**, Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları, 2014, s. 412.
[55] PAYA, **a.g.e.**, s. 169.

görevi üstlenmesiyle ödemeler dengesi üzerinde oluşturduğu etkidir. Günümüz ekonomilerinde uluslararası ticaretin önündeki engellerin kaldırılması bağlamındaki çalışmalar, ekonomilerin uluslararası ticari işlemlerden kaynaklanan sorunlarının yeni bir boyut kazanmasına ve döviz kurunun bu yapı içerisinde ülkelerin uluslararası rekabet güçlerini belirleyen bir unsur şeklini almasına neden olmuştur[56].

Serbest sermaye hareketlerine bağlı olarak ekonomik faaliyetler uluslararası nitelik göstermekte ve buna bağlı olarak da nihai ürünler, üretim sürecinde kullanılan hammadde, ara malı, teknoloji, sermaye ve hatta emek uluslararası piyasalardan temin edilmektedir. Bu çerçevede dolaysız yabancı sermaye yatırımları, uluslararası ticaret, teknoloji tabanlı transferler ve sermaye hareketleri ülkelerin birbirlerine karşı olan ekonomik bağlarını daha da artırmaktadır. Bu ilişkilerde rekabet edebilirliğin ve sonuç olarak rekabet gücünün yüksek olması, tüm tarafların temel hedefidir.

Özellikle gelişmekte olan ülkeler için büyük öneme sahip olan döviz, yoğun olarak uluslararası ticari işlemler aracılığıyla piyasalarda hareket etmektedir. İhracatçı taraf için döviz kurunun yüksek olması beklenen durum iken; ithalatçı taraf için satın alma maliyetini düşünecek düşük döviz kuru beklenen durumdur. Ancak burada esas önemli olan nokta, döviz kuru volatilitesinin düşük olması ve dolayısıyla kurun istikrarlı olmasıdır. Döviz kurunun istikrarlı olduğu ekonomik ortamlarda dış ticarete taraf olan her iki girişimci için fiyat öngörüleri net bir şekilde oluşacağından dolayı daha etkin dış ticaret işlemleri gerçekleşecektir[57].

Para politikası uygulamalarındaki amaçlara toplu olarak bakıldığında amaçlar arasında tamamlayıcılık, destekleme ve çatışma olmak üzere üç farklı ilişki görülebilmektedir. Bu bağlamda fiyat istikrarı ile yüksek istihdam arasında çatışma ilişkisi, döviz kuru istikrarı ile fiyat istikrarı arasında tamamlayıcılık ilişkisi ve sürdürülebilir ekonomik büyüme ile yüksek istihdam arasında da destekleme eksenli bir ilişki olduğu söylenebilir. Amaçlara başarılı bir şekilde ulaşılabilmesi konusunda

---

[56] Aylin AYBUK DUYGULU, "Döviz Kuru İstikrarının Ekonomik İstikrar Açısından Değerlendirilmesi", *Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt 13, Sayı 1, 1998, s. 108.
[57] İlker PARASIZ, **Modern Bankacılık: Teori ve Uygulama**, s. 413.

ulusal ve uluslararası ekonomik duruma bakılarak ilgili dönem için uygun amaç bileşeni seçilerek, bu politikalar etkin bir şekilde uygulanmalıdır.

1.4.3. Para Politikası Stratejileri

Ülkelerin para politikalarının temel uygulayıcıları olan merkez bankalarının çok sayıda amacı olsa da temel amaçlarının fiyat istikrarı olduğu bilinmektedir. Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yapılan araştırmalar ve uygulama örnekleri, merkez bankası bağımsızlığını ve bu bağımsızlık çerçevesinde fiyat istikrarı ana hedefini ön plana çıkarmıştır. Ancak son yıllarda yaşanan finansal krizlerin hem ortaya çıktıkları ülkelerde hem de domino etkisiyle diğer birçok ülkede oluşturdukları yüksek maliyetler, bir yandan piyasaya müdahale gereksinimi doğurmuş, bir yandan da fiyat istikrarını sağlayacak yeni ara amaçların geliştirilmesi ihtiyacını gündeme getirmiştir.

Ülkelerin temel makroekonomik göstergeleri üzerinde büyük ölçekli etkiler meydana getiren söz konusu finansal krizler, özellikle enflasyon bağlamında yüksek maliyetler ortaya çıkarmıştır. Bu gelişmeler, para politikasının özellikle uzun vadeli temel hedefinin fiyat istikrarı olmasını gerektirmiştir. Fiyat istikrarının temel hedef olarak belirlenmesi, bir tür nominal çapa (çıpa) gereksinimi oluşturmuş ve döviz kuru hedeflemesi, parasal hedefleme ve enflasyon hedeflemesi stratejileri olarak alternatif para politikası stratejileri ortaya çıkmıştır.

1.4.3.1. Döviz Kuru Hedeflemesi Stratejisi

Döviz kuru hedeflemesi, eski bir para politikası uygulaması olarak "Altın Standardı" sisteminde ulusal paranın değerinin altına bağlanması şeklinde kullanılmıştır. Uluslararası ticaret hacminin artış göstermesi, sermayenin daha serbest bir şekilde hareket etmesi ve finansal piyasaların daha etkin bir şekilde kullanılmaya başlanması gelişmelerine bağlı olarak bazı ülke ulusal paraları, düşük enflasyona sahip bir ülkenin sağlam parasına sabitlenmiştir. Günümüzde ise birçok ülkenin katı veya esnek uygulamalarla etkin bir şekilde döviz kuru hedeflemesi stratejisini uyguladığı görülmektedir. Bu çerçevede tam dolarizasyon ve para kurulu sistemleri, katı uygulamalara örnek teşkil ederken; sabit ve yarı sabit kur sistemleri daha yumuşak ve

esnek döviz kuru çapası uygulamalarına örnektir. Esnek uygulamalarda kurun sabitlenmesi, kurun bir para sepetine bağlanması veya yönetimli dalgalanma şeklinde belirli bir bant aralığında hareket etmesine izin verilmesi gibi uygulamaları kapsarken; katı uygulamalarda daha baskın sistemler kullanılmaktadır[58].

Tam dolarizasyonda ulusal paranın kullanımı bırakılıp, diğer bir ülkenin parası, o ülkenin resmi parası yerine geçerken; para kurullarında çapa olarak tercih edilen para, sabit bir kur üzerinden ulusal paraya bağlanır. Bununla birlikte para kurullarında iktisadi karar birimleri, yerli para ile çapa arasında istedikleri zaman alım satım yapabilir. Para politikası otoritelerinin de tüm yükümlülüklerini yerine getirirken çapa olarak tercih edilen döviz üzerinden yeterli rezerve sahip olması gerekir. Dolayısıyla para tabanı değişimlerinde dahi, döviz rezervi karşılığının olması zorunludur[59].

Döviz kuru hedeflemesi, bazı avantaj ve dezavantajlara sahiptir. Para politikası uygulamaları bağlamında güvenli bir nominal çapa olarak itibar gören bir rezerv paranın değişken olarak belirlenmiş olması, sağlam bir para biriminin referans alınmasına bağlı olarak oluşacak güvenle uluslararası ticaret ve yatırım kanallarındaki işlem maliyetlerinin azalması, döviz kuru risklerinin ortadan kalkması ve çapanın zaman tutarsızlığı olgusunu ortadan kaldırarak yabancı sermaye girişi açısından ülkeyi güvenli ve cazip hale getirmesi döviz kuru hedeflemesinin önemli avantajları olarak belirtilebilir. Diğer taraftan çapanın dalgalı kur rejiminin para otoritesine sağladığı bağımsız para politikası uygulamalarına olanak sağlamaması, sistemin önemli bir dezavantajını ortaya koymaktadır[60].

1.4.3.2. Parasal Hedefleme Stratejisi

Bu stratejide parasal büyüklükler özellikle de para arzı nominal çapa olarak kullanılmaktadır. Bu çerçevede Merkez Bankası, nihai hedefi olan fiyat istikrarını sağlayabilmek için Parasal Taban, M1 veya M2 parasal büyüklüklerine ilişkin yıllık

---

[58] Gülsün Gürkan YAY, "Para Politikası Stratejileri ve Enflasyon Hedeflemesi", *İktisat Dergisi*, Sayı 470 – 471, Şubat – Mart 2006, s. 6.
[59] ÖZATAY, **a.g.e.**, s. 377.
[60] Jeffrey FRANKEL, Sergio L. SCHMUKLER ve Luis SERVEN, "Global Transmission of Interest Rates: Monetary Independence and Currency Regime", *Journel of International Money and Finance*, No: 23, 2004, s. 702.

büyüme oranı hedefleri ortaya koymaktadır. Geçtiğimiz dönemlerde ABD, Japonya, Almanya ve İngiltere gibi gelişmiş ülkeler, parasal hedefleme stratejilerini uygulayarak enflasyonu düşürüp fiyat istikrarını sağlama konusunda başarılı olmuşlardır. Günümüzde ise özellikle finansal piyasaların göreceli olarak az geliştiği ülkelerde bu hedefleme yoğun olarak kullanılmaktadır[61].

Ekonomi literatürü incelendiğinde ülkelerde yaşanan aşırı enflasyonist süreçlerin temel nedeninin kontrolsüz para arzı olduğuna rahatça ulaşılabilmektedir. Bu konuda yapılan çalışmalara bağlı olarak birçok teori oluşturulmuş ve enflasyonun kontrol altına alınması noktasında planlı para arzının önemi vurgulanmıştır. Dolayısıyla parasal hedefleme rejimi uygulamalarında seçilecek parasal büyüklük ile enflasyon arasında sıkı bir ilişkinin olması ve ülke merkez bankasının ilgili parasal büyüklük üzerindeki etkinliğinin net bir şekilde olması, stratejinin başarılı olması konusunda çok önemlidir.

Parasal hedefleme stratejisinin de bazı avantaj ve dezavantajları bulunmaktadır. Parasal büyüklükler ile ilgili uygulamalar çok kısa süre içerisinde yanıt verdiği için hedeflere ulaşılıp ulaşılamaması konusunda para otoritesine verilen sinyaller enflasyonun kontrolüne yardımcı olacaktır. İkinci olarak parasal hedefleme, şeffaflık ve hesap verebilirliği sağlayacağı için piyasalardaki zaman tutarsızlığı sorununu ortadan kaldıracaktır. Ayrıca, yurt içi dinamikler konusunda detaylı bilgiye sahip olan para otoritesine bağımsız bir para politikası uygulayabilme imkanı sunacaktır. Dezavantajlar, hedeflenen parasal büyüklük ile enflasyon arasında güçlü ve güvenilir bir ilişki olmaması durumunda ortaya çıkar. Zayıf ilişki, enflasyon beklentilerinin sabitlenmesini sağlayamayacak ve merkez bankasının hesap verebilirliği noktasında negatif etki oluşturacaktır[62].

1.4.3.3. Enflasyon Hedeflemesi Stratejisi

Uzun yıllar boyunca tercih edilen döviz kuru hedeflemesi ve parasal hedefleme stratejileri, birçok ülkede başarısız sonuçlar elde edilmesi nedenleriyle terkedilmiş ve yoğun bir şekilde enflasyon hedeflemesi stratejisi kullanılmaya

[61] PINAR ve ERDAL, **a.g.e**., s. 51.
[62] Frederic S. MISHKIN, **Para, Bankacılık ve Finansal Piyasalar İktisadı**, s. 402.

başlanmıştır. Diğer taraftan uluslararası ekonomik kuruluşların derecelendirme yaparken dikkate aldıkları kriterlere enflasyon oranlarını da dahil etmesi, enflasyon hedeflemesinin daha da fazla kullanılmasını sağlamıştır. 2008 Küresel Krizi ile birlikte mevcut para politikası araçlarının yetersiz kalması, enflasyon oranlarının yüksek seviyelere çıkmasına neden olmuş ve finansal istikrarsızlıklar derin bir şekilde hissedilmeye başlanmıştır. Burada diğer ekonomik büyüklüklere verilen önem belirli oranda azaltılarak fiyat istikrarının önemi daha da artırılmış ve dolayısıyla enflasyon hedeflemesi kaçınılmaz hale gelmiştir.

Enflasyon hedeflemesi, önceden kararlaştırılmış bir enflasyon oranının belirli bir dönemde gerçekleştirilmesi için resmi bir hedef ya da hedef aralığının ilan edilerek taahhüt edilmesi ve para politikasının başlıca hedefinin düşük ve sabit bir enflasyon oranı olduğunun belirtilmesidir[63]. Enflasyon hedeflemesi rejimi, temel olarak beş faktörün varlığını gerektirir. Bunlar; orta vadeli sayısal enflasyon hedefinin ilanı, temel hedef olan fiyat istikrarının sağlanması için kurumsal sorumluluk, bilginin ön planda tutulmasına bağlı olarak büyüme gibi ara hedeflerin rolünün azalması, para otoritesinin gerçekleştirdiği faaliyetlerle ilgili olarak topluma bilgilendirmelerde bulunduğu şeffaf bir ortam ve görevin sürdürülebilir kılınması için bankanın hesap verebilirliğe önem vermesi şeklinde sıralanabilir[64].

Diğer bir taraftan enflasyon hedeflemesinin etkin bir şekilde kullanımı ve stratejinin başarı getirmesi noktasında ön koşullar da bulunmaktadır. Para politikasının nihai hedefinin fiyat istikrarı olması ve para otoritesine başka bir amaç yüklenmemesi, merkez bankasının bağımsız olması, ekonomide mali baskınlığın olmaması, finansal piyasaların gelişmiş olması, geçmiş enflasyon rakamlarına bakarak enflasyon bekleyişi oluşturma davranışına ağırlık verilmemesi ve döviz kuru ile enflasyon arasında güçlü bir ilişkinin olmaması, enflasyon hedeflemesi stratejisi için kritik başarı faktörleridir[65].

---

[63] Frederic S. MISHKIN, **Para Politikası Stratejisi**, Ömer Faruk ÇOLAK ve Alparslan ZENGİN (çev.), Ankara: Efil Yayınevi, 2014, s. 219.
[64] Frederic S. MISHKIN, "Inflation Targeting in Emerging Market Countries", *National Bureau of Economic Research Working Paper Series*, No: 7618, March 2000, ss. 1 – 2.
[65] ÖZATAY, **a.g.e.**, s. 403.

Döviz kuru ve parasal hedefleme stratejilerinde olduğu gibi enflasyon hedeflemesi stratejisinin de bazı avantajlı ve dezavantajlı yönleri söz konusu olmaktadır. Stratejinin en büyük avantajı, merkez bankalarının özellikle yurt içi ekonomik koşullara uygun bağımsız bir para politikası uygulamasına olanak sağlamasıdır. Diğer taraftan hedefin önceden belirlenmiş olması hesap verebilirliğin ve şeffaflığın etkin bir şekilde gerçekleşmesine fırsat vererek tüm paydaşların uygulanan para politikası konusunda detaylı bilgi sahibi olabilmelerini sağlamaktadır. Ayrıca para politikasının tek bir değişkenle değil de enflasyonu etkileyen çok sayıda değişkenle belirlemesi, stratejinin etkin bir şekilde uygulanması konusunda esneklikler sunabilmektedir[66].

Stratejini rijit bir yapıya sahip olması, uygulama aşamasında taviz içermeyen bir yaklaşımın olması, üretim istikrarını bozacak bir potansiyele sahip olması nedeniyle ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyebilmesi, enflasyonun kontrolünün zorlaşması durumlarında para otoritesinin hesap verebilirliğini etkilemesi, mali anlamdaki baskınlığı engelleyememesi, stratejinin uygulanması sürecinde söz konusu olan dalgalı kur rejiminin finansal piyasalardaki istikrarsızlığı artırması ve belirli noktalarda merkez bankaları tarafından kolaylıkla kontrol edilememesi de stratejinin dezavantajlarını göstermektedir[67].

Para politikası stratejileri konusundaki ulusal ve uluslararası akademik çalışmalar incelendiğinde nominal çapa olarak yer yer Gayri Safi Yurt İçi Hasıla'nın (GSYİH) da kullanıldığına ulaşılmaktadır. Ancak para politikası uygulamalarının ekonomik büyüme üzerinde oluşturabileceği etkilerin kısa vadede ortaya çıkmasının çok zor olması ve ekonomik büyüme üzerinde çok sayıda değişkenin farklı boyutlarda etkiler meydana getirmesi, GSYİH'nin çapa olarak kullanılmasında büyük zorluklar çıkartabilecektir.

Stratejiler toplu olarak değerlendirildiğinde fiyat istikrarının istenilen ölçüde sağlanması noktasında stratejinin istikrarı ve stratejiye karşı duyulacak güven, önemli iki nokta olarak gündeme gelmektedir. Çünkü uygulanacak programdaki istikrar ve

---

[66] Serkan ÖZCAN, *Para Politikası Tercihleri ile Finansal İstikrar Arasındaki İlişki: Enflasyon Hedeflemesi Politikasında Finansal İstikrar ve Türkiye Analizi*, (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Uzmanlık Tezi), Ankara: 2006, s. 44.

[67] Frederic S. MISHKIN, "Inflation Targeting in Emerging Market Countries", ss. 4 – 5.

güven, enflasyondaki ataleti yıkıp enflasyon düşüşlerini kısa vadeli yapıdan kurtararak sürdürülebilir kılacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

PARA POLİTİKASI ARAÇLARI ve REZERV OPSİYON MEKANİZMASI

Para politikası, paranın miktar ve maliyet gibi konularına odaklanarak iktisadi karar birimlerinin beklentilerini etkileyen ve ilgili ülkenin genel ekonomi politikası hedeflerinin gerçekleştirilmesine yönelik olarak geliştirilen stratejilerin tamamıdır. Bu çerçevede para politikası ile ekonomik büyüme, sürdürülebilir istihdam, fiyat istikrarı, finansal istikrar, döviz kuru istikrarı ve faiz istikrarı hedeflense de ön planda fiyat istikrarı hedefi yer almaktadır. Para otoritesinin başı olarak Merkez Bankaları da çeşitli araçlar kullanarak bu ana ve ara hedeflerin gerçekleştirilmesi yönünde çalışmalar yapmaktadır.

Birçok ülke Merkez Bankası, ülkenin sahip olduğu yeterlilikler ve içinde bulunduğu konjonktüre göre geleneksel veya geleneksel olmayan para politikası araçları kullanmaktadır. Ancak kullanılan aracın reel ekonomi ve refah seviyesi üzerinde oluşturacağı etkiyi hesaplama ve dolayısıyla hangi araç ile daha etkin sonuçlar elde edileceği konuları, araç seçimi noktasında kritik önem taşımaktadır. Bu noktada parasal aktarım mekanizması devreye girerek fayda maliyet analizi anlamında optimal seçimin yapılmasına destek oluşturmaktadır.

Çalışmanın bu bölümünde öncelikli olarak parasal aktarım mekanizması açıklanmaya çalışılıp daha sonra para politikası araçları detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

2.1. Parasal Aktarım Mekanizması

Para - Banka eksenli akademik çalışmaların büyük bir kısmında, ele alınan değişkenlerin ekonomik büyüklükleri nasıl ve ne ölçüde etkilediği konuları tartışılmaktadır. Dolayısıyla parasal aktarım mekanizması, ekonomi literatüründe önemli araştırmalara neden olmuştur. Para politikası bağlamındaki çalışmalarda parasal aktarım mekanizmasının önemli bir yer tutmasının iki nedeni olduğu belirtilmektedir. Bunlardan birincisi, para politikasının ekonomiyi nasıl etkilediğinin

anlaşılması noktasında belirli bir dönemde uygulanan para politikasına ilişkin duruşun belirleyici olmasıdır. Diğeri ise, para politikası araç ve zamanlama seçiminin reel ekonomiyi ve dolayısıyla fiyat istikrarını nasıl etkileyeceği konusunda parasal aktarım mekanizması kanallarının iyi bilinmesi gerekliliğidir[68].

Literatür incelendiğinde parasal aktarım mekanizması ile ilgili olarak farklı tanımlamaların yapıldığı sonucuna ulaşılmaktadır. Bununla birlikte yapılan her tanımlamadan ortaya çıkan sonuç, para politikası uygulamalarının reel ekonomi üzerinde meydana getirdiği etkinin ne şekilde ve nasıl olduğudur. Parasal aktarım mekanizması, denge durumunda olan bir ekonomide parasal tabandaki değişmelere bağlı olarak ortaya çıkacak talep veya arz fazlasının toplam harcamalar üzerindeki etkisini inceleyen mekanizmadır[69]. Diğer bir ifadeye göre de para politikası uygulamalarındaki değişikliklerin ekonominin diğer alanlarına nasıl yayıldığını ortaya koyan mekanizma olarak belirtilmektedir[70].

Parasal aktarım mekanizması genel olarak, üç aşama ile uygulama alanı bulmaktadır. Birinci aşamada para politikası uygulamalarındaki farklılaşmaların finansal sistem aracılığıyla faiz oranları, döviz kuru, varlık fiyatları ve beklentiler gibi değişkenlere aktarımı incelenir. İkinci aşamada söz konusu bu değişkenlerin gerek yurt içi gerekse de ithal ürünlere karşı olan talebi nasıl etkilediği incelenir. Üçüncü ve son aşamada ise toplam talep ve dolayısıyla yurt içi fiyatlama davranışları belirlenerek yurt içi ve ithal ürün fiyatlarının enflasyon üzerindeki şekillendirici etkisi analiz edilir. Ancak burada faizlerin enflasyon, döviz kurunun da ithalat miktarı ve ithal ürün fiyatları üzerinde oluşturacağı etkinin net bir şekilde bulunması da önemli bir noktadır[71].

---

[68] Jean BOIVIN, Michael T. KILEY ve Frederic S. MISHKIN, "How Has The Monetary Transmission Mechanism Evolved Over Time", *National Bureau of Economic Research Working Paper Series*, No: 15879, April 2010, s. 1.

[69] Ekin TOKSÖZ GÜR, *Kredi Kanalının Etkin Çalışması ve Türkiye Uygulaması*, (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Uzmanlık Tezi), Ankara: 2003, s. 1.

[70] Thorarinn G. PETURSSON, "The Transmission Mechanism of Monetary Policy: Analysing The Financial Market Pass-Through", *Central Bank of Iceland Working Paper Series*, No: 14, November 2001, ss. 2.

[71] TCMB, *Parasal Aktarım Mekanizması*, http://tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/8cdd0f38-142f-493b-b489-bdc0111491bb/ParasalAktarim.pdf?MOD=AJPERES , (01.08.2017), s. 2.

İktisadi düşünce tarihine bakıldığında parasal aktarım mekanizması konusundaki tartışmaların yoğun olarak Keynesyen ve Parasalcı yaklaşım ekseninde geliştiğine ulaşılmaktadır. Parasalcı yaklaşıma göre para çoğaltanının hesaplanması yoluyla para stokunun diğer değişkenler üzerindeki etkileri ortaya konulabilir. Para politikasının en önemli aracının faiz olduğuna inanan Keynesyen ve Post Keynesyen iktisatçılar ise paranın dışsal değil de içsel bir değişken olduğunu dile getirterek parasalcıların düşüncesinin yanlış olduğunu vurgulamışlardır[72].

Keynesyen iktisatçılara göre para politikası uygulamalarındaki değişmeler ilk olarak para arzını etkilemekte ve para arzında oluşan değişmeler faiz oranlarını etkilemektedir. Faiz oranlarındaki değişmeler ise öncelikli olarak yatırımları daha sonra da hasılayı etkilemektedir. Parasalcı okula göre ise, para politikası uygulamalarındaki değişiklikler ilk etapta parasal tabanı etkilemekte ve para çoğaltanı yoluyla söz konusu artış para stokunu etkilemektedir. İkinci aşamada ise para stokundaki artış önce geliri artırmakta, gelirde meydana gelen artış da faiz oranlarını etkilemektedir. Faiz oranlarındaki değişme yatırımı, bunu takiben de tüketimi uyarmaktadır[73]. Sonuç olarak parasal aktarım mekanizması, Keynesyen düşünceye göre faiz oranları vasıtasıyla dolaylı açıdan işlerken, Monetarist düşüncede doğrudan para stoku ve para talebi ile işlerlik kazanmaktadır.

Para politikası uygulayıcılarının gerçekleştirdikleri uygulamaların ekonominin bütününde ortaya çıkaracakları doğrudan ve dolaylı etkilerin analiz edilmesi sürecinde büyük önem taşıyan parasal aktarım mekanizmasının işleyişinde beş kanal söz konusudur. Bunlar; faiz kanalı, kredi kanalı, varlık fiyatları kanalı, döviz kuru kanalı ve beklentiler kanalıdır[74]. Ancak söz konusu kanalların birbirinden net çizgilerle ayrılmamış olması, bazı kanalların birbirini tamamlıyor olması ve bazı kanalların da birbirini etkileyebileceği konularına dikkat edilmesi, mekanizmanın etkin bir şekilde yorumlanabilmesi anlamında önemli bir noktadır.

---

[72] Utku ALTUNÖZ, "Türkiye'de Banka Kredi Kanalının Etkinliği Üzerine Ampirik Bir Çalışma: Kredi Tayınlaması", *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı 37, Temmuz – Ağustos 2013, s. 2.

[73] İsmail SEYREK, Mehmet DUMAN ve Murat SARIKAYA, "Parasal Aktarım Mekanizması ve Para Politikası Aracı: Türkiye'de Aktarım Mekanizması", *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1, 2004, ss. 203 – 204.

[74] John B. TAYLOR, "The Monetary Transmission Mechanism: An Empirical Framework", *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 9, No: 4, Fall 1995, ss. 12 – 13.

- **Faiz Kanalı**: Para politikası uygulamaları bağlamında faiz oranlarının değiştirilmesi yönünde alınan kararların reel ekonomiyi etkilemesi konusu, iktisat literatüründe çok eski dönemlerden beri kabul görmüş bir konudur. Faiz oranlarının üstlendiği bu önemli rol, geleneksel Keynesyen yaklaşımın temellerini oluşturmaktadır. Keynesyen yaklaşım çerçevesinde para otoritesinin yöneleceği sıkı para politikası uygulamaları, ilk olarak reel faiz oranlarının yükselmesine yol açacaktır. Reel faiz oranlarındaki bu yükselme, sermaye maliyetlerini artırarak yatırımların azalmasına neden olacaktır. Sonuç olarak da yatırımlardaki azalma toplam talepte daralmaya neden olarak çıktı açığı yaşanmasına yol açacaktır. Buradaki yatırım kavramı içerisinde tüketici kesimin konut ve dayanıklı tüketim malları harcamaları da yer almaktadır[75]. Mekanizmaya genişletici para politikası ekseninde bakıldığında da reel faiz oranlarındaki düşüş, sermayenin maliyetini azaltarak yatırımları; tüketici kesimin de tasarruf eğilimini azaltarak tüketimini artırıp toplam talebi genişletecektir. Talepteki genişleme de çıktı düzeyinin yükselmesini sağlayacaktır.
- **Kredi Kanalı**: Para politikası uygulamalarının reel ekonomi üzerindeki etkilerini banka kredileri kanalı ile açıklayan bu görüşte bilgi asimetrisi, ters seçim ve ahlaki çöküntü kavramları önem arz etmektedir. Genişletici para politikası izlenen dönemlerde bankaların sahip olacağı mevduatlar artış göstereceği için piyasadaki ödünç verilebilir fon miktarı yükselecektir. Bankaların kullandırabileceği kredi miktarının artış göstermesi de iktisadi karar birimlerinin yatırımlarının artması yoluyla toplam talebin genişlemesini sağlayacaktır. Diğer taraftan genişletici politikalar ile firma değerlerinin yükselmesi, nakit akışlarının artması, borç riskinin düşmesi ve nominal borç yükünün azalması sağlanacak, bu da asimetrik bilgiden kaynaklanan ters seçim ve ahlaki çöküntü risklerini azaltarak bankaların kredi arzını artıracaktır. Sonuç olarak genişletici politikalar çıktı düzeyini olumlu etkileyecektir[76]. Bu kanalın kıymetli evrak ihracı yoluyla para ve

[75] Frederic S. MISHKIN, "Symposium on the Monetary Transmission Mechanism", *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 9, No: 4, Fall 1995, s. 4.
[76] TCMB, *Parasal Aktarım Mekanizması*, s. 6.

sermaye piyasalarından borçlanamayan küçük ve orta ölçekli firmalar için etkin bir kanal olduğu belirtilebilir.

- **Varlık Fiyatları Kanalı**: Bu kanal, hisse senetleri fiyatları kanalı ile konut ve arazi fiyatları kanalından oluşmaktadır. Hisse senedi kanalı, Tobin'in Q Teorisi ve Modigliani'nin Yaşam Boyu Gelir Hipotezi ekseninde değerlendirilmektedir. Q Teorisi, hisse senedi fiyatlarındaki değişimlere bağlı olarak hisse senedi ihraç eden firmaların piyasa değerinde oluşacak değişmenin yatırım seviyesini etkilediğini gösterir. Genişletici para politikası izlenen bir dönemde faiz oranları düşeceğinden hisse senedi talebinin artmasıyla hisse senetlerinin fiyatları yükselecektir. Burada firma piyasa değerinin, maliyete oranla daha fazla yükselmesi yatırım ve üretimi artırarak çıktı düzeyini etkileyecektir. Diğer taraftan Modigliani, iktisadi karar birimlerinin harcama kararlarını yaşam boyu gelirlerine bağlı olarak planladıklarını ve yaşam boyu gelirin önemli bir kısmının da hisse senedini de içeren finansal servetten oluştuğunu belirtmektedir. Dolayısıyla hisse senedi fiyatlarının artması, finansal serveti artırarak tüketimin ve yatırımların genişlemesini sağlamaktadır. Ayrıca genişletici para politikasının uygulandığı dönemlerde servetin önemli bileşenleri olan konut ve arazilerin de fiyatları yükselecektir. Söz konusu fiyat yükselişleri, hane halkının harcanabilir gelirinin artırarak, tüketim ve yatırım yoluyla reel hasılanın artmasını sağlayacaktır[77].
- **Döviz Kuru Kanalı**: Küreselleşme eğilimlerine bağlı olarak serbest sermaye hareketlerinin önem kazanması ve esnek döviz kuru sistemlerinin benimsenmesi, birçok akademik çalışmanın uygulama kısmında bu kanalın kullanılmasını beraberinde getirmiştir. Bu kanalın hem arz hem de talep boyutunda etkili olması, diğer kanallarla bu kanal arasında sıkı ilişkilerin olduğunu da göstermektedir. Döviz kuru kanalı şu şekilde işlemektedir: Para otoritesinin izleyeceği genişletici politikalar, reel faiz oranlarını düşürecek ve faiz rekabetine bağlı olarak uluslararası sermaye girişleri

[77] Vedat CENGİZ, "Parasal Aktarım Mekanizması İşleyişi ve Ampirik Bulgular", *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı 33, Temmuz – Aralık 2009, s. 232.

azalarak ülkeden döviz çıkışı artacaktır. Döviz kurunun değer kazanıp ulusal paranın değer kaybedeceği bu süreçte yurt içi mallar, ithal mallara göre daha cazip olacak ve net ihracat artış gösterecektir. Net ihracatın artması ile firmaların yeni yatırımlara yönelmeleri daha cazip hale gelecek ve bu iyileşme toplam talep kanalıyla reel çıktı düzeyini yükseltecektir[78]. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, ulusal paranın değer kaybetmesi ithal girdilerin maliyetlerini artıracağı ve izleyen dönemlerde toplam arzı azaltacağı için ithalat temelli enflasyonun yaşanmasına da neden olabilecektir.

- **Beklentiler Kanalı**: Bu kanalda bağımsız hareket edebilen para otoritesinin şeffaflık ve hesap verebilirlik ekseninde oluşturacağı güvenilirlik çok önemlidir. İktisadi karar birimleri özellikle net bir öngörünün bulunmadığı dönemlerde geçmiş dönemlerdeki deneyimlere, bilgideki mobilite gücüne ve ülkenin ekonomik yapısına bakarak ekonomik koşullar hakkında geleceğe yönelik beklenti oluştururlar. Bu bağlamda bankanın uygulayacağı para politikası, iktisadi karar birimlerinin beklentilerini etkileyerek fiili beklentileri değiştirecektir ve dolayısıyla para otoritesinin yaptığı açıklamalara bağlı hareket edeceği yönünde güven ortamı oluşturması, uygulanan para politikasının başarıya ulaşmasını sağlayacaktır[79].

Parasal aktarım mekanizmasının etkinliğinin ölçülmesi noktasında ekonomilere göre farklı açılımlar söz konusu olabilmektedir. Mikro ve makro ölçekte birçok değişkenin mekanizma üzerinde etkiler meydana getirmesi, etkinliğin farklı boyutlara sahip olması noktasında önem arz etmektedir. Bu çerçevede kamu müdahaleleri, fiyatlandırma mekanizmaları, finansal sistemin yapısı, finans piyasalarında kullanılan kontratlardaki vade yapısı, bankacılık sektörünün finansal durumu, iktisadi karar birimlerinin yatırım noktasındaki davranışları, uluslararası

[78] Frederic S. MISHKIN, "Symposium on the Monetary Transmission Mechanism", s. 5.
[79] Osman Z. ORHAN ve Seyfettin ERDOĞAN, **Para Politikası**, Ankara: Yazıt Yayın Dağıtım, 2007, s. 87.

sermaye hareketleri konusundaki düzenlemeler ve finansman kaynakları parasal aktarım mekanizmasını etkileyen faktörlerdir[80].

Diğer taraftan genişletici ve daraltıcı para politikalarının izlendiği dönemlerde bazı ekonomik büyüklükler anlamında istenilen sonuçlara ulaşılabilirken, diğer ekonomik büyüklüklerde negatif gelişmeler olabilecektir. Örneğin genişletici para politikası izlenen dönemlerde milli gelirin yükselmesi sağlanabilirken enflasyon yükselişleri de ortaya çıkabilecektir. Daraltıcı politika izlenen dönemlerde de enflasyon belirli bir düzeye indirilebilirken, işsizliğin artması sonucu ortaya çıkabilecektir. Dolayısıyla politika uygulamalarında optimal düzeyin seçilmesi veya diğer politikalar ile uygulamaların desteklenmesi makroekonomik denge anlamında faydalı olabilecektir.

2.2. Para Politikası Araçları

Ulusal veya uluslararası ölçekte yaşanan çeşitli gelişmelere bağlı olarak finansal sistem ekseninde ortaya çıkan istikrarsızlıklar, ekonomik hayata müdahale edilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Bu müdahale süreçlerinde maliye ve dış ticaret politikasına ilave olarak para otoritesinin başı olan Merkez Bankalarının uygulayacağı para politikası büyük öneme sahiptir. Para politikası uygulamalarının daha hissedilebilir olması, toplumun tüm kesimleri tarafından rahatlıkla anlaşılabilir olması ve uygulama etkilerinin daha kısa sürelerde cevap vermesi para politikasının önemini ortaya koyar niteliktedir.

Bağımsız para politikası çerçevesinde fiyat istikrarını sağlama temel amacı ile birlikte birçok ara amaca sahip olan Merkez Bankalarının bu amaçları gerçekleştirmek için çok sayıda araç kullandığı görülmektedir. Ekonominin dinamiklerine göre seçmiş olduğu araçları kullanan para otoritesi, parasal aktarım mekanizması vasıtasıyla ekonomideki toplam arz ve toplam talep büyüklüklerini etkileyerek enflasyona yön verebilmektedir.

Para politikası araçları konusunda yapılan çalışmalara bakıldığında, genel ve özel araçlar, doğrudan ve dolaylı araçlar, geleneksel ve geleneksel olamayan araçlar

[80] TCMB, *Parasal Aktarım Mekanizması*, ss. 7 – 8.

şeklinde sınıflandırmaların olduğuna rastlanmaktadır. Bu çalışmada para politikası araçları arasındaki ilişkiler de dikkate alınarak herhangi bir sınıflandırma yapılmaksızın her bir araç ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır.

2.2.1. Açık Piyasa İşlemleri

Açık piyasa işlemleri, birincil ve ikincil piyasalarda kullanılan bazı finansal araçların doğrudan merkez bankası tarafından alınıp satılması yoluyla bankacılık kesiminin toplam rezervlerinin daraltılarak veya genişletilerek parasal tabanın yönetilmesi olarak belirtilebilir. Diğer bir ifadeyle para ve sermaye piyasalarının geliştiği ülkelerde aktif olarak ticareti yapılan yatırım araçlarının fiyatlarının ve bankaların toplam likiditelerinin değiştirilmesi noktasında merkez bankasının tıpkı bir yatırımcı gibi piyasada finansal araç alım satımı yapmasıdır[81]. Merkez Bankası, açık piyasa işlemleri ile piyasadan kıymetli evrak aldığında parasal taban genişlerken, piyasaya kıymetli evrak sattığında parasal taban daralmaktadır.

Bankaların bankası olarak Merkez Bankası, açık piyasa işlemleri aracını savunmaya yönelik bir şekilde defansif veya hücuma yönelik bir şekilde ofansif olarak kullanabilmektedir. Parasal tabanı çok sayıda faktör etkileyebilmektedir. Bu faktörler, parasal tabanı beklenenin üzerinde etkilediğinde merkez bankası devreye girerek parasal tabanı değiştirmeye yönelik etmenlere karşı dengeleyici politikalar izler. Sadece savunma niteliği taşıyan bu işlemlere defansif işlem denir. Diğer taraftan merkez bankasının bir dengesizlik ortamı olmaksızın doğrudan parasal tabanı etkileme yönünde gerçekleştirdiği açık piyasa işlemleri uygulamalarına da ofansif işlemler denir[82].

Açık piyasa işlemleri; menkul kıymetlerin kesin alım satımı, repo, ters repo ve likidite senetleri ihracı yollarıyla uygulanmaktadır. Merkez Bankaları kalıcı likidite fazlalığı olan dönemlerde kesin satım yolu ile fazla likiditeyi çekmek adına portföylerindeki finansal araçları bankalara veya aracı kurumlara satmaktadırlar. Piyasa oyuncuları, bu uygulama ile ellerindeki rezervlerin belirli bir kısmını kalıcı bir

---

[81] Timur ÖNDER, *Para Politikası: Araçları, Amaçları ve Türkiye Uygulaması*, (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Uzmanlık Tezi), Ankara: 2005, s. 70.
[82] İlker PARASIZ, **Para Banka ve Finansal Piyasalar**, 353.

şekilde merkez bankasına devretmektedirler. Rezervlerin kalıcı bir şekilde istenilen düzeyin altında kaldığı dönemlerde de kesin alım işlemleri uygulamasına giderek bankalar veya aracı kurumlardan kıymetli evrak alarak piyasaya likidite aktarır. Merkez Bankası, piyasadaki likidite dengesizliğinin geçici olduğu dönemlerde ise repo ve ters repo işlemleriyle likidite dengesini sağlamaya çalışır. Repo yöntemiyle likidite sıkışıklığının geçici olduğu dönemlerde yetkili kurumların ellerindeki kıymetli evrakları belirlenen valörde geri almaları taahhüdüyle nakde çevirerek piyasaya geçici fon sağlamış olur. Geçici likidite fazlasının olduğu dönemlerde de ters repo ihaleleriyle elindeki kıymetli evrakları piyasa oyuncularına sunarak fazla likiditeyi kendine çeken Merkez Bankası, belirlenen valörde tekrar kıymetli evraklarını geri alır. Diğer taraftan Merkez Bankaları, para politikasındaki etkinliği daha da artırmak için piyasadaki fazla likiditeyi çekmek adına likidite senetleri ihraç edip, gerek duyduğunda bu senetlere erken itfa işlemi yapabilir[83].

Açık piyasa işlemlerinin piyasada oluşturduğu etki fiyat ve miktar etkisi olmak üzere iki şekilde ortaya çıkmaktadır. Fiyat etkisi, menkul kıymet piyasasında ortaya çıkarken, miktar etkisi bankacılık sektöründe ortaya çıkmaktadır. Genişletici para politikası izlenen dönemlerde piyasadan menkul kıymet çekileceğinden menkul kıymetin fiyatı yükselecek ve faiz oranı düşecektir. Daraltıcı politika dönemlerinde ise piyasaya menkul kıymet satılacağından dolayı menkul kıymetin fiyatı düşecek ve faiz oranı yükselecektir. Diğer taraftan para otoritesinin piyasadan menkul kıymet alması durumunda bankaların rezervleri artacak ve yaratılacak kaydi para da artırılmış olacaktır. Piyasaya menkul kıymet satılması dönemlerinde de bankaların rezervleri azalacak ve yaratılan kaydi paranın da azalmasıyla para arzı daralacaktır.

2.2.2. Reeskont İşlemleri

Reeskont, ikinci iskonto anlamına gelmektedir. Reeskont işlemleri, ticari bankaların müşterileri için iskonto ettikleri senetleri belirli bir oran üzerinden merkez bankasına iskonto ettirerek fon sağlamaları şeklinde ifade edilebilir. Reeskont işlemleri, reeskont kredisi ve avans olmak üzere iki şekilde uygulansa da yoğun olarak

[83] TCMB, *Açık Piyasa İşlemleri Uygulama Talimatı*, http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/8adb5929-abd0-4e86-9ace-ffba079a1e50/pgmapi1.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=8adb5929-abd0-4e86-9ace-ffba079a1e50 , (01.09.2017), ss. 5 – 6.

kullanılan şekli, reeskont kredileridir[84]. Reeskont kredisi işlemlerine konu olan senetlerde en az üç tarafın olduğu belirtilebilir. Temel olarak A firması, B firmasından satın aldığı ürünlerin ödemesini belirli bir vadeye sahip olan bir senetle gerçekleştirebilir. B firması da yapmış olduğu fayda maliyet analizi ile nakit ihtiyacını karşılamak üzere A firmasından aldığı senedi X bankasına iskonto ettirebilir. X Bankası da sahip olduğu çeşitli göstergelere ve iskonto oranına bakarak likidite ihtiyacını karşılamak üzere iskonto etmiş olduğu senedi Merkez Bankası'na reeskont ettirebilir. Senendin iskonto ettirilmesi piyasada senedin kırdırılması olarak da ifade edilmektedir.

Reeskont işlemleri, daraltıcı veya genişletici para politikası izlenen dönemlerde kullanılabilmektedir. Daraltıcı politika dönemlerinde kredi hacminin ve dolayısıyla para arzının azaltılmasını sağlamak için reeskont oranları yükseltilirken; resesyonist dönemlerde piyasayı belirli bir oranda rahatlatmak için oran düşürülmektedir. Uygulanan politikaların etkin yanıtlar vermesi sürecinde piyasadaki esneklik büyük önem arz etmektedir. Ancak gerek yurt içi gerekse de uluslararası ticarette ödeme yöntemlerinin çeşitlenmesi ve açık piyasa işlemlerine ilişkin enstrümanların daha yoğun bir şekilde kullanılması ile reeskont işlemlerinin önemi göreceli olarak azalmıştır.

Reeskont işlemlerinin ekonomik açıdan çok sayıda işlevi söz konusu olmaktadır. Para otoritesinin gelecekte uygulayacağı politikalar anlamında kamuoyuna erken uyarı sistemi oluşturması, bu araç ile merkez bankasının son başvuru kanalı olma rolünün sağlanabilmesi ve kredi hacminin belirlenmesi noktasında yönlendirici olması, reeskont kredilerinin temel işlevlerini göstermektedir. Doğrudan ve dolaylı bir şekilde birçok işleve sahip olan reeskont penceresi, bankalara bazı maliyetler de getirmektedir. Reeskont oranı olarak da belirtilecek faiz maliyeti, reeskont işlemine başvuran bankaların finansal yapılarına ilişkin oluşacak kuşkunun maliyeti ve bu araca çok sık başvurmaya bağlı olarak ortaya çıkacak taleplerin

[84] Osman Z. ORHAN ve Seyfettin ERDOĞAN, **a.g.e.**, s. 75.

reddedilmesine ilişkin maliyetler, sistemin bankacılık sektörü için oluşturacağı maliyetlerdir[85].

Merkez Bankaları, reeskont politikalarını kalitatif veya kantitatif reeskont politikaları olarak iki türde uygulayabilmektedir. Kalitatif uygulamalarda bir tür selektif kredi politikası yöntemleri ile sektör ve vade gibi değişkenler itibariyle sınırlandırma yapılabilmektedir. Kantitatif uygulamalarda ise, bankalara bir kontenjan tahsis edilerek bankaların reeskonta yönlendirecekleri senetlere ilişkin miktar kısıtlaması getirilmektedir[86]. Ancak TCMB, 1994 yılından itibaren piyasa senetleri eksenli reeskont kredilerini kullanmayı bırakıp, sadece Eximbank kredileri noktasında kullanmaya devam etmiştir.

2.2.3. Zorunlu Karşılık Oranları

Mevduat toplayan finansal piyasa kuruluşları, topladıkları mevduatlardan merkez bankasınca kararlaştırılan belirli bir orana karşılık gelen kısmını merkez bankası nezdinde bulundurmak zorundadırlar. Merkez Bankasınca belirlenen bu orana zorunlu karşılık oranı, sisteme de zorunlu karşılıklar denilmektedir. Zorunlu karşılık oranının artırıldığı dönemlerde atıl rezervleri olmayan bankaların likidite hacminde daralma olacaktır. Oranın düşürüldüğü dönemlerde ise zorunlu karşılıkların belirli bir kısmı kullanılabilir rezerv şekline dönüşecek ve bankaların kredi tabanı yükselmiş olacaktır[87]. Bu çerçevede zorunlu karşılık oranlarındaki artışlar, parasal çarpanı küçültürken, azalışlar parasal çarpanın büyümesini sağlamaktadır.

Zorunlu karşılıklar, temel bir para politikası aracı olarak kullanılmakla birlikte üç temel amaç çevresinde uygulama alanı bulmaktadır. Bunlar, ihtiyat, parasal kontrol ve likidite yönetimi olarak belirtilebilir[88]. Bu çerçevede zorunlu karşılıklar ile finansal kurumlardan ani mevduat çıkışlarına karşı kurumların daha sağlam bir finansal yapıya sahip olmaları, özellikle kısa vadeli faiz oranlarının istikrarına destek

---

[85] Gülsün Gürkan YAY, **Para ve Finans Teori Politika**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015, s. 265.
[86] PAYA, **a.g.e.**, s. 185.
[87] KEYDER, **a.g.e.**, s. 50.
[88] Simon GRAY, "Central Bank Balances and Reserve Requirements", *International Monetary Fund Working Paper Series*, No: 11/36, February 2011, s. 5.

olması ve ekonominin ihtiyaçlarına göre finansal kesim likiditesinin şekillenmesi amaçlarının gerçekleştirilmesi ön planda tutulmaktadır.

Ülkemizde; 1994 yılından itibaren yapılan düzenlemelerle mevduat ve katılım fonu, repo işlemlerinden sağlanan fonlar, hazine garantisiyle sağlananlar dışında kullanılan krediler, ihraç edilen menkul kıymetler, sermaye hesaplamasına dahil edilmeyen borçlanma araçları, yurt dışı merkez yükümlülükleri, kredi kartı ödemelerinden oluşan borçlar ve müstakriz fonları zorunlu karşılıklara dahil edilen yükümlülüklerdir.

Genişletici para politikası dönemlerinde zorunlu karşılık oranları düşürülürken, daraltıcı politika dönemlerinde yükseltilmektedir. Daraltıcı politika dönemlerinde kısa vadeli faiz oranlarının yükseltilmesine kıyasla zorunlu karşılık oranlarının yükseltilmesi daha etkin sonuçlar meydana getirebilmektedir. Diğer araçlarda etkili değişikliklere gitmeden politika faiz oranlarının yükseltildiği dönemlerde yabancı sermaye ülkeden çekileceği için döviz kuru yükselecek ve cari açık sorunu şiddetlenmeye başlayacaktır. Bununla birlikte ithal girdiye bağımlı olan ülkelerde ithalat maliyetleri artarak enflasyonist hatta stagflasyonist süreçler ortaya çıkabilecektir. Bu bağlamda kısa vadeli faiz oranlarını yükseltmek yerine zorunlu karşılık oranlarının artırılmasının tercih edildiği sıkılaştırıcı para politikası dönemlerinde yabancı sermaye çıkışlarına neden olmadan toplam talep sınırlandırılabilecektir[89].

Finansal kuruluşlar; kısa vadeli finansman kaynakları ile göreceli yüksek faizle borçlanırken, yoğun rekabet ortamındaki çeşitli faaliyetleriyle elde ettikleri mevduatlardan ayırdıkları zorunlu karşılıklar için bir faiz ödemesi almak istemektedirler. TCMB de son yıllarda gerçekleştirdiği uygulamalar ile karşılık ayıran finansal piyasa oyuncularının likidite hacimlerinin belirli bir ölçekte genişlemesi adına zorunlu karşılıklara faiz ödemesinde bulunmaktadır.

Zorunlu karşılıklara benzer bir uygulama da disponibilite uygulamasıdır. Disponibilite ile bankalar topladıkları mevduatın merkez bankasınca ilan edilecek

[89] İsmail Anıl TALASLI, *Türkiye'de Bankacılık Sistemi Zorunlu Karşılık Yönetimi*, (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Uzmanlık Tezi), Ankara: 2012, s. 6.

belirli bir kısmını likit varlık (DİBS) olarak ve bir kısmını da kasasında tutar. Günümüzde uygulama alanı bulamayan bu politikanın zorunlu karşılıklardan farkı, ayrılan kısmın merkez bankası hesaplarında değil de bankanın kendi kasasında tutulmasıdır.

2.2.4. İletişim Politikası

Para otoritelerinin temel amaçlarından biri olan finansal istikrarın sağlanması noktasında merkez bankalarının tüm paydaşlar karşısında göstereceği iletişim son derece önemlidir. Merkez bankasınca etkili iletişimin kurulması, piyasalarda asimetrik bilgi ve koordinasyon eksikliği sorunlarını ortadan kaldırarak potansiyel riskleri azaltacak ve böylelikle banka sürdürülebilir finansal istikrarın sağlanmasında daha etkili olacaktır[90].

Bu araç, sadece faiz oranlarının değiştirilmesiyle başarılı bir para politikasının elde edilemeyeceği ve piyasa beklentilerinin de etkin bir şekilde yönetilmesiyle başarı düzeyinin artacağı düşüncesiyle ortaya çıkmıştır. İletişim politikasında bankanın duyuruları, banka yöneticilerinin yapacakları açıklamalar ve konuşmaların yapılacağı ortam gelecekte izlenecek politikalarla ilgili olarak ipuçları verilmektedir. Bu ipuçları bankanın uygulayacağı politikalar hakkında bilgi vereceği gibi iktisadi karar birimlerinin de beklentilerini yönlendirerek şeffaflık ve hesap verebilirlik adına fayda sağlayacaktır. Özellikle enflasyon hedeflemesi rejimi uygulayan ekonomilerde rejimin başarılı olması adına iletişim politikası çok önemlidir[91].

2.2.5. Kredi ve Faiz Oranı Kontrolleri

Merkez Bankaları, ekonominin içerisinde bulunduğu dinamiklere göre belirli dönemlerde bankaların bireysel veya kurumsal müşterileri ile girdiği finansal ilişkilere sınırlandırma veya teşvik uygulamaları yapabilmektedir. Bu uygulamalarda genellikle kritik öneme sahip olan sektörler belirlenerek bu sektörlere yönelik farklılaştırılmış kredi ve faiz seçenekleri sunulmaktadır. Sektörlerin istihdam, döviz geliri ve

[90] Benjamin BORN, Michael EHRMANN ve Marcel FRATZSCHER, "Central Bank Communication on Financial Stability", *European Central Bank Working Paper Series*, No: 1332, April 2011, s. 8.
[91] ÖZATAY, **a.g.e.**, s. 450.

ekonomik büyüme gibi göstergelere yapmış olduğu katkılar değerlendirilerek seçilecek sektörlere göreceli olarak daha yüksek hacimli, daha uzun vadeli ve daha düşük faizli krediler sunulması söz konusu araçların işlevlerini göstermektedir. Bununla birlikte izlenen genişletici veya daraltıcı politika seçeneklerine göre finansal kesim tarafından verilecek kredilere bir tavan getirilmesi de para politikası aracı olarak kullanılmaktadır[92].

Belirli bir piyasa yapısı içerisinde faaliyet gösteren firmalara yönelik olarak yapılan selektif politika uygulamaları, tüketici finansmanı işlemlerinde de kullanılabilmektedir. Kredi kullanımı sürecinde krediye konu olan değerin belirli bir kısmının nakit olarak ödenmesinin istenmesi, taksit sayısının farklılaştırılması veya faiz oranlarına düzenleme getirilmesi söz konusu aracın diğer bir boyutunu göstermektedir.

2.2.6. Kısa Vadeli Faiz Oranları ve Koridor Faizi

Farklı ülkelerdeki Merkez Bankacılığı uygulamalarına bakıldığında birçok merkez bankasının kısa vadeli faiz oranlarını yoğun bir şekilde kullandığı sonucu elde edilmektedir. Gecelik veya haftalık vadeler itibariyle gerçekleştirilen işlemlerde kullanılan bu faizler, bankalarla merkez bankası veya bankaların kendi aralarındaki fon alışverişinde gündeme gelmektedir[93].

Finansal piyasalardaki gelişmelere bağlı olarak para politikası stratejisi anlamında örtülü veya açık enflasyon hedeflemesinin benimsendiği ekonomilerde kısa vadeli faiz oranı önemli bir araçtır. Belirli bir dönem dahilinde diğer şartlar sabitken toplam rezerv arz ve talebine göre şekillenen kısa vadeli faiz oranları, farklı ülkelere göre farklı isimlerle adlandırılsa da genel çerçevede politika faizi olarak ifade edilmektedir[94].

Kısa vadeli faiz oranı konusu TCMB özelinde değerlendirildiğinde birkaç farklı faiz türünden söz edilebilmektedir. Burada politika faizi, gecelik faiz ve geç likidite penceresi faizi önem arz etmektedir. Politika faizi, bir hafta vadeli repo ihalesi

---

[92] Memduh Aslan AKÇAY, *Para Politikası Araçları: Türkiye ve Çeşitli Ülkelerdeki Uygulamalar*, (Devlet Planlama Teşkilatı Uzmanlık Tezi), Ankara: 1997, s. 13.
[93] ÖZATAY, **a.g.e.**, s. 440.
[94] Gülsün Gürkan YAY, **Para ve Finans Teori Politika**, s. 263.

kapsamında uygulanan faizdir. Politika faizi ile borçlanmak isteyen bankalar, Merkez Bankası'nın açtığı repo ihalelerine katılarak ellerindeki tahvil ve bonoları Merkez Bankası'na verip kredi kullanırlar ve vade sonunda kredi geri ödemesini yaparak kıymetli evraklarını bankadan geri alırlar. Gecelik faiz, pozisyonlarını denkleştirmek isteyen bankalara Merkez Bankasınca gecelik olarak borç almak veya borç vermek için uygulanan faizdir. Geç likidite penceresi faizi ise, açık pozisyonlarını kapatmak veya fazla pozisyonlarını Merkez Bankası'nda değerlendirmek için son ana kadar bekleyen bankalara saat 16.00 – 17.00 arasındaki işlemleri için uygulanan faizdir. Merkez Bankası, bu faizler ile mevduat ve kredi faiz oranlarını, bankaların kredi hacmini, diğer varlık fiyatlarını ve döviz kurlarını etkileyebilmektedir[95].

Tablo 3: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Faiz Oranları (%)

Tarih	**Politika Faizi**	**Gecelik Faiz**		**Geç Likidite Penceresi Faizi**	
	Borç Verme	Borç Alma	Borç Verme	Borç Alma	Borç Verme
01 Eylül 2017 Cuma	8,00	7,25	9,25	0,00	12,25
15 Aralık 2017 Cuma	8,00	7,25	9,25	0,00	12,75

Kaynak: TCMB

Tablo 3'te TCMB'nin 01.09.2017 ve 15.12.2017 tarihlerindeki politika faizi, gecelik faiz (faiz koridoru) ve geç likidite penceresi faiz oranları yer almaktadır. Tablodan görüleceği gibi politika faizi, gecelik borç alma ve borç verme faiz oranları arasında bir değere sahiptir. Diğer taraftan bankalar için hem borç almada hem de borç vermede en dezavantajlı faiz kalemi geç likidite penceresi faizidir. Geç likidite penceresi faizinde borç alma faiz oranının 0,00 olmasının nedeni de Merkez Bankasınca bankanın elindeki fon fazlasının piyasada değerlendirmesinin istenmesidir.

Faiz oranı, birçok ekonomik büyüklük üzerinde doğrudan etkiye sahip olan bir araçtır ve hem yurt içi yerleşiklerin hem de yabancıların yatırım davranışlarını kısa

[95] Mahfi EĞİLMEZ, **Ekonomide Analiz: Örnek Olaylar ve Çözümler**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2016, 177 – 179.

sürede etkileyebilmektedir. Bu bağlamda faiz oranı konusunda alınan bir karar bazı büyüklüklerde olumlu bazı büyüklüklerde ise olumsuz etkiler oluşturabilecektir. Örneğin resesyonist bir dönemde genişletici para politikası izlenirken faiz oranlarının düşürülmesi yönünde alınacak bir karar, yurt içi yatırım ve tüketim eğilimini artırarak milli gelirin yükselmesini sağlayacaktır. Faiz oranlarındaki bu düşüş aynı zamanda yabancı yatırımcının ülkeden ayrılmasına yol açarak döviz kurunun yükselmesine ve ithalat maliyetlerinin artması yoluyla enflasyonun yaşanmasına da neden olabilecektir. Dolayısıyla sahip olunan ekonomik dinamiklerin iyi analiz edilerek optimal uygulamaların gerçekleştirilmesi büyük önem arz etmektedir.

Kısa vadeli faiz oranları konusunda Türkiye'de 2010 yılı sonlarından itibaren uygulanmaya başlayan faiz koridoru aracı, günümüzde yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. Ekonomik anlamda oluşan belirsizliklerin ortadan kaldırılması ve uluslararası hızlı sermaye hareketlerinin ekonomik göstergeler üzerindeki olumsuz etkilerinin azaltılmasını amaçlayan faiz koridoru uygulaması, TCMB'nin gecelik borç alma ve borç verme faizi arasında oluşan bant olarak tanımlanabilir. Koridorun alt bandı olan borç alma faizi, bankaların ellerindeki likidite fazlasını merkez bankasına sunarak elde etmeyi kabul ettikleri faiz getirisini gösterirken, koridorun üst bandı olan borç verme faizi de likidite açıklarını kapatmak isteyen bankaların merkez bankasından borçlanırken ödedikleri gecelik faizi göstermektedir. Gecelik borç alma faizi getirisini düşük, borç verme faizi maliyetini de yüksek bulan finansal kesim temsilcileri koridorun üst bandı ve alt bandı arasında belirlenen bir oranla piyasada fon alışverişi yapmaktadır. Dolayısıyla faiz koridoru, piyasa faizinin politika faizinden belirgin bir şekilde ayrılmasının önüne geçme noktasında da kullanılmaktadır[96].

Küresel finansal krizin risk iştahını artırmasıyla fon sahibi iktisadi karar birimlerinin ülkeler üzerinde ani fon akımları gerçekleştirmesi koridor faizinin yoğun bir şekilde kullanılması sonucunu doğurmuştur. Uluslararası piyasalarda fon akışının artış gösterdiği veya azaldığı dönemlerde koridorun alt veya üst bandında değişiklikler yapılarak döviz kuru volatilitesinin önüne geçilmektedir.

[96] Umut VURAL, *Geleneksel Olmayan Para Politikalarının Yükselişi*, (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Uzmanlık Tezi), Ankara: 2013, s. 64.

Koridor faizinin temel işlevlerinden biri de bankacılık kesimi için son derece önemli olan ağırlıklı ortalama fonlama maliyetinin hesaplanmasında kullanılmasıdır. Ağırlıklı Ortalama Fonlama Maliyeti (AOFM), gecelik borç verme faizi ile politika faizinin ağırlıklı ortalaması alınarak hesaplanan faizdir ve merkez bankası piyasada oluşan faizlere yön vermede ve enflasyonu denetlemede bu aracı kullanmaktadır[97].

TCMB'nin yüzde 9,25 gecelik faiz ile 20 milyar liralık ve yüzde 8,00 politika faizi ile 30 milyar liralık piyasayı fonladığını düşünelim. Bu durumda piyasaya yapılan fonlamanın yüzde 40'ı gecelik, yüzde 60'ı da politika faizinden oluşmaktadır. Koridorun üst bandı yüzde 40 ve politika faizini de yüzde 60 ile ağırlıklandırıldığında ağırlıklı ortalama fonlama maliyetinin yüzde 8,50 olduğuna ulaşılır. Merkez Bankası, doğrudan faizlere dokunmadan piyasaya kullandırdığı gecelik fonlamayı azaltıp, haftalık fonlamayı artırdığında piyasa faizini düşürmüş olacaktır. Diğer taraftan gecelik fonlamayı artırıp haftalık fonlamayı azaltan banka piyasa faizlerini de otomatikman yükseltmiş olacaktır. Ayrıca haftalık repo ihalelerinin kaldırılması, gecelik borçlanma miktarının sınırlandırılması gibi uygulamalarla bankalar geç likidite penceresine itilerek faiz oranları örtülü bir şekilde de yükseltilebilmektedir.

2.2.7. Niceliksel (Miktarsal) Genişleme

Para politikası ekseninde temel olarak kısa vadeli faiz oranlarının düşürülmesiyle genişletici politikalar izleyip piyasaların resesyondan kurtarılmasına çalışılır. Ancak 2008 küresel finansal krizi ile birçok ülke merkez bankası faiz oranlarını sıfır düzeylerine dahi indirmişken piyasadaki likidite ihtiyacı karşılanamamış ve yeni arayışlar gündeme gelmiştir. Faiz oranlarının düşürülmesiyle piyasaya çıkan paranın sermaye hareketlilikleri yoluyla uluslararası piyasalarda dolaşması, ülke içi ekonomik göstergelerin istenilen ölçüde düzeltilememesinde etkili olmuştur. Dolayısıyla ekonomiyi ısındırmak adına yeni politika arayışları başlamış ve geleneksel olmayan politika araçları kullanılmaya başlanmıştır.

Niceliksel genişleme, faiz oranlarındaki indirimlerin yatırım ve tüketim harcamalarını teşvik edemediği dönemlerde merkez bankasının finansal kurumların ellerinde bulunan finansal varlıklarını satın alıp bu kurumlara likidite sağlaması

[97] EĞİLMEZ, **a.g.e.**, s. 179.

aracıdır. Merkez Bankası, niceliksel genişlemenin üç yolla ekonomiyi canlandıracağını düşünmektedir. İlk olarak merkez bankasının finansal varlık talebinin artması varlıkların fiyatlarını yükseltip getirilerini azaltacağı için finansal kurumlar sahip olduğu likiditeler ile varlık alma yerine piyasaya kredi açma yolunu tercih edeceklerdir. İkinci olarak finansal varlıklarını merkez bankasına satan iktisadi karar birimleri ellerine geçen fonları vadeli veya vadesiz hesaplara yatıracak ve bu da bankaların piyasaya yönlendirebileceği kredi hacmini genişletecektir. Üçüncü ve son olarak da varlık fiyatlarının artması bu varlıkları ellerinde bulunduran iktisadi birimlerin teminat yoluyla kullanabilecekleri kredi hacimlerini artıracağı için piyasaya olumlu yansımalar olabilecektir[98].

Niceliksel genişleme, belirli dönemlerde asimetrik gelişmelerin yaşanmasına da neden olabilmektedir. Bazı ticari bankalar, niceliksel genişlemeye bağlı olarak elde ettikleri likiditeyi tampon görevi görmek adına rezervlerinde tutmayı tercih edebilmektedirler. Dolayısıyla fonun kredi kanalıyla piyasaya çıkarak toplam likiditeyi artırıp ekonomik canlanmayı sağlanması hedefi gerçekleşememektedir. Bu çerçevede merkez bankasının bu mekanizmayı faiz oranlarının alt sınıra ulaştığı veya faiz kanalının tamamen işlevsiz kaldığı dönemlerde uygulaması, bu tür risklerin ortaya çıkmaması anlamında etkili olabilecektir[99].

2.2.8. Döviz İşlemleri

Merkez bankaları, tercih ettiği döviz kuru rejimine göre döviz piyasalarına müdahalelerde bulunmaktadır. Saf bir şekilde dalgalı kur rejiminin uygulandığı piyasalarda müdahale olmamakla birlikte yönetimli (kirli dalgalanma), bant içinde dalgalanma gibi esnek kur sistemlerinde ihtiyaçlara göre piyasaya müdahaleler yapılmaktadır. Piyasadan döviz almak ya da piyasaya döviz satmak şeklinde uygulanan döviz işlemleri, önceden ilan edilen bir tarihte veya aniden yapılabilmektedir[100]. Bu işlemlerle piyasaya döviz satıldığında döviz kuru değer kaybederken, piyasadan döviz çekildiğinde kur yukarı yönlü hareket eder. Özellikle

[98] TCMB, Aylık Bülten, Sayı: 28, Aralık 2012, s. 5.
[99] R. A. Anil PERERA, "Monetary Policy in Turbulent Times: Impact of Unconventional Monetary Policies", http://www.cbsl.gov.lk/pics_n_docs/10_pub/_docs/IRC/2010/Unconventional_Monetary_Policies_Full.pdf , (10.08.2017), s. 18.
[100] ÖZATAY, **a.g.e.**, s. 451.

uluslararası sermaye hareketlerinin ülkedeki döviz kuru üzerinde volatilite oluşturduğu dönemlerde bu müdahaleler önem arz eder.

Döviz işlemleri, istisnai gün uygulaması sistemlerinde de etkin bir şekilde kullanılmaktadır. TCMB, özellikle küresel finansal kriz sonrası istisnai gün uygulaması aracını kullanıp bazı günleri istisnai gün ilan ederek söz konusu bu günlerde haftalık repo ihalesi açmaz. İstisnai günlerde doğrudan döviz satışı gerçekleştirerek döviz kurunu kontrol altına almayı sağlar. Merkez Bankası bu uygulamayla aslında örtülü bir şekilde faiz artırımına gitmektedir. Haftalık repo ihalesi olmadığı için politika faizi değişemeyecek; ancak döviz satış ihaleleri sonucu piyasadaki likidite azalması faiz oranlarının geçici olarak yükselmesine yol açacaktır. Bununla birlikte yabancı para zorunlu karşılıklarda çeşitli vade dilimlerine göre indirimler yapılarak, finansal sisteme döviz likiditesi sağlanması uygulamaları da gerçekleştirilmektedir.

2.2.9. Rezerv Opsiyon Mekanizması

Bankalar, topladıkları mevduatlar ve diğer bazı yükümlülüklerinin merkez bankasınca önceden kararlaştırılan oranlar doğrultusundaki belirli bir kısmını ilerideki dönemlerde oluşabilecek riskler karşısında talep edip kullanabilmek için merkez bankası nezdindeki hesaplarda tutarlar. Karşılıklar politikası gereği gerçekleştirilen bu ödemeler, bankaların sahip oldukları rezervleri değiştirdiği için bankalarca piyasaya sunulacak kredi hacmini ve yaratılacak kaydi para miktarını çeşitli ölçülerde etkilemektedir.

Küresel finansal kriz sonrası artan risk iştahı ile birlikte sermayenin uluslararası düzeyde çok daha hızlı hareket etmeye başlaması ve buna bağlı olarak finansal istikrarı sağlayıcı politikaların izlenmek istenmesi, göreceli olarak iyi performans gösteren ekonomik büyüklükleri negatif etkilemeyecek yeni politika araçlarının oluşturulması gerekliliğini gündeme getirmiştir. Bu çerçevede birçok politika yapıcısı ve akademisyenin de görüşleri alınarak geliştirilen geleneksel olmayan para politikası araçları içerisinde ROM da etkin bir şekilde yerini almaya başlamıştır.

ROM, bankaların Türk lirası olarak ödeyecekleri zorunlu karşılıkların önceden belirlenen orandaki yüzdelik bir kısmını döviz veya altın cinsinden yatırılabilmesine olanak sağlayan bir uygulamadır. Aracın uygulanması sürecinde Rezerv Opsiyon Oranı ve Rezerv Opsiyon Katsayısı önem arz etmektedir. ROM'un hangi oranda veya hangi dilimler itibariyle kullanılabileceğini gösteren orana Rezerv Opsiyon Oranı denilmektedir. Dilimler itibariyle birim Türk lirası zorunlu karşılık başına tesis edilebilecek yabancı para veya altın karşılığını belirleyen katsayılara da Rezerv Opsiyon Katsayısı (ROK) denilmektedir[101].

2.2.9.1. Rezerv Opsiyon Mekanizmasının İşleyişi

ROM, özellikle 2011 yılının son çeyreği ve 2012 yılında yapılan düzenlemelerle tedrici bir şekilde kurularak işlerlik kazanmıştır. Her bir toplantıda modelin piyasada oluşturduğu etkinin değerlendirmesi yapılarak dilimler veya katsayılar anlamında yeni bir düzenlemeye gidilmiştir. Süreç içerisinde ilk olarak zorunlu karşılıkların bir kısmının bire bir katsayı üzerinden döviz olarak ve hemen akabinde de altın olarak ödenebilmesine olanak sağlanmıştır. İlk etapta rezerv opsiyon dilimlerinin artırılmasına önem verilirken daha sonraları katsayılar değiştirilmeye başlanmıştır. Dilimler anlamında 2012 yılı Ağustos ayında alınan kararla zorunlu karşılıkları döviz olarak ödeyebilme imkanı yüzde 60'a, altın olarak ödeyebilme imkanı da yüzde 30'a yükseltilmiştir[102].

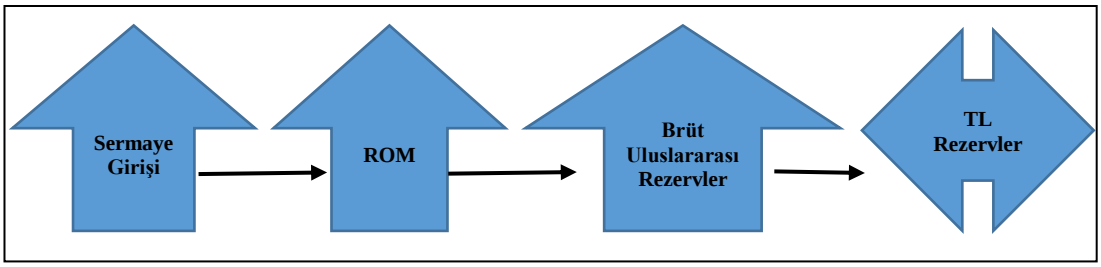
Finansal sektörün bu karşılıklar politikasını ne derecede kullanacağı, ilgili dönemde gerçekleştireceği fayda maliyet analizine göre şekillenmektedir. Yabancı sermaye girişlerinin arttığı dönemlerde döviz kaynak maliyeti, ulusal para kaynak maliyetine göre daha avantajlı olabileceği için bu dönemlerde yüksek dilimlerde dahi mekanizma kullanılabilmektedir. Hızlı döviz çıkışlarının olduğu dönemlerde ise, Türk lirası kaynak maliyeti yabancı para kaynak maliyetine göre daha avantajlı olacağı için bankalar mekanizmayı daha az kullanmaktadır. Bankaların bu mekanizmayı daha fazla kullanmak istemeleri ve TCMB'nin de döviz rezervlerini artırmak istemesi durumunda

---

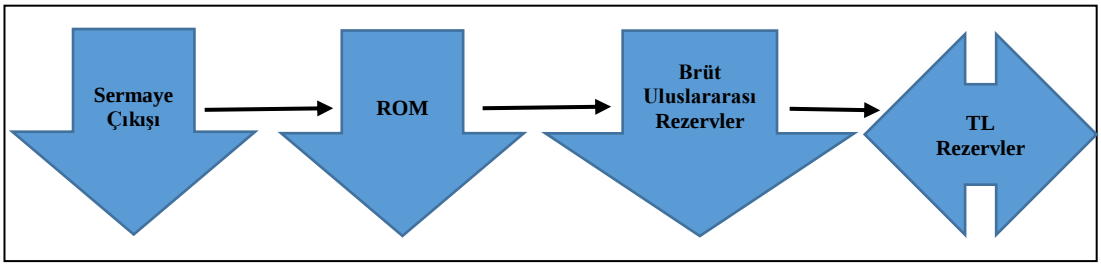
[101] Koray ALPER, Hakan KARA ve Mehmet YÖRÜKOĞLU, "Sermaye Akımlarının Etkilerini Yumuşatmaya Yönelik Yeni Bir Para Politikası Aracı: Rezerv Opsiyon Mekanizması", *İktisat ve Toplum Dergisi*, Sayı 25, 2012, s. 9.

[102] Bu bilgiler, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından kamuoyu ile paylaşılan basın açıklamalarından derlenmiştir.

mekanizmaya yeni bir dilim eklenebilecek veya ROK yükseltilebilecektir. Diğer taraftan piyasanın döviz likidite ihtiyacı fazla olduğunda da TCMB, bir dilimi sonlandırarak veya katsayıyı düşürerek piyasaya döviz likiditesi sağlayabilecektir. Dolayısıyla TCMB, sermaye akımlarının oluşturacağı etkiyi, mekanizmada değişiklikler yaparak dengeleyebilmektedir[103]. Döviz giriş ve çıkış dönemlerine ilişkin oluşacak söz konusu bu hareketlerin TCMB göstergeleri üzerinde oluşturacağı etkiler aşağıdaki iki şekilde gösterilmiştir.

Şekil 2: TCMB ve ROM Uygulaması (Sermaye Girişi Dönemleri)

Şekil 1: TCMB ve ROM Uygulaması (Sermaye Çıkışı Dönemleri)

[103] Gülsün Gürkan YAY, **Para ve Finans Teori Politika**, s. 270.

Tablo 4: Rezerv Opsiyon Mekanizması Döviz İmkanlarının Gelişimi

Dilimler	Eylül 2011	Ekim 2011	Kasım 2011	Haziran 2012	Temmuz 2012	Ağustos 2012	Ağustos 2012	Aralık 2012	Nisan 2013	Haziran 2013	Ocak 2014	Şubat 2015	Aralık 2016	Kasım 2017
10	1	1	1	1	1	1	1,1	1,4	1,4	1,4	1,4	1,2	1,0	1,0
20														
25														
30														1,4
35										1,5	1,5	1,5	1,4	1,7
40									1,5	1,8	1,8	1,9	1,7	2,1
45				1,4	1,4	1,4	1,4	1,8	1,9	2,2	2,6	2,3	2,1	2,5
50					1,7	1,7	1,7	2,1	2,2	2,5	2,9	2,7	2,5	2,9
51						1,9	1,9	2,3	2,4	2,7	3,1	3,1	2,9	3,7
52														3,9
53														4,1
54														4,3
55														4,5
56							2	2,4	2,5	2,8	3,2	3,3	3,7	
57												3,5	3,9	
58												3,7	4,1	
59												3,9	4,3	
60												4,1	4,5	

Kaynak: TCMB Basın Bültenleri

Tablo 4'te ROM çerçevesinde uygulanan döviz imkanlarının gelişimine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Sistemin 2011 ve 2012 yıllarında dizayn edilmeye başlaması nedeniyle 2001 ve 2012 yıllarındaki tüm düzenlemeler tabloya aktarılmıştır. Tablodan görüleceği gibi ilk etapta rezerv opsiyon dilimleri artırılmış ve daha sonra da ROK değiştirilmiştir. Ancak piyasanın döviz ihtiyaçlarına göre rezerv opsiyon dilimleri ortadan kaldırılmadan katsayıların düşürüldüğüne de ulaşılmaktadır. Diğer taraftan 2015 yılına kadar yüzde 55 – 60 dilimine tek bir katsayı belirlenmişken, 2015 yılı ile birlikte son dilim beşe bölünerek her bir dilime ayrı bir katsayı tanımlanmıştır. 2017 yılı Kasım ayında yapılan son düzenleme ile de ROM kapsamındaki döviz imkân oranı üst sınırı yüzde 60'tan yüzde 55'e düşürülmüş, tüm dilim aralıkları da 5'er puan aşağı çekilmiştir.

ROM, sadece yükümlülüklerin bir kısmının döviz cinsinden tesis edilmesiyle değil aynı zamanda altın ve işlenmiş veya hurda altın cinsinden tesis edilmesiyle de gerçekleşebilmektedir. Altın opsiyonuna ilişkin dilimler ve katsayılar da merkez bankasınca ilan edilmektedir.

Tablo 5: Rezerv Opsiyon Mekanizması Altın İmkanlarının Gelişimi

Dilimler	Ekim 2011	Nisan 2012	Temmuz 2012	Eylül 2012	Aralık 2012	Nisan 2013	Ağustos 2016	Eylül 2016
10	1	1	1	1	1,2	1,4	1,5	1,6
15								
20						1,5	1,6	1,7
25			1,5	1,5	1,7	2,0	2,0	2,1
30				2	2,2	2,5	2,5	2,5

Kaynak: TCMB Basın Bültenleri

Tablo 5'te ROM çerçevesinde uygulanan altın imkanlarının gelişimine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Döviz imkanları ile karşılaştırıldığında zorunlu karşılığın yüzde 30'u oranında altın imkanı tanındığı için daha az dilimin olması sonucu ortaya çıkmaktadır. Döviz imkanında olduğu gibi altın imkanında da önce dilimler artırılmıştır. Bununla birlikte döviz imkanlarında katsayı artışlarından sonra piyasaların ihtiyacına göre azaltmalar yapılmışken, altın imkanlarda böyle bir

uygulamaya gidilmemiş olup, sık sık katsayı farklılaştırmaları yapmak yerine uzun aralıklarla katsayı artışlarına gidilmiştir.

Ayrıca 2016 yılı Eylül ayında rezerv opsiyon imkanı kapsamında standart altın kabulü için yüzde 5 oranında yeni bir dilim eklenmiştir. Ancak bu dilime kabul edilecek standart altınların yurt içi yerleşiklerden toplanacak işlenmiş veya hurda altın şeklinde olması koşulu getirilmiştir.

2017 yılının son çeyreğinde bir ticari bankanın müşterisinden aldığı üç ay vadeli 95 bin 240 liralık mevduatın 10,50 oranındaki zorunlu karşılığını döviz imkanlı ROM üzerinden ödeyeceğini varsayalım. Zorunlu karşılığın ödenmesi sürecinde de yükümlülük tarihi ile tesis tarihinden üç iş günü öncesine kadar olan günlerdeki resmi gazete alış kurunun aritmetik ortalamasının da 3,50 lira olduğunu düşünelim. Mevzuatın getirdiği tüm imkanlardan faydalanmak isteyen bu ticari banka için opsiyon katsayılarının yüzde 25'lik ilk dilimde 1,0; yüzde 5'lik dilimlerde sırasıyla 1,4 – 1,7 – 2,1 – 2,5 ve 2,9; yüzde 1'lik dilimlerde de yine sırasıyla 3,7 – 3,9 – 4,1 – 4,3 ve 4,5 olduğunu belirterek dilimler ve katsayılar çerçevesinde hesaplamamızı yapalım.

Örneğimize göre banka, ROM'u kullanmayıp da karşılık ödemesini yapsaydı yüzde 10,5 üzerinden 10 bin liralık karşılık ödemesi yapacaktı. Yani ödenecek bedel Amerikan doları üzerinden hesaplanırsa 2 bin 857 dolarlık karşılık ödemesi yapacaktı. Mekanizmayı kullandığında ise, karşılığın yüzde 45'ine denk gelen 4 bin 500 liralık kısmını Türk lirası olarak ödeyip, kalan 5 bin 500 liralık kısım için belirlenen katsayılar dahilinde aşağıdaki hesaplamaya karşılık gelen tutarda Amerikan doları ödemesi yapacaktır.

(10.000 TL) * (0,25*1,0 + 0,05*1,4 + 0,05*1,7 + 0,05*2,1 + 0,05*2,5 + 0,05*2,9 + 0,01*3,7 + 0,01*3,9 + 0,01*4,1 + 0,01*4,3 + 0,01*4,5) = 9.850 TL

Bu çerçevede 10 bin lira zorunlu karşılığın 5 bin 500 lira tutarındaki kısmını döviz cinsinden tutmak isteyen bu ticari bankanın, 9 bin 850 lira değerinde dövizi TCMB nezdinde tesis etmesi gerekmektedir. Ortalama dolar kurunun 3,50 Türk lirası olduğu düşünüldüğünde ilgili ticari banka, 10 bin lira zorunlu karşılığın 5 bin 500 liralık kısmı için 2 bin 814 dolar ödeme yapacaktır.

2.2.9.2. Rezerv Opsiyon Mekanizmasının Etkileri

ROM'a; kısa vadeli sermaye hareketlerinin piyasalarda yaratacağı oynaklığı azaltmak, TCMB'nin brüt döviz rezervlerini artırmak, finansal kesime likidite yaratma noktasında esneklik sağlamak, kredilerin sermaye hareketliliğine olan duyarlılığını azaltmak, bankalara kendi likidite optimizasyonlarını sağlama noktasında olanaklar sunmak ve diğer para politikası araçlarına olan ihtiyaçları azaltmak şeklinde amaçlar yüklenmiştir[104].

Küresel finansal kriz sonrası ekonomilerin para arzını genişletici politikalar izlemesi, kısa vadede daha fazla getiri elde etmek isteyen uluslararası yatırımcıları ülkeler üzerinde hızlı para transferi yapmaya yönlendirmiştir. Bu ani finansal hareketler, özellikle döviz kuru üzerinde yüksek seviyede volatilite oluşturduğu için beklentilerin şekillendirilememesi yoluyla birçok ekonomik büyüklük üzerinde olumsuz etkiler ortaya çıkarmıştır. Finansal sistemdeki oyuncuların döviz rezervlerinin bir kısmını zorunlu karşılık şeklinde merkez bankasına vermesi ile söz konusu ani hareketleri belirli bir ölçüde azaltarak ekonomik güvenin oluşmasına katkı sağlaması istenmiştir.

ROM ile zorunlu karşılıklar için bankalara döviz tesis fırsatının sağlanması, Merkez Bankası'nın brüt döviz rezervlerinin artmasını sağlayacaktır. ROM kapsamındaki döviz ve altınların bankaca satın alınmamış olup bu varlıkların özel kesimdeki finansal kuruluşlara ait olması, merkez bankasının net döviz rezervlerini değil brüt döviz rezervleri pozisyonunu etkilemektedir. Sistemin net değil de brüt döviz rezervlerine etki etmesi, ROM'un fayda sağlamadığı anlamına gelmemelidir. Sermaye hareketlerindeki volatilite büyük ölçüde özel sektörün bilançosunu ve borç ödeme kapasitesini olumsuz etkilemektedir. Bu bağlamda döviz rezervlerinin büyük oranda özel sektörün elinde olması ve özel sektörün de bu rezervleri optimal ölçekte kullanabilmesi piyasaların etkinliğini artırarak finansal sistemi daha dayanıklı bir hale getirecektir[105].

---

[104] TCMB, Aylık Bülten, s. 5.
[105] ALPER, KARA ve YÖRÜKOĞLU, **a.g.m.**, s. 18.

Bankaların temel işlevi, fon fazlası olan iktisadi birimlerden topladıkları mevduatları, fon ihtiyacı olan iktisadi birimlere aktarmaktır. Piyasaya sunabileceği kredi hacmi konusunda ilk etapta topladığı mevduatlara bakacak olan bankalar, mevduatlarının yetersiz olduğu noktalarda çeşitli araçlarla piyasadan veya merkez bankasından borçlanma yapacaktır. ROM ile bankaların diğer birçok yönteme başvurmadan ya da daha az başvurarak kendilerine ulusal para cinsinden likidite sağlamaları hem miktar hem de maliyet noktasında bankalara büyük avantajlar sağlayacaktır. Ayrıca Merkez Bankası'nın ROK'u düşük seviyelerde tutması, bankaları bu sistemi kullanmaya daha da fazla teşvik edecek ve bankaların diğer fon kaynaklarına olan talebini büyük oranda azaltacaktır[106]. Bu da bankacılık sistemini daha esnek çalışmaya yönlendirerek, bankaların kendi likidite optimizasyonlarını sağlamalarına destek oluşturacaktır.

Birçok merkez bankasında olduğu gibi TCMB de sadeleşme sürecine girmek istemektedir. Ancak çok sayıda para politikası aracının varlığı ve her aracın farklı bileşenlere sahip alt araçlarının olması, sistemdeki sadeleşmeyi zora sokmaktadır. Bu çerçevede ROM'un İsviçre çakısı niteliğinde faiz, döviz ve kredi gibi birçok kanal üzerinden ekonomik büyüklükleri etkileyebiliyor olması, diğer birçok para politikası aracına olan ihtiyacı azaltmaktadır. Dolayısıyla mekanizmanın sadeleşme politikaları yönünde de katkı sağlayabileceği dikkat çekmektedir.

[106] Doruk BÜYÜKSARAÇ ve Özgür ÖZEL, Rezerv Opsiyonu Mekanizması ve Optimal Rezerv Opsiyonu Katsayılarının Hesaplanması, (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Çalışma Tebliği), Ankara: 2012, Sayı 12/32, s. 5.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

REZERV OPSİYON MEKANİZMASI ve KATSAYISININ ANALİZİ

3.1. Araştırmanın Amacı

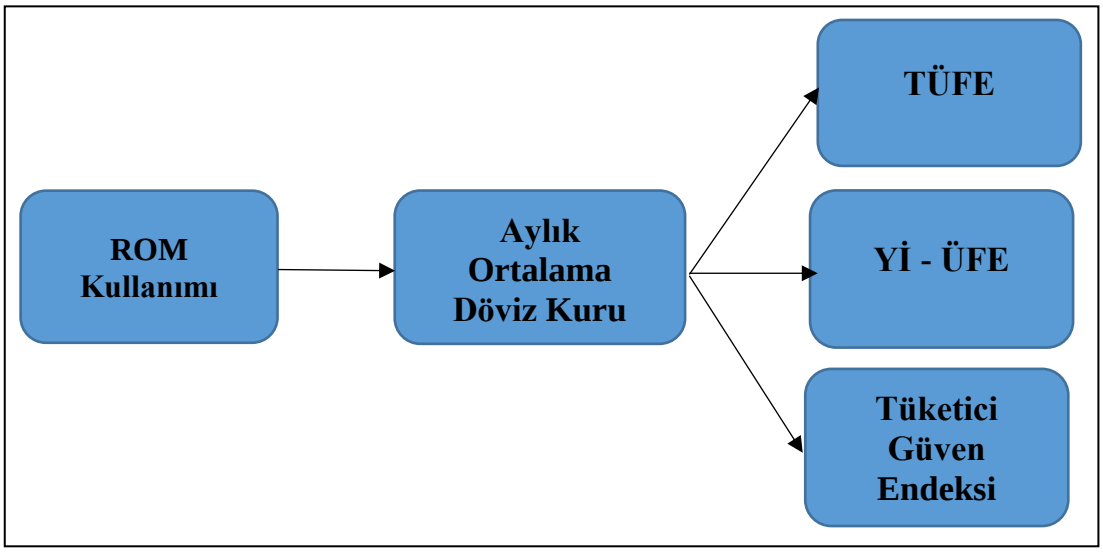
Çalışmanın temel amacı TCMB'nin fiyat istikrarı hedefini tutturmak üzere devreye koyduğu politika araçlarının etkinlik düzeyini ölçümlemektir. Uygulanan politikanın fiyat istikrarı ve uluslararası rezervler üzerindeki etkileri, TCMB ve TÜİK tarafından 2011-2017 yılları arasında yayınlanan veriler kullanılarak oluşturulan analizin sonuçları incelenerek yorumlanacaktır. Çalışmanın alt amaçları, öncelikle ROM'un işleyişine ilişkin temel verileri ortaya koyarak Aylık Ortalama Döviz Kuru, Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE), Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi (Yİ-ÜFE), Tüketici Güven Endeksi ve Brüt Uluslararası Rezervler arasındaki nedensellik ilişkisini açıklamaktır. ROM ile TÜFE, Yİ-ÜFE, Tüketici Güven Endeksi ve Brüt Uluslararası Rezervler arasındaki nedensellik ilişkisi sorgulandıktan sonra, etkinin yönü ve şiddeti incelenecektir. Elde edilen bulgular ışığında TCMB'nin para politikası araçlarından birisi olan ROM hakkında ideal bir görüş oluşturulması hedeflenmektedir. TCMB'nin fiyat ve döviz kuru istikrarını sağlamada 2011 yılı sonrasında kullanımına ağırlık verdiği ROM ve ROK'un etkilerinin önemli bir yer tuttuğu değerlendirilmektedir. Bu çerçevede TCMB'nin uyguladığı politikalar ele alınarak aynı dönemde uluslararası ölçekte gerçekleşen olaylar çerçevesinde oluşacak sonuçlar irdelenecektir.

3.2. Araştırma Modeli ve Hipotezler

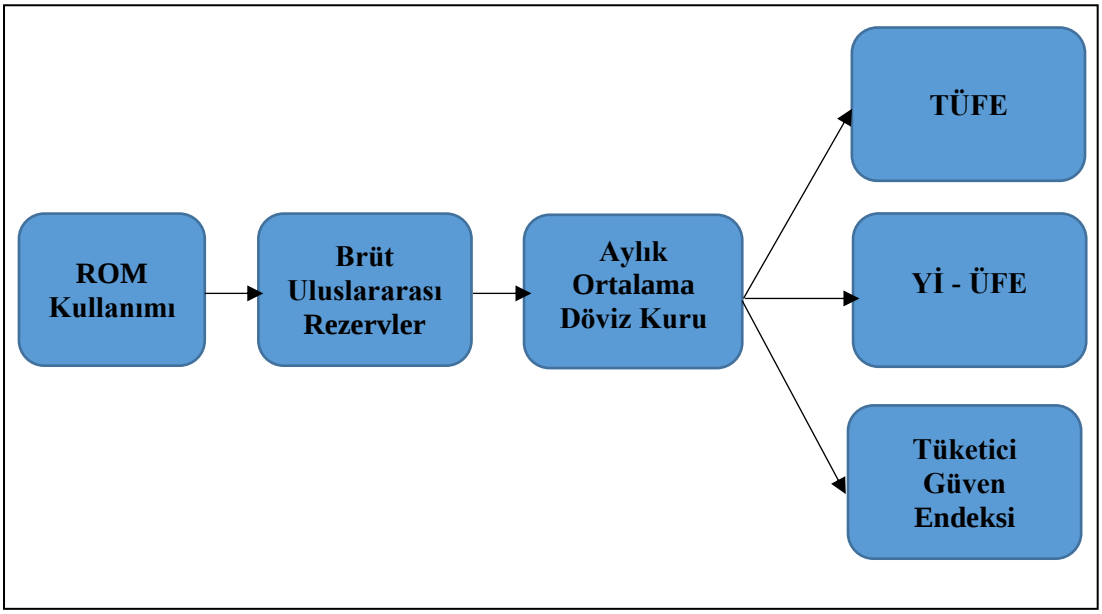
Çalışmanın bu uygulama bölümünde Eviews 8.0 ekonometri programı kullanılarak üç farklı model ile veriler analiz edilecektir. İlk modelde ROM kullanımı ile Brüt Uluslararası Rezervler arasındaki ilişki; ikinci modelde ROM kullanımının Aylık Ortalama Döviz Kuru üzerinden TÜFE – Yİ ÜFE ve Tüketici Güven Endeksi ile ilişkisi, üçüncü ve son modelde ise ROM kullanımının Brüt Uluslararası Rezervler ve Aylık Ortalama Döviz Kuru üzerinden TÜFE – Yİ ÜFE ve Tüketici Güven Endeksi ile ilişkisi test edilecektir.

Şekil 3: Model 1

Şekil 4: Model 2

Şekil 5: Model 3

H_0: TCMB'nin ROM kullanımı ile Brüt Uluslararası Rezervler, Aylık Ortalama Döviz Kuru, TÜFE, Yİ-ÜFE ve Tüketici Güven Endeksi arasında nedensellik/eşbütünleşme ilişkisi yoktur.

H_1: TCMB'nin ROM kullanımı ile Brüt Uluslararası Rezervler, Aylık Ortalama Döviz Kuru, TÜFE, Yİ-ÜFE ve Tüketici Güven Endeksi arasında nedensellik/eşbütünleşme ilişkisi vardır.

H_1: TCMB'nin ROM kullanımı ile Brüt Uluslararası Rezervler, Aylık Ortalama Döviz Kuru, TÜFE, Yİ-ÜFE ve Tüketici Güven Endeksi arasında artış yönlü veya TCMB'nin ROM kullanımı ile Brüt Uluslararası Rezervler, Aylık Ortalama Döviz Kuru, TÜFE, Yİ-ÜFE ve Tüketici Güven Endeksi arasında ise azalış yönlü bir nedensellik/eşbütünleşme ilişkisi vardır.

H_0: $r_{ROM\text{-}GIR\text{-}MARE\text{-}CPI\text{-}PPI\text{-}CCI} = 0$

H_1: $r_{ROM\text{-}GIR\text{-}MARE\text{-}CPI\text{-}PPI\text{-}CCI} \neq 0$

H_1: $r_{ROM} > {}_{GIR\text{-}MARE\text{-}CPI\text{-}PPI\text{-}CCI}$ H_1: $r_{ROM} <{}_{GIR\text{-}MARE\text{-}CPI\text{-}PPI\text{-}CCI}$

Tablo 6: Analizde Kullanılan Değişkenler ve Kısaltmaları

Değişkenin Adı	**Kısaltması**
Aylık Ortalama Döviz Kuru (**Monthly Average Exchange Rate**)	MARE
TÜFE (**Consumer Price Index**)	CPI
Yİ – ÜFE (**Producer Price Index**)	PPI
Brüt Uluslararası Rezervler (**Gross International Reserves**)	GIR
Rezerv Opsiyon Mekanizması (**Reserve Option Mechanism**)	ROM
Tüketici Güven Endeksi (**Consumer Confidence Index)**	CCI

3.3. Evren ve Örneklem

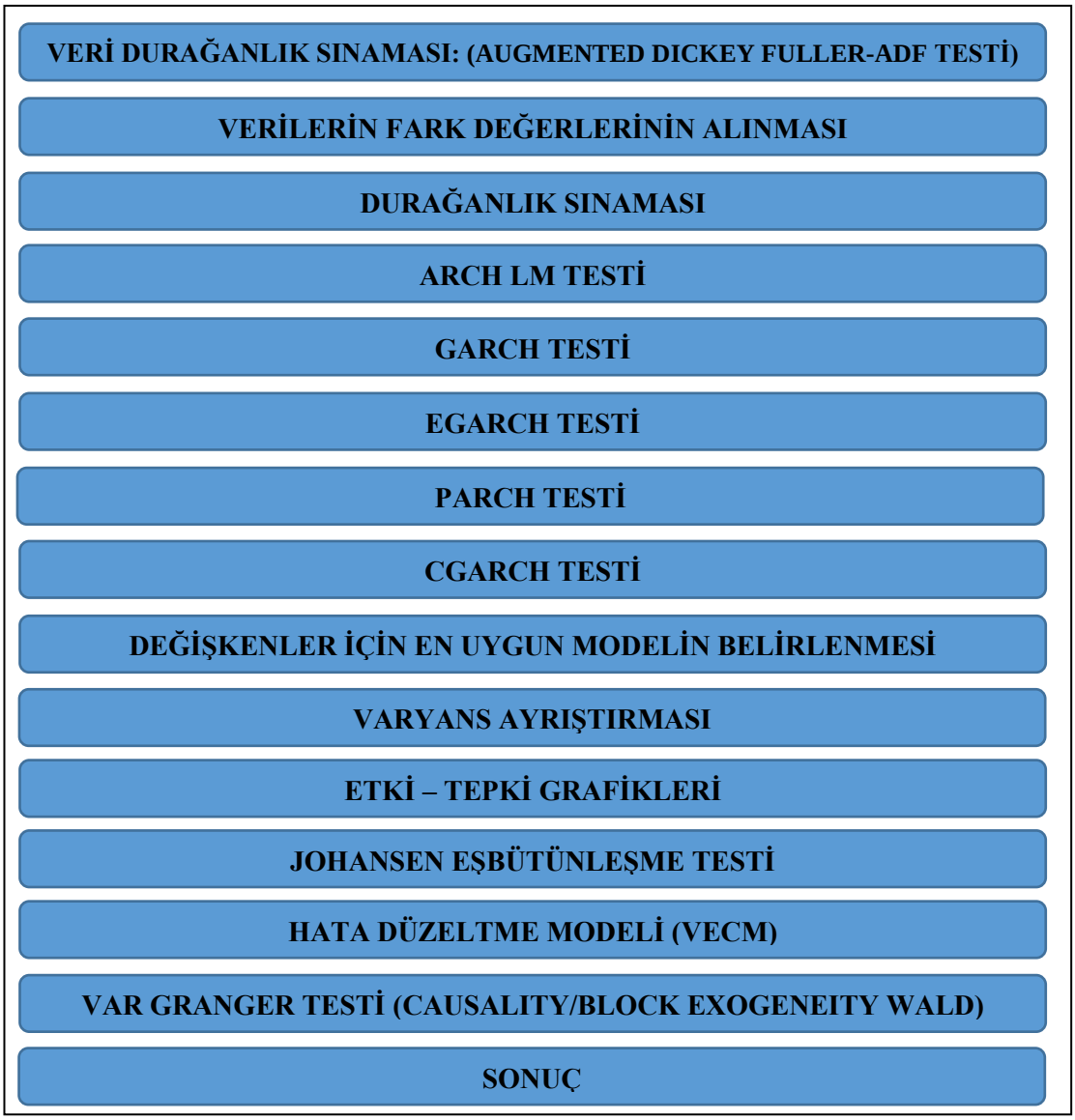
Araştırmanın çalışma grubunu, çalışma evreninin tüm özelliklerini yansıtan ROM ile Brüt Uluslararası Rezervler, Aylık Ortalama Döviz Kuru, TÜFE, Yİ-ÜFE ve Tüketici Güven Endeksi oluşturmaktadır. Hesaplamada 2011 yılı Eylül ayından sonraki veriler kullanılmış ve değişkenler arasındaki ilişkiler 2011-2017 yıllarına ait verilerinden elde edilen sonuçlar ışığında ortaya konmuştur.

3.4. Verilerin Toplanması

Çalışmada kullanılan veriler, TCMB ve TÜİK veri tabanından temin edilmiştir. Bu bağlamda milyon dolar cinsinden Brüt Uluslararası Rezervler ve bankaların ROM kullanımı ile Aylık Ortalama Döviz (Dolar) Kuru verileri TCMB; TÜFE, Yİ – ÜFE ve Tüketici Güven Endeksine ilişkin aylık veriler de TÜİK kaynaklarından sağlanmıştır.

3.5. Verilerin Çözümlenmesi ve Yorumlanması

Ekonometrik modelin uygulanması sürecinde aşağıdaki tabloda yer alan işlem sıralaması izlenecektir.

Şekil 6: Ekonometrik Model Uygulamasına İlişkin İşlem Sıralaması

3.5.1. ARCH Modeli

AutoRegressive Conditional Heteroskedastic (ARCH) model ilk defa Engle (1982) tarafından ortaya atılan ve geçmişte geleneksel ekonometrik modeller ile sabit bir dönem için tahmin edilen varyanslar, ARCH modelleri sayesinde sıfır ortalama ile serial korelasyon içermeyen ve geçmişte sabit olmayan koşulsal varyans varsayımları ile denenmiştir. Maksimum olasılık tahminleri basit bir iterasyon formülü ile skorlanmış ve Sıralı en küçük kareler ile bu optimalite özellikleri düzenlenmiş ancak maksimum olasılık (likelihood)'ın daha önemli bir kriter olduğu ayrıca belirtilmiştir. Görece verimlilikte hesaplanmış ve sonsuz olabileceği belirtilmiştir. Dağılımların ARCH etkisi içerip içermediğini tespit etmede Lagrange Çoğaltan Prosedürü (Lagrange Multiplier Procedure) işletilmiştir. Söz konusu testin temelinde OLS artık değerlerinin karelerindeki Otokorelasyon temel alınmıştır[107].

ARCH (q) modeli aşağıdaki gibi tanımlanmıştır;

$$y_t = \mu + \xi_t, \qquad t = 1, 2, 3, \ldots, T. \tag{3.1}$$

ve

$$\sigma_t^2 = \alpha_0 + \alpha_1 \xi_{t-1}^2 + \cdots + \alpha_q \xi_{t-q}^2 + \zeta_t, \quad t = 1, 2, 3, \ldots, T. \tag{3.2}$$

ξ_t bağımsız ve rassal dağılım gösteren olarak tanımlanmış değişkenler $E(\xi_t) = 0$ ve $V(\xi_t) = \sigma_t^2$ ve ξ_t bağımsız ve rassal dağılım gösteren olarak tanımlanmış değişkenler için $E(\xi_t) = 0$ ve $V(\zeta_t) = \sigma_\zeta^2$ olarak tanımlanmıştır[108].

[107] Robert F. ENGLE, "Autoregressive Conditional Heteroscedasticity with Estimates of the Variance of United Kingdom Inflation", *Econometrica*, Vol. 50, No: 4, July, 1982, ss. 978 – 1008.

[108] Raed ALZGHOOL ve Loai M. AL-ZUBİ, "Semi-Parametric Estimation for ARCH Models", *Alexandria Engineering Journal*, 2016, ss. 2 – 6.

3.5.2. GARCH Modeli

Finansal verilerin standart varyans modeli olarak tanımlanan GARCH modeli Gaussian gözlem modeli GARCH olarak tanımlanmakta ve model varyans için doğrusal bir dönüşüm fonksiyonu olarak; zamana bağlı olarak değişen varyans σ_t^2 doğrusal olarak önceki varyansa p bağımlı ve q önceki varyansın karesi olan zaman serileri olarak ifade edilerek GARCH modeli şu şekilde tanımlanmıştır[109];

$$\sigma_t^2 = \alpha_0 + \sum_{j=1}^{q} \alpha_j \varepsilon_{t-j}^2 + \sum_{i=1}^{p} \beta_i \sigma_{t-i}^2 \tag{3.3}$$

Genelleştirilmiş Otoregresif Koşullu Değişen Varyans (GARCH) modeli, ARCH(q) modelinin uzun bir dizi gecikme uzunluğu parametresini deneme sorunu geliştirilerek çözümlenmiş ve özellikle koşullu varyans için GARCH (p,q) modelinde tüm katsayıların doğrusal ARCH modele karşılık olacak şekilde pozitif olması gerektiği belirtilmiştir[110];

$$\sigma_t^2 = \omega + \sum_{i=1,q} \alpha_i \varepsilon_{t-i}^2 + \sum_{j=1,p} \beta_j \sigma_{t-j}^2 \equiv \omega + \alpha(L)\varepsilon_{t-1}^2 + \beta(L)\sigma_{t-1}^2. \tag{3.4}$$

3.5.3. EGARCH Modeli

Koşullu varyans olarak tanımlanan σ_t^2 değeri ile zaman ile ilişkili bilgi veren ξ_t değerinin olasılık bir durumunda kesinlikle negatif olmaması gerekmektedir. GARCH modelleri σ_t^2 değerinin pozitif rassal değişkenler ile doğrusal bir kombinasyonunun yapılması yoluyla (pozitif ağırlıklar ile) bu koşulu sağlamaktadır. Bunu sağlamanın diğer bir yolu olarak, σ_t^2 değişkenini her zaman pozitif yapacak şekilde, zamanın bir fonksiyonu olarak doğrusal $\ln(\sigma_t^2)$ değeri ve gecikmeye ilişkin z_t's değeri ve zaman ile ilişkili bilgi veren ξ_t değerinin olasılık bir durumunda kesinlikle

---

[109] Lingling LUO, Sattayatham PAİROTE ve Ratthachat CHATPATANASİRİ, "GARCH-Type Forecasting Models for Volatility of Stock Market and MCS Test", *Communications in Statistics - Simulation and Computation*, Vol. 46, 2017, ss. 5303 – 5312.

[110] Tim BOLLERSLEV, "Generalized Autoregressive Conditional Heteroskedasticity", *Journal of Econometrics*, Vol. 31 1986, ss. 307 – 327.

negatif olmaması koşulunun sağlanması gerekmektedir. Bu şekilde oluşturulan G eşitliği ve Üstel Genelleştirilmiş Otoregresif Koşullu Değişen Varyans (Exponential Garch - EGARCH) modeli Nelson (1991) tarafından şu şekilde tanımlanmıştır[111];

$$\ln\left(\sigma_t^2\right) = \alpha_t + \sum_{k=1}^{\infty} \beta_k g(z_{t-k}), \qquad \beta_1 \equiv 1, \tag{3.5}$$

3.5.4. PARCH Modeli

İlk defa Schwert (1989) tarafından varyans yerine standart sapmayı modellemek üzere GARCH modeli geliştirilmiştir[112]. Taylor etkisi Ding, Granger ve Engle (1993) tarafından araştırılmış ve uzun bir hafıza etkisi olarak tanımlanan a_t^{θ} değeri oluşturularak, θ =1 değerinin θ =0,25, 0,5, 0,75, 1,25, 1,5, 1,75 ve 2'den daha güçlü olduğu bulunmuştur. Söz konusu model Ding vd. (1993) tarafından genelleştirilerek Güçlendirilmiş ARCH (Power ARCH - PARCH) modeli geliştirilmiştir. Güçlendirilmiş ARCH modelinde, standart sapmanın güç parametresi δ uygulanmaktan ziyade tahmin edilebilmiş olmakta ve opsiyonel γ parametresi değişkeninin r asimetrisini yakalamak üzere gerektiğinde denkleme eklenmiştir[113];

$$\sigma_t^{\delta} = \alpha_0 + \alpha_1 \left(|\varepsilon_{t-1}| + \gamma \varepsilon_{t-1} \right)^{\delta} + \beta_1 \sigma_{t-1}^{\delta} \tag{3.6}$$

3.5.5. CGARCH Modeli

Bileşik GARCH (Component GARCH – CGARCH) olarak adlandırılan modelde, GARCH(1,1) modelindeki koşullu varyans;

$$\sigma_t^2 = \bar{\omega} + \alpha(\epsilon_{t-1}^2 - \bar{\omega}) + \beta(\sigma_{t-1}^2 - \bar{\omega}) \tag{3.7}$$

---

111 Daniel B. NELSON, "Conditional Heteroskedasticity in Asset Returns: A New Approach", *Econometrica*, Vol. 59, No: 2, March, 1991, ss. 347 – 370.

112 G. William SCHWERT, "Why Does Stock Market Volatility Change Over Time?", *The Journal of Finance*, Vol. 4, No: 5, December, 1989, ss. 1115 – 1153.

113 C.W.J. GRANGER ve Zhuanxin DİNG, "Some Properties of Absolute Return: An Alternative Measure of Risk", *Annales d'Ecomie et de Statistique*, No: 40, October - December, 1995, ss. 67 – 91.

olarak ifade edilmekte ve $\bar{\omega}$'ya ortalama dönüş tüm zamanlar için sabit kabul edilmektedir. Buna karşılık, farklı bir seviyede m_t ortalama dönüşe izin veren bileşik model,

$$\begin{aligned} \sigma_t^2 - m_t &= \alpha(\epsilon_{t-1}^2 - m_{t-1}) + \beta(\sigma_{t-1}^2 - m_{t-1}) \\ m_t &= \omega + \rho(m_{t-1} - \omega) + \phi(\epsilon_{t-1}^2 - \sigma_{t-1}^2). \end{aligned} \tag{3.8}$$

şeklinde ifade edilmektedir[114].

3.5.6. Birim Kök ve Eşbütünleşme Testi

Verilerin birim kök sınaması Genişletilmiş Dickey-Fuller (Augmented Dickey-Fuller (ADF)) testi aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle,

$$\begin{aligned} &\text{plim } \boldsymbol{M}_n^{-1}\boldsymbol{H}_n\boldsymbol{M}_n^{-1} = \text{block diag}(\boldsymbol{H}_{11}, \boldsymbol{H}_{22}), \\ &\boldsymbol{H}_{11} = \begin{bmatrix} 1 & 0 & \Gamma^{-\frac{1}{2}}\boldsymbol{W} \\ 0 & 1 & \Gamma^{-\frac{1}{2}}3^{\frac{1}{2}}\boldsymbol{V} \\ \Gamma^{-\frac{1}{2}}\boldsymbol{W} & \Gamma^{-\frac{1}{2}}3^{\frac{1}{2}}\boldsymbol{V} & 1 \end{bmatrix}, \end{aligned} \tag{3.9}$$

$\boldsymbol{H}_{22}$ değeri *p x p* korelasyon matrisinde Z_t, T, W ve V denklemde tanımlanmış ve bunu $\boldsymbol{M}_n(\hat{\gamma}_n - \gamma_n)$'nin üç temel elementinin bileşiminden oluşan vektörün sınırlandırılmış dağılımı ile aynı olan ve aşağıdaki limit dağılımı ile ifade edilen eşitlik izlemekte ve böylece elde edilen regresyon denklemi trend etkisinden arındırılmış olmaktadır[115].

$$\left[n^{\frac{1}{2}}\hat{\alpha}_\tau, n^{\frac{3}{2}}\hat{\beta}_\tau, \left(\sum_{t=2}^{n} Y_{t-1}^2\right)^{\frac{1}{2}}(\hat{\rho}_\tau - 1) \right] \tag{3.10}$$

Augmented Dickey-Fuller (ADF) birim kök testi aracılığıyla sınanana verilerin sahte regresyon etkisi içermediği anlaşılmıştır. Durağan durumdaki verilere hangi gecikme uzunluğunun en uygun gecikme uzunluğu olduğunu bulmak üzere öncelikle

---

[114] EVIEWS, Additional ARCH Models, http://www.eviews.com/help/helpintro.html #page/content/arch-Additional_ ARCH_Models.html, (15.12.2017).

[115] David A. DİCKEY ve Wayne A. FULLER, "Likelihood Ratio Statistics for Autoregressive Time Series with a Unit Root," *Econometrica*, Vol. 49, No: 4, July, 1981, ss. 1057 – 1072.

VAR gecikme uzunluğu seçim kriteri ardından da Johansen Eşbütünleşme testi yapılarak veriler arasındaki uzun dönemli ilişki ortaya konmuştur[116].

ADF Testi kapsamında "t-istatistiği" ile ρ'nin anlam derecesi aşağıdaki genel formül ile tahmin edilmiştir;

$$\Delta x_t = \alpha + \beta t + \pi x_{t-1} + \varepsilon_t \tag{3.11}$$

Otokorelasyon gözlemlenen seriler için alternatif ADF modeli ise aşağıdaki formül aracılığıyla hesaplanmıştır;

$$\Delta x_t = \alpha + \beta t + \pi x_{t-1} + \sum_{i=1}^{k} \gamma_i \Delta x_{t-i} + \varepsilon_t. \tag{3.12}$$

3.5.7. Granger Nedensellik Testi

Ekonomik modeldeki uzun dönemli ilişkinin test edilmesinde Granger nedensellik testi kullanılmaktadır. Model Vektör Otoregresif sürecinin oluşturulması ve denkleme bir sabit terim ile mevsimsel kukla değişken ve bağımsız Gaussian hatalarının eklenmesi ile başlamaktadır. Hipotezdeki eşbütünleşme vektörlerinin varlığı, uzun dönemli etki matrisinin azaltılmış sıralama hipotezi ile formüle edilmiştir. Bu durum basit parametrik bir formda ifade edilmiş maximum likelihood ve likelihood oranı testleri metotlarının uygulanması ile mümkün olmuştur. Bu yolla tahminler ve belirtilen sayıdaki eşbütünleşme vektörü hipotezi için test istatistikleri üretilmiş, ayrıca eşbütünleşme vektörleri ve bunların ağırlıkları hakkında doğrusal hipotez testleri tahmin edilmiştir. Standart olmayan dağılımlar içeren eşbütünleşme vektörlerinin sayısı hakkında asymptotic çıkarımlar Johansen (1989) tarafından simüle edilmiştir. Granger testinin iki versiyonu olan standart Granger nedensellik testi ve Granger nedensellik testinin Hsiao versiyonu değişkenler arası eşitlik ilişkisi bulunmaması halinde, VECM yaklaşımı ise değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi

[116] Soren JOHANSEN ve Katarina JUSELİUS, "Maximum Likelihood Estimation and Inferences on Cointegration with Application to the Demand for Money", *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, Vol. 52, No: 2, July, 1990, ss. 169 – 210.

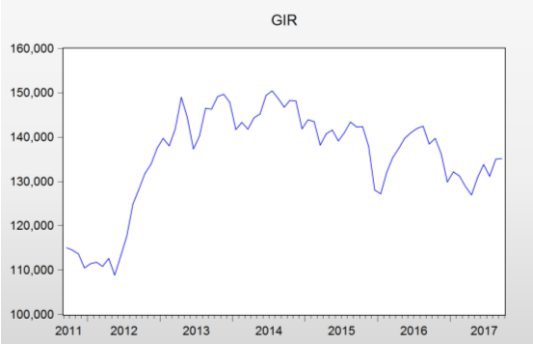
bulunması halinde uygulanmaktadır. Granger nedenselliği VAR çerçevesinde şu şekilde yazılabilir[117];

$$y_t = \alpha_1 + \sum_{j=1}^{m} \beta_{1j} y_{t-j} + \sum_{j=1}^{m} \delta_{1j} x_{t-j} + \varepsilon_{1t}$$

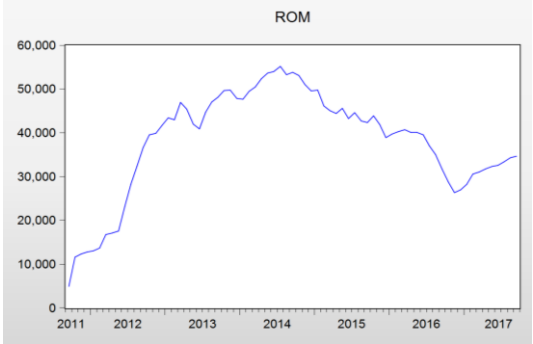
$$x_t = \alpha_2 + \sum_{j=1}^{m} \beta_{2j} x_{t-j} + \sum_{j=1}^{m} \delta_{2j} y_{t-j} + \varepsilon_{2t} \qquad (3.13)$$

Değişkenlerin belirtilen şekilde temsil edilmesinde ani gelişen nedensellik olarak tanımlanan ve Y_t değeri ile ifade edilen tahmin düzeyinin geliştirilmesinde iyilik durumu ilk eşitlikte bulunan X_t değerinin iyileştirilmesi ile mümkün olacaktır.

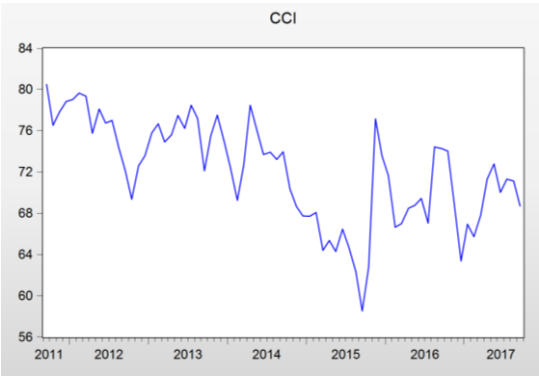
[117] GRANGER, C.W.J., "Investigating Causal Relations by Econometric Models and Cross-Spectral Methods", *Econometrica*, Vol. 37, No: 3, July, 1969, ss. 424 – 438.

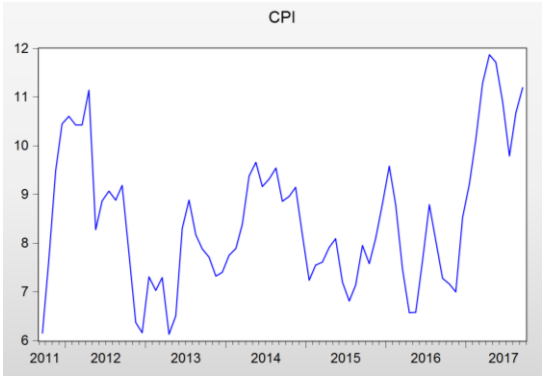

Şekil 7: Brüt Uluslararası Rezervler

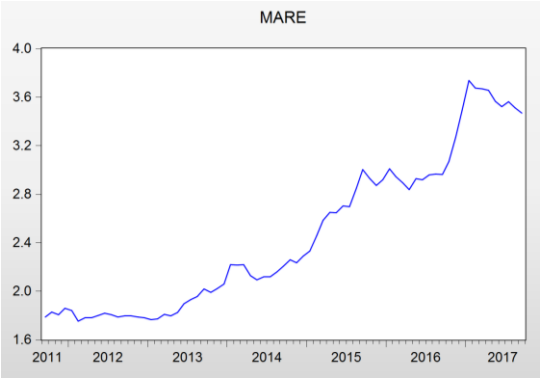

Şekil 8: ROM Kullanımı

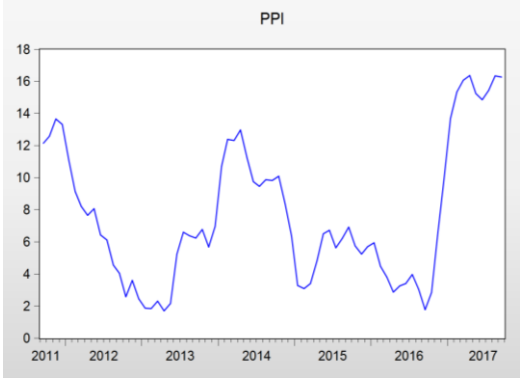

Şekil 9: Tüketici Güven Endeksi

Şekil 10: TÜFE

Şekil 11: Aylık Ortalama Döviz Kuru

Şekil 12: Yİ - ÜFE

Öncelikli olarak veri setinin durağanlık durumunun analizi Dickey Fuller (Augmented Dickey Fuller - ADF) test seviye değerleri ile yapılarak regresyon eşitliğine trend ve dış kökenli sabit (intercept) değer eklenmemiştir. Bu çerçevede ADF birim kök testinin hipotezleri aşağıdaki şekildedir.

H_0: Seri, birim kök sorunu taşımaktadır.

H_1: Seri, birim kök sorunu taşımamaktadır.

Analiz sonuçları incelendiğinde serilen test seviye değerlerinde durağan olmadığı (P > 0.05 (H0 Kabul, H1 Red - Durağan Değil)) ortaya çıkmıştır.

Tablo 7: Verilerin Durağanlık Sınaması

		GIR		ROM	
		t-İstatistiği	P Olasılık Değeri*	t-İstatistiği	P Olasılık Değeri*
Augmented Dickey-Fuller Test İstatistik Değerleri		0.533344	0.8288	0.117573	0.7167
Test Kritik Değerleri	1 % seviye	-2.597476		-2.597939	
	5 % seviye	-1.945389		-1.945456	
	10 % seviye	-1.613838		-1.613799	

Tablo 8: Verilerin Durağanlık Sınaması (Devam)

		CCI		CPI	
		t-İstatistiği	P Olasılık Değeri*	t-İstatistiği	P Olasılık Değeri*
Augmented Dickey-Fuller Test İstatistik Değerleri		-0.637757	0.4376	-0.065312	0.6576
Test Kritik Değerleri	1 % seviye	-2.597476		-2.598416	
	5 % seviye	-1.945389		-1.945525	
	10 % seviye	-1.613838		-1.613760	

Tablo 9: Verilerin Durağanlık Sınaması (Devam)

		MARE		PPI	
		t-İstatistiği	P Olasılık Değeri*	t-İstatistiği	P Olasılık Değeri*
Augmented Dickey-Fuller Test İstatistik Değerleri		1.637299	0.9744	-0.979093	0.2903
Test Kritik Değerleri	1 % seviye	-2.597939		-2.597939	
	5 % seviye	-1.945456		-1.945456	
	10 % seviye	-1.613799		-1.613799	

Serileri durağan hale getirmek için birinci farkları alınmış ve trend ile dış kökenli sabit (intercept) değer eklenmiş, gecikme uzunluğu Schwartz Bilgi Kriterine göre otomatik olarak seçilmiştir. Yapılan birim kök testi neticesinde birinci farkları ile durağanlaşan değişkenlere ait değerler Tablo 10 – 11 ve 12 ile ortaya konulmuştur.

Söz konusu tablolar incelendiğinde, P olasılık değerlerinin 0.05'ten küçük (P < 0.05 (H_0 Red, H_1 Kabul - Durağan) ve ADF test istatistiği kritik değerlerinin yüzde 1, yüzde 5 ve yüzde 10 değerleri için t-istatistiği değerinden küçük olması nedenleriyle ADF birim kök testi sonucunda serilerin durağan olduğu bilgisi elde edilmiştir. Ayrıca durağanlaştırılan serilere ilişkin grafiklere tabloların altında yer verilmiştir.

Tablo 10: Augmented Dickey - Fuller Durağanlık Testi Sonuçları

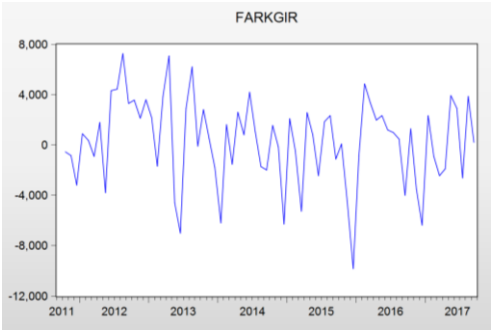
		FARK_GIR		FARK_ROM	
		t-İstatistiği	P Olasılık Değeri*	t-İstatistiği	P Olasılık Değeri*
Augmented Dickey-Fuller Test İstatistik Değerleri		-7.133659	0.0000	-6.214554	0.0000
Test Kritik Değerleri	1 % seviye	-4.092547		-4.092547	
	5 % seviye	-3.474363		-3.474363	
	10 % seviye	-3.164499		-3.164499	

Tablo 11: Augmented Dickey - Fuller Durağanlık Testi Sonuçları (Devam)

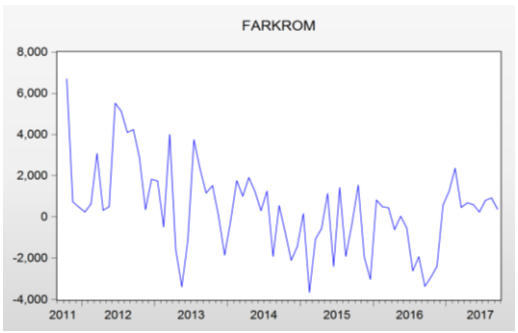
		FARK_CCI		FARK_CPI	
		t-İstatistiği	P Olasılık Değeri*	t-İstatistiği	P Olasılık Değeri*
Augmented Dickey-Fuller Test İstatistik Değerleri		-7.224921	0.0000	-6.679622	0.0000
Test Kritik Değerleri	1 % seviye	-4.096614		-4.094550	
	5 % seviye	-3.476275		-3.475305	
	10 % seviye	-3.165610		-3.165046	

Tablo 12: Augmented Dickey - Fuller Durağanlık Testi Sonuçları (Devam)

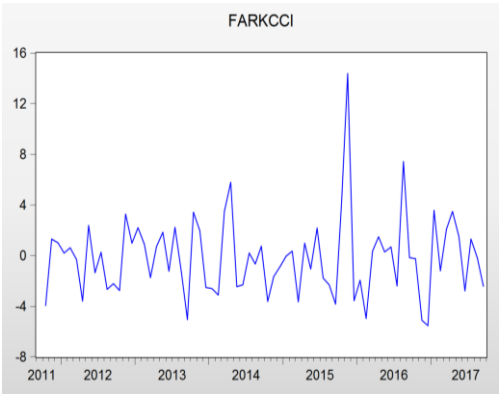
		FARK_MARE		FARK_PPI	
		t-İstatistiği	P Olasılık Değeri*	t-İstatistiği	P Olasılık Değeri*
Augmented Dickey-Fuller Test İstatistik Değerleri		-5.731212	0.0000	-4.801149	0.0012
Test Kritik Değerleri	1 % seviye	-4.092547		-4.092547	
	5 % seviye	-3.474363		-3.474363	
	10 % seviye	-3.164499		-3.164499	

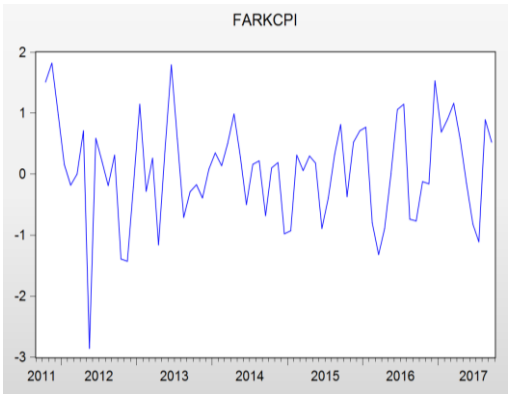

Şekil 13: GIR Durağanlık Grafiği

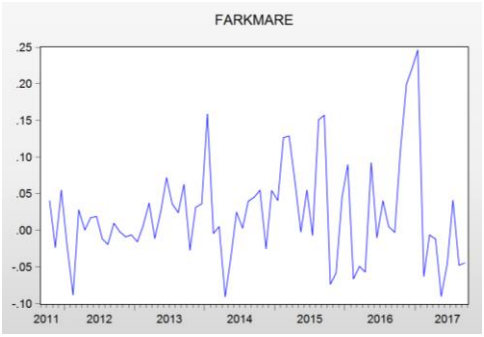

Şekil 14: ROM Durağanlık Grafiği

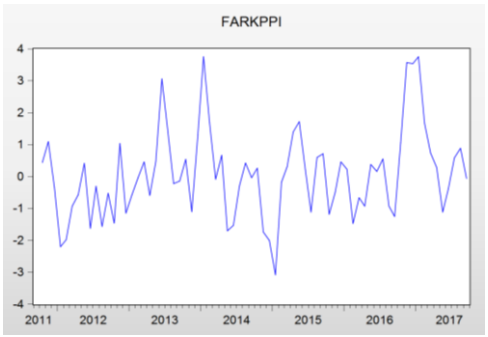

Şekil 15: CCI Durağanlık Grafiği

Şekil 16: CPI Durağanlık Grafiği

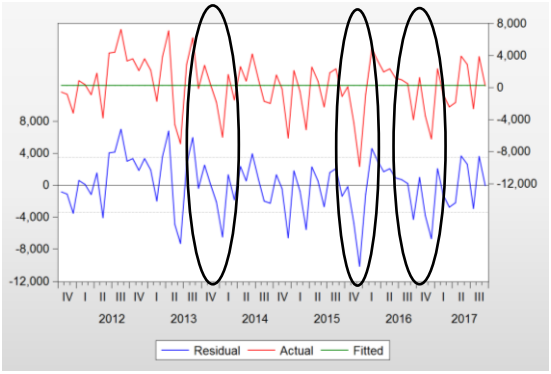

Şekil 17: MARE Durağanlık Grafiği

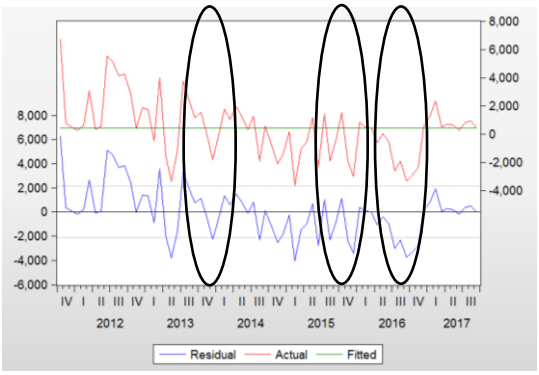

Şekil 18: PPI Durağanlık Grafiği

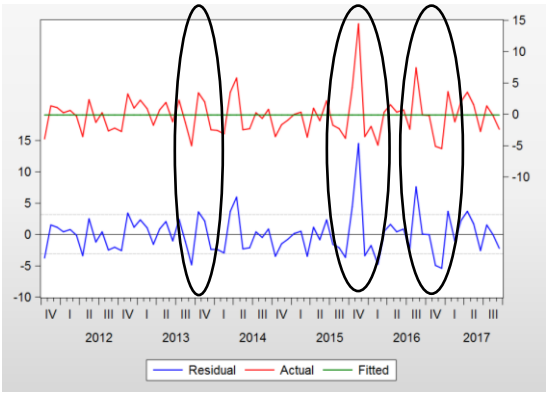
Değişkenlerin dönemsel dalgalanmalarını (fluctuation) gösteren artık değer (residual) grafikleri en küçük kareler (NLS ve ARMA) yöntemi ile incelenerek Şekil 19 – 24'te gösterilmiştir. Tüm değişkenlerde 2013, 2015 ve 2016 yıllarında yüksek volatilite dönemleri yaşandığı gözlemlenmiştir.

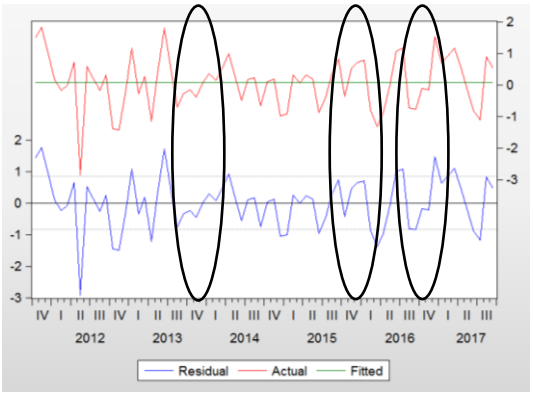

Şekil 19: GIR Dalgalanma Grafiği

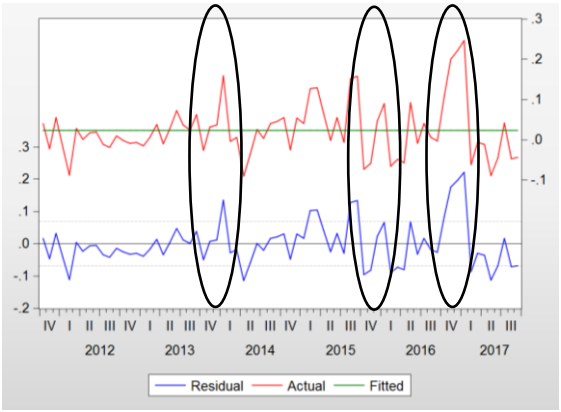

Şekil 20: ROM Dalgalanma Grafiği

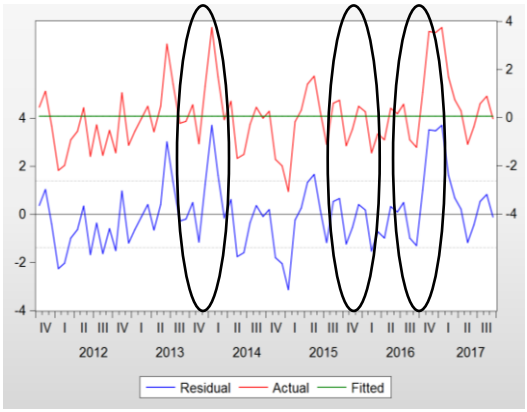

Şekil 21: CCI Dalgalanma Grafiği

Şekil 22: CPI Dalgalanma Grafiği

Şekil 23: MARE Dalgalanma Grafiği

Şekil 24: PPI Dalgalanma Grafiği

3.5.8. Verilerde ARCH (Volatilite) Etkisinin Sınanması

Durağanlık sınamasını takiben değişkenlerdeki ARCH etkisini test etmek üzere öncelikle Heteroskedasticity Test olarak ARCH testi ardından en uygun modeli belirlemek üzere sırasıyla PARCH, COMPONENT ARCH(1,1), EGARCH, TARCH, ARCH(1)GARCH(1) ve ARCH(5)GARCH(0) modelleri uygulanmıştır.

En uygun modelin belirlenmesinde en düşük Akaike, Schwarz ve Hannan-Quinn kriteri veren model en uygun model olarak seçilmiş ve modele 36 gecikme ile sıralı korelasyon içerip içermediğini belirlemek üzere test uygulanmış, korelasyonun belirlenmesinde P olasılık değerlerinin 0,05'ten büyük olması halinde hipotezin korelasyon içermediği kabul edilmiştir.

H_0: Hipotez Sıralı Korelasyon (Volatilite = ARCH Etkisi) İçermemektedir.

H_1: Hipotez Sıralı Korelasyon (Volatilite = ARCH Etkisi) İçermektedir.

Tablo 13: ARCH (Volatilite) Etkisi Değerlendirme Özet Tablosu (FARKGIR)

FARKGIR	ARCH LM	PARCH	COMP. ARCH	EGACH	TARCH	ARCH1 GARCH1	ARCH5 GARCH0
Probability	0.7779	0.7182	0.0709	0.0001	0.6305	0.6362	0.1637
Akaike Info Criterion	36,19664	19,23652	19,17965	19,07947	19,21613	19,19376	19,24178
Schwarz Criterion	36,26038	19,42624	19,36937	19,23757	19,37423	19,32024	19,46312
Hannan-Quinn Criterion	36,22199	19,31205	19,25518	19,14241	19,27907	19,24411	19,32989
TOPLAM	108,67901	57,97481	57,8042	57,45945	57,86943	57,75811	58,03479
Log Likelihood	-1282,981	-686,5147	-684,4674	-681,8609	-686,7806	-686,9754	-685,7040

Tablo 14: ARCH (Volatilite) Etkisi Değerlendirme Özet Tablosu (FARKROM)

FARKROM	ARCH LM	PARCH	COMP. ARCH	EGACH	TARCH	ARCH1 GARCH1	ARCH5 GARCH0
Probability	0.0382	0.2193	0.0000	0.1264	0.2338	0.1928	0.0243
Akaike Info Criterion	33,9256	18,214	18,09042	18,19575	18,18591	18,1593	18,12144
Schwarz Criterion	33,98934	18,40372	18,28014	18,35386	18,34401	18,28578	18,34278
Hannan-Quinn Criterion	33,95095	18,28953	18,16595	18,2587	18,24885	18,20966	18,20956
TOPLAM	101,86589	54,90725	54,53651	54,80831	54,77877	54,65474	54,67378
Log Likelihood	-1202,359	-649,704	-645,2551	-650,0472	-649,6929	-649,7349	-645,3719

Tablo 15: ARCH (Volatilite) Etkisi Değerlendirme Özet Tablosu (FARKCCI)

FARKCCI	ARCH LM	PARCH	COMP. ARCH	EGACH	TARCH	ARCH1 GARCH1	ARCH5 GARCH0
Probability	0.5403	0.0005	0.3251	0.5649	0.0189	0.2637	0.6593
Akaike Info Criterion	9,39616	5,055667	5,065281	5,088676	5,043713	4,958704	5,187991
Schwarz Criterion	9,459898	5,245389	5,286624	5,246778	5,201815	5,085185	5,409333
Hannan-Quinn Criterion	9,421507	5,131196	5,153398	5,151617	5,106654	5,009056	5,276108
TOPLAM	28,277565	15,432252	15,505303	15,487071	15,352182	15,052945	15,873432
Log Likelihood	-331,5637	-176,004	-175,3501	-178,1923	-176,5737	-174,5133	-179,7677

Tablo 16: ARCH (Volatilite) Etkisi Değerlendirme Özet Tablosu (FARKCPI)

FARKCPI	ARCH LM	PARCH	COMP. ARCH	EGACH	TARCH	ARCH1 GARCH1	ARCH5 GARCH0
Probability	0.9038	0.6037	0.5561	0.7752	0.0000	0.3400	0.5058
Akaike Info Criterion	3,218592	2,465204	2,573592	2,540588	2,436661	2,39301	2,519071
Schwarz Criterion	3,28233	2,654926	2,794934	2,69869	2,594762	2,519492	2,740414
Hannan-Quinn Criterion	3,243939	2,540732	2,661709	2,603529	2,499601	2,443363	2,607188
TOPLAM	9,744861	7,660862	8,030235	7,842807	7,531024	7,355865	7,866673
Log Likelihood	-112,2600	-82,74733	-85,6493	-86,46116	-82,71978	-82,1484	-83,68656

Tablo 17: ARCH (Volatilite) Etkisi Değerlendirme Özet Tablosu (FARKMARE)

FARKMARE	ARCH LM	PARCH	COMP. ARCH	EGACH	TARCH	ARCH1 GARCH1	ARCH5 GARCH0
Probability	0.0000	0.0165	0.0148	0.0000	0.0008	0.0143	0.0735
Akaike Info Criterion	-6,978255	-2,657106	-2,700183	-2,801351	-2,722455	-2,711974	-2,663332
Schwarz Criterion	-6,914517	-2,467384	-2,510461	-2,643249	-2,564354	-2,585493	-2,44199
Hannan-Quinn Criterion	-6,952909	-2,581577	-2,624654	-2,73841	-2,659515	-2,661622	-2,575215
TOPLAM	-20,845681	-7,706067	-7,835298	-8,18301	-7,946324	-7,959089	-7,680537
Log Likelihood	249,7280	101,6558	103,2066	105,8486	103,0084	101,6311	102,8800

Tablo 18: ARCH (Volatilite) Etkisi Değerlendirme Özet Tablosu (FARKPPI)

FARKPPI	ARCH LM	PARCH	COMP. ARCH	EGACH	TARCH	ARCH1 GARCH1	ARCH5 GARCH0
Probability	0.0014	0.1598	0.1924	0.1030	0.2319	0.1902	0.2107
Akaike Info Criterion	5,087133	3,380232	3,471698	3,357715	3,363827	3,416163	3,391507
Schwarz Criterion	5,150871	3,569954	3,66142	3,515817	3,521929	3,542644	3,612849
Hannan-Quinn Criterion	5,11248	3,455761	3,547227	3,420656	3,426768	3,466516	3,479624
TOPLAM	15,350484	10,405947	10,680345	10,294188	10,312524	10,425323	10,48398
Log Likelihood	-178,5932	-115,6883	-118,9811	-115,8777	-116,0978	-118,9819	-115,0942

3.5.8.1. Brüt Uluslararası Rezervler Değişkeni Sonuçları

İlk olarak regresyon eşitliği sonuçlarına bakılmıştır. Durağan durumdaki (stationary) FARKGIR değişkeni için öncelikle FARKGIR bağımlı değişken ve Constant (C) regresyon sabiti olacak şekilde bir regresyon denklemi kurulmuş ve bunu takiben artık değer grafiği çizdirilerek volatilite etkisi gözlemlenmiştir.

Tablo 19: FARKGIR Değişkeni Regresyon Tablosu

Bağımlı Değişken: FARKGIR				
Metot: En Küçük Kareler				
Tarih: 12/15/17 Saat: 00:06				
Örneklem (Düzeltilmiş): 2011M10 2017M09				
Dahil Edilen Gözlem Sayısı: 72 Düzenleme Sonrası				
Değişken	Katsayı	Standart Hata	T İstatistik	P Olasılık
C	279.7569	402.5600	0.694945	0.4894
R Kare	0.000000	Var Ortalama Bağımlı Değişken		279.7569
Düzeltilmiş R Kare	0.000000	Standart Sapma Bağımlı Değişken		3415.835
Regresyon Standart Hatası	3415.835	Akaike Bilgi Kriteri		19.12402
Artık Kareler Toplamı	8.28E+08	Schwarz Kriteri		19.15564
Log Likelihood	-687.4648	Hannan-Quinn Kriteri		19.13661
Durbin-Watson İstatistik Değeri	1.667875			

Şekil 25: FARKGIR Değişkeni Artık Değerler Grafiği

Bir sonraki aşamada ise değişkene ARCH LM testi uygulanarak değişkenin ARCH etkisi içerip içermediği kontrol edilmiştir. H_0 hipotezi, ARCH etkisinin olmadığını; H_1 hipotezi ise değişkende ARCH etkisinin olduğunu göstermektedir. Burada yüzde 5 anlamlılık düzeyine göre P olasılık değeri yüzde 5'in altındaysa H_0 hipotezi reddedilip, H_1 hipotezi kabul edilecektir. FARKGIR değişkeninde P = 0,7779 (P > 0,05) olduğu için H_0 hipotezi kabul edilip, H_1 hipotezi reddedilmiştir. Dolayısıyla da değişkende ARCH etkisi olmadığı gözlemlenmiştir.

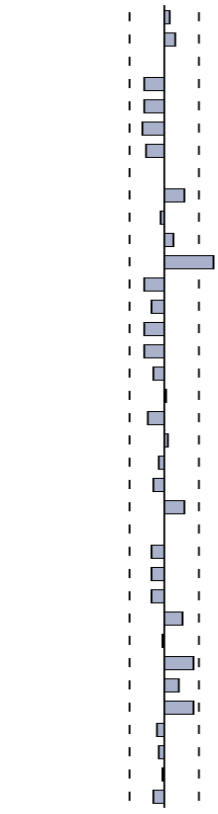
Tablo 20: FARKGIR Değişkeni ARCH LM Testi Sonuçları

Heteroskedasticity Test: ARCH				
F İstatistik Değeri	0.077389	Olasılık P F(1,69)		0.7817
Gözlemlenen R Kare	0.079543	Olasılık Ki-Kare (1)		0.7779
Test Eşitliği Değerleri:				
Bağımlı Değişken: RESID^2				
Metot: En Küçük Kareler				
Tarih: 12/15/17 Saat: 00:06				
Örneklem (Düzeltilmiş): 2011M11 2017M09				
Dahil Edilen Gözlem Sayısı: 71 Düzenleme Sonrası				
Değişken	Katsayı	Standart Hata	T İstatistik	P Olasılık
C	11267718	2486283.	4.531953	0.0000
RESID^2(-1)	0.033484	0.120363	0.278189	0.7817
R Kare	0.001120	Var Ortalama Bağımlı Değişken		11658401
Düzeltilmiş R Kare	-0.013356	Standart Sapma Bağımlı Değişken		17173316
Regresyon Standart Hatası	17287621	Akaike Bilgi Kriteri		36.19664
Artık Kareler Toplamı	2.06E+16	Schwarz Kriteri		36.26038
Log Likelihood	-1282.981	Hannan-Quinn Kriteri		36.22199
F-İstatistik	0.077389	Durbin-Watson İstatistik Değeri		2.003740
Olasılık (F İstatistik)	0.781699			

ARCH etkisi olmayan FARKGIR değişkeni için ARCH modellerinin uygulanması anlamlı olmadığından modeller denenmemiştir. Bu noktadan sonra değişkenin ardışık bağıntı (Serial Correlation) içerip içermediğine ve normallik dağılımına bakılmıştır. Ardışık bağıntı noktasında H_0 hipotezi artık değerlerin (residuals) ardışık bağıntı (serial correlation) içermediğini gösterirken H_1 hipotezi artık değerlerin ardışık bağıntı içerdiğini göstermektedir. Burada da yüzde 5 anlamlılık düzeyi dikkate alınarak P olasılık değerinin yüzde 5'in altında olması durumunda H_0 hipotezi reddedilip, H_1 hipotezi kabul edilecektir. Modelimizde tüm P değerlerinde P > 0,05 olduğu için H_0 hipotezi kabul edilip, H_1 hipotezi reddedilecektir.

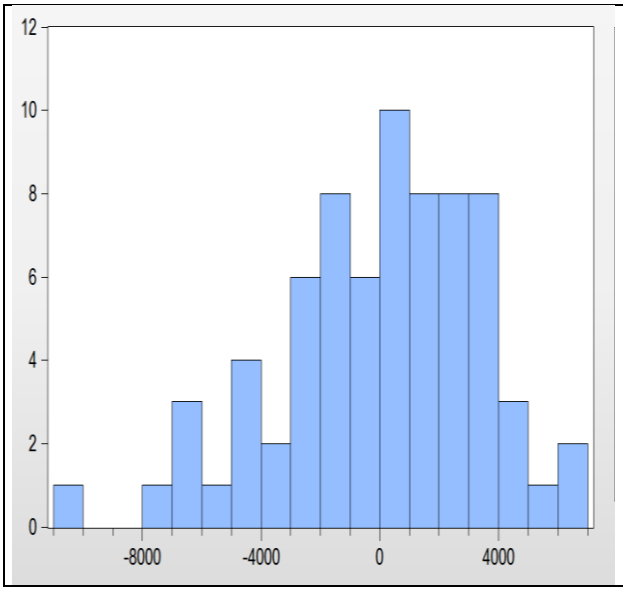
Tablo 21: FARKGIR Değişkeni Ardışık Bağıntı (36 Gecikme ile) Test Sonuçları

Tarih: 12/15/17 Saat: 00:53
Örneklem: 2011M09 2017M09
Dahil Edilen Gözlem Sayısı: 72

Otokorelasyon	Kısmi Korelasyon		AC	PAC	Q İstatistik Değeri	P Olasılık Değeri
		1	0.033	0.033	0.0835	0.773
		2	0.069	0.068	0.4455	0.800
		3	0.004	-0.000	0.4468	0.930
		4	-0.145	-0.150	2.0851	0.720
		5	-0.137	-0.132	3.5861	0.610
		6	-0.152	-0.130	5.4466	0.488
		7	-0.131	-0.114	6.8507	0.445
		8	-0.002	-0.005	6.8513	0.553
		9	0.144	0.132	8.6122	0.474
		10	-0.017	-0.073	8.6366	0.567
		11	0.059	-0.029	8.9441	0.627
		12	0.338	0.321	19.080	0.087
		13	-0.136	-0.161	20.749	0.078
		14	-0.098	-0.168	21.634	0.086
		15	-0.147	-0.098	23.648	0.071
		16	-0.143	-0.024	25.583	0.060
		17	-0.069	-0.043	26.044	0.074
		18	0.012	0.049	26.058	0.098
		19	-0.119	-0.139	27.477	0.094
		20	0.017	-0.140	27.506	0.122
		21	-0.034	-0.224	27.628	0.151
		22	-0.068	-0.058	28.122	0.172
		23	0.134	0.135	30.078	0.147
		24	-0.003	-0.172	30.079	0.182
		25	-0.086	-0.134	30.917	0.192
		26	-0.092	-0.155	31.888	0.197
		27	-0.091	-0.145	32.865	0.202
		28	0.124	0.185	34.734	0.178
		29	-0.012	-0.066	34.753	0.213
		30	0.198	0.092	39.721	0.110
		31	0.105	0.114	41.148	0.105
		32	0.199	0.140	46.434	0.048
		33	-0.046	0.009	46.718	0.057
		34	-0.037	-0.029	46.914	0.069
		35	-0.008	-0.124	46.924	0.086
		36	-0.073	0.035	47.710	0.092

Değişkenin ardışık bağıntı içerip içermediği test edildikten sonra artık değerlerin normallik dağılımına bakılmıştır. Burada H_0 hipotezi artık değerlerin normal dağıldığını gösterirken; H_1 hipotezi artık değerlerin normal dağılmadığını

göstermektedir. Test sonucunda P olasılık değerinin 0,189567 değerinde ve dolayısıyla yüzde 5'in üzerinde çıkması H_0 hipotezinin kabul edilip, H_1 hipotezinin reddedilmesi sonucunu doğurmuştur. Böylelikle artık değerlerin normal dağıldığı ortaya çıkmıştır.

Seriler: Artık Değerler	
Örneklem 2011M10 2017M09	
Gözlem Sayısı: 72	
Ortalama	-3.70E-13
Medyan	528.1931
Maksimum	6981.143
Minimum	-10103.26
Standart Sapma	3.415.835
Çarpıklık (Skewness)	-0.51886
Basıklık (Kurtosis)	3.178358
Jarque-Bera	3.326029
P Olasılık	0.189567

Şekil 26: FARKGIR Değişkeni Normallik Dağılımı Grafiği

3.5.8.2. Rezerv Opsiyon Mekanizması Değişkeni Sonuçları

Durağan durumdaki (stationary) FARKROM değişkeni için öncelikle FARKROM bağımlı değişken ve Constant (C) regresyon sabiti olacak şekilde bir regresyon denklemi kurulmuş ve bunu takiben artık değer grafiği çizdirilerek volatilite etkisi gözlemlenmiştir.

Tablo 22: FARKROM Değişkeni Regresyon Tablosu

Bağımlı Değişken: FARKROM				
Metot: En Küçük Kareler				
Tarih: 12/15/17 Saat: 07:13				
Örneklem (Düzeltilmiş): 2011M10 2017M09				
Dahil Edilen Gözlem Sayısı: 72 Düzenleme Sonrası				
Değişken	Katsayı	Standart Hata	T İstatistik	P Olasılık
C	413.1417	250.4567	1.649553	0.1035
R Kare	0.000000	Var Ortalama Bağımlı Değişken		413.1417
Düzeltilmiş R Kare	0.000000	Standart Sapma Bağımlı Değişken		2125.195
Regresyon Standart Hatası	2125.195	Akaike Bilgi Kriteri		18.17491
Artık Kareler Toplamı	3.21E+08	Schwarz Kriteri		18.20653
Log Likelihood	-653.2966	Hannan-Quinn Kriteri		18.18749
Durbin-Watson İstatistik Değeri	1.048661			

Şekil 27: FARKROM Değişkeni Artık Değerler Grafiği

Bir sonraki aşamada ise değişkene ARCH LM testi uygulanarak değişkenin ARCH etkisi içerip içermediği kontrol edilmiştir. Burada H_0 hipotezi, ARCH etkisinin olmadığını; H_1 hipotezi ise değişkende ARCH etkisinin olduğunu göstermektedir. Burada yüzde 5 anlamlılık düzeyine bakılacak ve P değeri yüzde 5'in altındaysa H_0 hipotezi reddedilip H_1 hipotezi kabul edilecektir. FARKROM değişkeninde P = 0,0382 (P < 0,05) olduğu için H_0 hipotezi reddedilip, H_1 hipotezi kabul edilecektir. Değişkende ARCH etkisi gözlemlendiğinden dolayı sırasıyla ARCH modelleri uygulanarak hangi modelin ARCH etkisini ortadan kaldırdığı tespit edilmiştir.

Tablo 23: FARKROM Değişkeni ARCH LM Testi Sonuçları

Heteroskedasticity Test: ARCH				
F İstatistik Değeri	4.444384	Olasılık P F(1,69)		0.0387
Gözlemlenen R Kare	4.296466	Olasılık Ki-Kare (1)		0.0382
Test Eşitliği Değerleri:				
Bağımlı Değişken: RESID^2				
Metot: En Küçük Kareler				
Tarih: 12/15/17 Saat: 07:14				
Örneklem (Düzeltilmiş): 2011M11 2017M09				
Dahil Edilen Gözlem Sayısı: 71 Düzenleme Sonrası				
Değişken	Katsayı	Standart Hata	T İstatistik	P Olasılık
C	3065834.	784342.6	3.908794	0.0002
RESID^2(-1)	0.198461	0.094139	2.108171	0.0387
R Kare	0.060514	Var Ortalama Bağımlı Değişken		3962171.
Düzeltilmiş R Kare	0.046898	Standart Sapma Bağımlı Değişken		5688725.
Regresyon Standart Hatası	5553729.	Akaike Bilgi Kriteri		33.92560
Artık Kareler Toplamı	2.13E+15	Schwarz Kriteri		33.98934
Log Likelihood	-1202.359	Hannan-Quinn Kriteri		33.95095
F-İstatistik	4.444384	Durbin-Watson İstatistik Değeri		1.630075
Olasılık (F İstatistik)	0.038650			

Hangi modelin ARCH etkisini ortadan kaldırdığını tespit etmek adına ilk olarak FARKROM değişkeninin ARCH(5), GARCH(0) ve THRESHOLDER(0) model sonuçları analiz edilmeye çalışılmıştır. Modelin oluşturulmasına bağlı olarak yapılan hesaplamalar sonucunda P olasılık değerinin P = 0.0243 (P < 0,05) şeklinde ortaya çıkması, H_0 hipotezinin reddedilip, H_1 hipotezinin kabul edilmesi sonucunu doğurmuştur.

Tablo 24: FARKROM Değişkeni ARCH(5), GARCH(0) ve THRESHOLDER(0) Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken: FARKROM				
Metot: ML - ARCH (Marquardt) - Normal Dağılım				
Tarih: 12/15/17 Saat: 07:26				
Örneklem (Düzeltilmiş): 2011M10 2017M09				
Dahil Edilen Gözlem Sayısı: 72 Düzenleme Sonrası				
Likelihood Testini Geliştirmede, 39 Tekrar Sonrasında Başarısızlık Düzeyi				
Önörnek Varyansı: Artgörü (Parametre = 0.7)				
GARCH = C(2) + C(3)*RESID(-1)^2 + C(4)*RESID(-2)^2 + C(5)*RESID(-3)^2 + C(6)*RESID(-4)^2 + C(7)*RESID(-5)^2				
Değişken	Katsayı	Standart Hata	Z İstatistik	P Olasılık
C	402.6862	178.7814	2.252395	0.0243
	Varyans Denklemi			
C	3482005.	671041.7	5.188954	0.0000
RESID(-1)^2	0.422604	0.174108	2.427256	0.0152
RESID(-2)^2	-0.040314	0.033966	-1.186892	0.2353
RESID(-3)^2	-0.052298	0.023767	-2.200416	0.0278
RESID(-4)^2	-0.080898	0.032855	-2.462266	0.0138
RESID(-5)^2	-0.012958	0.076073	-0.170334	0.8647
R Kare	-0.000025	Var Ortalama Bağımlı Değişken		413.1417
Düzeltilmiş R Kare	-0.000025	Standart Sapma Bağımlı Değişken		2125.195
Regresyon Standart Hatası	2125.221	Akaike Bilgi Kriteri		18.12144
Artık Kareler Toplamı	3.21E+08	Schwarz Kriteri		18.34278
Log Likelihood	-645.3719	Hannan-Quinn Kriteri		18.20956
Durbin-Watson İstatistik Değeri	1.048635			

İkinci olarak FARKROM değişkeninin ARCH(1), GARCH(1) ve THRESHOLDER(0) model sonuçları analiz edilmiştir. Modelin oluşturulmasına bağlı olarak yapılan hesaplamalar sonucunda P olasılık değerinin P = 0.1928 (P > 0,05) şeklinde ortaya çıkması, H_0 hipotezinin kabul edilip, H_1 hipotezinin reddedilmesi sonucunu doğurmuştur.

Tablo 25: FARKROM Değişkeni ARCH(1), GARCH(1) ve THRESHOLDER(0) Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken: FARKROM				
Metot: ML - ARCH (Marquardt) - Normal Dağılım				
Tarih: 12/15/17 Saat: 07:39				
Örneklem (Düzeltilmiş): 2011M10 2017M09				
Dahil Edilen Gözlem Sayısı: 72 Düzenleme Sonrası				
72 Tekrarlamadan Sonra Başarılmış Yakınsama Miktarı				
Önörnek Varyansı: Artgörü (Parametre = 0.7)				
GARCH = C(2) + C(3)*RESID(-1)^2 + C(4)*GARCH(-1)				
Değişken	Katsayı	Standart Hata	Z İstatistik	P Olasılık
C	322.1998	247.3739	1.302481	0.1928
	Varyans Denklemi			
C	1967451.	1589160.	1.238045	0.2157
RESID(-1)^2	0.179867	0.191438	0.939556	0.3474
GARCH(-1)	0.316205	0.456762	0.692276	0.4888
R Kare	-0.001857	Var Ortalama Bağımlı Değişken		413.1417
Düzeltilmiş R Kare	-0.001857	Standart Sapma Bağımlı Değişken		2125.195
Regresyon Standart Hatası	2127.168	Akaike Bilgi Kriteri		18.15930
Artık Kareler Toplamı	3.21E+08	Schwarz Kriteri		18.28578
Log Likelihood	-649.7349	Hannan-Quinn Kriteri		18.20966
Durbin-Watson İstatistik Değeri	1.046717			

Üçüncü olarak FARKROM değişkeninin TARCH (GJR-GARCH)(ARCH(1), GARCH(1) ve THRESHOLDER(1)) model sonuçları analiz edilmiştir. Modelin oluşturulmasına bağlı olarak yapılan hesaplamalar sonucunda P olasılık değerinin P = 0.2338 (P > 0,05) şeklinde görülmesi, H_0 hipotezinin kabul edilip, H_1 hipotezinin reddedilmesi sonucunu doğurmuştur.

Tablo 26: FARKROM Değişkeni TARCH ve THRESHOLDER(1) Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken: FARKROM				
Metot: ML - ARCH (Marquardt) - Normal Dağılım				
Tarih: 12/15/17 Saat: 07:49				
Örneklem (Düzeltilmiş): 2011M10 2017M09				
Dahil Edilen Gözlem Sayısı: 72 Düzenleme Sonrası				
279 Tekrarlamadan Sonra Başarılmış Yakınsama Miktarı				
Önörnek Varyansı: Artgörü (Parametre = 0.7)				
GARCH = C(2) + C(3)*RESID(-1)^2 + C(4)*RESID(-1)^2*(RESID(-1)<0) + C(5)*GARCH(-1)				
Değişken	Katsayı	Standart Hata	Z İstatistik	P Olasılık
C	298.2587	250.4866	1.190717	0.2338
	Varyans Denklemi			
C	2013282.	1826860.	1.102045	0.2704
RESID(-1)^2	0.197700	0.261646	0.755601	0.4499
RESID(-1)^2*(RESID(-1)<0)	-0.069689	0.314188	-0.221806	0.8245
GARCH(-1)	0.318011	0.511402	0.621842	0.5340
R Kare	-0.002963	Var Ortalama Bağımlı Değişken		413.1417
Düzeltilmiş R Kare	-0.002963	Standart Sapma Bağımlı Değişken		2125.195
Regresyon Standart Hatası	2128.342	Akaike Bilgi Kriteri		18.18591
Artık Kareler Toplamı	3.22E+08	Schwarz Kriteri		18.34401
Log Likelihood	-649.6929	Hannan-Quinn Kriteri		18.24885
Durbin-Watson İstatistik Değeri	1.045563			

Dördüncü olarak FARKROM değişkeninin EGARCH (ARCH(1), GARCH(1) ve THRESHOLDER(1)) model sonuçları analiz edilmiştir. Modelin oluşturulmasına bağlı olarak yapılan hesaplamalar sonucunda P olasılık değerinin P = 0.1264 (P > 0,05) olarak görülmesi, H_0 hipotezinin kabul edilip, H_1 hipotezinin reddedilmesi sonucunu doğurmuştur.

Tablo 27: FARKROM Değişkeni EGARCH ve THRESHOLDER(1) Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken: FARKROM				
Metot: ML - ARCH (Marquardt) - Normal Dağılım				
Tarih: 12/15/17 Saat: 07:59				
Örneklem (Düzeltilmiş): 2011M10 2017M09				
Dahil Edilen Gözlem Sayısı: 72 Düzenleme Sonrası				
22 Tekrarlamadan Sonra Başarılmış Yakınsama Miktarı				
Önörnek Varyansı: Artgörü (Parametre = 0.7)				
LOG(GARCH) = C(2) + C(3)*ABS(RESID(-1)/@SQRT(GARCH(-1))) + C(4)*RESID(-1)/@SQRT(GARCH(-1)) + C(5)*LOG(GARCH(-1))				
Değişken	Katsayı	Standart Hata	Z İstatistik	P Olasılık
C	423.8025	277.2746	1.528458	0.1264
	Varyans Denklemi			
C(2)	6.320683	4.852331	1.302607	0.1927
C(3)	0.357381	0.241428	1.480282	0.1388
C(4)	-0.005800	0.165107	-0.035132	0.9720
C(5)	0.565249	0.323165	1.749101	0.0803
R Kare	-0.000026	Var Ortalama Bağımlı Değişken		413.1417
Düzeltilmiş R Kare	-0.000026	Standart Sapma Bağımlı Değişken		2125.195
Regresyon Standart Hatası	2125.223	Akaike Bilgi Kriteri		18.19575
Artık Kareler Toplamı	3.21E+08	Schwarz Kriteri		18.35386
Log Likelihood	-650.0472	Hannan-Quinn Kriteri		18.25870
Durbin-Watson İstatistik Değeri	1.048634			

Beşinci olarak FARKROM değişkeninin COMPONENT ARCH(1,1) model sonuçları analiz edilmeye çalışılmıştır. Modelin oluşturulmasına bağlı olarak yapılan hesaplamalar sonucunda P olasılık değerinin P = 0.0000 (P < 0,05) şeklinde belirlenmesi, H_0 hipotezinin reddedilip, H_1 hipotezinin kabul edilmesi sonucunu doğurmuştur.

Tablo 28: FARKROM Değişkeni COMPONENT ARCH(1,1) Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken: FARKROM				
Metot: ML - ARCH (Marquardt) - Normal Dağılım				
Tarih: 12/15/17 Saat: 09:23				
Örneklem (Düzeltilmiş): 2011M10 2017M09				
Dahil Edilen Gözlem Sayısı: 72 Düzenleme Sonrası				
150 Tekrarlamadan Sonra Başarılmış Yakınsama Miktarı				
Önörnek Varyansı: Artgörü (Parametre = 0.7)				
Q = C(2) + C(3)*(Q(-1) - C(2)) + C(4)*(RESID(-1)^2 - GARCH(-1)) GARCH = Q + C(5) * (RESID(-1)^2 - Q(-1)) + C(6)*(GARCH(-1) - Q(-1))				
Değişken	Katsayı	Standart Hata	Z İstatistik	P Olasılık
C	777.6824	176.5783	4.404178	0.0000
	Varyans Denklemi			
C(2)	4315566.	497470.8	8.675013	0.0000
C(3)	0.864591	0.010996	78.62553	0.0000
C(4)	-0.448308	0.412824	-1.085955	0.2775
C(5)	0.684340	0.555711	1.231467	0.2181
C(6)	-0.147350	0.443208	-0.332464	0.7395
R Kare	-0.029838	Var Ortalama Bağımlı Değişken		413.1417
Düzeltilmiş R Kare	-0.029838	Standart Sapma Bağımlı Değişken		2125.195
Regresyon Standart Hatası	2156.668	Akaike Bilgi Kriteri		18.09042
Artık Kareler Toplamı	3.30E+08	Schwarz Kriteri		18.28014
Log Likelihood	-645.25510	Hannan-Quinn Kriteri		18.16595
Durbin-Watson İstatistik Değeri	1.018278			

Altıncı ve son olarak FARKROM değişkeninin PARCH model sonuçları analiz edilmeye çalışılmıştır. Modelin oluşturulmasına bağlı olarak yapılan hesaplamalar sonucunda P olasılık değerinin P = 0.2193 (P > 0,05) şeklinde görülmesi, H_0 hipotezinin kabul edilip, H_1 hipotezinin reddedilmesi sonucunu meydana getirmiştir.

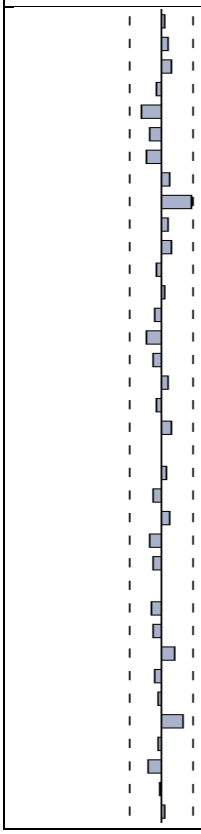
Tablo 29: FARKROM Değişkeni PARCH Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken: FARKROM				
Metot: ML - ARCH (Marquardt) - Normal Dağılım				
Tarih: 12/15/17 Saat: 09:23				
Örneklem (Düzeltilmiş): 2011M10 2017M09				
Dahil Edilen Gözlem Sayısı: 72 Düzenleme Sonrası				
52 Tekrarlamadan Sonra Başarılmış Yakınsama Miktarı				
Önörnek Varyansı: Artgörü (Parametre = 0.7)				
@SQRT(GARCH)^C(6) = C(2) + C(3)*(ABS(RESID(-1)) - C(4)*RESID(-1))^C(6) + C(5)*@SQRT(GARCH(-1))^C(6)				
Değişken	Katsayı	Standart Hata	Z İstatistik	P Olasılık
C	315.6329	256.9744	1.228266	0.2193
	Varyans Denklemi			
C(2)	4885043.	1.46E+08	0.033449	0.9733
C(3)	0.177455	0.203740	0.870987	0.3838
C(4)	0.003371	0.524910	0.006423	0.9949
C(5)	0.311847	0.597015	0.522343	0.6014
C(6)	2.120472	3.907534	0.542662	0.5874
R Kare	-0.002135	Var Ortalama Bağımlı Değişken		413.1417
Düzeltilmiş R Kare	-0.002135	Standart Sapma Bağımlı Değişken		2125.195
Regresyon Standart Hatası	2127.463	Akaike Bilgi Kriteri		18.21400
Artık Kareler Toplamı	3.21E+08	Schwarz Kriteri		18.40372
Log Likelihood	-649.7040	Hannan-Quinn Kriteri		18.28953
Durbin-Watson İstatistik Değeri	1.046427			

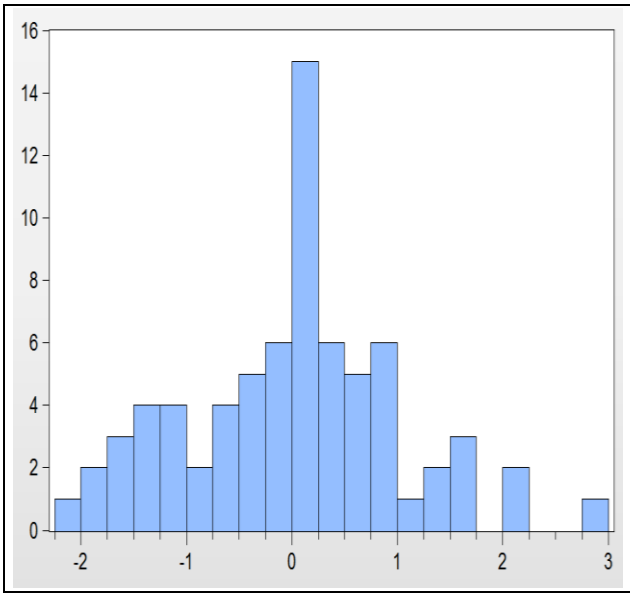
FARKROM değişkeni için ARCH etkisini ortadan kaldıran (P>0,05) ayrıca en küçük AIC, SC ve HQ değerine sahip Log Likelihood mutlak değeri en büyük olan model olan ARCH(1), GARCH(1) modeli ARCH etkisini ortadan kaldıran en anlamlı model olarak tespit edilmiştir. Değişkenin ARCH(1), GARCH(1) modeli için ardışık bağıntı içerip içermediğine ve normallik dağılımına bakılmıştır. Modelimizde tüm P olasılık değerlerinde $P > 0,05$ olduğu için H_0 hipotezi kabul edilip, H_1 hipotezi reddedilecektir. Dolayısıyla bu modelde artık değerler ardışık bağıntı içermemektedir.

Tablo 30: FARKROM Değişkeni Ardışık Bağıntı (36 Gecikme ile) Test Sonuçları

Tarih: 12/15/17 Saat: 09:48
Örneklem: 2011M09 2017M09
Dahil Edilen Gözlem Sayısı: 72

Otokorelasyon	Kısmi Korelasyon		AC	PAC	Q İstatistik Değeri	P Olasılık Değeri
		1	0.022	0.022	0.0373	0.847
		2	0.044	0.043	0.1813	0.913
		3	0.079	0.077	0.6620	0.882
		4	-0.034	-0.039	0.7501	0.945
		5	-0.152	-0.159	2.5940	0.762
		6	-0.096	-0.097	3.3406	0.765
		7	-0.122	-0.104	4.5544	0.714
		8	0.064	0.104	4.9003	0.768
		9	0.221	0.256	9.0488	0.433
		10	0.050	0.046	9.2638	0.507
		11	0.066	-0.012	9.6398	0.563
		12	-0.038	-0.159	9.7665	0.636
		13	0.033	0.014	9.8625	0.705
		14	-0.044	0.046	10.044	0.759
		15	-0.108	0.004	11.141	0.743
		16	-0.065	0.000	11.540	0.775
		17	0.042	-0.003	11.714	0.817
		18	-0.035	-0.101	11.832	0.856
		19	0.078	0.041	12.443	0.866
		20	-0.007	-0.016	12.448	0.900
		21	0.041	0.073	12.620	0.921
		22	-0.065	-0.109	13.066	0.931
		23	0.063	0.060	13.502	0.940
		24	-0.087	-0.059	14.342	0.939
		25	-0.058	-0.033	14.718	0.948
		26	-0.003	0.012	14.719	0.962
		27	-0.067	-0.071	15.258	0.966
		28	-0.060	-0.077	15.698	0.970
		29	0.097	0.109	16.856	0.964
		30	-0.046	-0.060	17.127	0.971
		31	-0.021	0.009	17.183	0.979
		32	0.171	0.113	21.061	0.930
		33	-0.032	-0.015	21.202	0.944
		34	-0.099	-0.143	22.581	0.933
		35	-0.009	-0.025	22.594	0.948
		36	0.019	0.088	22.645	0.959

Değişkenin ardışık bağıntı içerip içermediği test edildikten sonra artık değerlerin normallik dağılımına bakılmıştır. Burada H_0 hipotezi artık değerlerin normal dağılım yansıttığını gösterirken; H_1 hipotezi artık değerlerin normal dağılmadığını göstermektedir. Yapılan test sonucunda P olasılık değerinin 0,740061 değerinde ve dolayısıyla yüzde 5'in üzerinde çıkması H_0 hipotezinin kabul edilip, H_1 hipotezinin reddedilmesi sonucunu doğurmuştur. Bu çerçevede artık değerlerin normal dağıldığı ortaya çıkmıştır.

Seriler: Artık Değerler	
Örneklem 2011M10 2017M09	
Gözlem Sayısı: 72	
Ortalama	0.015788
Medyan	0.077430
Maksimum	2.988432
Minimum	-2.231612
Standart Sapma	1.018196
Çarpıklık (Skewness)	0.197602
Basıklık (Kurtosis)	3.210941
Jarque-Bera	0.602045
P Olasılık	0.740061

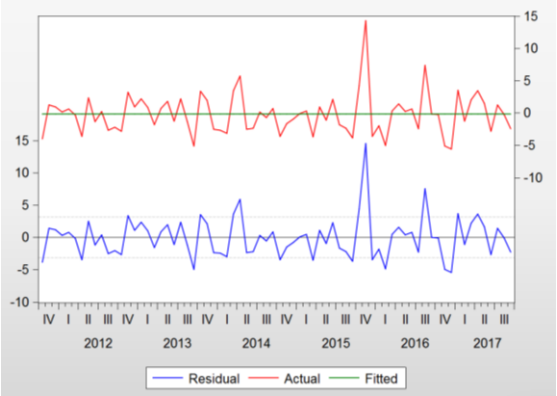
Şekil 28: FARKROM Değişkeni Normallik Dağılımı Grafiği

3.5.8.3. Tüketici Güven Endeksi Değişkeni Sonuçları

Durağan durumdaki (stationary) FARKCCI değişkeni için öncelikle FARKCCI bağımlı değişken ve Constant (C) regresyon sabiti olacak şekilde bir regresyon denklemi kurulmuş ve bunu takiben artık değer grafiği çizdirilerek volatilite etkisi gözlemlenmiştir.

Tablo 31: FARKCCI Değişkeni Regresyon Tablosu

Bağımlı Değişken: FARKCCI				
Metot: En Küçük Kareler				
Tarih: 12/15/17 Saat: 13:27				
Örneklem (Düzeltilmiş): 2011M10 2017M09				
Dahil Edilen Gözlem Sayısı: 72 Düzenleme Sonrası				
Değişken	Katsayı	Standart Hata	T İstatistik	P Olasılık
C	-0.163359	0.371721	-0.439465	0.6617
R Kare	0.000000	Var Ortalama Bağımlı Değişken		-0.163359
Düzeltilmiş R Kare	0.000000	Standart Sapma Bağımlı Değişken		3.154160
Regresyon Standart Hatası	3.154160	Akaike Bilgi Kriteri		5.149113
Artık Kareler Toplamı	706.3597	Schwarz Kriteri		5.180734
Log Likelihood	-184.3681	Hannan-Quinn Kriteri		5.161701
Durbin-Watson İstatistik Değeri	1.991961			

Şekil 29: FARKCCI Değişkeni Artık Değerler Grafiği

Bir sonraki aşamada ise değişkene ARCH LM testi uygulanarak değişkenin ARCH etkisi içerip içermediği kontrol edilmiştir. H_0 hipotezi, ARCH etkisinin olmadığını; H_1 hipotezi ise değişkende ARCH etkisinin olduğunu göstermektedir. Burada yüzde 5 anlamlılık düzeyine göre P olasılık değeri yüzde 5'in altındaysa H_0 hipotezi reddedilip, H_1 hipotezi kabul edilecektir. FARKCCI değişkeninde P = 0,5403 (P > 0,05) olduğu için H_0 hipotezi kabul edilip, H_1 hipotezi reddedilmiştir. Dolayısıyla da değişkende ARCH etkisi olmadığı gözlemlenmiştir.

Tablo 32: FARKCCI Değişkeni ARCH LM Testi Sonuçları

Heteroskedasticity Test: ARCH				
F İstatistik Değeri	0.366368	Olasılık P F(1,69)		0.5470
Gözlemlenen R Kare	0.374996	Olasılık Ki-Kare (1)		0.5403
Test Eşitliği Değerleri:				
Bağımlı Değişken: RESID^2				
Metot: En Küçük Kareler				
Tarih: 12/15/17 Saat: 13:06				
Örneklem (Düzeltilmiş): 2011M11 2017M09				
Dahil Edilen Gözlem Sayısı: 71 Düzenleme Sonrası				
Değişken	Katsayı	Standart Hata	T İstatistik	P Olasılık
C	9.026994	3.326395	2.713746	0.0084
RESID^2(-1)	0.072675	0.120068	0.605284	0.5470
R Kare	0.005282	Var Ortalama Bağımlı Değişken		9.744811
Düzeltilmiş R Kare	-0.009135	Standart Sapma Bağımlı Değişken		26.06811
Regresyon Standart Hatası	26.18690	Akaike Bilgi Kriteri		9.396160
Artık Kareler Toplamı	47317.01	Schwarz Kriteri		9.459898
Log Likelihood	-331.5637	Hannan-Quinn Kriteri		9.421507
F-İstatistik	0.366368	Durbin-Watson İstatistik Değeri		1.993791
Olasılık (F İstatistik)	0.546976			

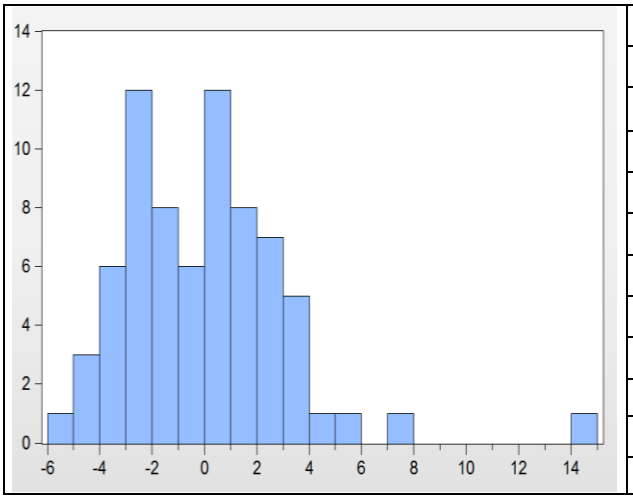
ARCH etkisi olmayan FARKCCI değişkeni için ARCH modellerinin uygulanması anlamlı olmadığından modeller denenmemiştir. Bu noktadan sonra değişkenin ardışık bağıntı (Serial Correlation) içerip içermediğine ve normallik dağılımına bakılmıştır. Ardışık bağıntı noktasında H_0 hipotezi artık değerlerin (residuals) ardışık bağıntı (serial correlation) içermediğini gösterirken H_1 hipotezi artık değerlerin ardışık bağıntı içerdiğini göstermektedir. Burada da yüzde 5 anlamlılık düzeyi dikkate alınarak P olasılık değerinin yüzde 5'in altında olması durumunda H_0 hipotezi reddedilip, H_1 hipotezi kabul edilecektir. Modelimizde tüm P değerlerinde P > 0,05 olduğu için H_0 hipotezi kabul edilip, H_1 hipotezi reddedilecektir. Dolayısıyla bu modelde artık değerler ardışık bağıntı içermemektedir.

Tablo 33: FARKCCI Değişkeni Ardışık Bağıntı (36 Gecikme ile) Test Sonuçları

Tarih: 12/15/17 Saat: 13:53
Örneklem: 2011M09 2017M09
Dahil Edilen Gözlem Sayısı: 72

Otokorelasyon	Kısmi Korelasyon		AC	PAC	Q İstatistik Değeri	P Olasılık Değeri
		1	0.073	0.073	0.3959	0.529
		2	-0.015	-0.021	0.4135	0.813
		3	0.046	0.049	0.5799	0.901
		4	-0.043	-0.051	0.7228	0.948
		5	-0.043	-0.034	0.8697	0.972
		6	-0.056	-0.055	1.1219	0.981
		7	-0.076	-0.066	1.5962	0.979
		8	-0.012	-0.002	1.6075	0.991
		9	0.156	0.159	3.6696	0.932
		10	-0.067	-0.093	4.0609	0.945
		11	-0.062	-0.056	4.3989	0.957
		12	0.022	0.004	4.4415	0.974
		13	0.097	0.113	5.2859	0.968
		14	-0.007	-0.020	5.2907	0.981
		15	-0.076	-0.073	5.8313	0.982
		16	-0.059	-0.053	6.1583	0.986
		17	0.016	0.027	6.1841	0.992
		18	-0.039	-0.066	6.3366	0.995
		19	0.088	0.141	7.1233	0.994
		20	-0.016	-0.027	7.1506	0.996
		21	-0.049	-0.067	7.3991	0.997
		22	-0.022	-0.092	7.4500	0.998
		23	-0.020	0.022	7.4921	0.999
		24	-0.016	0.031	7.5212	0.999
		25	0.016	0.028	7.5501	1.000
		26	0.063	0.022	8.0050	1.000
		27	-0.038	-0.043	8.1751	1.000
		28	0.013	-0.032	8.1962	1.000
		29	-0.024	-0.002	8.2677	1.000
		30	-0.017	0.024	8.3028	1.000
		31	-0.020	-0.011	8.3546	1.000
		32	-0.012	-0.053	8.3731	1.000
		33	-0.026	-0.036	8.4633	1.000
		34	-0.005	0.015	8.4671	1.000
		35	-0.008	0.007	8.4757	1.000
		36	0.012	0.023	8.4956	1.000

Değişkenin ardışık bağıntı içerip içermediği test edildikten sonra artık değerlerin normallik dağılımına bakılmıştır. Burada H_0 hipotezi artık değerlerin normal dağıldığını gösterirken; H_1 hipotezi artık değerlerin normal dağılmadığını göstermektedir. Test sonucunda P olasılık değerinin 0,00000 ve dolayısıyla yüzde 5'in altında çıkması H_0 hipotezinin reddedilip, H_1 hipotezinin kabul edilmesi sonucunu doğurmuştur. Bu çerçevede artık değerlerin normal dağılmadığı ortaya çıkmıştır.

Seriler: Artık Değerler	
Örneklem 2011M10 2017M09	
Gözlem Sayısı: 72	
Ortalama	0.000000
Medyan	-0.005277
Maksimum	14.52953
Minimum	-5.381797
Standart Sapma	3.154160
Çarpıklık (Skewness)	1.433658
Basıklık (Kurtosis)	7.867513
Jarque-Bera	95.74255
P Olasılık	0.000000

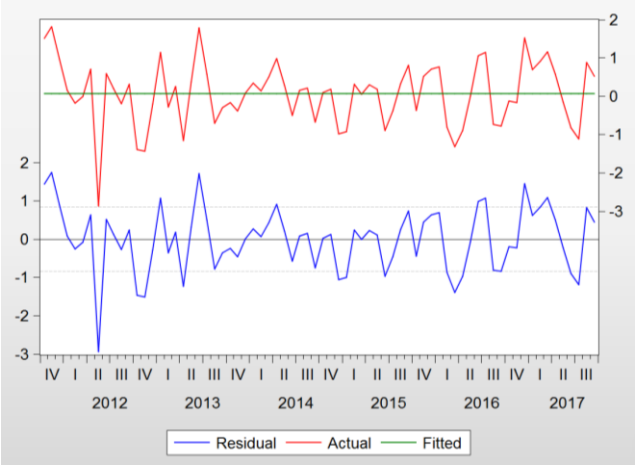
Şekil 30: FARKCCI Değişkeni Normallik Dağılımı Grafiği

3.5.8.4. TÜFE Değişkeni Sonuçları

Durağan durumdaki (stationary) FARKCPI değişkeni için FARKCPI bağımlı değişken ve Constant (C) regresyon sabiti olacak şekilde bir regresyon denklemi kurulmuş ve artık değer grafiği çizdirilerek volatilite etkisi gözlemlenmiştir.

Tablo 34: FARKCPI Değişkeni Regresyon Tablosu

Bağımlı Değişken: FARKCPI				
Metot: En Küçük Kareler				
Tarih: 12/15/17 Saat: 14:38				
Örneklem (Düzeltilmiş): 2011M10 2017M09				
Dahil Edilen Gözlem Sayısı: 72 Düzenleme Sonrası				
Değişken	Katsayı	Standart Hata	T İstatistik	P Olasılık
C	0.070139	0.098302	0.713504	0.4779
R Kare	0.000000	Var Ortalama Bağımlı Değişken		0.070139
Düzeltilmiş R Kare	0.000000	Standart Sapma Bağımlı Değişken		0.834120
Regresyon Standart Hatası	0.834120	Akaike Bilgi Kriteri		2.488913
Artık Kareler Toplamı	49.39870	Schwarz Kriteri		2.520533
Log Likelihood	-88.60086	Hannan-Quinn Kriteri		2.501501
Durbin-Watson İstatistik Değeri	1.513904			

Şekil 31: FARKCPI Değişkeni Artık Değerler Grafiği

Bir sonraki aşamada ise değişkene ARCH LM testi uygulanarak değişkenin ARCH etkisi içerip içermediği kontrol edilmiştir. H_0 hipotezi, ARCH etkisinin olmadığını; H_1 hipotezi ise değişkende ARCH etkisinin olduğunu göstermektedir. Burada yüzde 5 anlamlılık düzeyine göre P olasılık değeri yüzde 5'in altındaysa H_0 hipotezi reddedilip, H_1 hipotezi kabul edilecektir. FARKCPI değişkeninde P = 0,9038 (P > 0,05) olduğu için H_0 hipotezi kabul edilip, H_1 hipotezi reddedilmiştir. Dolayısıyla da değişkende ARCH etkisi olmadığı gözlemlenmiştir.

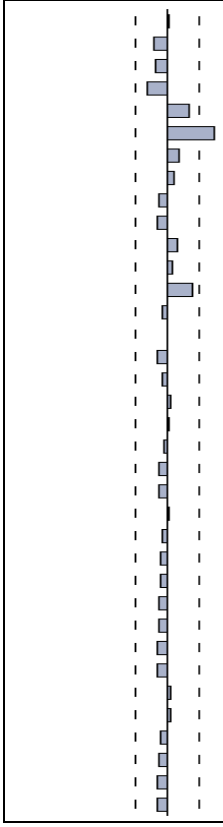
Tablo 35: FARKCPI Değişkeni ARCH LM Testi Sonuçları

Heteroskedasticity Test: ARCH				
F İstatistik Değeri	0.014202	Olasılık P F(1,69)		0.9055
Gözlemlenen R Kare	0.014611	Olasılık Ki-Kare (1)		0.9038
Test Eşitliği Değerleri:				
Bağımlı Değişken: RESID^2				
Metot: En Küçük Kareler				
Tarih: 12/15/17 Saat: 14:40				
Örneklem (Düzeltilmiş): 2011M11 2017M09				
Dahil Edilen Gözlem Sayısı: 71 Düzenleme Sonrası				
Değişken	Katsayı	Standart Hata	T İstatistik	P Olasılık
C	0.656702	0.163962	4.005216	0.0002
RESID^2(-1)	0.014222	0.119337	0.119172	0.9055
R Kare	0.000206	Var Ortalama Bağımlı Değişken		0.666556
Düzeltilmiş R Kare	-0.014284	Standart Sapma Bağımlı Değişken		1.184575
Regresyon Standart Hatası	1.193005	Akaike Bilgi Kriteri		3.218592
Artık Kareler Toplamı	98.20501	Schwarz Kriteri		3.282330
Log Likelihood	-112.2600	Hannan-Quinn Kriteri		3.243939
F-İstatistik	0.014202	Durbin-Watson İstatistik Değeri		2.005447
Olasılık (F İstatistik)	0.905485			

ARCH etkisi olmayan FARKCPI değişkeni için ARCH modellerinin uygulanması anlamlı olmadığından modeller denenmemiştir. Bu noktadan sonra değişkenin ardışık bağıntı (Serial Correlation) içerip içermediğine ve normallik dağılımına bakılmıştır. Ardışık bağıntı noktasında H_0 hipotezi artık değerlerin (residuals) ardışık bağıntı (serial correlation) içermediğini gösterirken H_1 hipotezi artık değerlerin ardışık bağıntı içerdiğini göstermektedir. Burada da yüzde 5 anlamlılık düzeyi dikkate alınarak P olasılık değerinin yüzde 5'in altında olması durumunda H_0 hipotezi reddedilip, H_1 hipotezi kabul edilecektir. Modelimizde tüm P değerlerinde P > 0,05 olduğu için H_0 hipotezi kabul edilip, H_1 hipotezi reddedilecektir.

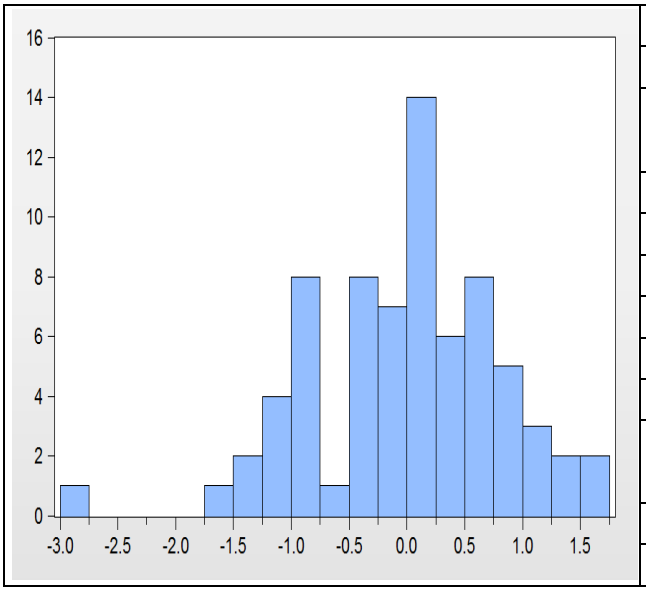
Tablo 36: FARKCPI Değişkeni Ardışık Bağıntı (36 Gecikme ile) Test Sonuçları

Tarih: 12/15/17 Saat: 14:46
Örneklem: 2011M09 2017M09
Dahil Edilen Gözlem Sayısı: 72

Otokorelasyon	Kısmi Korelasyon		AC	PAC	Q İstatistik Değeri	P Olasılık Değeri
		1	0.014	0.014	0.0149	0.903
		2	-0.102	-0.102	0.8002	0.670
		3	-0.097	-0.095	1.5314	0.675
		4	-0.150	-0.161	3.2955	0.510
		5	0.170	0.157	5.5912	0.348
		6	0.347	0.325	15.303	0.018
		7	0.087	0.118	15.925	0.026
		8	0.049	0.139	16.123	0.041
		9	-0.059	0.077	16.417	0.059
		10	-0.074	0.030	16.882	0.077
		11	0.075	0.002	17.370	0.097
		12	0.036	-0.112	17.488	0.132
		13	0.181	0.094	20.457	0.084
		14	-0.036	-0.126	20.578	0.113
		15	0.008	0.022	20.583	0.151
		16	-0.081	-0.107	21.203	0.171
		17	-0.033	-0.030	21.310	0.213
		18	0.024	-0.048	21.367	0.261
		19	0.013	-0.096	21.384	0.316
		20	-0.017	-0.043	21.414	0.373
		21	-0.063	-0.121	21.826	0.410
		22	-0.061	-0.033	22.227	0.446
		23	0.009	0.019	22.237	0.506
		24	-0.038	-0.048	22.397	0.556
		25	-0.051	-0.007	22.689	0.596
		26	-0.048	-0.060	22.957	0.635
		27	-0.063	0.042	23.423	0.662
		28	-0.065	-0.091	23.934	0.685
		29	-0.075	-0.071	24.636	0.697
		30	-0.074	-0.084	25.330	0.709
		31	0.026	0.048	25.419	0.749
		32	0.031	0.097	25.551	0.783
		33	-0.054	0.002	25.942	0.804
		34	-0.061	0.073	26.470	0.818
		35	-0.071	0.054	27.186	0.825
		36	-0.080	-0.019	28.124	0.823

Değişkenin ardışık bağıntı içerip içermediği test edildikten sonra artık değerlerin normallik dağılımına bakılmıştır. Burada H_0 hipotezi artık değerlerin normal dağıldığını gösterirken; H_1 hipotezi artık değerlerin normal dağılmadığını

göstermektedir. Test sonucunda P olasılık değerinin 0,064856 ve dolayısıyla yüzde 5'in üzerinde çıkması H_0 hipotezinin kabul, H_1 hipotezinin reddedilmesi sonucunu doğurmuştur. Bu çerçevede artık değerlerin normal dağıldığı ortaya çıkmıştır.

Seriler: Artık Değerler	
Örneklem 2011M10 2017M09	
Gözlem Sayısı: 72	
Ortalama	6.17e-18
Medyan	0.089861
Maksimum	1.749861
Minimum	-2.930139
Standart Sapma	0.834120
Çarpıklık (Skewness)	-0.477041
Basıklık (Kurtosis)	3.955744
Jarque-Bera	5.471164
P Olasılık	0.064856

Şekil 32: FARKCPI Değişkeni Normallik Dağılımı Grafiği

3.5.8.5. Aylık Ortalama Döviz Kuru Değişkeni Sonuçları

Durağan durumdaki (stationary) FARKMARE değişkeni için öncelikle FARKMARE bağımlı değişken ve Constant (C) regresyon sabiti olacak şekilde bir regresyon denklemi kurulmuş ve bunu takiben artık değer grafiği çizdirilerek volatilite etkisi gözlemlenmiştir.

Tablo 37: FARKMARE Değişkeni Regresyon Tablosu

Bağımlı Değişken: FARKMARE				
Metot: En Küçük Kareler				
Tarih: 12/15/17 Saat: 16:09				
Örneklem (Düzeltilmiş): 2011M10 2017M09				
Dahil Edilen Gözlem Sayısı: 72 Düzenleme Sonrası				
Değişken	Katsayı	Standart Hata	T İstatistik	P Olasılık
C	0.023355	0.008244	2.832830	0.0060
R Kare	0.000000	Var Ortalama Bağımlı Değişken		0.023355
Düzeltilmiş R Kare	0.000000	Standart Sapma Bağımlı Değişken		0.069955
Regresyon Standart Hatası	0.069955	Akaike Bilgi Kriteri		-2.468144
Artık Kareler Toplamı	0.347451	Schwarz Kriteri		-2.436523
Log Likelihood	89.85318	Hannan-Quinn Kriteri		-2.455556
Durbin-Watson İstatistik Değeri	1.291878			

Şekil 33: FARKMARE Değişkeni Artık Değerler Grafiği

Bir sonraki aşamada ise değişkene ARCH LM testi uygulanarak değişkenin ARCH etkisi içerip içermediği kontrol edilmiştir. Burada H_0 hipotezi, ARCH etkisinin olmadığını; H_1 hipotezi ise değişkende ARCH etkisinin olduğunu göstermektedir. Burada yüzde 5 anlamlılık düzeyine bakılacak ve P değeri yüzde 5'in altındaysa H_0 hipotezi reddedilip H_1 hipotezi kabul edilecektir. FARKMARE değişkeninde P = 0,0000 (P < 0,05) olduğu için H_0 hipotezi reddedilip, H_1 hipotezi kabul edilecektir. Değişkende ARCH etkisi gözlemlendiğinden dolayı sırasıyla ARCH modelleri uygulanarak hangi modelin ARCH etkisini ortadan kaldırdığı tespit edilmiştir.

Tablo 38: FARKMARE Değişkeni ARCH LM Testi Sonuçları

Heteroskedasticity Test: ARCH				
F İstatistik Değeri	33.74930	Olasılık P F(1,69)		0.0000
Gözlemlenen R Kare	23.32084	Olasılık Ki-Kare (1)		0.0000
Test Eşitliği Değerleri:				
Bağımlı Değişken: RESID^2				
Metot: En Küçük Kareler				
Tarih: 12/15/17 Saat: 16:11				
Örneklem (Düzeltilmiş): 2011M11 2017M09				
Dahil Edilen Gözlem Sayısı: 71 Düzenleme Sonrası				
Değişken	Katsayı	Standart Hata	T İstatistik	P Olasılık
C	0.002127	0.000987	2.155895	0.0346
RESID^2(-1)	0.572029	0.098466	5.809415	0.0000
R Kare	0.328463	Var Ortalama Bağımlı Değişken		0.004890
Düzeltilmiş R Kare	0.318730	Standart Sapma Bağımlı Değişken		0.008826
Regresyon Standart Hatası	0.007285	Akaike Bilgi Kriteri		-6.978255
Artık Kareler Toplamı	0.003662	Schwarz Kriteri		-6.914517
Log Likelihood	249.7280	Hannan-Quinn Kriteri		-6.952909
F-İstatistik	33.74930	Durbin-Watson İstatistik Değeri		1.787469
Olasılık (F İstatistik)	0.000000			

Hangi modelin ARCH etkisini ortadan kaldırdığını tespit etmek adına ilk olarak FARKMARE değişkeninin ARCH(5), GARCH(0) ve THRESHOLDER(0) model sonuçları analiz edilmiştir. Hesaplamalar sonucunda P olasılık değerinin P = 0.0735 (P > 0,05) olarak belirlenmesi, H_0 hipotezinin kabul edilip, H_1 hipotezinin reddedilmesi sonucunu doğurmuştur. Dolayısıyla değişkende ARCH etkisi yoktur.

Tablo 39: FARKMARE Değişkeni ARCH(5), GARCH(0) ve THRESHOLDER(0) Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken: FARKMARE				
Metot: ML - ARCH (Marquardt) - Normal Dağılım				
Tarih: 12/15/17 Saat: 16:13				
Örneklem (Düzeltilmiş): 2011M10 2017M09				
Dahil Edilen Gözlem Sayısı: 72 Düzenleme Sonrası				
Likelihood Testini Geliştirmede, 39 Tekrar Sonrasında Başarısızlık Düzeyi				
Önörnek Varyansı: Artgörü (Parametre = 0.7)				
GARCH = C(2) + C(3)*RESID(-1)^2 + C(4)*RESID(-2)^2 + C(5)*RESID(-3)^2 + C(6)*RESID(-4)^2 + C(7)*RESID(-5)^2				
Değişken	Katsayı	Standart Hata	Z İstatistik	P Olasılık
C	0.014454	0.008077	1.789528	0.0735
	Varyans Denklemi			
C	0.002142	0.000677	3.166140	0.0015
RESID(-1)^2	0.510478	0.265436	1.923166	0.0545
RESID(-2)^2	-0.116040	0.184023	-0.630574	0.5283
RESID(-3)^2	0.051082	0.117110	0.436186	0.6627
RESID(-4)^2	-0.048078	0.142609	-0.337134	0.7360
RESID(-5)^2	0.107027	0.119749	0.893761	0.3714
R Kare	-0.016415	Var Ortalama Bağımlı Değişken		0.023355
Düzeltilmiş R Kare	-0.016415	Standart Sapma Bağımlı Değişken		0.069955
Regresyon Standart Hatası	0.070527	Akaike Bilgi Kriteri		-2.663332
Artık Kareler Toplamı	0.353154	Schwarz Kriteri		-2.441990
Log Likelihood	102.8800	Hannan-Quinn Kriteri		-2.575215
Durbin-Watson İstatistik Değeri	1.271015			

İkinci olarak FARKMARE değişkeninin ARCH(1), GARCH(1) ve THRESHOLDER(0) model sonuçları analiz edilmiştir. Yapılan hesaplamalar sonucunda P olasılık değerinin P = 0.0143 (P < 0,05) olarak görülmesi, H_0 hipotezinin reddedilip, H_1 hipotezinin kabul edilmesi sonucunu doğurmuştur.

Tablo 40: FARKMARE Değişkeni ARCH(1), GARCH(1) ve THRESHOLDER(0) Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken: FARKMARE				
Metot: ML - ARCH (Marquardt) - Normal Dağılım				
Tarih: 12/15/17 Saat: 16:18				
Örneklem (Düzeltilmiş): 2011M10 2017M09				
Dahil Edilen Gözlem Sayısı: 72 Düzenleme Sonrası				
50 Tekrarlamadan Sonra Başarılmış Yakınsama Miktarı				
Önörnek Varyansı: Artgörü (Parametre = 0.7)				
GARCH = C(2) + C(3)*RESID(-1)^2 + C(4)*GARCH(-1)				
Değişken	Katsayı	Standart Hata	Z İstatistik	P Olasılık
C	0.015158	0.006189	2.449307	0.0143
	Varyans Denklemi			
C	0.002901	0.000787	3.687982	0.0002
RESID(-1)^2	0.592709	0.344516	1.720412	0.0854
GARCH(-1)	-0.206140	0.133379	-1.545520	0.1222
R Kare	-0.013922	Var Ortalama Bağımlı Değişken		0.023355
Düzeltilmiş R Kare	-0.013922	Standart Sapma Bağımlı Değişken		0.069955
Regresyon Standart Hatası	0.070440	Akaike Bilgi Kriteri		-2.711974
Artık Kareler Toplamı	0.352288	Schwarz Kriteri		-2.585493
Log Likelihood	101.6311	Hannan-Quinn Kriteri		-2.661622
Durbin-Watson İstatistik Değeri	1.274140			

Üçüncü olarak FARKMARE değişkeninin TARCH (GJR-GARCH)(ARCH(1), GARCH(1) ve THRESHOLDER(1)) model sonuçları analiz edilmiştir. Yapılan hesaplamalar sonucunda P olasılık değerinin P = 0.0008 (P < 0,05)

olarak belirlenmesi, H_0 hipotezinin reddedilip, H_1 hipotezinin kabul edilmesi sonucunu doğurmuştur.

Tablo 41: FARKMARE Değişkeni TARCH ve THRESHOLDER(1) Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken: FARKMARE				
Metot: ML - ARCH (Marquardt) - Normal Dağılım				
Tarih: 12/15/17 Saat: 16:22				
Örneklem (Düzeltilmiş): 2011M10 2017M09				
Dahil Edilen Gözlem Sayısı: 72 Düzenleme Sonrası				
60 Tekrarlamadan Sonra Başarılmış Yakınsama Miktarı				
Önörnek Varyansı: Artgörü (Parametre = 0.7)				
GARCH = C(2) + C(3)*RESID(-1)^2 + C(4)*RESID(-1)^2*(RESID(-1)<0) + C(5)*GARCH(-1)				
Değişken	Katsayı	Standart Hata	Z İstatistik	P Olasılık
C	0.020232	0.006060	3.338563	0.0008
	Varyans Denklemi			
C	0.000452	0.000237	1.907539	0.0565
RESID(-1)^2	0.391034	0.227213	1.721003	0.0853
RESID(-1)^2*(RESID(-1)<0)	-0.552709	0.239873	-2.304170	0.0212
GARCH(-1)	0.748746	0.132601	5.646606	0.0000
R Kare	-0.002021	Var Ortalama Bağımlı Değişken		0.023355
Düzeltilmiş R Kare	-0.002021	Standart Sapma Bağımlı Değişken		0.069955
Regresyon Standart Hatası	0.070025	Akaike Bilgi Kriteri		-2.722455
Artık Kareler Toplamı	0.348153	Schwarz Kriteri		-2.564354
Log Likelihood	103.0084	Hannan-Quinn Kriteri		-2.659515
Durbin-Watson İstatistik Değeri	1.289273			

Dördüncü olarak FARKMARE değişkeninin EGARCH (ARCH(1), GARCH(1) ve THRESHOLDER(1)) model sonuçları analiz edilmiştir. Yapılan hesaplamalar sonucunda P olasılık değerinin P = 0.0000 (P < 0,05) olarak belirlenmesi, H_0 hipotezinin reddedilip, H_1 hipotezinin kabul edilmesi sonucunu doğurmuştur.

Tablo 42: FARKMARE Değişkeni EGARCH ve THRESHOLDER(1) Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken: FARKMARE				
Metot: ML - ARCH (Marquardt) - Normal Dağılım				
Tarih: 12/15/17 Saat: 16:26				
Örneklem (Düzeltilmiş): 2011M10 2017M09				
Dahil Edilen Gözlem Sayısı: 72 Düzenleme Sonrası				
11 Tekrarlamadan Sonra Başarılmış Yakınsama Miktarı				
Önörnek Varyansı: Artgörü (Parametre = 0.7)				
LOG(GARCH) = C(2) + C(3)*ABS(RESID(-1)/@SQRT(GARCH(-1))) + C(4)*RESID(-1)/@SQRT(GARCH(-1)) + C(5)*LOG(GARCH(-1))				
Değişken	Katsayı	Standart Hata	Z İstatistik	P Olasılık
C	0.014612	0.003463	4.219532	0.0000
	Varyans Denklemi			
C(2)	-0.602370	0.339930	-1.772041	0.0764
C(3)	-0.136836	0.250913	-0.545352	0.5855
C(4)	0.438773	0.125496	3.496323	0.0005
C(5)	0.884225	0.043929	20.12858	0.0000
R Kare	-0.015839	Var Ortalama Bağımlı Değişken		0.023355
Düzeltilmiş R Kare	-0.015839	Standart Sapma Bağımlı Değişken		0.069955
Regresyon Standart Hatası	0.070507	Akaike Bilgi Kriteri		-2.801351
Artık Kareler Toplamı	0.352954	Schwarz Kriteri		-2.643249
Log Likelihood	105.8486	Hannan-Quinn Kriteri		-2.738410
Durbin-Watson İstatistik Değeri	1.271736			

Beşinci olarak FARKMARE değişkeninin COMPONENT ARCH(1,1) model sonuçları analiz edilmiştir. Modelin oluşturulmasına bağlı olarak yapılan hesaplamalar sonucunda P olasılık değerinin P = 0.0148 (P < 0,05) şeklinde belirlenmesi, H_0 hipotezinin reddedilip, H_1 hipotezinin kabul edilmesi sonucunu doğurmuştur.

Tablo 43: FARKMARE Değişkeni COMPONENT ARCH(1,1) Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken: FARKMARE				
Metot: ML - ARCH (Marquardt) - Normal Dağılım				
Tarih: 12/15/17 Saat: 16:36				
Örneklem (Düzeltilmiş): 2011M10 2017M09				
Dahil Edilen Gözlem Sayısı: 72 Düzenleme Sonrası				
97 Tekrarlamadan Sonra Başarılmış Yakınsama Miktarı				
Önörnek Varyansı: Artgörü (Parametre = 0.7)				
Q = C(2) + C(3)*(Q(-1) - C(2)) + C(4)*(RESID(-1)^2 - GARCH(-1)) GARCH = Q + C(5) * (RESID(-1)^2 - Q(-1)) + C(6)*(GARCH(-1) - Q(-1))				
Değişken	Katsayı	Standart Hata	Z İstatistik	P Olasılık
C	0.016610	0.006817	2.436689	0.0148
	Varyans Denklemi			
C(2)	0.004466	0.002316	1.928692	0.0538
C(3)	0.945549	0.122173	7.739442	0.0000
C(4)	0.010735	0.066058	0.162507	0.8709
C(5)	0.418170	0.238410	1.753997	0.0794
C(6)	-0.306636	0.339679	-0.902723	0.3667
R Kare	-0.009426	Var Ortalama Bağımlı Değişken		0.023355
Düzeltilmiş R Kare	-0.009426	Standart Sapma Bağımlı Değişken		0.069955
Regresyon Standart Hatası	0.070284	Akaike Bilgi Kriteri		-2.700183
Artık Kareler Toplamı	0.350726	Schwarz Kriteri		-2.510461
Log Likelihood	103.2066	Hannan-Quinn Kriteri		-2.624654
Durbin-Watson İstatistik Değeri	1.279815			

Altıncı ve son olarak FARKMARE değişkeninin PARCH model sonuçları analiz edilmiştir. Yapılan hesaplamalar sonucunda P olasılık değerinin P = 0.0165 (P < 0,05) olarak belirlenmesi, H_0 hipotezinin reddedilip, H_1 hipotezinin kabul edilmesi sonucunu doğurmuştur.

Tablo 44: FARKMARE Değişkeni PARCH Testi Sonuçları

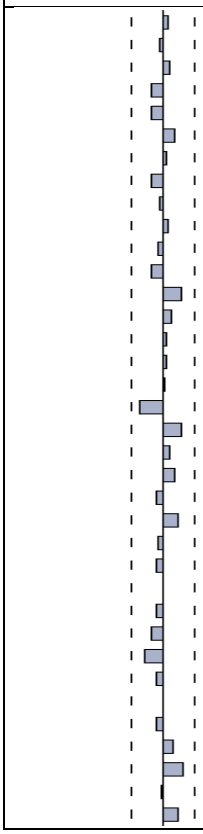
Bağımlı Değişken: FARKMARE				
Metot: ML - ARCH (Marquardt) - Normal Dağılım				
Tarih: 12/15/17 Saat: 16:40				
Örneklem (Düzeltilmiş): 2011M10 2017M09				
Dahil Edilen Gözlem Sayısı: 72 Düzenleme Sonrası				
283 Tekrarlamadan Sonra Başarılmış Yakınsama Miktarı				
Önörnek Varyansı: Artgörü (Parametre = 0.7)				
@SQRT(GARCH)^C(6) = C(2) + C(3)*(ABS(RESID(-1)) - C(4)*RESID(-1))^C(6) + C(5)*@SQRT(GARCH(-1))^C(6)				
Değişken	Katsayı	Standart Hata	Z İstatistik	P Olasılık
C	0.014931	0.006227	2.397826	0.0165
	Varyans Denklemi			
C(2)	0.002907	0.018079	0.160816	0.8722
C(3)	0.579872	0.415262	1.396400	0.1626
C(4)	0.011589	0.287497	0.040309	0.9678
C(5)	-0.213417	0.349733	-0.610229	0.5417
C(6)	1.996864	2.058062	0.970264	0.3319
R Kare	-0.014703	Var Ortalama Bağımlı Değişken		0.023355
Düzeltilmiş R Kare	-0.014703	Standart Sapma Bağımlı Değişken		0.069955
Regresyon Standart Hatası	0.070467	Akaike Bilgi Kriteri		-2.657106
Artık Kareler Toplamı	0.352559	Schwarz Kriteri		-2.467384
Log Likelihood	101.6558	Hannan-Quinn Kriteri		-2.581577
Durbin-Watson İstatistik Değeri	1.273159			

FARKMARE değişkeni için ARCH etkisini ortadan kaldıran (P > 0,05) ayrıca en küçük AIC, SC ve HQ değerine sahip Log Likelihood mutlak değeri en büyük olan model olan ARCH(5), GARCH(0) ve THRESHOLDER(0) modeli ARCH etkisini ortadan kaldıran en anlamlı model olarak tespit edilmiştir. Değişkenin ARCH(5), GARCH(0) ve THRESHOLDER(0) modeli için ardışık bağıntı içerip içermediğine ve normallik dağılımına bakılmıştır. Modelimizde tüm P olasılık

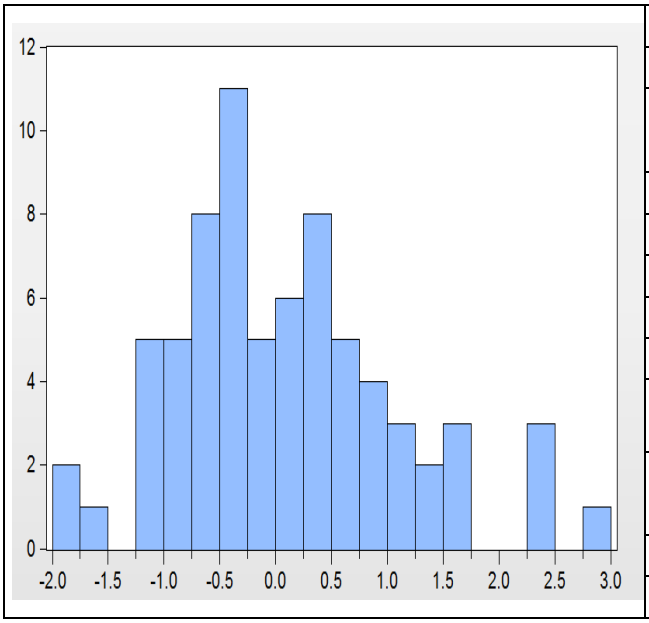
değerlerinde P > 0,05 olduğu için H_0 hipotezi kabul edilip, H_1 hipotezi reddedilecektir. Dolayısıyla bu modelde artık değerlerin ardışık bağıntı içermediği sonucu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 45: FARKMARE Değişkeni Ardışık Bağıntı (36 Gecikme ile) Test Sonuçları

Tarih: 12/15/17 Saat: 16:48
Örneklem: 2011M09 2017M09
Dahil Edilen Gözlem Sayısı: 72

Otokorelasyon	Kısmi Korelasyon		AC	PAC	Q İstatistik Değeri	P Olasılık Değeri
		1	0.036	0.036	0.0997	0.752
		2	-0.020	-0.021	0.1291	0.937
		3	0.054	0.055	0.3532	0.950
		4	-0.092	-0.097	1.0163	0.907
		5	-0.094	-0.085	1.7136	0.887
		6	0.086	0.087	2.3095	0.889
		7	0.029	0.030	2.3802	0.936
		8	-0.094	-0.096	3.1195	0.927
		9	-0.025	-0.044	3.1732	0.957
		10	0.039	0.047	3.3045	0.973
		11	-0.033	-0.006	3.3993	0.984
		12	-0.098	-0.118	4.2504	0.978
		13	0.138	0.120	5.9760	0.947
		14	0.064	0.079	6.3465	0.957
		15	0.018	0.037	6.3785	0.973
		16	0.027	-0.032	6.4468	0.983
		17	0.009	0.009	6.4553	0.990
		18	-0.179	-0.127	9.6143	0.944
		19	0.141	0.165	11.611	0.902
		20	0.044	-0.009	11.807	0.923
		21	0.083	0.121	12.526	0.924
		22	-0.056	-0.103	12.864	0.937
		23	0.113	0.150	14.257	0.919
		24	-0.039	-0.044	14.428	0.936
		25	-0.042	0.019	14.627	0.950
		26	0.001	-0.078	14.628	0.964
		27	-0.048	-0.013	14.898	0.971
		28	-0.083	-0.073	15.727	0.970
		29	-0.141	-0.162	18.194	0.940
		30	-0.049	-0.101	18.493	0.950
		31	0.007	0.120	18.500	0.963
		32	-0.047	-0.086	18.790	0.969
		33	0.075	0.078	19.553	0.969
		34	0.154	0.057	22.898	0.926
		35	-0.013	0.068	22.923	0.942
		36	0.112	0.035	24.768	0.921

Değişkenin ardışık bağıntı içerip içermediği test edildikten sonra artık değerlerin normallik dağılımına bakılmıştır. Burada H_0 hipotezi artık değerlerin normal dağılım yansıttığını gösterirken; H_1 hipotezi artık değerlerin normal dağılmadığını göstermektedir. Yapılan test sonucunda P olasılık değerinin 0,113073 değerinde ve dolayısıyla yüzde 5'in üzerinde çıkması H_0 hipotezinin kabul edilip, H_1 hipotezinin reddedilmesi sonucunu doğurmuştur. Bu çerçevede artık değerlerin normal dağıldığı ortaya çıkmıştır.

Seriler: Artık Değerler	
Örneklem 2011M10 2017M09	
Gözlem Sayısı: 72	
Ortalama	0.090361
Medyan	-0.126695
Maksimum	2.991702
Minimum	-1.943133
Standart Sapma	0.995463
Çarpıklık (Skewness)	0.588942
Basıklık (Kurtosis)	3.256389
Jarque-Bera	4.359443
P Olasılık	0.113073

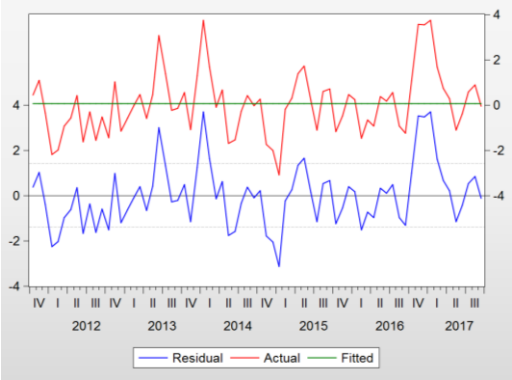
Şekil 34: FARKMARE Değişkeni Normallik Dağılımı Grafiği

3.5.8.6. Üretici Güven Endeksi Değişkeni Sonuçları

Durağan durumdaki (stationary) FARKPPI değişkeni için öncelikle FARKPPI bağımlı değişken ve Constant (C) regresyon sabiti olacak şekilde bir regresyon denklemi kurulmuş ve bunu takiben artık değer grafiği çizdirilerek volatilite etkisi gözlemlenmiştir.

Tablo 46: FARKPPI Değişkeni Regresyon Tablosu

Bağımlı Değişken: FARKPPI				
Metot: En Küçük Kareler				
Tarih: 12/15/17 Saat: 16:55				
Örneklem (Düzeltilmiş): 2011M10 2017M09				
Dahil Edilen Gözlem Sayısı: 72 Düzenleme Sonrası				
Değişken	Katsayı	Standart Hata	T İstatistik	Değişken
C	0.057361	0.164391	0.348930	0.7282
R Kare	0.000000	Var Ortalama Bağımlı Değişken		0.057361
Düzeltilmiş R Kare	0.000000	Standart Sapma Bağımlı Değişken		1.394906
Regresyon Standart Hatası	1.394906	Akaike Bilgi Kriteri		3.517323
Artık Kareler Toplamı	138.1492	Schwarz Kriteri		3.548943
Log Likelihood	-125.6236	Hannan-Quinn Kriteri		3.529911
Durbin-Watson İstatistik Değeri	0.948740			

Şekil 35: FARKPPI Değişkeni Artık Değerler Grafiği

Bir sonraki aşamada ise değişkene ARCH LM testi uygulanarak değişkenin ARCH etkisi içerip içermediği kontrol edilmiştir. Burada H_0 hipotezi, ARCH etkisinin olmadığını; H_1 hipotezi ise değişkende ARCH etkisinin olduğunu göstermektedir. Burada yüzde 5 anlamlılık düzeyine bakılacak ve P değeri yüzde 5'in altındaysa H_0 hipotezi reddedilip H_1 hipotezi kabul edilecektir. FARKPPI değişkeninde P = 0,0014 (P < 0,05) olduğu için H_0 hipotezi reddedilip, H_1 hipotezi kabul edilecektir. Değişkende ARCH etkisi gözlemlendiğinden dolayı sırasıyla ARCH modelleri uygulanarak hangi modelin ARCH etkisini ortadan kaldırdığı tespit edilmiştir.

Tablo 47: FARKPPI Değişkeni ARCH LM Testi Sonuçları

Heteroskedasticity Test: ARCH				
F İstatistik Değeri	11.65999	Olasılık P F(1,69)		0.0011
Gözlemlenen R Kare	10.26357	Olasılık Ki-Kare (1)		0.0014
Test Eşitliği Değerleri:				
Bağımlı Değişken: RESID^2				
Metot: En Küçük Kareler				
Tarih: 12/15/17 Saat: 16:57				
Örneklem (Düzeltilmiş): 2011M11 2017M09				
Dahil Edilen Gözlem Sayısı: 71 Düzenleme Sonrası				
Değişken	Katsayı	Standart Hata	T İstatistik	P Olasılık
C	1.203856	0.420514	2.862819	0.0056
RESID^2(-1)	0.380326	0.111380	3.414673	0.0011
R Kare	0.144557	Var Ortalama Bağımlı Değişken		1.943808
Düzeltilmiş R Kare	0.132160	Standart Sapma Bağımlı Değişken		3.259649
Regresyon Standart Hatası	3.036623	Akaike Bilgi Kriteri		5.087133
Artık Kareler Toplamı	636.2543	Schwarz Kriteri		5.150871
Log Likelihood	-178.5932	Hannan-Quinn Kriteri		5.112480
F-İstatistik	11.65999	Durbin-Watson İstatistik Değeri		1.961621
Olasılık (F İstatistik)	0.001073			

Hangi modelin ARCH etkisini ortadan kaldırdığını tespit etmek adına ilk olarak FARKPPI değişkeninin ARCH(5), GARCH(0) ve THRESHOLDER(0) model sonuçları analiz edilmiştir. Yapılan hesaplamalar sonucunda P olasılık değerinin P = 0.2107 (P > 0,05) olarak belirlenmesi, H_0 hipotezinin kabul edilip, H_1 hipotezinin reddedilmesi sonucunu doğurmuştur. Dolayısıyla değişkende ARCH etkisi yoktur.

Tablo 48: FARKPPI Değişkeni ARCH(5), GARCH(0) ve THRESHOLDER(0) Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken: FARKPPI				
Metot: ML - ARCH (Marquardt) - Normal Dağılım				
Tarih: 12/15/17 Saat: 17:00				
Örneklem (Düzeltilmiş): 2011M10 2017M09				
Dahil Edilen Gözlem Sayısı: 72 Düzenleme Sonrası				
Likelihood Testini Geliştirmede, 51 Tekrar Sonrasında Başarısızlık Düzeyi				
Önörnek Varyansı: Artgörü (Parametre = 0.7)				
GARCH = C(2) + C(3)*RESID(-1)^2 + C(4)*RESID(-2)^2 + C(5)*RESID(-3)^2 + C(6)*RESID(-4)^2 + C(7)*RESID(-5)^2				
Değişken	Katsayı	Standart Hata	Z İstatistik	P Olasılık
C	-0.158543	0.126675	-1.251572	0.2107
	Varyans Denklemi			
C	1.515735	0.347622	4.360294	0.0000
RESID(-1)^2	0.355889	0.167116	2.129594	0.0332
RESID(-2)^2	-0.173802	0.045243	-3.841543	0.0001
RESID(-3)^2	-0.048603	0.055082	-0.882375	0.3776
RESID(-4)^2	0.123332	0.160729	0.767333	0.4429
RESID(-5)^2	-0.132497	0.052218	-2.537391	0.0112
R Kare	-0.024294	Var Ortalama Bağımlı Değişken		0.057361
Düzeltilmiş R Kare	-0.024294	Standart Sapma Bağımlı Değişken		1.394906
Regresyon Standart Hatası	1.411749	Akaike Bilgi Kriteri		3.391507
Artık Kareler Toplamı	141.5054	Schwarz Kriteri		3.612849
Log Likelihood	-115.0942	Hannan-Quinn Kriteri		3.479624
Durbin-Watson İstatistik Değeri	0.926238			

İkinci olarak FARKPPI değişkeninin ARCH(1), GARCH(1) ve THRESHOLDER(0) model sonuçları analiz edilmiştir. Yapılan hesaplamalar sonucunda P olasılık değerinin P = 0.1902 (P > 0,05) olarak görülmesi, H_0 hipotezinin kabul edilip, H_1 hipotezinin reddedilmesi sonucunu doğurmuştur.

Tablo 49: FARKPPI Değişkeni ARCH(1), GARCH(1) ve THRESHOLDER(0) Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken: FARKPPI				
Metot: ML - ARCH (Marquardt) - Normal Dağılım				
Tarih: 12/15/17 Saat: 17:02				
Örneklem (Düzeltilmiş): 2011M10 2017M09				
Dahil Edilen Gözlem Sayısı: 72 Düzenleme Sonrası				
36 Tekrarlamadan Sonra Başarılmış Yakınsama Miktarı				
Önörnek Varyansı: Artgörü (Parametre = 0.7)				
GARCH = C(2) + C(3)*RESID(-1)^2 + C(4)*GARCH(-1)				
Değişken	Katsayı	Standart Hata	Z İstatistik	P Olasılık
C	-0.214805	0.163989	-1.309876	0.1902
	Varyans Denklemi			
C	1.382982	0.529035	2.614161	0.0089
RESID(-1)^2	0.511890	0.239896	2.133801	0.0329
GARCH(-1)	-0.235592	0.204445	-1.152351	0.2492
R Kare	-0.038606	Var Ortalama Bağımlı Değişken		0.057361
Düzeltilmiş R Kare	-0.038606	Standart Sapma Bağımlı Değişken		1.394906
Regresyon Standart Hatası	1.421577	Akaike Bilgi Kriteri		3.416163
Artık Kareler Toplamı	143.4826	Schwarz Kriteri		3.542644
Log Likelihood	-118.9819	Hannan-Quinn Kriteri		3.466516
Durbin-Watson İstatistik Değeri	0.913475			

Üçüncü olarak FARKPPI değişkeninin TARCH (GJR-GARCH)(ARCH(1), GARCH(1) ve THRESHOLDER(1)) model sonuçları analiz edilmiştir. Yapılan

hesaplamalar sonucunda P olasılık değerinin P = 0.2319 (P > 0,05) olarak görülmesi, H_0 hipotezinin kabul edilip, H_1 hipotezinin reddedilmesi sonucunu doğurmuştur.

Tablo 50: FARKPPI Değişkeni TARCH ve THRESHOLDER(1) Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken: FARKPPI				
Metot: ML - ARCH (Marquardt) - Normal Dağılım				
Tarih: 12/15/17 Saat: 17:05				
Örneklem (Düzeltilmiş): 2011M10 2017M09				
Dahil Edilen Gözlem Sayısı: 72 Düzenleme Sonrası				
19 Tekrarlamadan Sonra Başarılmış Yakınsama Miktarı				
Önörnek Varyansı: Artgörü (Parametre = 0.7)				
GARCH = C(2) + C(3)*RESID(-1)^2 + C(4)*RESID(-1)^2*(RESID(-1)<0) + C(5)*GARCH(-1)				
Değişken	Katsayı	Standart Hata	Z İstatistik	P Olasılık
C	-0.157128	0.131425	-1.195570	0.2319
	Varyans Denklemi			
C	1.644429	0.489140	3.361877	0.0008
RESID(-1)^2	0.532687	0.268167	1.986397	0.0470
RESID(-1)^2*(RESID(-1)<0)	-0.329707	0.318224	-1.036086	0.3002
GARCH(-1)	-0.386702	0.128602	-3.006972	0.0026
R Kare	-0.023977	Var Ortalama Bağımlı Değişken		0.057361
Düzeltilmiş R Kare	-0.023977	Standart Sapma Bağımlı Değişken		1.394906
Regresyon Standart Hatası	1.411530	Akaike Bilgi Kriteri		3.363827
Artık Kareler Toplamı	141.4616	Schwarz Kriteri		3.521929
Log Likelihood	-116.0978	Hannan-Quinn Kriteri		3.426768
Durbin-Watson İstatistik Değeri	0.926525			

Dördüncü olarak FARKPPI değişkeninin EGARCH (ARCH(1), GARCH(1) ve THRESHOLDER(1)) model sonuçları analiz edilmiştir. Yapılan hesaplamalar sonucunda P olasılık değerinin P = 0.1030 (P > 0,05) olarak görülmesi, H_0 hipotezinin kabul edilip, H_1 hipotezinin reddedilmesi sonucunu doğurmuştur.

Tablo 51: FARKPPI Değişkeni EGARCH ve THRESHOLDER(1) Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken: FARKPPI				
Metot: ML - ARCH (Marquardt) - Normal Dağılım				
Tarih: 12/15/17 Saat: 17:08				
Örneklem (Düzeltilmiş): 2011M10 2017M09				
Dahil Edilen Gözlem Sayısı: 72 Düzenleme Sonrası				
17 Tekrarlamadan Sonra Başarılmış Yakınsama Miktarı				
Önörnek Varyansı: Artgörü (Parametre = 0.7)				
LOG(GARCH) = C(2) + C(3)*ABS(RESID(-1)/@SQRT(GARCH(-1))) + C(4)*RESID(-1)/@SQRT(GARCH(-1)) + C(5)*LOG(GARCH(-1))				
Değişken	Katsayı	Standart Hata	Z İstatistik	P Olasılık
C	-0.230000	0.141078	-1.630307	0.1030
	Varyans Denklemi			
C(2)	-0.528618	0.526854	-1.003347	0.3157
C(3)	1.003485	0.387109	2.592258	0.0095
C(4)	0.586837	0.190487	3.080730	0.0021
C(5)	0.045644	0.332965	0.137083	0.8910
R Kare	-0.043037	Var Ortalama Bağımlı Değişken		0.057361
Düzeltilmiş R Kare	-0.043037	Standart Sapma Bağımlı Değişken		1.394906
Regresyon Standart Hatası	1.424606	Akaike Bilgi Kriteri		3.357715
Artık Kareler Toplamı	144.0947	Schwarz Kriteri		3.515817
Log Likelihood	-115.8777	Hannan-Quinn Kriteri		3.420656
Durbin-Watson İstatistik Değeri	0.909594			

Beşinci olarak FARKPPI değişkeninin COMPONENT ARCH(1,1) model sonuçları analiz edilmeye çalışılmıştır. Modelin oluşturulmasına bağlı olarak gerçekleştirilen hesaplamalar sonucunda P olasılık değerinin P = 0.1924 (P > 0,05) şeklinde görülmesi, H_0 hipotezinin kabul edilip, H_1 hipotezinin reddedilmesi sonucunu ortaya çıkarmıştır.

Tablo 52: FARKPPI Değişkeni COMPONENT ARCH(1,1) Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken: FARKPPI				
Metot: ML - ARCH (Marquardt) - Normal Dağılım				
Tarih: 12/15/17 Saat: 17:11				
Örneklem (Düzeltilmiş): 2011M10 2017M09				
Dahil Edilen Gözlem Sayısı: 72 Düzenleme Sonrası				
68 Tekrarlamadan Sonra Başarılmış Yakınsama Miktarı				
Önörnek Varyansı: Artgörü (Parametre = 0.7)				
Q = C(2) + C(3)*(Q(-1) - C(2)) + C(4)*(RESID(-1)^2 - GARCH(-1)) GARCH = Q + C(5) * (RESID(-1)^2 - Q(-1)) + C(6)*(GARCH(-1) - Q(-1))				
Değişken	Katsayı	Standart Hata	Z İstatistik	P Olasılık
C	-0.214763	0.164756	-1.303523	0.1924
	Varyans Denklemi			
C(2)	1.909491	0.624059	3.059795	0.0022
C(3)	0.285766	6.583615	0.043406	0.9654
C(4)	0.249717	354.2535	0.000705	0.9994
C(5)	0.261435	354.2220	0.000738	0.9994
C(6)	0.003415	328.4643	1.04E-05	1.0000
R Kare	-0.038594	Var Ortalama Bağımlı Değişken		0.057361
Düzeltilmiş R Kare	-0.038594	Standart Sapma Bağımlı Değişken		1.394906
Regresyon Standart Hatası	1.421569	Akaike Bilgi Kriteri		3.471698
Artık Kareler Toplamı	143.4809	Schwarz Kriteri		3.661420
Log Likelihood	-118.9811	Hannan-Quinn Kriteri		3.547227
Durbin-Watson İstatistik Değeri	0.913485			

Altıncı ve son olarak FARKPPI değişkeninin PARCH model sonuçları analiz edilmiştir. Yapılan hesaplamalar sonucunda P olasılık değerinin P = 0.1598 (P > 0,05) olarak görülmesi, H_0 hipotezinin kabul edilip, H_1 hipotezinin reddedilmesi sonucunu doğurmuştur.

Tablo 53: FARKPPI Değişkeni PARCH Testi Sonuçları

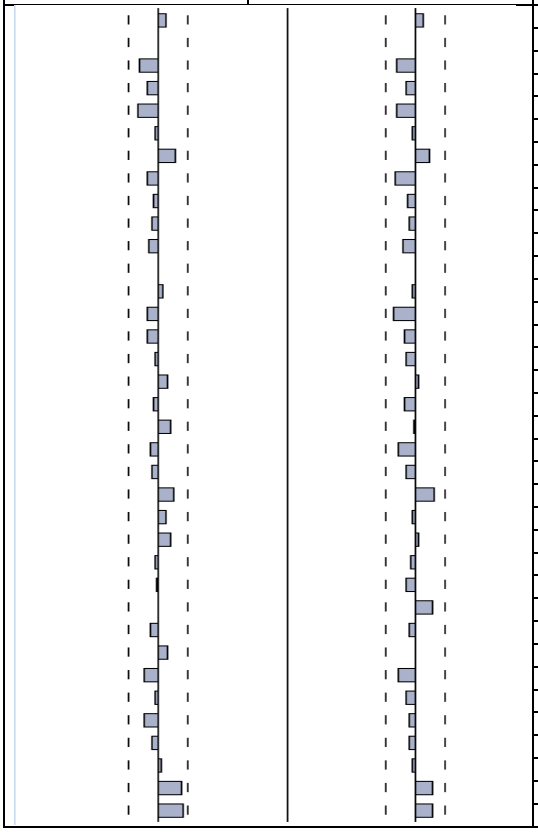
Bağımlı Değişken: FARKPPI				
Metot: ML - ARCH (Marquardt) - Normal Dağılım				
Tarih: 12/15/17 Saat: 17:17				
Örneklem (Düzeltilmiş): 2011M10 2017M09				
Dahil Edilen Gözlem Sayısı: 72 Düzenleme Sonrası				
28 Tekrarlamadan Sonra Başarılmış Yakınsama Miktarı				
Önörnek Varyansı: Artgörü (Parametre = 0.7)				
@SQRT(GARCH)^C(6) = C(2) + C(3)*(ABS(RESID(-1)) - C(4)*RESID(1))^C(6) + C(5)*@SQRT(GARCH(-1))^C(6)				
Değişken	Katsayı	Standart Hata	Z İstatistik	P Olasılık
C	-0.183787	0.130741	-1.405738	0.1598
	Varyans Denklemi			
C(2)	1.510783	0.507155	2.978936	0.0029
C(3)	0.422725	0.244767	1.727049	0.0842
C(4)	-0.384789	0.308928	-1.245562	0.2129
C(5)	-0.381327	0.291562	-1.307874	0.1909
C(6)	1.862681	0.658311	2.829485	0.0047
R Kare	-0.030308	Var Ortalama Bağımlı Değişken		0.057361
Düzeltilmiş R Kare	-0.030308	Standart Sapma Bağımlı Değişken		1.394906
Regresyon Standart Hatası	1.415887	Akaike Bilgi Kriteri		3.380232
Artık Kareler Toplamı	142.3362	Schwarz Kriteri		3.569954
Log Likelihood	-115.6883	Hannan-Quinn Kriteri		3.455761
Durbin-Watson İstatistik Değeri	0.920832			

FARKPPI değişkeni için ARCH etkisini ortadan kaldıran (P>0,05) ayrıca en küçük AIC, SC ve HQ değerine sahip Log Likelihood mutlak değeri en büyük model olan EGARCH (ARCH(1), GARCH(1) ve THRESHOLDER(1)) modeli ARCH etkisini ortadan kaldıran en anlamlı model olarak tespit edilmiştir. Değişkenin EGARCH (ARCH(1), GARCH(1) ve THRESHOLDER(1)) modeli için sıralı bağıntı içerip içermediğine ve normallik dağılımına bakılmıştır. Modelimizde tüm P olasılık

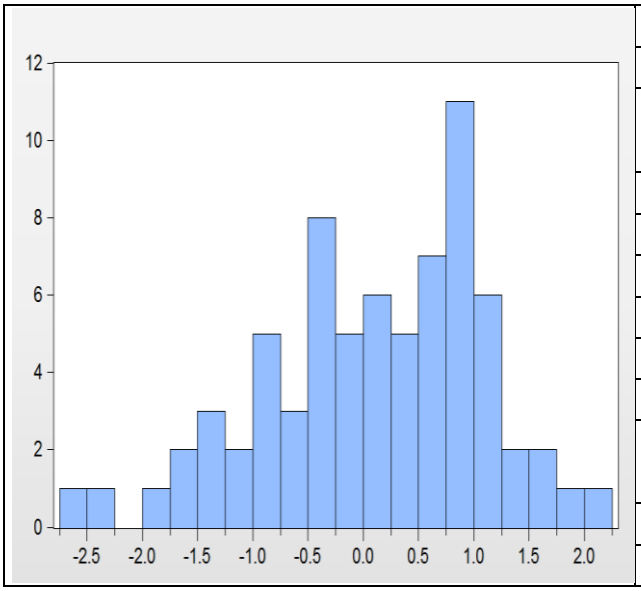
değerlerinde P > 0,05 olduğu için H_0 hipotezi kabul edilip, H_1 hipotezi reddedilecektir. Dolayısıyla bu modelde artık değerlerin ardışık bağıntı içermediği sonucu ortaya çıkmıştır.

Tablo 54: FARKPPI Değişkeni Ardışık Bağıntı (36 Gecikme ile) Test Sonuçları

Tarih: 12/15/17 Saat: 17:27
Örneklem: 2011M09 2017M09
Dahil Edilen Gözlem Sayısı: 72

Otokorelasyon	Kısmi Korelasyon		AC	PAC	Q İstatistik Değeri	P Olasılık Değeri
		1	0.060	0.060	0.2682	0.605
		2	0.008	0.004	0.2731	0.872
		3	-0.154	-0.155	2.0949	0.553
		4	-0.098	-0.082	2.8467	0.584
		5	-0.157	-0.149	4.8013	0.441
		6	-0.023	-0.033	4.8423	0.564
		7	0.132	0.115	6.2771	0.508
		8	-0.091	-0.163	6.9601	0.541
		9	-0.036	-0.065	7.0717	0.630
		10	-0.053	-0.042	7.3113	0.696
		11	-0.068	-0.103	7.7152	0.739
		12	-0.003	0.006	7.7162	0.807
		13	0.041	-0.018	7.8649	0.852
		14	-0.084	-0.180	8.5058	0.861
		15	-0.090	-0.097	9.2709	0.863
		16	-0.030	-0.070	9.3569	0.898
		17	0.082	0.032	10.006	0.903
		18	-0.035	-0.098	10.125	0.928
		19	0.092	-0.016	10.967	0.925
		20	-0.062	-0.143	11.360	0.936
		21	-0.043	-0.074	11.553	0.951
		22	0.127	0.151	13.270	0.925
		23	0.062	-0.021	13.691	0.935
		24	0.097	0.023	14.728	0.928
		25	-0.027	-0.037	14.813	0.946
		26	-0.014	-0.070	14.835	0.960
		27	-0.005	0.133	14.837	0.972
		28	-0.064	-0.053	15.335	0.975
		29	0.067	0.007	15.884	0.977
		30	-0.112	-0.134	17.483	0.966
		31	-0.031	-0.076	17.605	0.974
		32	-0.110	-0.057	19.225	0.963
		33	-0.042	-0.048	19.463	0.970
		34	0.025	-0.024	19.550	0.978
		35	0.191	0.137	24.824	0.899
		36	0.203	0.134	30.937	0.708

Değişkenin ardışık bağıntı içerip içermediği test edildikten sonra artık değerlerin normallik dağılımına bakılmıştır. Burada H_0 hipotezi artık değerlerin normal dağılım yansıttığını gösterirken; H_1 hipotezi artık değerlerin normal dağılmadığını göstermektedir. Yapılan test sonucunda P olasılık değerinin 0,308308 değerinde ve dolayısıyla yüzde 5'in üzerinde çıkması H_0 hipotezinin kabul edilip, H_1 hipotezinin reddedilmesi sonucunu doğurmuştur. Bu çerçevede artık değerlerin normal dağıldığı ortaya çıkmıştır.

Seriler: Artık Değerler	
Örneklem 2011M10 2017M09	
Gözlem Sayısı: 72	
Ortalama	0.091947
Medyan	0.179212
Maksimum	2.199792
Minimum	-2.573062
Standart Sapma	1.006649
Çarpıklık (Skewness)	-0.439621
Basıklık (Kurtosis)	2.893358
Jarque-Bera	2.353314
P Olasılık	0.308308

Şekil 36: FARKPPI Değişkeni Normallik Dağılımı Grafiği

3.5.9. Varyans Ayrıştırma Modelleri

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle değişkenler ile VAR model kurularak, her bir modelde mevcut varyans etkisi ayrıştırılmış, ardından da Cholesky etki-tepki analizi ile etkinin yönü ve şiddeti tahmin edilmiştir.

3.5.9.1. Model 1 Varyans Ayrıştırma Analizi

ROM ve Brüt Uluslararası Rezervler arasındaki ilişki düzeyini tanımlamak üzere oluşturulan Model 1'e ilişkin varyans ayrıştırma ve etki tepki analizi sonuçları aşağıda gösterilmiştir.

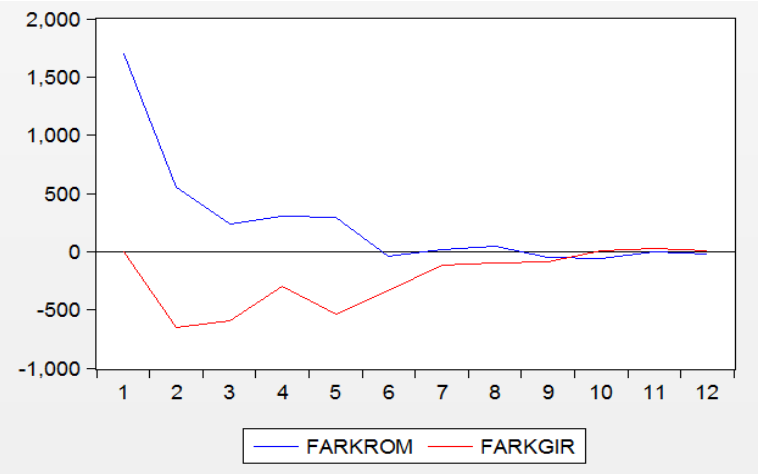
Tablo 55: Model 1 VAR (Vector Autoregression) Tahmin Sonuçları

VAR (Vector Autoregression) Model Tahmin Sonuçları		
Tarih: 12/05/17 Saat: 11:27		
Örneklem (Düzeltilmiş): 2012M02 2017M09		
Dahil Edilen Gözlem Sayısı: 68 Düzenleme Sonrası		
T İstatistik Değeri & [ ] Standart Hatalar ( )		
	FARKROM	FARKGIR
FARKROM(-1)	0.472260	1.081374
	(0.13535)	(0.23192)
	[3.48912]	[4.66268]
FARKROM(-2)	0.311104	-0.233604

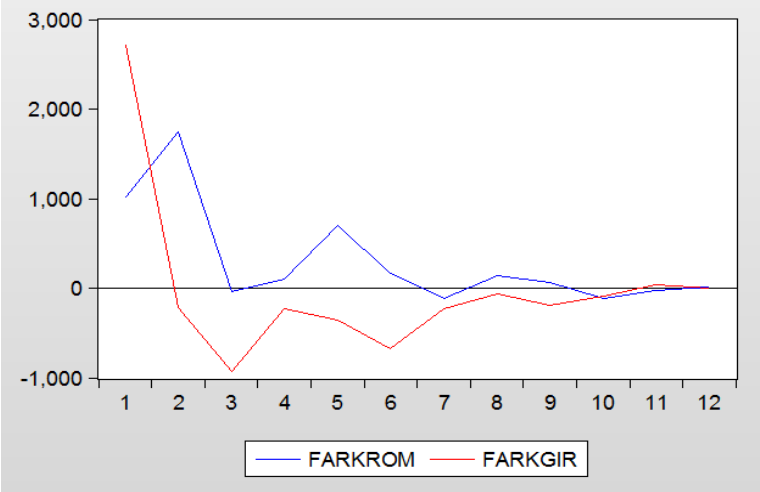
	(0.16176)	(0.27717)
	[1.92324]	[-0.84282]
FARKROM(-3)	0.152274	0.040625
	(0.16647)	(0.28524)
	[0.91472]	[0.14243]
FARKROM(-4)	0.094541	0.229511
	(0.13980)	(0.23955)
	[0.67623]	[0.95809]
FARKGIR(-1)	-0.240753	-0.081989
	(0.08084)	(0.13852)
	[-2.97802]	[-0.59189]
FARKGIR(-2)	-0.124980	-0.090688
	(0.08673)	(0.14862)
	[-1.44094]	[-0.61022]
FARKGIR(-3)	-0.025725	0.060422
	(0.08235)	(0.14111)
	[-0.31238]	[0.42820]
FARKGIR(-4)	-0.105254	-0.086150
	(0.07171)	(0.12286)
	[-1.46788]	[-0.70118]
C	137.9512	32.02643
	(210.948)	(361.451)
	[0.65396]	[0.08861]
R Kare	0.395356	0.387939
Düzeltilmiş R Kare	0.313371	0.304948
En Küçük Kareler Toplamının Artık Değerleri	1.70E+08	4.98E+08
Ortalamanın Standart Hatası	1695.625	2905.387
F-İstatistik Değeri	4.822268	4.674462
Log likelihood	-597.2957	-633.9147
Akaike AIC Kriteri	17.83223	18.90926
Schwarz SC Kriteri	18.12598	19.20301
Bağımlı Değişken Ortalaması	317.6764	350.3750
Bağımlı Değişken Standart Hatası	2046.297	3484.941
Artık Değer Kovaryans Determinantı (dof adj.)		2.12E+13
Artık Değer Kovaryans Determinantı		1.60E+13
Log likelihood		-1226.690
Akaike Bilgi Kriteri		36.60853
Schwarz Kriteri		37.19605

Tablo 56: Model 1 Varyans Ayrıştırma Sonuçları

FARKROM Değişkeni Varyans Ayrıştırma Modeli			
Dönem	Standart Hata	FARKROM	FARKGIR
1	1695.625	100.0000	0.000000
2	1900.104	88.13530	11.86470
3	2005.532	80.54238	19.45762
4	2051.136	79.23832	20.76168
5	2139.620	74.65971	25.34029
6	2166.403	72.86515	27.13485
7	2169.625	72.65315	27.34685
8	2172.251	72.52061	27.47939
9	2174.492	72.42320	27.57680
10	2175.252	72.43964	27.56036
11	2175.400	72.43048	27.56952
12	2175.499	72.43244	27.56756
FARKGIR Değişkeni Varyans Ayrıştırma Modeli			
Dönem	Standart Hata	FARKROM	FARKGIR
1	2905.387	12.44898	87.55102
2	3398.809	35.59412	64.40588
3	3525.499	33.09090	66.90910
4	3534.517	33.01021	66.98979
5	3620.716	35.18717	64.81283
6	3685.657	34.14527	65.85473
7	3694.843	34.07162	65.92838
8	3697.845	34.15137	65.84863
9	3703.573	34.07107	65.92893
10	3706.253	34.11200	65.88800
11	3706.570	34.10980	65.89020
12	3706.620	34.11149	65.88851
Cholesky Sıralaması: FARKROM FARKGIR			

Şekil 37: FARKROM Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği

Şekil 38: FARKGIR Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği

3.5.9.2. Model 2 Varyans Ayrıştırma Analizi

ROM, Aylık Ortalama Döviz Kuru, TÜFE, Yİ – ÜFE ve Tüketici Güven Endeksi arasındaki ilişki düzeyini tanımlamak üzere oluşturulan Model 2'ye ilişkin varyans ayrıştırma ve etki tepki analizi sonuçları aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 57: Model 2 VAR (Vector Autoregression) Tahmin Sonuçları

VAR (Vector Autoregression) Model Tahmin Sonuçları					
Tarih: 12/05/17 Saat: 12:17					
Örneklem (Düzeltilmiş): 2012M02 2017M09					
Dahil Edilen Gözlem Sayısı: 68 Düzenleme Sonrası					
T İstatistik Değeri & [ ] Standart Hatalar ( )					
	FARKROM	FARKMARE	FARKCPI	FARKCCI	FARKPPI
FARKROM(-1)	0.455278	-6.28E-06	-4.32E-06	-0.000216	-0.000131
	(0.15002)	(5.0E-06)	(5.6E-05)	(0.00024)	(9.6E-05)
	[3.03480]	[-1.26360]	[-0.07698]	[-0.91746]	[-1.36754]
FARKROM(-2)	0.049113	2.75E-08	-3.81E-05	-0.000392	8.75E-05
	(0.16689)	(5.5E-06)	(6.2E-05)	(0.00026)	(0.00011)
	[0.29428]	[0.00496]	[-0.61047]	[-1.49334]	[0.82006]
FARKROM(-3)	0.180869	-6.97E-06	3.11E-05	0.000298	-5.32E-06
	(0.17169)	(5.7E-06)	(6.4E-05)	(0.00027)	(0.00011)
	[1.05343]	[-1.22578]	[0.48381]	[1.10536]	[-0.04849]
FARKROM(-4)	0.088347	-4.10E-06	3.36E-05	0.000210	-5.03E-05
	(0.14198)	(4.7E-06)	(5.3E-05)	(0.00022)	(9.1E-05)
	[0.62226]	[-0.87085]	[0.63286]	[0.94107]	[-0.55371]
FARKMARE(-1)	4101.872	0.085235	2.924695	-15.70205	2.609522

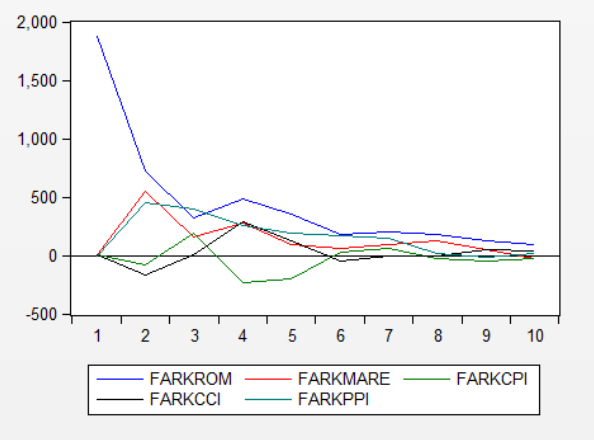
	(5183.78)	(0.17180)	(1.94080)	(8.14596)	(3.31483)
	[0.79129]	[0.49613]	[1.50696]	[-1.92759]	[0.78723]
FARKMARE(-2)	-5315.006	0.136346	2.905260	-1.122517	3.809321
	(5389.37)	(0.17861)	(2.01777)	(8.46902)	(3.44629)
	[-0.98620]	[0.76336]	[1.43984]	[-0.13254]	[1.10534]
FARKMARE(-3)	1832.864	0.097629	2.361337	9.049649	2.415546
	(5349.00)	(0.17727)	(2.00266)	(8.40559)	(3.42048)
	[0.34266]	[0.55072]	[1.17910]	[1.07662]	[0.70620]
FARKMARE(-4)	-990.2080	0.047746	-1.852629	0.426692	-1.005601
	(5059.28)	(0.16767)	(1.89418)	(7.95031)	(3.23521)
	[-0.19572]	[0.28476]	[-0.97806]	[0.05367]	[-0.31083]
FARKCPI(-1)	-263.1529	-0.018895	-0.174225	0.835311	-0.103889
	(380.882)	(0.01262)	(0.14260)	(0.59853)	(0.24356)
	[-0.69090]	[-1.49683]	[-1.22176]	[1.39560]	[-0.42655]
FARKCPI(-2)	418.1793	-0.024137	-0.391174	0.654582	-0.662579
	(371.636)	(0.01232)	(0.13914)	(0.58400)	(0.23765)
	[1.12524]	[-1.95967]	[-2.81137]	[1.12086]	[-2.78808]
FARKCPI(-3)	-163.4379	-0.008332	-0.241680	-0.261423	0.050605
	(381.852)	(0.01266)	(0.14296)	(0.60005)	(0.24418)
	[-0.42801]	[-0.65838]	[-1.69049]	[-0.43567]	[0.20724]
FARKCPI(-4)	-108.9177	-0.010869	-0.165230	0.470790	-0.027234
	(375.114)	(0.01243)	(0.14044)	(0.58947)	(0.23987)
	[-0.29036]	[-0.87428]	[-1.17650]	[0.79867]	[-0.11353]
FARKCCI(-1)	-91.62619	-0.004090	0.089342	-0.278421	0.008269
	(96.5516)	(0.00320)	(0.03615)	(0.15172)	(0.06174)
	[-0.94899]	[-1.27812]	[2.47152]	[-1.83505]	[0.13393]
FARKCCI(-2)	25.04260	0.005423	0.093134	-0.410314	0.095873
	(101.316)	(0.00336)	(0.03793)	(0.15921)	(0.06479)
	[0.24717]	[1.61500]	[2.45526]	[-2.57718]	[1.47980]
FARKCCI(-3)	-16.29104	0.002779	0.028701	-0.302781	0.075054
	(104.253)	(0.00346)	(0.03903)	(0.16383)	(0.06667)
	[-0.15626]	[0.80439]	[0.73532]	[-1.84818]	[1.12583]
FARKCCI(-4)	19.90714	-0.001460	0.020746	-0.148367	0.022345
	(99.0719)	(0.00328)	(0.03709)	(0.15568)	(0.06335)
	[0.20094]	[-0.44456]	[0.55932]	[-0.95300]	[0.35271]
FARKPPI(-1)	447.0546	0.007760	0.065931	-0.468120	0.440451
	(264.084)	(0.00875)	(0.09887)	(0.41499)	(0.16887)
	[1.69285]	[0.88662]	[0.66683]	[-1.12803]	[2.60821]

FARKPPI(-2)	-62.40094	-0.009711	0.042145	0.536179	0.041531
	(294.616)	(0.00976)	(0.11030)	(0.46297)	(0.18840)
	[-0.21180]	[-0.99455]	[0.38208]	[1.15813]	[0.22045]
FARKPPI(-3)	89.39934	-0.005261	0.070630	0.054210	-0.090921
	(291.259)	(0.00965)	(0.10905)	(0.45769)	(0.18625)
	[0.30694]	[-0.54500]	[0.64771]	[0.11844]	[-0.48817]
FARKPPI(-4)	7.168503	0.005949	0.203052	-0.335715	0.069087
	(259.466)	(0.00860)	(0.09714)	(0.40773)	(0.16592)
	[0.02763]	[0.69186]	[2.09022]	[-0.82337]	[0.41639]
C	72.18657	0.021896	-0.121952	-0.092574	-0.081347
	(356.003)	(0.01180)	(0.13329)	(0.55943)	(0.22765)
	[0.20277]	[1.85579]	[-0.91496]	[-0.16548]	[-0.35733]
R Kare	0.409330	0.467913	0.462160	0.405386	0.485356
Düzeltilmiş R Kare	0.157981	0.241493	0.233292	0.152359	0.266359
En Küçük Kareler Toplamının Artık Değerleri	1.66E+08	0.182014	23.22866	409.2115	67.76181
Ortalamanın Standart Hatası	1877.715	0.062231	0.703013	2.950699	1.200725
F-İstatistik Değeri	1.628531	2.066571	2.019328	1.602145	2.216267
Log likelihood	-596.5007	104.9003	-59.96771	-157.5084	-96.36852
Akaike AIC Kriteri	18.16179	-2.467655	2.381403	5.250248	3.452015
Schwarz SC Kriteri	18.84722	-1.782219	3.066839	5.935685	4.137451
Bağımlı Değişken Ortalaması	317.6764	0.023958	0.008676	-0.151721	0.075735
Bağımlı Değişken Standart Hatası	2046.297	0.071454	0.802875	3.204933	1.401851
Artık Değer Kovaryans Determinantı (dof adj.)					52617.21
Artık Değer Kovaryans Determinantı					8299.894
Log likelihood					-789.2550
Akaike Bilgi Kriteri					26.30162
Schwarz Kriteri					29.72880

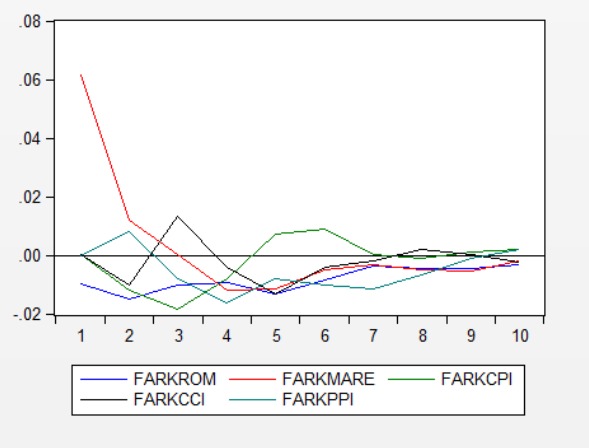
Tablo 58: Model 2 Varyans Ayrıştırma Sonuçları

FARKROM Değişkeni Varyans Ayrıştırma Modeli						
Dönem	Standart Hata	FARKROM	FARKMARE	FARKCPI	FARKCCI	FARKPPI
1	1877.715	100.0000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000
2	2142.185	88.17708	6.599844	0.157919	0.619121	4.446038
3	2216.660	84.43970	6.668371	0.912964	0.578300	7.400670
4	2329.141	80.76011	7.435079	1.810824	2.090263	7.903720
5	2377.626	79.71762	7.269923	2.466624	2.300923	8.244912
6	2392.116	79.33960	7.250829	2.447907	2.319275	8.642391
7	2406.679	79.05092	7.295470	2.471471	2.292234	8.889903
8	2416.940	78.95942	7.487254	2.462486	2.272816	8.818021
9	2421.663	78.92142	7.492179	2.500920	2.299509	8.785968
10	2423.790	78.91495	7.487602	2.505417	2.319185	8.772850
11	2424.711	78.90602	7.490614	2.506845	2.320018	8.776504
12	2425.609	78.87666	7.500802	2.506316	2.331821	8.784404
FARKMARE Değişkeni Varyans Ayrıştırma Modeli						
Dönem	Standart Hata	FARKROM	FARKMARE	FARKCPI	FARKCCI	FARKPPI
1	0.062231	2.532347	97.46765	0.000000	0.000000	0.000000
2	0.067417	7.231994	86.14966	3.060025	2.205854	1.352467
3	0.072297	8.320349	74.91288	9.230779	5.180371	2.355619
4	0.076235	9.053001	69.80567	9.439996	4.949266	6.752072
5	0.080044	10.93039	65.36923	9.368589	7.189599	7.142192
6	0.081874	11.53605	62.82229	10.15761	7.129116	8.354935
7	0.082836	11.44665	61.53022	9.923864	7.010909	10.08836
8	0.083393	11.56730	61.06985	9.807156	6.984876	10.57082
9	0.083712	11.76385	61.04301	9.750741	6.932651	10.50975
10	0.083889	11.88343	60.83647	9.773557	6.984453	10.52210
11	0.083990	11.90477	60.79241	9.754830	7.000019	10.54797
12	0.084036	11.89227	60.80799	9.756982	6.994161	10.54859
FARKCPI Değişkeni Varyans Ayrıştırma Modeli						
Dönem	Standart Hata	FARKROM	FARKMARE	FARKCPI	FARKCCI	FARKPPI
1	0.703013	2.333009	0.203539	97.46345	0.000000	0.000000
2	0.778498	3.241663	3.429632	80.85227	11.74423	0.732204
3	0.854907	9.898774	3.392532	73.98031	11.91271	0.815679

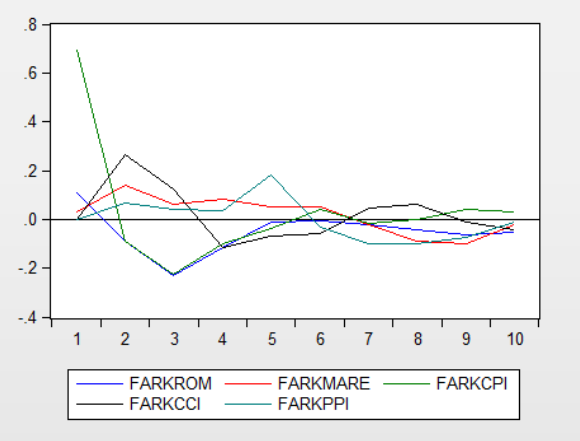
4	0.880155	11.05891	4.105320	71.03209	12.89115	0.912529
5	0.903998	10.50507	4.229371	67.50453	12.78671	4.974329
6	0.909038	10.39563	4.529650	66.95899	13.08637	5.029365
7	0.916491	10.28937	4.514450	65.89978	13.10857	6.187828
8	0.929466	10.19538	5.340203	64.07339	13.17244	7.218586
9	0.940688	10.39630	6.336866	62.72749	12.88080	7.658540
10	0.943903	10.61124	6.352183	62.39450	13.02188	7.620200
11	0.945811	10.59922	6.489194	62.14799	13.17309	7.590507
12	0.946618	10.58731	6.583001	62.09203	13.15063	7.587029
FARKCPI Değişkeni Varyans Ayrıştırma Modeli						
Dönem	Standart Hata	FARKROM	FARKMARE	FARKCPI	FARKCCI	FARKPPI
1	2.950699	0.667134	6.732377	0.254670	92.34582	0.000000
2	3.292073	0.536043	14.13867	1.846905	81.41423	2.064150
3	3.438984	2.418310	14.69014	3.964456	76.27481	2.652281
4	3.624915	2.325932	21.47529	4.094694	69.26691	2.837175
5	3.686241	3.379811	21.62918	5.208187	66.99836	2.784463
6	3.746875	3.377990	21.09740	5.832018	66.97195	2.720644
7	3.778259	3.402053	22.19659	5.853546	65.86557	2.682234
8	3.797591	3.605936	22.03721	6.273248	65.42130	2.662305
9	3.804374	3.596659	22.19831	6.270955	65.25609	2.677985
10	3.809222	3.637872	22.23406	6.297834	65.09245	2.737787
11	3.813066	3.645607	22.21565	6.337656	65.06478	2.736306
12	3.815379	3.645540	22.29930	6.330915	64.98943	2.734813
FARKPPI Değişkeni Varyans Ayrıştırma Modeli						
Dönem	Standart Hata	FARKROM	FARKMARE	FARKCPI	FARKCCI	FARKPPI
1	1.200725	2.600651	19.41421	4.287870	2.889875	70.80739
2	1.392380	9.018804	22.03226	3.265708	2.811797	62.87143
3	1.542819	10.27101	20.93408	10.24381	5.852698	52.69841
4	1.561615	10.88639	20.58972	11.04126	5.748968	51.73366
5	1.583657	11.77066	20.70734	10.94017	5.985587	50.59624
6	1.608449	12.36099	20.47771	11.07490	5.908013	50.17839
7	1.636671	12.56705	19.87348	10.72572	5.871179	50.96257
8	1.649082	12.78134	19.78397	10.58784	5.786848	51.06000
9	1.655514	12.92335	19.97010	10.50902	5.749112	50.84843
10	1.658797	13.04372	20.02645	10.49076	5.786698	50.65237
11	1.659945	13.11652	19.99977	10.48676	5.809061	50.58789
12	1.660242	13.13059	20.00791	10.48304	5.807563	50.57090
Cholesky Sıralaması: FARKROM FARKMARE FARKCPI FARKCCI FARKPPI						

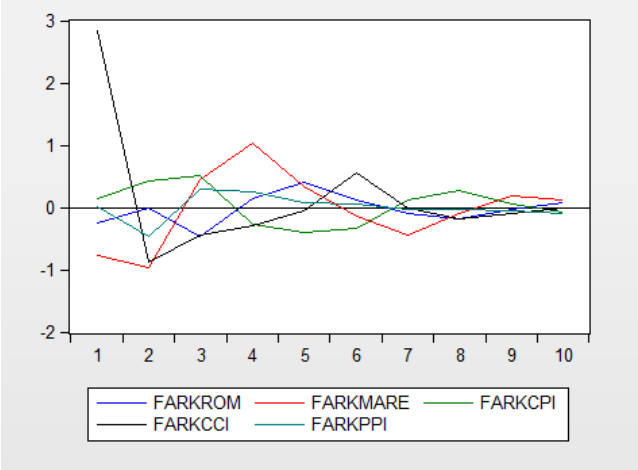

Şekil 39: FARKROM Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği

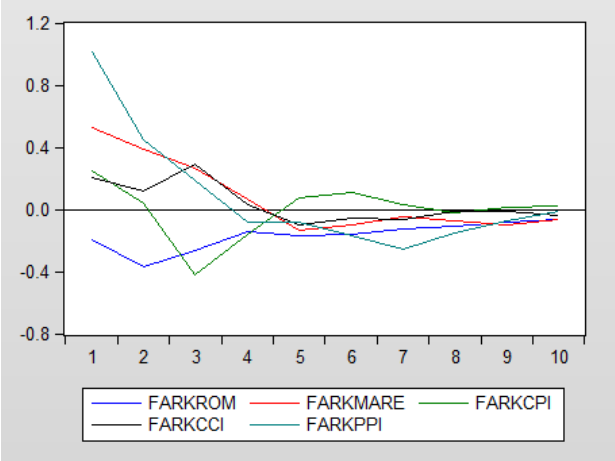

Şekil 40: FARKMARE Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği

Şekil 41: FARKCPI Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği

Şekil 42: FARKCPI Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği

Şekil 43: FARKPPI Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği

3.5.9.3. odel 3 Varyans Ayrıştırma Analizi

ROM, Brüt Uluslararası Rezervler, Aylık Ortalama Döviz Kuru, TÜFE, Yİ – ÜFE ve Tüketici Güven Endeksi arasındaki ilişki düzeyini tanımlamak üzere oluşturulan Model 3'e ilişkin varyans ayrıştırma ve etki tepki analizi sonuçları aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 59: Model 3 VAR (Vector Autoregression) Tahmin Sonuçları

VAR (Vector Autoregression) Model Tahmin Sonuçları
Tarih: 12/05/17 Saat: 12:29
Örneklem (Düzeltilmiş): 2012M02 2017M09
Dahil Edilen Gözlem Sayısı: 68 Düzenleme Sonrası
T İstatistik Değeri & [ ] Standart Hatalar ( )

	FARKROM	FARKGIR	FARKMARE	FARKCCI	FARKCPI	FARKPPI
FARKROM(-1)	0.433482	1.203025	-3.74E-06	8.11E-06	2.66E-05	-6.36E-05
	(0.14440)	(0.24887)	(5.4E-06)	(0.00025)	(6.2E-05)	(0.00011)
	[3.00195]	[4.83392]	[-0.69141]	[0.03230]	[0.42943]	[-0.59959]
FARKROM(-2)	0.286065	-0.222982	2.06E-06	-0.000201	-2.16E-05	0.000104
	(0.18065)	(0.31135)	(6.8E-06)	(0.00031)	(7.8E-05)	(0.00013)
	[1.58350]	[-0.71617]	[0.30477]	[-0.64063]	[-0.27811]	[0.78127]
FARKROM(-3)	0.319015	-0.049905	-1.20E-05	-0.000104	-8.66E-06	-0.000140
	(0.18424)	(0.31754)	(6.9E-06)	(0.00032)	(7.9E-05)	(0.00014)
	[1.73147]	[-0.15716]	[-1.73982]	[-0.32499]	[-0.10954]	[-1.03228]
FARKROM(-4)	0.266633	0.129972	-1.19E-05	-0.000110	9.10E-05	-0.000160
	(0.16112)	(0.27769)	(6.0E-06)	(0.00028)	(6.9E-05)	(0.00012)
	[1.65487]	[0.46805]	[-1.97477]	[-0.39230]	[1.31604]	[-1.35057]
FARKGIR(-1)	-0.176675	-0.119187	-2.16E-06	-0.000104	-3.85E-05	-1.12E-05
	(0.09586)	(0.16521)	(3.6E-06)	(0.00017)	(4.1E-05)	(7.0E-05)
	[-1.84305]	[-0.72141]	[-0.60241]	[-0.62290]	[-0.93505]	[-0.15892]
FARKGIR(-2)	-0.223772	-0.217539	3.11E-06	9.89E-05	2.19E-05	7.02E-05
	(0.09786)	(0.16866)	(3.7E-06)	(0.00017)	(4.2E-05)	(7.2E-05)
	[-2.28665]	[-1.28980]	[0.84942]	[0.58134]	[0.52091]	[0.97760]
FARKGIR(-3)	-0.104031	0.091785	4.13E-06	0.000465	-8.46E-06	0.000130
	(0.09703)	(0.16724)	(3.6E-06)	(0.00017)	(4.2E-05)	(7.1E-05)
	[-1.07210]	[0.54882]	[1.13722]	[2.75780]	[-0.20303]	[1.82310]
FARKGIR(-4)	-0.274567	-0.132013	7.79E-06	6.84E-05	-6.47E-05	6.66E-05
	(0.09325)	(0.16071)	(3.5E-06)	(0.00016)	(4.0E-05)	(6.8E-05)
	[-2.94452]	[-0.82144]	[2.23252]	[0.42199]	[-1.61591]	[0.97360]
FARKMARE(-1)	3670.430	6843.862	0.030332	-15.65115	3.207925	2.580112
	(4645.52)	(8006.50)	(0.17382)	(8.07732)	(1.99440)	(3.41000)
	[0.79010]	[0.85479]	[0.17451]	[-1.93767]	[1.60847]	[0.75663]
FARKMARE(-2)	-4444.390	-15202.49	0.170242	4.958284	3.712780	5.305995
	(4880.22)	(8411.00)	(0.18260)	(8.48540)	(2.09516)	(3.58228)
	[-0.91069]	[-1.80745]	[0.93232]	[0.58433]	[1.77208]	[1.48118]
FARKMARE(-3)	-1418.261	-7355.177	0.139497	11.49324	1.207851	3.328796
	(4900.75)	(8446.38)	(0.18337)	(8.52109)	(2.10397)	(3.59735)
	[-0.28940]	[-0.87081]	[0.76074]	[1.34880]	[0.57408]	[0.92535]
FARKMARE(-4)	-6985.027	-12375.15	0.135577	-1.561111	-2.702445	-0.452341
	(4658.30)	(8028.51)	(0.17430)	(8.09953)	(1.99988)	(3.41938)
	[-1.49948]	[-1.54140]	[0.77785]	[-0.19274]	[-1.35130]	[-0.13229]
FARKCCI(-1)	3.292749	-171.0921	-0.007016	-0.272271	0.124154	-0.006158

	(94.7997)	(163.386)	(0.00355)	(0.16483)	(0.04070)	(0.06959)
	[0.03473]	[-1.04716]	[-1.97788]	[-1.65181]	[3.05054]	[-0.08850]
FARKCCI(-2)	31.99469	29.26146	0.004250	-0.288900	0.105428	0.120852
	(99.0558)	(170.721)	(0.00371)	(0.17223)	(0.04253)	(0.07271)
	[0.32300]	[0.17140]	[1.14673]	[-1.67739]	[2.47912]	[1.66209]
FARKCCI(-3)	-81.15421	-97.42856	0.004875	-0.192008	0.030702	0.116337
	(94.6910)	(163.199)	(0.00354)	(0.16464)	(0.04065)	(0.06951)
	[-0.85704]	[-0.59699]	[1.37588]	[-1.16622]	[0.75523]	[1.67374]
FARKCCI(-4)	27.60966	-47.65158	-0.001090	-0.050211	0.022413	0.044451
	(88.5028)	(152.533)	(0.00331)	(0.15388)	(0.03800)	(0.06496)
	[0.31196]	[-0.31240]	[-0.32925]	[-0.32630]	[0.58988]	[0.68424]
FARKCPI(-1)	-375.9169	-1103.057	-0.018340	0.664923	-0.181484	-0.124456
	(334.059)	(575.746)	(0.01250)	(0.58084)	(0.14342)	(0.24521)
	[-1.12530]	[-1.91587]	[-1.46729]	[1.14476]	[-1.26543]	[-0.50754]
FARKCPI(-2)	235.0174	788.5889	-0.025682	0.816411	-0.405500	-0.606681
	(341.630)	(588.795)	(0.01278)	(0.59400)	(0.14667)	(0.25077)
	[0.68793]	[1.33933]	[-2.00916]	[1.37442]	[-2.76476]	[-2.41927]
FARKCPI(-3)	-506.2423	-428.8364	0.000491	-0.086008	-0.271393	0.162132
	(346.338)	(596.909)	(0.01296)	(0.60219)	(0.14869)	(0.25423)
	[-1.46170]	[-0.71843]	[0.03790]	[-0.14283]	[-1.82525]	[0.63775]
FARKCPI(-4)	-355.5942	-481.1775	-0.005647	0.837885	-0.203673	0.099317
	(336.873)	(580.597)	(0.01260)	(0.58573)	(0.14463)	(0.24728)
	[-1.05557]	[-0.82876]	[-0.44801]	[1.43049]	[-1.40828]	[0.40164]
FARKPPI(-1)	480.8287	43.69285	0.003458	-0.655000	0.064533	0.380384
	(236.444)	(407.507)	(0.00885)	(0.41111)	(0.10151)	(0.17356)
	[2.03359]	[0.10722]	[0.39085]	[-1.59324]	[0.63573]	[2.19167]
FARKPPI(-2)	-93.11609	37.58950	-0.009896	0.438069	0.058252	0.027363
	(259.067)	(446.499)	(0.00969)	(0.45045)	(0.11122)	(0.19017)
	[-0.35943]	[0.08419]	[-1.02087]	[0.97252]	[0.52374]	[0.14389]
FARKPPI(-3)	189.3776	389.3344	-0.005606	0.253934	0.088792	-0.058888
	(257.238)	(443.347)	(0.00962)	(0.44727)	(0.11044)	(0.18882)
	[0.73620]	[0.87817]	[-0.58244]	[0.56774]	[0.80401]	[-0.31187]
FARKPPI(-4)	-23.65644	323.6090	0.008329	-0.374358	0.181301	0.067737
	(229.140)	(394.920)	(0.00857)	(0.39841)	(0.09837)	(0.16820)
	[-0.10324]	[0.81943]	[0.97145]	[-0.93962]	[1.84298]	[0.40272]
C	372.4061	836.6076	0.018336	-0.270662	-0.088705	-0.170131
	(318.181)	(548.380)	(0.01191)	(0.55323)	(0.13660)	(0.23356)
	[1.17042]	[1.52560]	[1.54020]	[-0.48924]	[-0.64938]	[-0.72843]

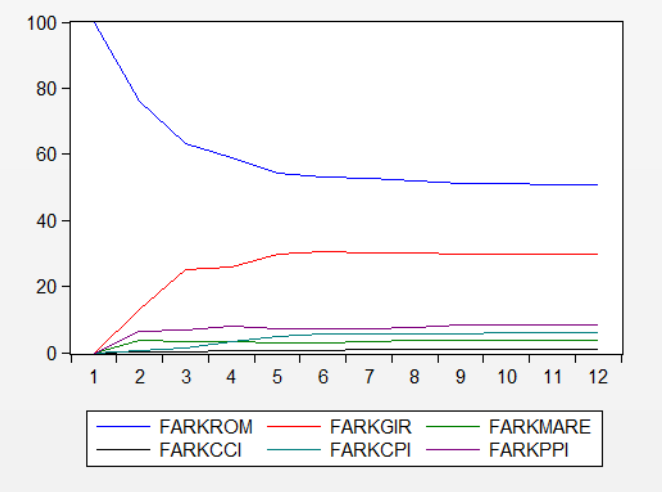
R Kare	0.596175	0.586424	0.536330	0.502312	0.516509	0.536375
Düzeltilmiş R Kare	0.370785	0.355591	0.277537	0.224532	0.246653	0.277608
En Küçük Kareler Toplamının Artık Değerleri	1.13E+08	3.37E+08	0.158610	342.5077	20.88140	61.04430
Ortalamanın Standart Hatası	1623.185	2797.539	0.060734	2.822285	0.696860	1.191484
F-İstatistik Değeri	2.645078	2.540470	2.072432	1.808310	1.914019	2.072809
Log likelihood	-583.5713	-620.5870	109.5798	-151.4586	-56.34576	-92.81895
Akaike AIC Kriteri	17.89916	18.98785	-2.487642	5.189958	2.392522	3.465263
Schwarz SC Kriteri	18.71515	19.80385	-1.671646	6.005953	3.208518	4.281259
Bağımlı Değişken Ortalaması	317.6764	350.3750	0.023958	-0.151721	0.008676	0.075735
Bağımlı Değişken Standart Hatası	2046.297	3484.941	0.071454	3.204933	0.802875	1.401851
Artık Değer Kovaryans Determinantı (dof adj.)						2.11E+11
Artık Değer Kovaryans Determinantı						1.35E+10
Log likelihood						-1371.977
Akaike Bilgi Kriteri						44.76404
Schwarz Kriteri						49.66001

Tablo 60: Model 3 Varyans Ayrıştırma Sonuçları

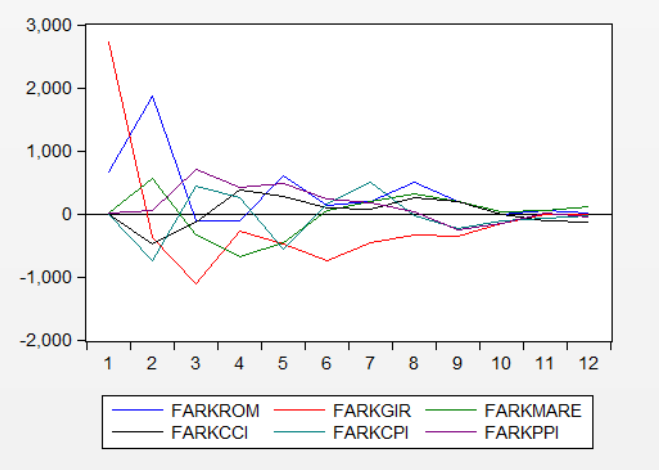
FARKROM Değişkeni Varyans Ayrıştırma Modeli							
Dönem	Standart Hata	FARKROM	FARKGIR	FARKMARE	FARKCCI	FARKCPI	FARKPPI
1	1623.185	100.0000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000
2	1957.717	76.19183	13.04334	3.773956	0.066943	0.639194	6.284731
3	2155.870	63.23358	25.06797	3.335362	0.055681	1.407764	6.899643
4	2281.789	58.94003	26.00283	3.220786	0.702322	3.178787	7.955248
5	2441.913	54.43350	29.86114	2.976241	0.755357	4.801393	7.172372
6	2469.819	53.22214	30.46863	2.947066	0.761031	5.586784	7.014350
7	2505.031	52.83549	30.19904	3.140287	0.837401	5.823663	7.164116
8	2529.993	52.13313	29.99825	3.738207	0.872927	5.820406	7.437079
9	2551.837	51.24603	29.95728	3.740722	0.858048	5.826606	8.371315
10	2556.217	51.08149	29.86729	3.732360	0.925132	5.961799	8.431932

11	2558.976	50.97140	29.81496	3.725200	1.063111	5.972278	8.453047
12	2561.900	50.88629	29.74978	3.749363	1.164840	5.965765	8.483958
FARKGIR: Değişkeni Varyans Ayrıştırma Modeli							
Dönem	Standart Hata	FARKROM	FARKGIR	FARKMARE	FARKCCI	FARKCPI	FARKPPI
1	2797.539	5.731128	94.26887	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000
2	3539.380	31.20838	59.98486	2.542684	1.794786	4.453414	0.015877
3	3817.547	26.92186	59.93301	2.917981	1.659295	5.130889	3.436958
4	3939.440	25.36417	56.78657	5.837673	2.481832	5.220998	4.308757
5	4117.230	25.30209	53.36812	6.617234	2.745336	6.688994	5.278223
6	4196.039	24.45312	54.49629	6.391320	2.700503	6.588979	5.369784
7	4263.042	23.88945	53.97354	6.384055	2.637792	7.744699	5.370466
8	4324.801	24.55030	53.05348	6.715886	2.928159	7.528482	5.223695
9	4367.616	24.28002	52.71849	6.797391	3.083525	7.679925	5.440648
10	4374.014	24.21061	52.67580	6.782330	3.076216	7.722072	5.532968
11	4376.532	24.20133	52.61567	6.788494	3.132885	7.735010	5.526612
12	4380.351	24.16007	52.52597	6.846457	3.212338	7.723949	5.531223
FARKMARE: Değişkeni Varyans Ayrıştırma Modeli							
Dönem	Standart Hata	FARKROM	FARKGIR	FARKMARE	FARKCCI	FARKCPI	FARKPPI
1	0.060734	0.013750	11.00430	88.98195	0.000000	0.000000	0.000000
2	0.066184	1.236726	10.23455	77.29764	7.744138	3.202569	0.284380
3	0.071619	1.137820	14.07956	66.31071	8.150244	9.096439	1.225227
4	0.077360	1.458433	19.09627	57.52669	7.371759	8.439056	6.107796
5	0.082438	3.821648	21.95836	50.90016	7.888696	9.255960	6.175183
6	0.084695	4.207166	23.96524	48.24114	7.560539	9.617914	6.408002
7	0.085593	4.538613	24.41992	47.34988	7.630503	9.561528	6.499549
8	0.086147	4.807882	24.18530	47.48214	7.532730	9.572349	6.419599
9	0.086859	5.035648	23.92417	47.49202	7.420659	9.430550	6.696953
10	0.087239	5.005911	23.72132	47.19901	7.370880	9.592177	7.110700
11	0.087456	4.991788	23.61064	47.08196	7.369734	9.662848	7.283030
12	0.087572	5.048906	23.58278	47.02745	7.415101	9.637306	7.288462
FARKCCI: Değişkeni Varyans Ayrıştırma Modeli							
Dönem	Standart Hata	FARKROM	FARKGIR	FARKMARE	FARKCCI	FARKCPI	FARKPPI
1	2.822285	0.221893	0.139113	14.84584	84.79316	0.000000	0.000000
2	3.134803	0.216560	0.504240	19.09222	74.60958	1.028911	4.548497

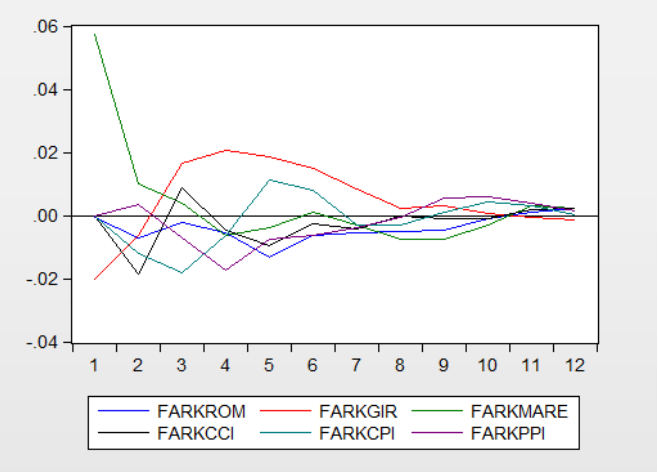
3	3.319624	0.731406	0.451677	20.87732	66.57662	6.112651	5.250328
4	3.570816	0.680120	2.348604	26.80809	58.60480	5.424095	6.134294
5	3.703033	3.014823	3.511795	25.35229	54.95945	7.455909	5.705736
6	3.790398	2.880978	3.797222	24.98197	54.07425	8.775604	5.489977
7	3.890729	3.649319	4.563836	26.32483	51.33677	8.914211	5.211024
8	3.906890	3.629432	4.761858	26.10777	50.93749	9.353452	5.209996
9	3.926447	3.622373	4.717533	26.74325	50.43327	9.321597	5.161979
10	3.930008	3.615980	4.741646	26.75642	50.35027	9.305984	5.229708
11	3.944438	3.653350	4.737084	26.74572	50.16167	9.510648	5.191528
12	3.950563	3.690013	4.725796	26.89791	50.00875	9.487605	5.189924
FARKCPI: Değişkeni Varyans Ayrıştırma Modeli							
Dönem	Standart Hata	FARKROM	FARKGIR	FARKMARE	FARKCCI	FARKCPI	FARKPPI
1	0.696860	0.122249	2.762398	0.157211	0.200483	96.75766	0.000000
2	0.798904	0.111909	6.189164	0.853836	16.62231	75.54298	0.679793
3	0.843992	2.561165	5.694022	0.922954	15.71784	74.47393	0.630086
4	0.880260	2.516869	6.081099	2.728955	18.00537	69.97579	0.691913
5	0.912113	3.099037	5.954867	3.314360	17.50041	65.27336	4.857968
6	0.938693	3.207413	8.427486	3.891688	16.60233	63.14862	4.722470
7	0.953178	3.159538	9.100762	3.805891	16.49077	61.28730	6.155743
8	0.966100	3.298821	9.934852	4.257571	16.26157	60.01163	6.235560
9	0.978576	3.937792	9.958281	5.451988	15.99560	58.55541	6.100924
10	0.985763	4.091362	10.07505	5.471650	15.90457	57.87187	6.585504
11	0.988363	4.071364	10.05744	5.559166	15.87346	57.64214	6.796426
12	0.989409	4.108424	10.09065	5.571314	15.85667	57.52679	6.846147
FARKPPI: Değişkeni Varyans Ayrıştırma Modeli							
Dönem	Standart Hata	FARKROM	FARKGIR	FARKMARE	FARKCCI	FARKCPI	FARKPPI
1	1.191484	0.459193	11.83567	10.31587	0.882683	3.117943	73.38863
2	1.315474	1.598615	12.62249	13.54797	0.753890	2.559494	68.91754
3	1.436939	1.462724	11.29223	14.92461	3.099692	10.38746	58.83328
4	1.517882	1.357471	18.30019	14.49298	2.785186	9.996055	53.06812
5	1.564291	1.339335	21.88734	13.65929	2.704368	10.04122	50.36845
6	1.623223	1.818388	25.74900	12.69701	2.533044	10.04429	47.15827
7	1.666172	2.563741	27.99586	12.14289	2.518543	9.533293	45.24567
8	1.684306	2.822391	28.27870	12.35752	2.574405	9.647181	44.31980
9	1.701038	3.108384	28.04976	12.81714	2.607180	9.461457	43.95608
10	1.713428	3.138786	27.71992	13.06607	2.579144	9.553469	43.94261
11	1.719097	3.122722	27.54772	12.98799	2.651459	9.654783	44.03532
12	1.721749	3.152102	27.48343	12.95275	2.767761	9.652325	43.99163
Cholesky Sıralaması: FARKROM FARKGIR FARKMARE FARKCCI FARKCPI FARKPPI							

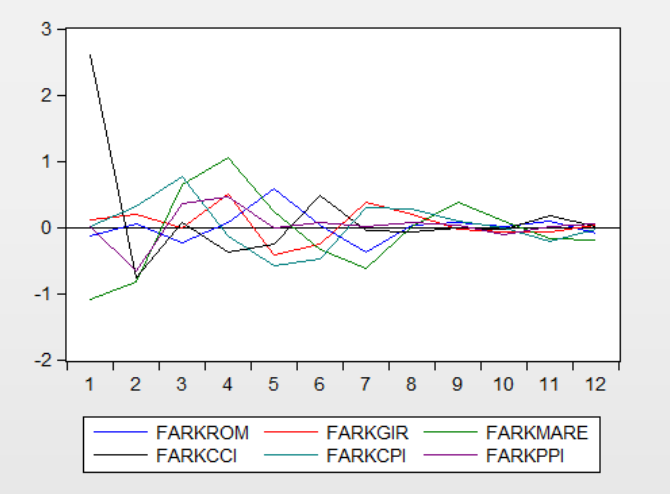

Şekil 44: FARKROM Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği

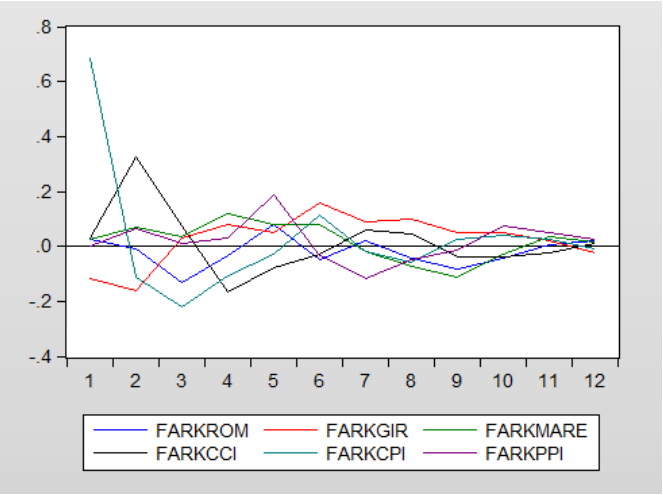

Şekil 45: FARKGIR Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği

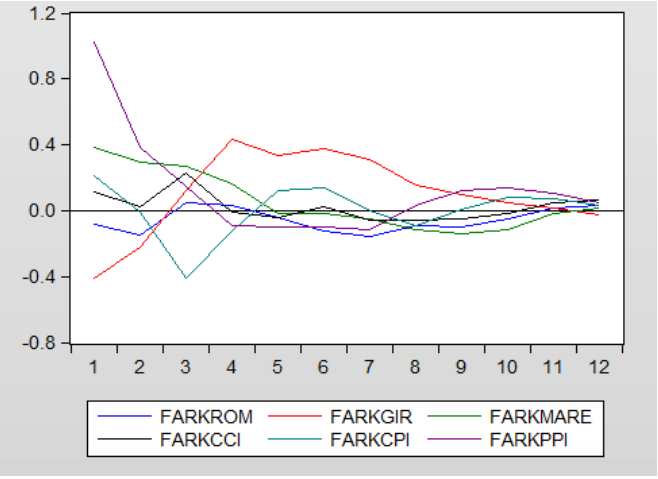

Şekil 46: FARKMARE Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği

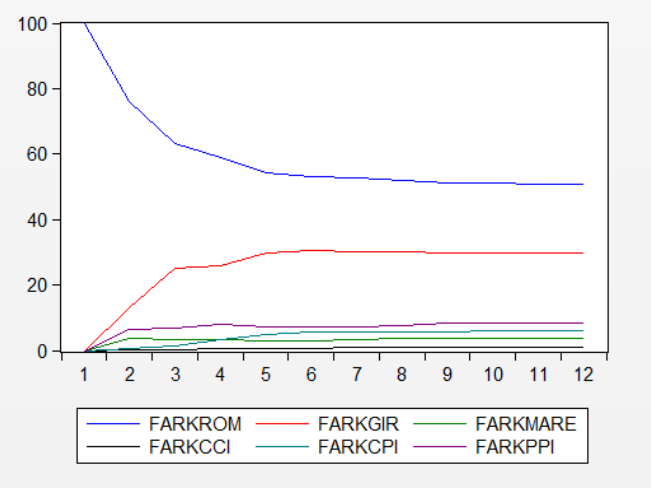

Şekil 47: FARKCCI Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği

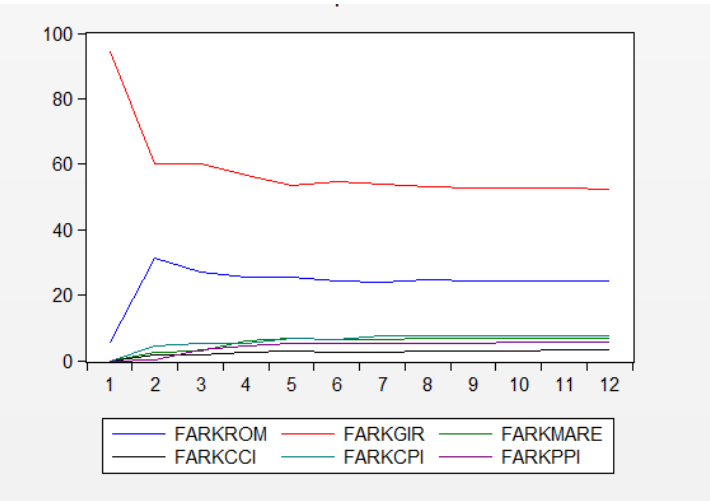

Şekil 48: FARKCPI Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği

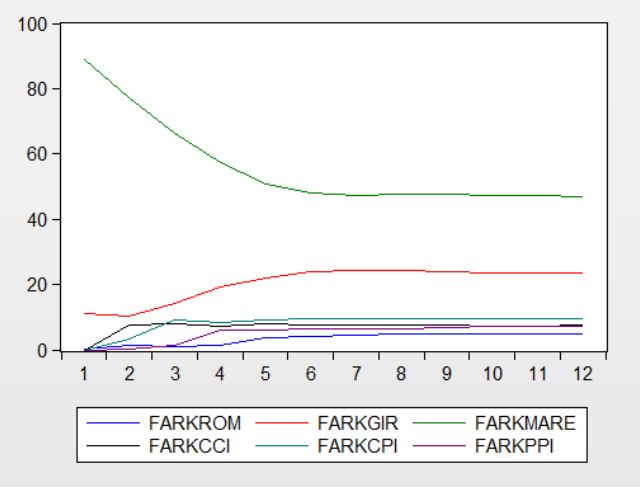

Şekil 49: FARKPPI Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği

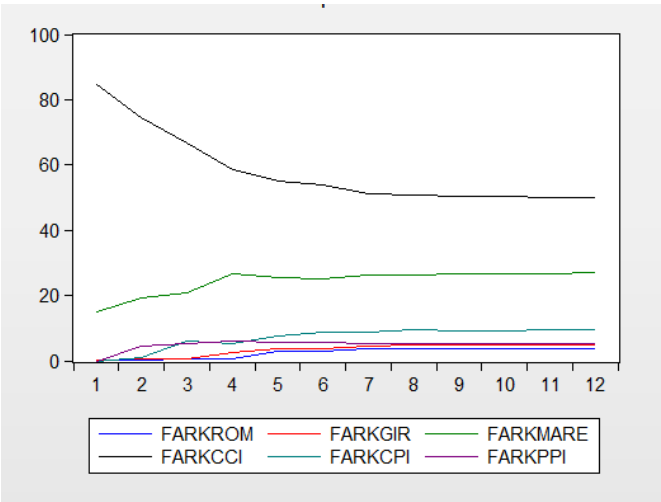

Şekil 50: FARKROM Değişkeni Varyans Ayrıştırma Modeli Bütünleşik Grafiği

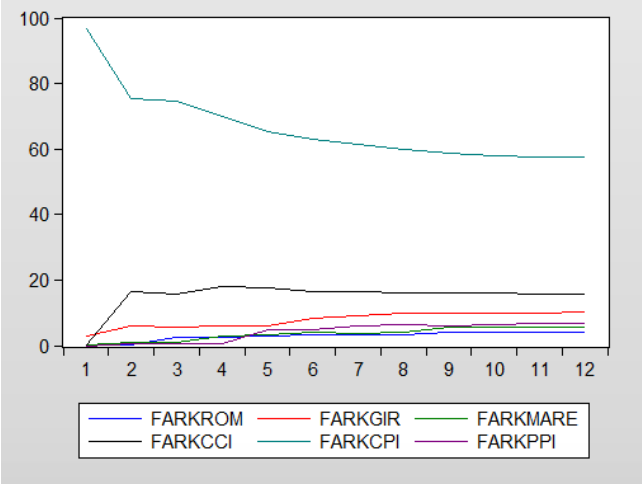

Şekil 51: FARKGIR Değişkeni Varyans Ayrıştırma Modeli Bütünleşik Grafiği

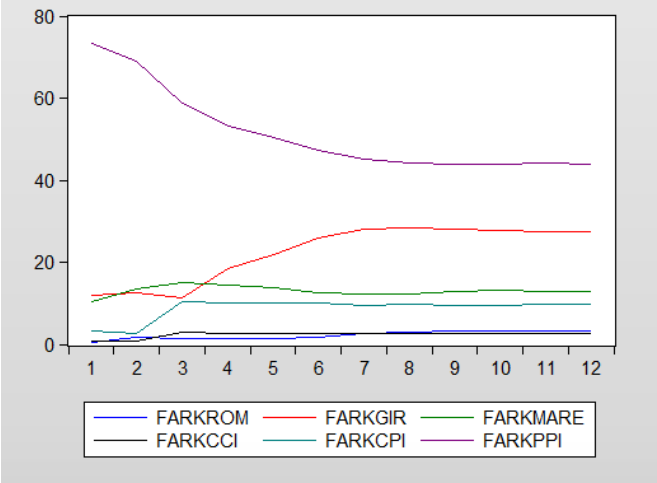

Şekil 52: FARKMARE Değişkeni Varyans Ayrıştırma Modeli Bütünleşik Grafiği

Şekil 53: FARKCCI Değişkeni Varyans Ayrıştırma Modeli Bütünleşik Grafiği

Şekil 54: FARKCPI Değişkeni Varyans Ayrıştırma Modeli Bütünleşik Grafiği

Şekil 55: FARKPPI Değişkeni Varyans Ayrıştırma Modeli Bütünleşik Grafiği

Yukarıda her bir değişken için VAR modeli kurularak mevcut varyans etkisi ayrıştırılmış, ardından da Cholesky etki-tepki analizi ile etkinin yönü ve şiddeti tahmin edilmiştir. Ancak burada en iyi model varsayımları dikkate alınmadan çözümlemeler yapılmıştır. Bunu takiben analizlere en iyi model varsayımları dahil edilerek varyans ayrıştırmaları ve etki-tepki analizleri gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede Brüt Uluslararası Rezervler ve ROM (ARCH(1)GARCH(1)) arasındaki ilişki düzeyini tanımlamak üzere oluşturulan Model 1'e ilişkin varyans ayrıştırma ve etki tepki analizi sonuçları aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 61: Model 1 VAR (Vector Autoregression) Tahmin Sonuçları (En İyi Varsayımlar ile)

VAR (Vector Autoregression) Model Tahmin Sonuçları		
Tarih: 12/15/17 Saat: 22:24		
Örneklem (Düzeltilmiş): 2012M02 2017M09		
Dahil Edilen Gözlem Sayısı: 68 Düzenleme Sonrası		
T İstatistik Değeri & [ ] Standart Hatalar ( )		
	FARKGIR	Y_EIM_FARKROM _ARCH1GARC1
FARKGIR(-1)	-0.081989	-0.240753
	(0.13852)	(0.08084)
	[-0.59189]	[-2.97802]
FARKGIR(-2)	-0.090688	-0.124980
	(0.14862)	(0.08673)
	[-0.61022]	[-1.44094]
FARKGIR(-3)	0.060422	-0.025725
	(0.14111)	(0.08235)
	[0.42820]	[-0.31238]
FARKGIR(-4)	-0.086150	-0.105254
	(0.12286)	(0.07171)
	[-0.70118]	[-1.46788]
Y_EIM_FARKROM_ARCH1GARC1(-1)	1.081374	0.472260
	(0.23192)	(0.13535)
	[4.66268]	[3.48912]
Y_EIM_FARKROM_ARCH1GARC1(-2)	-0.233604	0.311104
	(0.27717)	(0.16176)
	[-0.84282]	[1.92324]
Y_EIM_FARKROM_ARCH1GARC1(-3)	0.040625	0.152274

	(0.28524)	(0.16647)
	[0.14243]	[0.91472]
Y_EIM_FARKROM_ARCH1GARC1(-4)	0.229511	0.094541
	(0.23955)	(0.13980)
	[0.95809]	[0.67623]
C	392.2154	147.6747
	(360.541)	(210.417)
	[1.08785]	[0.70182]
R Kare	0.387939	0.395356
Düzeltilmiş R Kare	0.304948	0.313371
En Küçük Kareler Toplamının Artık Değerleri	4.98E+08	1.70E+08
Ortalamanın Standart Hatası	2905.387	1695.625
F-İstatistik Değeri	4.674462	4.822268
Log likelihood	-633.9147	-597.2957
Akaike AIC Kriteri	18.90926	17.83223
Schwarz SC Kriteri	19.20301	18.12598
Bağımlı Değişken Ortalaması	350.3750	-4.523382
Bağımlı Değişken Standart Hatası	3484.941	2046.297
Artık Değer Kovaryans Determinantı (dof adj.)		2.12E+13
Artık Değer Kovaryans Determinantı		1.60E+13
Log likelihood		-1226.690
Akaike Bilgi Kriteri		36.60853
Schwarz Kriteri		37.19605

Tablo 62: Model 1 Varyans Ayrıştırma Sonuçları (En İyi Varsayımlar ile)

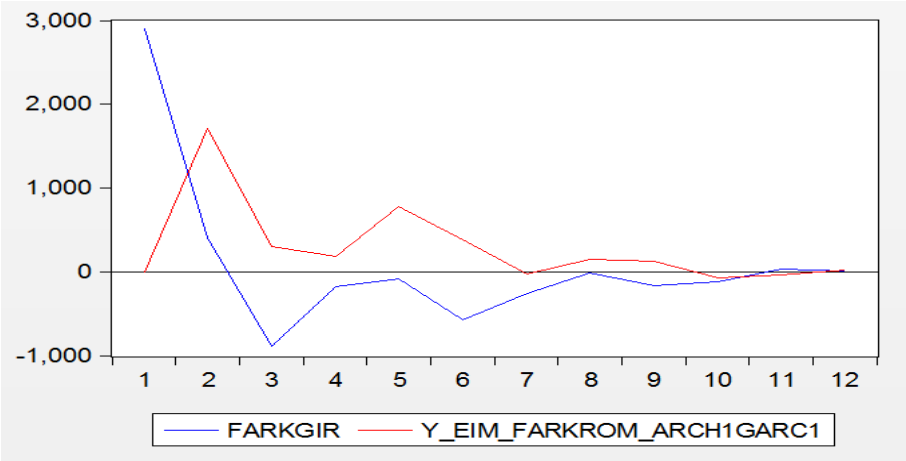
FARKROM Değişkeni Varyans Ayrıştırma Modeli			
Dönem	Standart Hata	FARKGIR	Y_EIM_FARKROM_ARCH1GARC1
1	2905.387	100.0000	0.000000
2	3398.809	74.51886	25.48114
3	3525.499	75.59828	24.40172
4	3534.517	75.46599	24.53401
5	3620.716	71.97423	28.02577
6	3685.657	71.85839	28.14161
7	3694.843	71.99373	28.00627
8	3697.845	71.87752	28.12248
9	3703.573	71.85109	28.14891
10	3706.253	71.85230	28.14770

11	3706.570	71.84763	28.15237
12	3706.620	71.84573	28.15427
Y_EIM_FARKROM_ARCH1GARC1 Değişkeni Varyans Ayrıştırma Modeli			
Dönem	Standart Hata	FARKGIR	Y_EIM_FARKROM_ARCH1GARC1
1	1695.625	12.44898	87.55102
2	1900.104	14.72874	85.27126
3	2005.532	18.76690	81.23310
4	2051.136	18.65956	81.34044
5	2139.620	20.61735	79.38265
6	2166.403	22.43741	77.56259
7	2169.625	22.60401	77.39599
8	2172.251	22.66762	77.33238
9	2174.492	22.82132	77.17868
10	2175.252	22.80712	77.19288
11	2175.400	22.81340	77.18660
12	2175.499	22.81145	77.18855
Cholesky Sıralaması: FARKGIR Y_EIM_FARKROM_ARCH1GARC1			

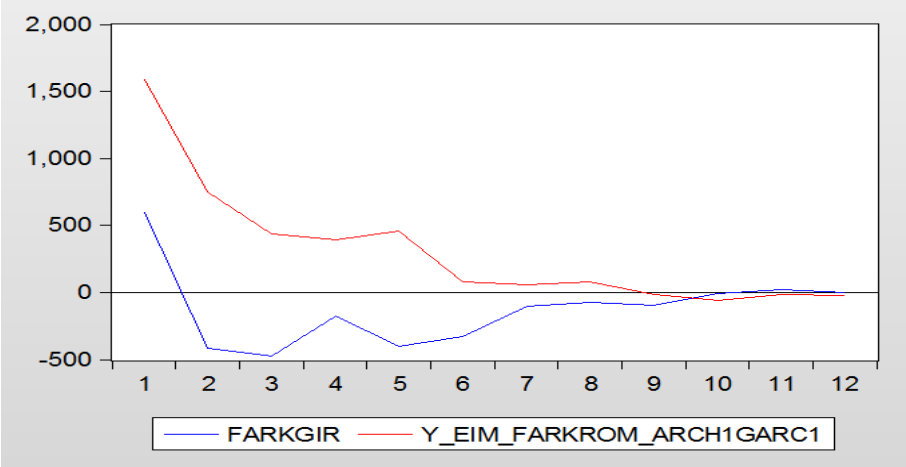
Tablo 63: Model 1 Cholesky Standart Hatasına Tepki Tablosu (En İyi Varsayımlar ile)

FARKGIR Değişkeni Tepkisi		
Dönem	FARKGIR	Y_EIM_FARKROM_ARCH1GARC1
1	2905.387	0.000000
2	408.7416	1715.679
3	-887.6240	298.9488
4	-177.7719	179.0546
5	-87.75652	780.4329
6	-570.7619	385.6350
7	-259.2216	-24.55230
8	-9.156638	148.6798
9	-163.8492	124.6844
10	-120.1430	-73.64663
11	32.34019	-36.09474
12	2.946248	19.15070

Y_EIM_FARKROM_ARCH1GARC1 Değişkeni Tepkisi		
Dönem	FARKGIR	Y_EIM_FARKROM_ARCH1GARC1
1	598.2690	1586.574
2	-416.9414	749.2756
3	-472.3013	434.3878
4	-173.7887	393.4424
5	-398.5220	460.4309
6	-330.4514	78.28482
7	-104.7762	54.73803
8	-74.69007	76.30454
9	-97.34335	-16.27602
10	-9.068300	-56.76981
11	21.07689	-14.17249
12	-2.343212	-20.58142
Cholesky Sıralaması: FARKGIR Y_EIM_FARKROM_ARCH1GARC1		

Şekil 56: FARKGIR Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği (En İyi Varsayımlar ile)

Şekil 57: FARKROM Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği (En İyi Varsayımlar ile)

Model 1'i takiben ROM (ARCH(1)GARCH(1)), Aylık Ortalama Döviz Kuru ARCH(5)GARCH(0), TÜFE, Yİ – ÜFE EGARCH ve Tüketici Güven Endeksi arasındaki ilişki düzeyini tanımlamak üzere oluşturulan Model 2'ye ilişkin varyans ayrıştırma ve etki tepki analizi sonuçları aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 64: Model 2 VAR (Vector Autoregression) Tahmin Sonuçları (En İyi Varsayımlar ile)

VAR (Vector Autoregression) Model Tahmin Sonuçları					
Tarih: 12/05/17 Saat: 21:259					
Örneklem (Düzeltilmiş): 2012M02 2017M09					
Dahil Edilen Gözlem Sayısı: 68 Düzenleme Sonrası					
T İstatistik Değeri & [ ] Standart Hatalar ( )					
	Y_EIM_FARKROM_ARCH1GARC1	Y_EIM_FARKMARE_ARCH5G0T0	FARKCPI	Y_EIM_FARKPPI_EGARCH	FARKCCI
Y_EIM_FARKROM_ARCH1GARC1(-1)	0.455278	-6.28E-06	-4.32E-06	-0.000131	-0.000216
	(0.15002)	(5.0E-06)	(5.6E-05)	(9.6E-05)	(0.00024)
	[3.03480]	[-1.26360]	[-0.07698]	[-1.36754]	[-0.91746]
Y_EIM_FARKROM_ARCH1GARC1(-2)	0.049113	2.75E-08	-3.81E-05	8.75E-05	-0.000392
	(0.16689)	(5.5E-06)	(6.2E-05)	(0.00011)	(0.00026)
	[0.29428]	[0.00496]	[-0.61047]	[0.82006]	[-1.49334]
Y_EIM_FARKROM_ARCH1GARC1(-3)	0.180869	-6.97E-06	3.11E-05	-5.32E-06	0.000298
	(0.17169)	(5.7E-06)	(6.4E-05)	(0.00011)	(0.00027)
	[1.05343]	[-1.22578]	[0.48381]	[-0.04849]	[1.10536]
Y_EIM_FARKROM_ARCH1GARC1(-4)	0.088347	-4.10E-06	3.36E-05	-5.03E-05	0.000210
	(0.14198)	(4.7E-06)	(5.3E-05)	(9.1E-05)	(0.00022)
	[0.62226]	[-0.87085]	[0.63286]	[-0.55371]	[0.94107]

Y_EIM_FARKMARE_ARCH5G0T0(-1)	4101.872	0.085235	2.924695	2.609522	-15.70205
	(5183.78)	(0.17180)	(1.94080)	(3.31483)	(8.14596)
	[0.79129]	[0.49613]	[1.50696]	[0.78723]	[-1.92759]
Y_EIM_FARKMARE_ARCH5G0T0(-2)	-5315.006	0.136346	2.905260	3.809321	-1.122517
	(5389.37)	(0.17861)	(2.01777)	(3.44629)	(8.46902)
	[-0.98620]	[0.76336]	[1.43984]	[1.10534]	[-0.13254]
Y_EIM_FARKMARE_ARCH5G0T0(-3)	1832.864	0.097629	2.361337	2.415546	9.049649
	(5349.00)	(0.17727)	(2.00266)	(3.42048)	(8.40559)
	[0.34266]	[0.55072]	[1.17910]	[0.70620]	[1.07662]
Y_EIM_FARKMARE_ARCH5G0T0(-4)	-990.2080	0.047746	-1.852629	-1.005601	0.426692
	(5059.28)	(0.16767)	(1.89418)	(3.23521)	(7.95031)
	[-0.19572]	[0.28476]	[-0.97806]	[-0.31083]	[0.05367]
FARKCPI(-1)	-263.1529	-0.018895	-0.174225	-0.103889	0.835311
	(380.882)	(0.01262)	(0.14260)	(0.24356)	(0.59853)
	[-0.69090]	[-1.49683]	[-1.22176]	[-0.42655]	[1.39560]
FARKCPI(-2)	418.1793	-0.024137	-0.391174	-0.662579	0.654582
	(371.636)	(0.01232)	(0.13914)	(0.23765)	(0.58400)
	[1.12524]	[-1.95967]	[-2.81137]	[-2.78808]	[1.12086]
FARKCPI(-3)	-163.4379	-0.008332	-0.241680	0.050605	-0.261423
	(381.852)	(0.01266)	(0.14296)	(0.24418)	(0.60005)
	[-0.42801]	[-0.65838]	[-1.69049]	[0.20724]	[-0.43567]
FARKCPI(-4)	-108.9177	-0.010869	-0.165230	-0.027234	0.470790
	(375.114)	(0.01243)	(0.14044)	(0.23987)	(0.58947)
	[-0.29036]	[-0.87428]	[-1.17650]	[-0.11353]	[0.79867]
Y_EIM_FARKPPI_EGARCH(-1)	447.0546	0.007760	0.065931	0.440451	-0.468120
	(264.084)	(0.00875)	(0.09887)	(0.16887)	(0.41499)
	[1.69285]	[0.88662]	[0.66683]	[2.60821]	[-1.12803]
Y_EIM_FARKPPI_EGARCH(-2)	-62.40094	-0.009711	0.042145	0.041531	0.536179
	(294.616)	(0.00976)	(0.11030)	(0.18840)	(0.46297)
	[-0.21180]	[-0.99455]	[0.38208]	[0.22045]	[1.15813]
Y_EIM_FARKPPI_EGARCH(-3)	89.39934	-0.005261	0.070630	-0.090921	0.054210
	(291.259)	(0.00965)	(0.10905)	(0.18625)	(0.45769)
	[0.30694]	[-0.54500]	[0.64771]	[-0.48817]	[0.11844]
Y_EIM_FARKPPI_EGARCH(-4)	7.168503	0.005949	0.203052	0.069087	-0.335715
	(259.466)	(0.00860)	(0.09714)	(0.16592)	(0.40773)
	[0.02763]	[0.69186]	[2.09022]	[0.41639]	[-0.82337]
FARKCCI(-1)	-91.62619	-0.004090	0.089342	0.008269	-0.278421
	(96.5516)	(0.00320)	(0.03615)	(0.06174)	(0.15172)

	[-0.94899]	[-1.27812]	[2.47152]	[0.13393]	[-1.83505]
FARKCCI(-2)	25.04260	0.005423	0.093134	0.095873	-0.410314
	(101.316)	(0.00336)	(0.03793)	(0.06479)	(0.15921)
	[0.24717]	[1.61500]	[2.45526]	[1.47980]	[-2.57718]
FARKCCI(-3)	-16.29104	0.002779	0.028701	0.075054	-0.302781
	(104.253)	(0.00346)	(0.03903)	(0.06667)	(0.16383)
	[-0.15626]	[0.80439]	[0.73532]	[1.12583]	[-1.84818]
FARKCCI(-4)	19.90714	-0.001460	0.020746	0.022345	-0.148367
	(99.0719)	(0.00328)	(0.03709)	(0.06335)	(0.15568)
	[0.20094]	[-0.44456]	[0.55932]	[0.35271]	[-0.95300]
C	-116.7931	0.007453	-0.110958	0.123996	-0.181831
	(247.777)	(0.00821)	(0.09277)	(0.15844)	(0.38936)
	[-0.47136]	[0.90757]	[-1.19610]	[0.78259]	[-0.46699]
R Kare	0.409330	0.467913	0.462160	0.485356	0.405386
Düzeltilmiş R Kare	0.157981	0.241493	0.233292	0.266359	0.152359
En Küçük Kareler Toplamının Artık Değerleri	1.66E+08	0.182014	23.22866	67.76181	409.2115
Ortalamanın Standart Hatası	1877.715	0.062231	0.703013	1.200725	2.950699
F-İstatistik Değeri	1.628531	2.066571	2.019328	2.216267	1.602145
Log likelihood	-596.5007	104.9003	-59.96771	-96.36852	-157.5084
Akaike AIC Kriteri	18.16179	-2.467655	2.381403	3.452015	5.250248
Schwarz SC Kriteri	18.84722	-1.782219	3.066839	4.137451	5.935685
Bağımlı Değişken Ortalaması	-4.523382	0.009503	0.008676	0.305735	-0.151721
Bağımlı Değişken Standart Hatası	2046.297	0.071454	0.802875	1.401851	3.204933
Artık Değer Kovaryans Determinantı (dof adj.)					52617.21
Artık Değer Kovaryans Determinantı					8299.894
Log likelihood					-789.2550
Akaike Bilgi Kriteri					26.30162
Schwarz Kriteri					29.72880

Tablo 65: Model 2 Varyans Ayrıştırma Sonuçları (En İyi Varsayımlar ile)

Y_EIM_FARKROM _ARCH1GARC1 Değişkeni Tepkisi						
Dönem	Standart Hata	Y_EIM_FARKROM _ARCH1GARC1	Y_EIM_FARKMARE _ARCH5G0T0	FARKCPI	Y_EIM_FARKPP I_EGARCH	FARKCCI
1	1877.715	100.0000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000
2	2142.185	88.17708	6.599844	0.157919	3.651906	1.413253
3	2216.660	84.43970	6.668371	0.912964	6.538002	1.440968
4	2329.141	80.76011	7.435079	1.810824	7.669083	2.324900

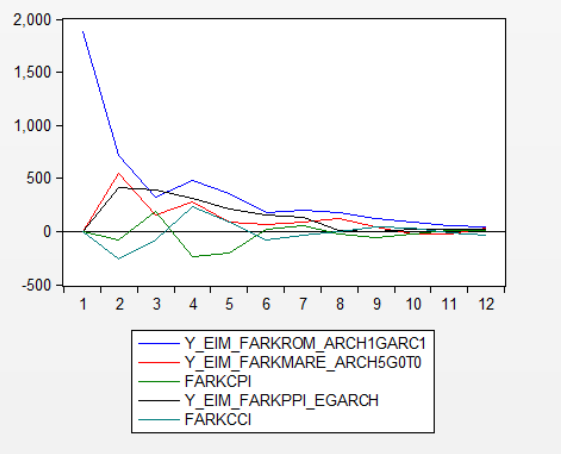
5	2377.626	79.71762	7.269923	2.466624	8.176762	2.369072
6	2392.116	79.33960	7.250829	2.447907	8.498591	2.463075
7	2406.679	79.05092	7.295470	2.471471	8.727012	2.455125
8	2416.940	78.95942	7.487254	2.462486	8.656327	2.434510
9	2421.663	78.92142	7.492179	2.500920	8.622691	2.462787
10	2423.790	78.91495	7.487602	2.505417	8.613563	2.478473
11	2424.711	78.90602	7.490614	2.506845	8.615027	2.481495
12	2425.609	78.87666	7.500802	2.506316	8.617596	2.498629
Y_EIM_FARKMARE _ARCH5G0T0 Değişkeni Tepkisi						
Dönem	S.E.	Y_EIM_FARKROM _ARCH1GARC1	Y_EIM_FARKMARE _ARCH5G0T0	FARKCPI	Y_EIM_FARKPPI _EGARCH	FARKCCI
1	0.062231	2.532347	97.46765	0.000000	0.000000	0.000000
2	0.067417	7.231994	86.14966	3.060025	0.715415	2.842906
3	0.072297	8.320349	74.91288	9.230779	1.121819	6.414172
4	0.076235	9.053001	69.80567	9.439996	5.922400	5.778938
5	0.080044	10.93039	65.36923	9.368589	7.099019	7.232772
6	0.081874	11.53605	62.82229	10.15761	8.507272	6.976779
7	0.082836	11.44665	61.53022	9.923864	10.27946	6.819800
8	0.083393	11.56730	61.06985	9.807156	10.65871	6.896990
9	0.083712	11.76385	61.04301	9.750741	10.59459	6.847812
10	0.083889	11.88343	60.83647	9.773557	10.58131	6.925242
11	0.083990	11.90477	60.79241	9.754830	10.59046	6.957529
12	0.084036	11.89227	60.80799	9.756982	10.59244	6.950314
FARKCPI Değişkeni Tepkisi						
Dönem	Dönem	Y_EIM_FARKROM _ARCH1GARC1	Y_EIM_FARKMARE _ARCH5G0T0	FARKCPI	Y_EIM_FARKPP I_EGARCH	FARKCCI
1	0.703013	2.333009	0.203539	97.46345	0.000000	0.000000
2	0.778498	3.241663	3.429632	80.85227	2.302392	10.17404
3	0.854907	9.898774	3.392532	73.98031	2.456171	10.27221
4	0.880155	11.05891	4.105320	71.03209	2.330758	11.47292
5	0.903998	10.50507	4.229371	67.50453	5.587463	12.17357
6	0.909038	10.39563	4.529650	66.95899	5.734219	12.38151
7	0.916491	10.28937	4.514450	65.89978	6.632635	12.66376
8	0.929466	10.19538	5.340203	64.07339	7.342427	13.04860
9	0.940688	10.39630	6.336866	62.72749	7.800024	12.73932
10	0.943903	10.61124	6.352183	62.39450	7.790922	12.85115

11	0.945811	10.59922	6.489194	62.14799	7.762928	13.00067
12	0.946618	10.58731	6.583001	62.09203	7.758629	12.97903
Y_EIM_FARKPPI _EGARCH Değişkeni Tepkisi						
Dönem	Dönem	Y_EIM_FARKROM _ARCH1GARC1	Y_EIM_FARKMARE _ARCH5G0T0	FARKCPI	Y_EIM_FARKPPI _EGARCH	FARKCCI
1	1.200725	2.600651	19.41421	4.287870	73.69727	0.000000
2	1.392380	9.018804	22.03226	3.265708	65.65598	0.027244
3	1.542819	10.27101	20.93408	10.24381	55.94213	2.608974
4	1.561615	10.88639	20.58972	11.04126	54.84932	2.633310
5	1.583657	11.77066	20.70734	10.94017	53.76188	2.819945
6	1.608449	12.36099	20.47771	11.07490	53.34107	2.745330
7	1.636671	12.56705	19.87348	10.72572	54.17501	2.658739
8	1.649082	12.78134	19.78397	10.58784	54.21257	2.634277
9	1.655514	12.92335	19.97010	10.50902	53.98369	2.613852
10	1.658797	13.04372	20.02645	10.49076	53.78416	2.654907
11	1.659945	13.11652	19.99977	10.48676	53.71127	2.685678
12	1.660242	13.13059	20.00791	10.48304	53.69283	2.685628
FARKCCI Değişkeni Tepkisi						
Dönem	Dönem	Y_EIM_FARKROM _ARCH1GARC1	Y_EIM_FARKMARE _ARCH5G0T0	FARKCPI	Y_EIM_FARKPPI _EGARCH	FARKCCI
1	2.950699	0.667134	6.732377	0.254670	3.621137	88.72468
2	3.292073	0.536043	14.13867	1.846905	6.675070	76.80331
3	3.438984	2.418310	14.69014	3.964456	6.475964	72.45113
4	3.624915	2.325932	21.47529	4.094694	6.080779	66.02330
5	3.686241	3.379811	21.62918	5.208187	5.909865	63.87296
6	3.746875	3.377990	21.09740	5.832018	5.918494	63.77410
7	3.778259	3.402053	22.19659	5.853546	5.828248	62.71956
8	3.797591	3.605936	22.03721	6.273248	5.800622	62.28299
9	3.804374	3.596659	22.19831	6.270955	5.822838	62.11124
10	3.809222	3.637872	22.23406	6.297834	5.876986	61.95325
11	3.813066	3.645607	22.21565	6.337656	5.865145	61.93594
12	3.815379	3.645540	22.29930	6.330915	5.860909	61.86334
Cholesky Sıralaması: Y_EIM_FARKROM_ARCH1GARC1 Y_EIM_FARKMARE_ARCH5G0T0 FARKCPI Y_EIM_FARKPPI_EGARCH FARKCCI						

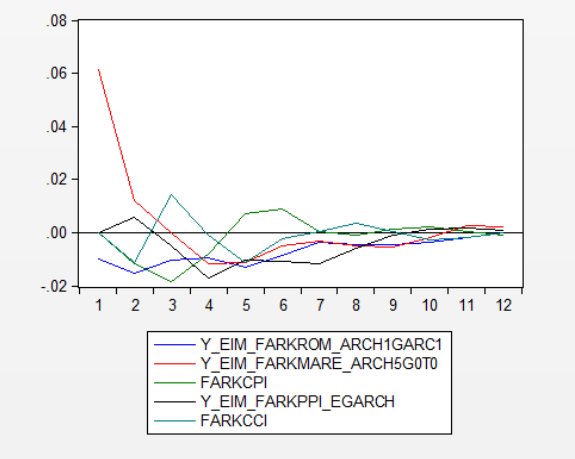
Tablo 66: Model 2 Cholesky Standart Hatasına Tepki Tablosu (En İyi Varsayımlar ile)

Y_EIM_FARKROM _ARCH1GARC1 Değişkeni Tepkisi					
Dönem	Y_EIM_FARKROM _ARCH1GARC1	Y_EIM_FARKMARE _ARCH5G0T0	FARKCPI	Y_EIM_FARKPPI _EGARCH	FARKCCI
1	1877.715	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000
2	721.5221	550.3307	-85.12824	409.3707	-254.6636
3	320.3207	157.4542	193.9391	392.0020	-77.13363
4	481.8123	275.1178	-231.0328	307.8800	235.2028
5	354.0686	87.35403	-202.9912	214.9437	88.33232
6	182.9356	62.70564	25.17428	155.1357	-83.76407
7	196.7905	87.48100	55.45810	138.4545	-35.50822
8	183.7986	121.7136	-26.42739	13.79814	-3.309388
9	125.7602	44.71920	-53.07237	-2.365285	47.05984
10	88.05331	-22.43512	-22.84591	18.77333	34.28317
11	54.75238	-22.61166	13.99258	21.69327	-16.98104
12	41.34108	30.42485	8.836914	22.94283	-33.40826
Y_EIM_FARKMARE _ARCH5G0T0 Değişkeni Tepkisi					
Dönem	Y_EIM_FARKROM _ARCH1GARC1	Y_EIM_FARKMARE _ARCH5G0T0	FARKCPI	Y_EIM_FARKPPI _EGARCH	FARKCCI
1	-0.009903	0.061438	0.000000	0.000000	0.000000
2	-0.015187	0.011874	-0.011793	0.005702	-0.011367
3	-0.010305	0.000175	-0.018531	-0.005111	0.014354
4	-0.009553	-0.011892	-0.008134	-0.016899	-0.000777
5	-0.013198	-0.011458	0.007185	-0.010519	-0.011294
6	-0.008543	-0.004791	0.008981	-0.010744	-0.002066
7	-0.003484	-0.003294	0.000224	-0.011622	0.000528
8	-0.004358	-0.004998	-0.001038	-0.005991	0.003418
9	-0.004466	-0.005540	0.001130	-0.001092	0.000482
10	-0.003448	-0.001868	0.002118	0.001481	-0.002733
11	-0.001879	0.002695	0.000587	0.001565	-0.001860
12	-0.000189	0.002406	-0.000951	0.000978	0.000165
FARKCPI Değişkeni Tepkisi					
Dönem	Y_EIM_FARKROM _ARCH1GARC1	Y_EIM_FARKMARE _ARCH5G0T0	FARKCPI	Y_EIM_FARKPPI _EGARCH	FARKCCI
1	0.107379	0.031717	0.694039	0.000000	0.000000
2	-0.090089	0.140640	-0.091223	0.118126	0.248316
3	-0.229566	0.063319	-0.225133	0.063226	0.115825

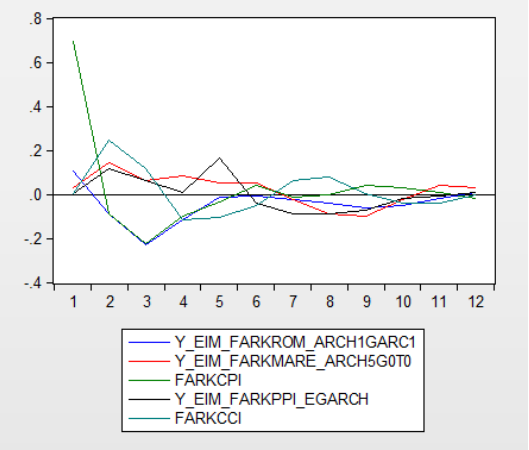
4	-0.115428	0.083714	-0.097824	0.010219	-0.117480
5	-0.013353	0.052537	-0.037268	0.166150	-0.102987
6	-0.007449	0.053552	0.040740	-0.041512	-0.053203
7	-0.022847	-0.022106	-0.014626	-0.091250	0.063683
8	-0.040649	-0.090637	-0.002269	-0.087866	0.079735
9	-0.062591	-0.099700	0.039205	-0.074767	0.001276
10	-0.050449	-0.022815	0.028892	-0.019789	-0.042053
11	-0.016580	0.038139	0.006596	-0.005510	-0.042434
12	0.007439	0.030656	-0.021180	0.008953	-0.002206
Y_EIM_FARKPPI _EGARCH Değişkeni Tepkisi					
Dönem	Y_EIM_FARKROM _ARCH1GARC1	Y_EIM_FARKMARE _ARCH5G0T0	FARKCPI	Y_EIM_FARKPPI _EGARCH	FARKCCI
1	-0.193635	0.529058	0.248636	1.030788	0.000000
2	-0.370614	0.383721	0.038640	0.458655	0.022982
3	-0.263875	0.266735	-0.424876	0.242277	0.248139
4	-0.144914	0.061786	-0.159450	-0.077414	0.045998
5	-0.172408	-0.131241	0.071549	-0.103696	-0.080662
6	-0.156805	-0.102211	0.110199	-0.177934	-0.017359
7	-0.129770	-0.050679	0.028093	-0.266814	-0.013955
8	-0.104652	-0.075301	-0.024985	-0.152031	0.020468
9	-0.081295	-0.096469	0.009495	-0.072459	0.000363
10	-0.068691	-0.061022	0.025323	-0.019598	-0.037605
11	-0.050031	0.005304	0.017014	0.006417	-0.030807
12	-0.022736	0.020530	0.000960	0.004615	-0.005009
FARKCCI Değişkeni Tepkisi					
Dönem	Y_EIM_FARKROM _ARCH1GARC1	Y_EIM_FARKMARE _ARCH5G0T0	FARKCPI	Y_EIM_FARKPPI _EGARCH	FARKCCI
1	-0.241008	-0.765613	0.148907	0.561497	2.779375
2	-0.003185	-0.972702	0.421888	-0.638865	-0.773836
3	-0.477398	0.452805	0.518361	0.206058	-0.494736
4	0.140084	1.041397	-0.263025	0.182010	-0.327038
5	0.391961	0.342343	-0.411904	0.063558	-0.061879
6	0.122381	-0.151085	-0.333247	0.166875	0.523446
7	-0.106831	-0.454684	0.129795	-0.033089	-0.008780
8	-0.185434	-0.097579	0.262870	-0.067464	-0.169983
9	-0.022732	0.186226	0.053879	-0.078781	-0.085195
10	0.085485	0.115673	-0.078834	-0.100031	0.001336
11	0.046803	-0.061956	-0.087380	0.000547	0.125043
12	-0.025168	-0.126875	0.011709	0.020451	0.018965
Cholesky Sıralaması: Y_EIM_FARKROM_ARCH1GARC1 Y_EIM_FARKMARE_ARCH5G0T0 FARKCPI Y_EIM_FARKPPI_EGARCH FARKCCI					

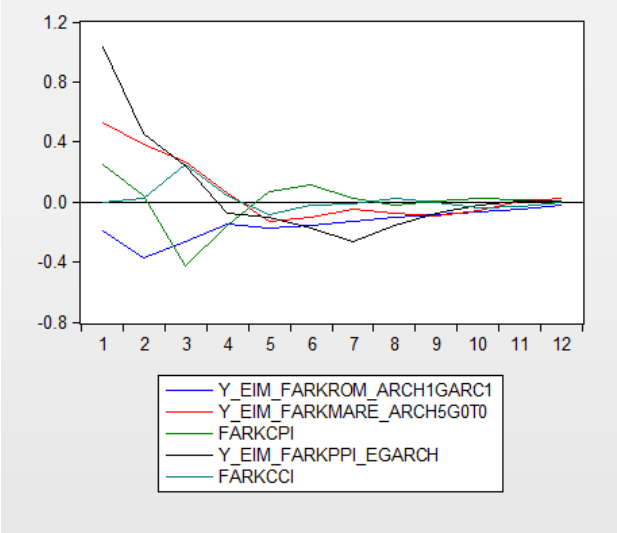

Şekil 58: FARKROM Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği (En İyi Varsayımlar ile)

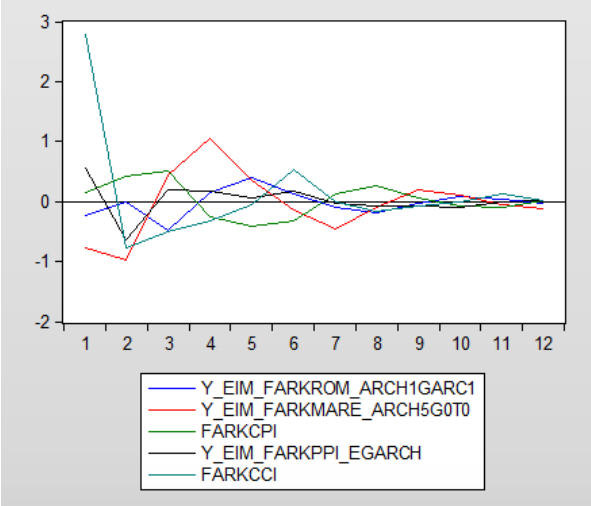

Şekil 59: FARKMARE Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği (En İyi Varsayımlar ile)

Şekil 60: FARKCPI Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği (En İyi Varsayımlar ile)

Şekil 61: FARKPPI Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği (En İyi Varsayımlar ile)

Şekil 62: FARKCCI Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği (En İyi Varsayımlar ile)

Son olarak Brüt Uluslararası Rezervler, ROM (ARCH(1)GARCH(1)), Aylık Ortalama Döviz Kuru ARCH(5)GARCH(0), TÜFE, Yİ – ÜFE EGARCH ve Tüketici Güven Endeksi arasındaki ilişki düzeyini tanımlamak üzere oluşturulan Model 3'e ilişkin varyans ayrıştırma ve etki tepki analizi sonuçları aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 67: Model 3 VAR (Vector Autoregression) Tahmin Sonuçları (En İyi Varsayımlar ile)

VAR (Vector Autoregression) Model Tahmin Sonuçları
Tarih: 12/05/17 Saat: 22:43

Örneklem (Düzeltilmiş): 2012M02 2017M09						
Dahil Edilen Gözlem Sayısı: 68 Düzenleme Sonrası						
T İstatistik Değeri & [ ] Standart Hatalar ( )						
	FARKGIR	Y_EIM_FARKROM_ARCH1GARC1	FARKCCI	FARKCPI	Y_EIM_FARKMARE_ARCH5G0T0	Y_EIM_EGARCH_FARKPPI
FARKGIR(-1)	-0.119187	-0.176675	-0.000104	-3.85E-05	-2.16E-06	-1.12E-05
	(0.16521)	(0.09586)	(0.00017)	(4.1E-05)	(3.6E-06)	(7.0E-05)
	[-0.72141]	[-1.84305]	[-0.62290]	[-0.93505]	[-0.60241]	[-0.15892]
FARKGIR(-2)	-0.217539	-0.223772	9.89E-05	2.19E-05	3.11E-06	7.02E-05
	(0.16866)	(0.09786)	(0.00017)	(4.2E-05)	(3.7E-06)	(7.2E-05)
	[-1.28980]	[-2.28665]	[0.58134]	[0.52091]	[0.84942]	[0.97760]
FARKGIR(-3)	0.091785	-0.104031	0.000465	-8.46E-06	4.13E-06	0.000130
	(0.16724)	(0.09703)	(0.00017)	(4.2E-05)	(3.6E-06)	(7.1E-05)
	[0.54882]	[-1.07210]	[2.75780]	[-0.20303]	[1.13722]	[1.82310]
FARKGIR(-4)	-0.132013	-0.274567	6.84E-05	-6.47E-05	7.79E-06	6.66E-05
	(0.16071)	(0.09325)	(0.00016)	(4.0E-05)	(3.5E-06)	(6.8E-05)
	[-0.82144]	[-2.94452]	[0.42199]	[-1.61591]	[2.23252]	[0.97360]
Y_EIM_FARKROM_ARCH1GARC1(-1)	1.203025	0.433482	8.11E-06	2.66E-05	-3.74E-06	-6.36E-05
	(0.24887)	(0.14440)	(0.00025)	(6.2E-05)	(5.4E-06)	(0.00011)
	[4.83392]	[3.00195]	[0.03230]	[0.42943]	[-0.69141]	[-0.59959]
Y_EIM_FARKROM_ARCH1GARC1(-2)	-0.222982	0.286065	-0.000201	-2.16E-05	2.06E-06	0.000104
	(0.31135)	(0.18065)	(0.00031)	(7.8E-05)	(6.8E-06)	(0.00013)
	[-0.71617]	[1.58350]	[-0.64063]	[-0.27811]	[0.30477]	[0.78127]
Y_EIM_FARKROM_ARCH1GARC1(-3)	-0.049905	0.319015	-0.000104	-8.66E-06	-1.20E-05	-0.000140
	(0.31754)	(0.18424)	(0.00032)	(7.9E-05)	(6.9E-06)	(0.00014)
	[-0.15716]	[1.73147]	[-0.32499]	[-0.10954]	[-1.73982]	[-1.03228]
Y_EIM_FARKROM_ARCH1GARC1(-4)	0.129972	0.266633	-0.000110	9.10E-05	-1.19E-05	-0.000160
	(0.27769)	(0.16112)	(0.00028)	(6.9E-05)	(6.0E-06)	(0.00012)
	[0.46805]	[1.65487]	[-0.39230]	[1.31604]	[-1.97477]	[-1.35057]
FARKCCI(-1)	-171.0921	3.292749	-0.272271	0.124154	-0.007016	-0.006158
	(163.386)	(94.7997)	(0.16483)	(0.04070)	(0.00355)	(0.06959)
	[-1.04716]	[0.03473]	[-1.65181]	[3.05054]	[-1.97788]	[-0.08850]
FARKCCI(-2)	29.26146	31.99469	-0.288900	0.105428	0.004250	0.120852
	(170.721)	(99.0558)	(0.17223)	(0.04253)	(0.00371)	(0.07271)
	[0.17140]	[0.32300]	[-1.67739]	[2.47912]	[1.14673]	[1.66209]
FARKCCI(-3)	-97.42856	-81.15421	-0.192008	0.030702	0.004875	0.116337
	(163.199)	(94.6910)	(0.16464)	(0.04065)	(0.00354)	(0.06951)
	[-0.59699]	[-0.85704]	[-1.16622]	[0.75523]	[1.37588]	[1.67374]
FARKCCI(-4)	-47.65158	27.60966	-0.050211	0.022413	-0.001090	0.044451

	(152.533)	(88.5028)	(0.15388)	(0.03800)	(0.00331)	(0.06496)
	[-0.31240]	[0.31196]	[-0.32630]	[0.58988]	[-0.32925]	[0.68424]
FARKCPI(-1)	-1103.057	-375.9169	0.664923	-0.181484	-0.018340	-0.124456
	(575.746)	(334.059)	(0.58084)	(0.14342)	(0.01250)	(0.24521)
	[-1.91587]	[-1.12530]	[1.14476]	[-1.26543]	[-1.46729]	[-0.50754]
FARKCPI(-2)	788.5889	235.0174	0.816411	-0.405500	-0.025682	-0.606681
	(588.795)	(341.630)	(0.59400)	(0.14667)	(0.01278)	(0.25077)
	[1.33933]	[0.68793]	[1.37442]	[-2.76476]	[-2.00916]	[-2.41927]
FARKCPI(-3)	-428.8364	-506.2423	-0.086008	-0.271393	0.000491	0.162132
	(596.909)	(346.338)	(0.60219)	(0.14869)	(0.01296)	(0.25423)
	[-0.71843]	[-1.46170]	[-0.14283]	[-1.82525]	[0.03790]	[0.63775]
FARKCPI(-4)	-481.1775	-355.5942	0.837885	-0.203673	-0.005647	0.099317
	(580.597)	(336.873)	(0.58573)	(0.14463)	(0.01260)	(0.24728)
	[-0.82876]	[-1.05557]	[1.43049]	[-1.40828]	[-0.44801]	[0.40164]
Y_EIM_FARKMARE_ARCH5G0T0(-1)	6843.862	3670.430	-15.65115	3.207925	0.030332	2.580112
	(8006.50)	(4645.52)	(8.07732)	(1.99440)	(0.17382)	(3.41000)
	[0.85479]	[0.79010]	[-1.93767]	[1.60847]	[0.17451]	[0.75663]
Y_EIM_FARKMARE_ARCH5G0T0(-2)	-15202.49	-4444.390	4.958284	3.712780	0.170242	5.305995
	(8411.00)	(4880.22)	(8.48540)	(2.09516)	(0.18260)	(3.58228)
	[-1.80745]	[-0.91069]	[0.58433]	[1.77208]	[0.93232]	[1.48118]
Y_EIM_FARKMARE_ARCH5G0T0(-3)	-7355.177	-1418.261	11.49324	1.207851	0.139497	3.328796
	(8446.38)	(4900.75)	(8.52109)	(2.10397)	(0.18337)	(3.59735)
	[-0.87081]	[-0.28940]	[1.34880]	[0.57408]	[0.76074]	[0.92535]
Y_EIM_FARKMARE_ARCH5G0T0(-4)	-12375.15	-6985.027	-1.561111	-2.702445	0.135577	-0.452341
	(8028.51)	(4658.30)	(8.09953)	(1.99988)	(0.17430)	(3.41938)
	[-1.54140]	[-1.49948]	[-0.19274]	[-1.35130]	[0.77785]	[-0.13229]
Y_EIM_EGARCH_FARKPPI(-1)	43.69285	480.8287	-0.655000	0.064533	0.003458	0.380384
	(407.507)	(236.444)	(0.41111)	(0.10151)	(0.00885)	(0.17356)
	[0.10722]	[2.03359]	[-1.59324]	[0.63573]	[0.39085]	[2.19167]
Y_EIM_EGARCH_FARKPPI(-2)	37.58950	-93.11609	0.438069	0.058252	-0.009896	0.027363
	(446.499)	(259.067)	(0.45045)	(0.11122)	(0.00969)	(0.19017)
	[0.08419]	[-0.35943]	[0.97252]	[0.52374]	[-1.02087]	[0.14389]
Y_EIM_EGARCH_FARKPPI(-3)	389.3344	189.3776	0.253934	0.088792	-0.005606	-0.058888
	(443.347)	(257.238)	(0.44727)	(0.11044)	(0.00962)	(0.18882)
	[0.87817]	[0.73620]	[0.56774]	[0.80401]	[-0.58244]	[-0.31187]
Y_EIM_EGARCH_FARKPPI(-4)	323.6090	-23.65644	-0.374358	0.181301	0.008329	0.067737
	(394.920)	(229.140)	(0.39841)	(0.09837)	(0.00857)	(0.16820)
	[0.81943]	[-0.10324]	[-0.93962]	[1.84298]	[0.97145]	[0.40272]

C	589.4921	210.7978	-0.335243	-0.072469	0.003372	0.036075
	(395.210)	(229.308)	(0.39871)	(0.09845)	(0.00858)	(0.16832)
	[1.49159]	[0.91928]	[-0.84083]	[-0.73613]	[0.39296]	[0.21432]
R Kare	0.586424	0.596175	0.502312	0.516509	0.536330	0.536375
Düzeltilmiş R Kare	0.355591	0.370785	0.224532	0.246653	0.277537	0.277608
En Küçük Kareler Toplamının Artık Değerleri	3.37E+08	1.13E+08	342.5077	20.88140	0.158610	61.04430
Ortalamanın Standart Hatası	2797.539	1623.185	2.822285	0.696860	0.060734	1.191484
F-İstatistik Değeri	2.540470	2.645078	1.808310	1.914019	2.072432	2.072809
Log likelihood	-620.5870	-583.5713	-151.4586	-56.34576	109.5798	-92.81895
Akaike AIC Kriteri	18.98785	17.89916	5.189958	2.392522	-2.487642	3.465263
Schwarz SC Kriteri	19.80385	18.71515	6.005953	3.208518	-1.671646	4.281259
Bağımlı Değişken Ortalaması	350.3750	-4.523382	-0.151721	0.008676	0.009503	0.305735
Bağımlı Değişken Standart Hatası	3484.941	2046.297	3.204933	0.802875	0.071454	1.401851
Artık Değer Kovaryans Determinantı (dof adj.)						2.11E+11
Artık Değer Kovaryans Determinantı						1.35E+10
Log likelihood						-1371.977
Akaike Bilgi Kriteri						44.76404
Schwarz Kriteri						49.66001

Tablo 68: Model 3 Varyans Ayrıştırma Sonuçları (En İyi Varsayımlar ile)

FARKGIR Değişkeni Tepkisi							
Dönem	S.E.	FARKGIR	Y_EIM_FARKROM_ARCH1GARC1	FARKCCI	FARKCPI	Y_EIM_FARKMARE_ARCH5G0T0	Y_EIM_EGARCH_FARKPPI
1	2797.539	100.0000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000
2	3539.380	62.53329	28.65995	3.427594	4.223039	1.140251	0.015877
3	3817.547	62.06564	24.78923	2.946524	4.816701	1.944941	3.436958
4	3939.440	58.85997	23.29077	5.219111	4.842650	3.478742	4.308757
5	4117.230	54.51870	24.15151	5.923172	6.455657	3.672735	5.278223
6	4196.039	55.18134	23.76807	5.730269	6.373463	3.577070	5.369784
7	4263.042	54.35623	23.50675	5.552706	7.591181	3.622659	5.370466
8	4324.801	53.04687	24.55691	5.474225	7.376009	4.322293	5.223695

9	4367.616	52.50616	24.49235	5.428581	7.494650	4.637610	5.440648
10	4374.014	52.46396	24.42245	5.416918	7.535819	4.627880	5.532968
11	4376.532	52.40377	24.41323	5.484655	7.548676	4.623058	5.526612
12	4380.351	52.31374	24.37229	5.612582	7.537279	4.632882	5.531223
Y_EIM_FARKROM _ARCH1GARC1 Değişkeni Tepkisi							
Dönem	S.E.	FARKGIR	Y_EIM_FARKROM _ARCH1GARC1	FARKCCI	FARKCPI	Y_EIM_FARKMARE _ARCH5G0T0	Y_EIM_EGARCH _FARKPPI
1	1623.185	5.731128	94.26887	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000
2	1957.717	12.08067	77.15450	0.261315	0.482830	3.735948	6.284731
3	2155.870	22.35897	65.94258	0.256524	1.232938	3.309345	6.899643
4	2281.789	22.12217	62.82069	0.536805	2.902645	3.662446	7.955248
5	2441.913	24.08961	60.20503	0.722822	4.589820	3.220349	7.172372
6	2469.819	24.81112	58.87964	0.710661	5.401941	3.182280	7.014350
7	2505.031	24.35769	58.67684	0.698153	5.685286	3.417912	7.164116
8	2529.993	24.09980	58.03158	0.695092	5.656042	4.080406	7.437079
9	2551.837	24.11974	57.08357	0.693357	5.656498	4.075520	8.371315
10	2556.217	24.05509	56.89369	0.738670	5.798928	4.081693	8.431932
11	2558.976	24.01465	56.77171	0.848404	5.812642	4.099543	8.453047
12	2561.900	23.96873	56.66735	0.981509	5.806866	4.091593	8.483958
FARKCCI Değişkeni Tepkisi							
Dönem	S.E.	FARKGIR	Y_EIM_FARKROM _ARCH1GARC1	FARKCCI	FARKCPI	Y_EIM_FARKMARE _ARCH5G0T0	Y_EIM_EGARCH _FARKPPI
1	2.822285	0.062182	0.298823	99.63899	0.000000	0.000000	0.000000
2	3.134803	0.477275	0.243524	82.23025	0.685019	11.81543	4.548497
3	3.319624	0.473701	0.709383	73.64802	6.271758	13.64681	5.250328
4	3.570816	2.400680	0.628044	68.03983	5.481746	17.31540	6.134294
5	3.703033	2.793805	3.732814	64.04305	7.445369	16.27923	5.705736
6	3.790398	3.068185	3.610015	63.42249	8.806769	15.60256	5.489977
7	3.890729	3.433661	4.779494	60.45342	8.820515	17.30188	5.211024
8	3.906890	3.650934	4.740356	59.97714	9.255495	17.16608	5.209996
9	3.926447	3.614808	4.725098	59.54577	9.249711	17.70263	5.161979
10	3.930008	3.637964	4.719662	59.47036	9.233582	17.70873	5.229708
11	3.944438	3.623037	4.767397	59.34553	9.451412	17.62110	5.191528
12	3.950563	3.611829	4.803980	59.21603	9.432826	17.74541	5.189924
FARKCPI Değişkeni Tepkisi							
Dönem	S.E.	FARKGIR	Y_EIM_FARKROM _ARCH1GARC1	FARKCCI	FARKCPI	Y_EIM_FARKMARE _ARCH5G0T0	Y_EIM_EGARCH _FARKPPI

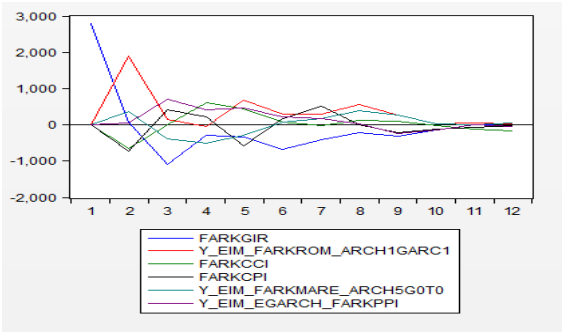
1	0.696860	2.340940	0.543707	0.067602	97.04775	0.000000	0.000000
2	0.798904	5.764517	0.536556	11.70016	75.41757	5.901404	0.679793
3	0.843992	5.165059	3.090128	10.95138	74.13887	6.024478	0.630086
4	0.880260	5.383239	3.214729	15.21556	69.59199	5.902561	0.691913
5	0.912113	5.549393	3.504511	15.44342	64.89972	5.744994	4.857968
6	0.938693	7.486999	4.147899	14.93674	62.88655	5.819340	4.722470
7	0.953178	8.237255	4.023044	14.90109	61.03128	5.651586	6.155743
8	0.966100	8.817591	4.416082	15.00745	59.79517	5.728145	6.235560
9	0.978576	8.687697	5.208377	14.63497	58.31535	7.052684	6.100924
10	0.985763	8.710891	5.455519	14.47318	57.61593	7.158977	6.585504
11	0.988363	8.701897	5.426909	14.51472	57.39421	7.165838	6.796426
12	0.989409	8.714287	5.484790	14.48763	57.27780	7.189351	6.846147
Y_EIM_FARKMARE_ARCH5G0T0 Değişkeni Tepkisi							
Dönem	S.E.	FARKGIR	Y_EIM_FARKROM_ARCH1GARC1	FARKCCI	FARKCPI	Y_EIM_FARKMARE_ARCH5G0T0	Y_EIM_EGARCH_FARKPPI
1	0.060734	10.55525	0.462805	13.25798	0.226352	75.49762	0.000000
2	0.066184	10.37740	1.093878	21.15670	3.316506	63.77114	0.284380
3	0.071619	13.59326	1.624124	18.93720	8.906898	55.71329	1.225227
4	0.077360	17.44754	3.107154	16.29398	8.365989	48.67754	6.107796
5	0.082438	18.67808	7.101928	15.16025	9.054555	43.83001	6.175183
6	0.084695	20.07684	8.095566	14.46762	9.425607	41.52637	6.408002
7	0.085593	20.28785	8.670690	14.26112	9.394201	40.88659	6.499549
8	0.086147	20.04602	8.947167	14.18710	9.440305	40.95981	6.419599
9	0.086859	19.76820	9.191618	14.01551	9.291499	41.03623	6.696953
10	0.087239	19.59812	9.129109	13.89430	9.434321	40.83345	7.110700
11	0.087456	19.50408	9.098341	13.82709	9.520453	40.76700	7.283030
12	0.087572	19.46620	9.165481	13.80815	9.495806	40.77590	7.288462
Y_EIM_EGARCH_FARKPPI Değişkeni Tepkisi							
Dönem	S.E.	FARKGIR	Y_EIM_FARKROM_ARCH1GARC1	FARKCCI	FARKCPI	Y_EIM_FARKMARE_ARCH5G0T0	Y_EIM_EGARCH_FARKPPI
1	1.191484	12.26742	0.027446	0.139181	3.782825	10.39449	73.38863
2	1.315474	13.75680	0.464310	0.620125	3.109305	13.13192	68.91754
3	1.436939	12.34671	0.408237	1.037888	10.10365	17.27023	58.83328
4	1.517882	19.06606	0.591607	1.167058	9.657032	16.45013	53.06812
5	1.564291	22.09684	1.129830	1.146932	9.701416	15.55653	50.36845
6	1.623223	24.84526	2.722135	1.096369	9.722632	14.45534	47.15827
7	1.666172	26.17968	4.379915	1.078570	9.229072	13.88709	45.24567
8	1.684306	26.22429	4.876801	1.057049	9.397280	14.12478	44.31980
9	1.701038	25.88179	5.276354	1.039635	9.213373	14.63277	43.95608
10	1.713428	25.54848	5.310227	1.051588	9.275860	14.87124	43.94261
11	1.719097	25.39345	5.276991	1.140814	9.379979	14.77344	44.03532
12	1.721749	25.32371	5.311822	1.226642	9.382003	14.76419	43.99163
Cholesky Sıralaması: FARKGIR Y_EIM_FARKROM_ARCH1GARC1 FARKCCI FARKCPI Y_EIM_FARKMARE_ARCH5G0T0 Y_EIM_EGARCH_FARKPPI							

Tablo 69: Model 3 Cholesky Standart Hatasına Tepki Tablosu (En İyi Varsayımlar ile)

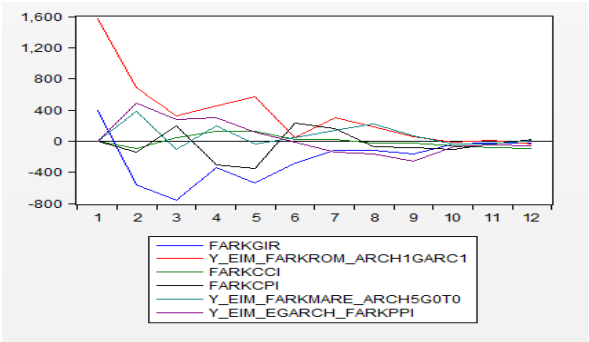
FARKGIR Değişkeni Tepkisi						
Dönem	FARKGIR	Y_EIM_FARKROM _ARCH1GARC1	FARKCCI	FARKCPI	Y_EIM_FARKMARE _ARCH5G0T0	Y_EIM_EGARCH _FARKPPI
1	2797.539	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000
2	86.34168	1894.807	-655.2724	-727.3438	377.9439	44.59776
3	-1100.710	149.6936	5.883713	415.8617	-374.9768	706.3299
4	-298.9142	-42.87418	616.8850	222.6432	-506.3826	409.6257
5	-327.4010	692.4769	440.5764	-585.4877	-287.6003	475.4556
6	-688.3721	301.2000	69.58901	166.8042	84.96541	225.1713
7	-403.4913	295.3326	-14.43837	507.3713	168.9942	174.8101
8	-208.3039	566.6524	121.5374	-4.028894	387.3922	32.12328
9	-307.0431	281.2062	108.0090	-223.7923	276.1090	-246.6309
10	-145.9368	18.07843	-28.37863	-109.8575	27.06668	-143.8963
11	5.281766	60.11287	-119.0276	-64.20913	9.782595	1.143159
12	-15.86283	17.57494	-162.4201	-18.37560	58.57655	-52.27846
Y_EIM_FARKROM _ARCH1GARC1 Değişkeni Tepkisi						
Dönem	FARKGIR	Y_EIM_FARKROM _ARCH1GARC1	FARKCCI	FARKCPI	Y_EIM_FARKMARE _ARCH5G0T0	Y_EIM_EGARCH _FARKPPI
1	388.5869	1575.986	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000
2	-558.5791	687.9929	-100.0764	-136.0338	378.3992	490.7871
3	-759.0680	328.3249	43.67332	196.9746	-103.0773	282.5028
4	-335.5734	453.8002	126.5955	-306.3067	192.0327	305.8022
5	-533.5213	564.9714	123.0950	-350.0861	-36.60623	116.1441
6	-277.5439	40.87942	15.77665	236.2846	45.73523	-13.83475
7	-122.5120	300.6924	21.44751	165.0553	142.6917	-147.2598
8	-118.7717	180.1283	-26.10673	-72.62034	216.1045	-162.7153
9	-167.4844	51.82505	-25.66409	-79.42482	64.89536	-262.8535
10	-34.23168	-19.06687	-55.82064	-102.8213	-36.26505	-76.37872
11	-27.32515	6.430073	-85.38160	-41.42909	-41.77188	-50.72108
12	-24.13237	-40.65662	-94.14477	22.16879	9.600011	-57.40013
FARKCCI Değişkeni Tepkisi						
Dönem	FARKGIR	Y_EIM_FARKROM _ARCH1GARC1	FARKCCI	FARKCPI	Y_EIM_FARKMARE _ARCH5G0T0	Y_EIM_EGARCH _FARKPPI
1	0.070377	-0.154280	2.817186	0.000000	0.000000	0.000000
2	0.204814	0.011356	-0.379763	0.259455	-1.077544	-0.668566

3	-0.072798	-0.232899	-0.187562	0.789826	0.585460	0.362768
4	0.503888	-0.043669	-0.748089	-0.088437	0.839032	0.451205
5	-0.277479	0.657100	-0.326032	-0.567433	0.156336	-0.015131
6	-0.240230	0.082430	0.574552	-0.494304	-0.096731	0.079718
7	0.281016	-0.452608	0.198287	0.264482	-0.614395	0.009034
8	0.193627	-0.007017	-0.059050	0.278407	-0.032796	0.080063
9	-0.004845	0.070069	-0.159305	0.115271	0.330178	0.024057
10	-0.067733	0.021963	-0.070794	-0.009838	0.076775	-0.109109
11	-0.042560	0.113092	0.219436	-0.210673	-0.080552	0.001459
12	0.001610	-0.089524	0.092110	-0.040857	-0.167097	0.047538
FARKCPI Değişkeni Tepkisi						
Dönem	FARKGIR	Y_EIM_FARKROM_ARCH1GARC1	FARKCCI	FARKCPI	Y_EIM_FARKMARE_ARCH5G0T0	Y_EIM_EGARCH_FARKPPI
1	-0.106621	0.051384	0.018119	0.686496	0.000000	0.000000
2	-0.159449	0.028004	0.272668	-0.100364	0.194076	0.065869
3	-0.000120	-0.136335	0.057734	-0.216234	0.072444	0.012226
4	0.070146	-0.053832	-0.199724	-0.105502	0.053129	0.029548
5	0.066751	0.065163	-0.102872	-0.026355	0.045377	0.187228
6	0.140723	-0.085984	-0.055971	0.119114	0.059003	-0.034582
7	0.094171	-0.001518	0.061395	-0.019418	0.008401	-0.119650
8	0.086369	-0.068310	0.068473	-0.060001	-0.046003	-0.047663
9	0.029923	-0.093051	0.008609	0.018338	-0.118632	-0.014952
10	0.038104	-0.056008	-0.022226	0.037901	-0.045040	0.074633
11	0.018953	-0.000732	-0.033892	0.028130	0.020844	0.048974
12	-0.017355	0.026054	0.005902	-0.006855	0.019450	0.025045
Y_EIM_FARKMARE_ARCH5G0T0 Değişkeni Tepkisi						
Dönem	FARKGIR	Y_EIM_FARKROM_ARCH1GARC1	FARKCCI	FARKCPI	Y_EIM_FARKMARE_ARCH5G0T0	Y_EIM_EGARCH_FARKPPI
1	-0.019732	0.004132	-0.022114	0.002890	0.052771	0.000000
2	-0.008076	-0.005554	-0.020921	-0.011701	0.002929	0.003529
3	0.015578	-0.005949	0.006678	-0.017652	0.008018	-0.007098
4	0.018626	-0.010131	-0.001949	-0.006619	-0.007450	-0.017398
5	0.015006	-0.017225	-0.007426	0.010708	-0.008093	-0.007357
6	0.013069	-0.009903	-0.002741	0.007796	-0.000339	-0.006324
7	0.006794	-0.007383	-0.002645	-0.003480	-0.004078	-0.004063
8	0.001160	-0.005363	0.002840	-0.003515	-0.006657	-0.000498
9	0.001936	-0.005429	0.002131	0.000640	-0.007500	0.005370
10	0.000343	-0.001147	0.000189	0.004124	-0.003418	0.005993
11	-0.000494	0.001054	0.000363	0.003189	0.003227	0.003985

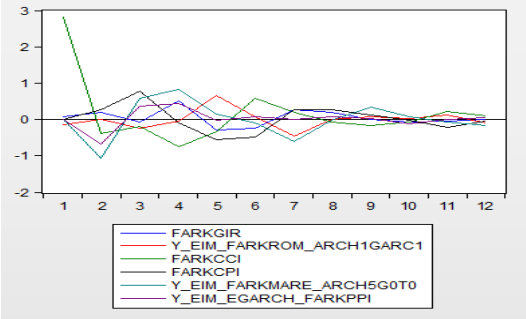
12	-0.001026	0.002645	0.001163	0.000203	0.002992	0.001376
Y_EIM_EGARCH _FARKPPI Değişkeni Tepkisi						
Dönem	FARKGIR	Y_EIM_FARKROM _ARCH1GARC1	FARKCCI	FARKCPI	Y_EIM_FARKMARE _ARCH5G0T0	Y_EIM_EGARCH _FARKPPI
1	-0.417316	0.019739	-0.044451	0.231738	0.384140	1.020711
2	-0.252794	-0.087436	-0.093569	0.010166	0.282277	0.388263
3	0.129910	0.019862	0.103437	-0.393464	0.359653	0.148955
4	0.429350	-0.072119	-0.073881	-0.117793	0.149702	-0.088800
5	0.318490	-0.118392	-0.034306	0.122063	-0.040789	-0.099235
6	0.337528	-0.209946	0.028675	0.137051	-0.014413	-0.100160
7	0.268600	-0.223311	-0.032477	-0.005831	-0.068167	-0.116309
8	0.131040	-0.129450	-0.006693	-0.101878	-0.123209	0.034982
9	0.070315	-0.119681	0.009740	0.001286	-0.150664	0.120750
10	0.034114	-0.056803	0.028120	0.075711	-0.114854	0.134907
11	0.019743	0.007144	0.053306	0.069871	0.001873	0.106257
12	-0.015794	0.038910	0.051462	0.030261	0.032767	0.052174
Cholesky Sıralaması: FARKGIR Y_EIM_FARKROM_ARCH1GARC1 FARKCCI FARKCPI Y_EIM_FARKMARE_ARCH5G0T0 Y_EIM_EGARCH_FARKPPI						

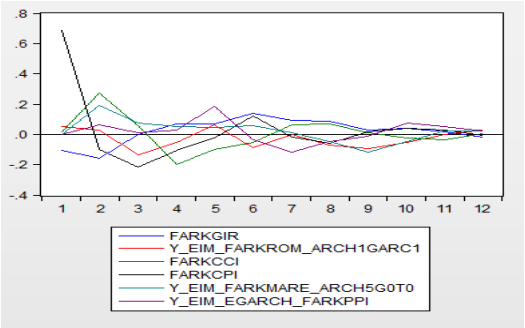

Şekil 63: FARKGIR Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği (En İyi Varsayımlar ile)

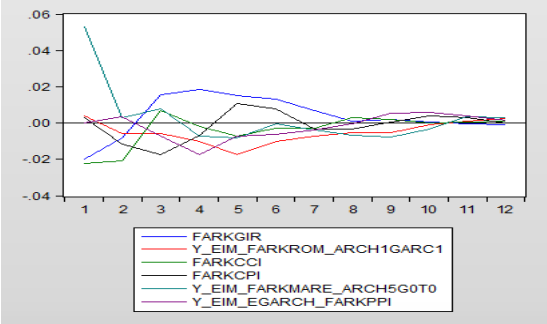

Şekil 64: FARKROM Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği (En İyi Varsayımlar ile)

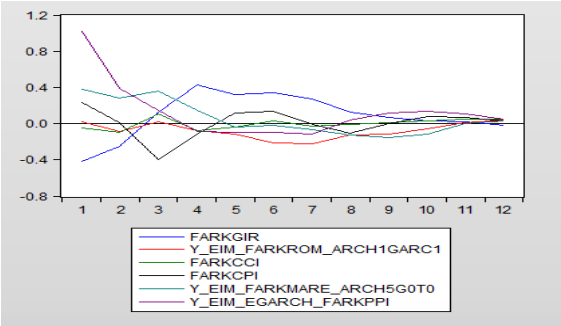

Şekil 65: FARKCCI Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği (En İyi Varsayımlar ile)

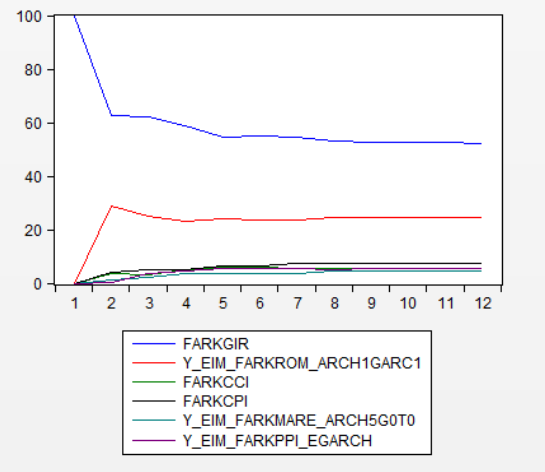

Şekil 66: FARKCPI Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği (En İyi Varsayımlar ile)

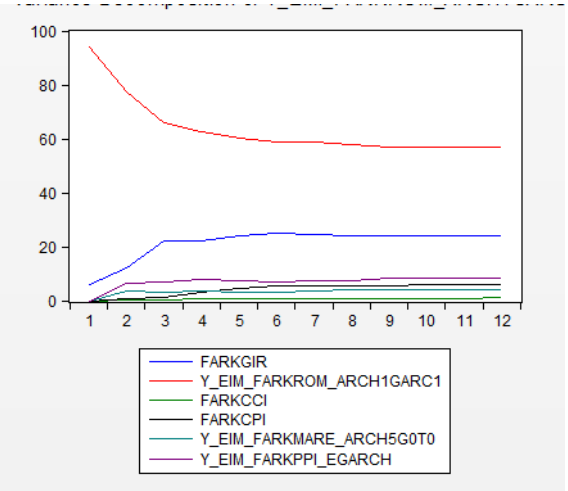

Şekil 67: FARKMARE Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği (En İyi Varsayımlar ile)

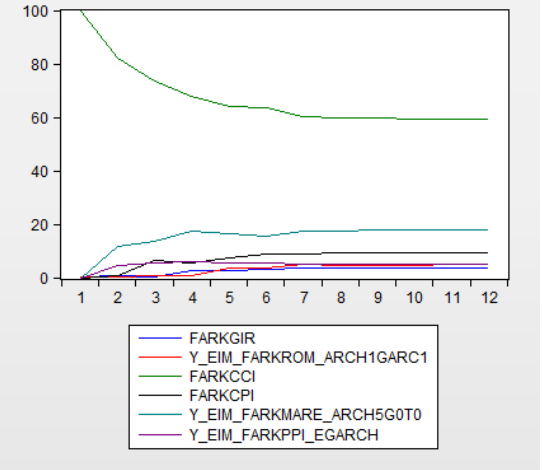

Şekil 68: FARKPPI Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği (En İyi Varsayımlar ile)

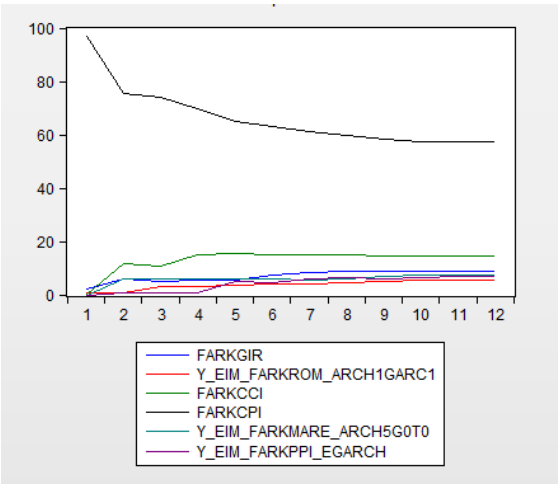

Şekil 69: FARKGIR Değişkeni Varyans Ayrıştırma Modeli Bütünleşik Grafiği (En İyi Varsayımlar ile)

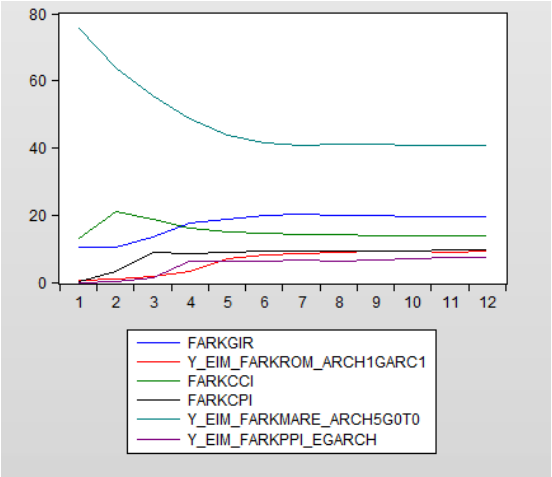

Şekil 70: FARKROM Değişkeni Varyans Ayrıştırma Modeli Bütünleşik Grafiği (En İyi Varsayımlar ile)

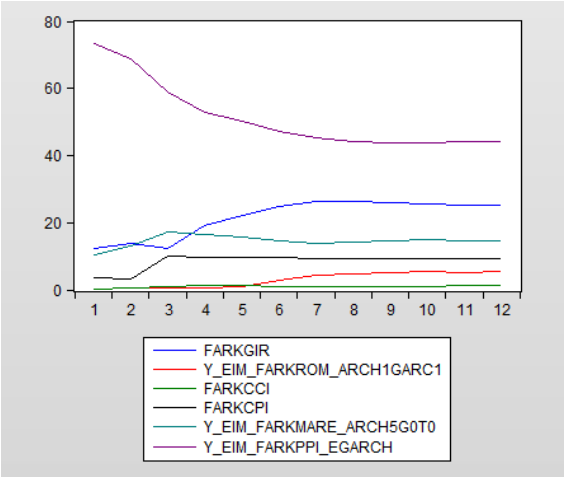

Şekil 71: FARKCCI Değişkeni Varyans Ayrıştırma Modeli Bütünleşik Grafiği (En İyi Varsayımlar ile)

Şekil 72: FARKCPI Değişkeni Varyans Ayrıştırma Modeli Bütünleşik Grafiği (En İyi Varsayımlar ile)

Şekil 73: FARKMARE Değişkeni Varyans Ayrıştırma Modeli Bütünleşik Grafiği (En İyi Varsayımlar ile)

Şekil 74: FARKPPI Değişkeni Varyans Ayrıştırma Modeli Bütünleşik Grafiği (En İyi Varsayımlar ile)

3.5.10. Eşbütünleşme ve Nedensellik Modelleri

Bu bölümde verilerin uzun dönemli eşbütünleşme ilişkisine sahip olup olmadığı Johansen Eşbütünleşme Testi ile incelenmiştir. Önceki analizlerde verilerin durağan durumda olduğu (trend etkisi içermediği) görüldüğünden dolayı söz konusu verilere durağanlık sınaması yapılmamış, birinci farklar alınmış durağan seriler ile Johansen Eşbütünleşme Testi gerçekleştirilerek sonuçları analiz edilmiştir. Ardından Granger Nedensellik Testi yapılarak veriler arasında neden sonuç ilişkisi olup olmadığı tespit edilmiştir. Böylece bir değişkendeki farklılaşmanın diğer değişken tarafından ne ölçüde etkilendiği veya ilgili değişkenin nedeni olduğu konusunda gerekli açıklamalar yapılmıştır.

3.5.10.1. Model 1 Eşbütünleşme ve Nedensellik Analizi

Öncelikli olarak ROM ve Brüt Uluslararası Rezervler ilişkisini içeren Model 1'e göre durağan veriler kapsamında oluşturulan VAR model ile Lag Interval için gecikme uzunluğunun en uygun olduğu AKAİKE ve SCHWARDS bilgi kriterlerine bakılmıştır. En düşük değeri veren bilgi kriteri en uygun gecikme uzunluğu olarak belirlenip çeyreklik gecikme uzunluğu ile VAR model denenerek en uygun gecikme uzunluğuna karar verilmiştir.

Tablo 70: Gecikme Uzunluğuna Göre En Uygun Modelin Belirlenmesi (Model 1)

	Gecikme Uzunluğu	**Gecikme Uzunluğu**	**Gecikme Uzunluğu**
	(1 1)	(1 2)	(1 3)
Akaike Bilgi Kriteri	36,56399	36,4429	36,52951
Schwarz Kriteri	36,7552	36,76412	36,98281
TOPLAM	73,31919	73,20702	73,51232

Tablo 71: VAR Model Gecikme Uzunluğu Seçim Kriteri Tablosu (Model 1)

Bağımlı Değişkenler: FARKGIR FARKROM						
Bağımsız Değişkenler: C						
Tarih: 12/05/17 Saat: 14:59						
Örneklem: 2011M09 2017M09						
Dahil Edilen Gözlem Sayısı: 68						
Gecikme Sayısı	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-1254.298	NA	3.82e+13	36.94994	37.01522	36.97581
1	-1235.086	36.72943	2.44e+13	36.50252	36.69836*	36.58012*
2	-1229.837	9.724671*	2.36e+13*	36.46581*	36.79220	36.59514
3	-1228.268	2.816305	2.53e+13	36.53728	36.99424	36.71835
4	-1226.690	2.737478	2.72e+13	36.60853	37.19605	36.84133
* Gecikme Sayısı Kriterine Göre Seçilmiş Göstergeler						
LR: Sıralı Düzeltilmiş LR Test İstatistik Değeri (her biri 5% düzeyinde)						
FPE: Final Tahmin Hatası						
AIC: Akaike Bilgi Kriteri						
SC: Schwarz Bilgi Kriteri						
HQ: Hannan-Quinn Bilgi Kriteri						

Johansen Eşbütünleşme Testini yapmadan önce en uygun modelin hangisi olduğunu analiz etmek üzere model seçim kriterleri uygulanmış ve analiz sonucunda trend ve kesişen değer içermeyen Model 1 (Sütün 1'de yer alan ve yanında * bulunan değer) en uygun değer seçilmiştir.

Tablo 72: Eşbütünleşme Denklemi İçin En Uygun Model Seçimi (Model 1)

Tarih: 12/05/17 Saat: 15:05					
Örneklem: 2011M09 2017M09					
Dahil Edilen Gözlem Sayısı: 69					
Seriler: FARKGIR FARKROM					
Gecikme Aralığı: 1 - 2					
Modelde Seçilmiş Eşbütünleşme İlişki Sayısı (%5 Düzeyi*)	Model 1 Seçim Kriteri	Model 2 Seçim Kriteri	Model 3 Seçim Kriteri	Model 4 Seçim Kriteri	Model 5 Seçim Kriteri
Veri Trendi	Hiçbiri	Hiçbiri	Doğrusal	Doğrusal	İkinci Dereceden
Test Tipi	Kesişen Değer Yok	Kesişen Değer	Kesişen Değer	Kesişen Değer	Kesişen Değer

	Trend Yok	Trend Yok	Trend Yok	Trend Var	Trend Var
Trace	2	2	2	2	2
Max-Eig	2	2	2	2	2
* MacKinnon-Haug-Michelis (1999) Temelinde Kritik Değerler					
Bilgi Kriteri Sıralaması Bakımından Modeller					
Veri Trendi	Hiçbiri	Hiçbiri	Doğrusal	Doğrusal	İkinci Dereceden
Sıralama veya Eşbütünleşme İçermemesi	Kesişen Değer Yok	Kesişen Değer	Kesişen Değer	Kesişen Değer	Kesişen Değer
	Trend Yok	Trend Yok	Trend Yok	Trend Var	Trend Var
	Log Likelihood Kriteri Bakımından Sıralama (Satırlar) ve Model Sıralaması (Sütunlar)				
0	-1262.993	-1262.993	-1262.947	-1262.947	-1262.809
1	-1251.311	-1251.279	-1251.267	-1251.266	-1251.202
2	-1246.439	-1246.268	-1246.268	-1244.772	-1244.772
	Akaike Bilgi Kriteri Bakımından Sıralama (Satırlar) ve Model Sıralaması (Sütunlar)				
0	36.84037	36.84037	36.89702	36.89702	36.95098
1	36.61770	36.64577	36.67442	36.70335	36.73048
2	36.59243*	36.64545	36.64545	36.66006	36.66006
	Schwarz Kriteri Bakımından Sıralama (Satırlar) ve Model Sıralaması (Sütunlar)				
0	37.09939	37.09939	37.22080	37.22080	37.33952
1	37.00624*	37.06669	37.12772	37.18903	37.24853
2	37.11049	37.22827	37.22827	37.30762	37.30762

Bu aşamada Model 1 için eşbütünleşme hipotezleri aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur. Burada P olasılık değerinin yüzde 5'in altında (P=0,0000) olması sebebiyle boş hipotez olan H_0 hipotezi reddedilip, H_1 hipotezi kabul edilmiştir.

H_0: Eşbütünleşme Yoktur

H_1: Eşbütünleşme Vardır

Tablo 73: Johansen Eşbütünleşme Değerleri (Model 1)

Tarih: 12/05/17 Saat: 15:11					
Örneklem (Düzenlenmiş): 2012M01 2017M09					
Dahil Edilen Gözlem Sayısı: Düzenleme Sonrası 69					
Trend Varsayımı: Deterministik Olmayan Trend					
Seriler: FARKGIR FARKROM					
Gecikme Uzunluğu (Birinci Fark ile): 1 - 2					
Sınırlandırılmamış Eşbütünleşme Sıralama Testi (Trace)					
H_0: Eşbütünleşme Yoktur H_1: Eşbütünleşme Vardır	**Özdeğer**	**İz İstatistik Değeri**	**0.05 Kritik Değer**	**P Olasılık Değeri****	**Sonuç**
H_0: r=0 *	0.287235	33.10752	12.32090	0.0000	Eşbütünleşme Vardır
H_1: r≤1 *	0.131698	9.743846	4.129906	0.0021	Eşbütünleşme Vardır
Trace Testi 2 Adet Eşbütünleşme Denkleminin 0,05 düzeyinde bulunduğunu göstermektedir.					
* değeri 0,05 düzeyinde hipotezin reddedildiğini göstermektedir					
**MacKinnon-Haug-Michelis (1999) p-değerleri					
Sınırlandırılmamış Eşbütünleşme Sıralama Testi (Maximum Eigenvalue)					
H_0: Eşbütünleşme Yoktur H_1: Eşbütünleşme Vardır	**Özdeğer**	**İz İstatistik Değeri**	**0.05 Kritik Değer**	**P Olasılık Değeri****	**Sonuç**
H_0: r=0 *	0.287235	23.36368	11.22480	0.0003	Eşbütünleşme Vardır
H_1: r≤1 *	0.131698	9.743846	4.129906	0.0021	Eşbütünleşme Vardır
Max-eigenvalue 2 Adet Eşbütünleşme Denkleminin 0,05 düzeyinde bulunduğunu göstermektedir.					
* değeri 0,05 düzeyinde hipotezin reddedildiğini göstermektedir					
**MacKinnon-Haug-Michelis (1999) p-değerleri					
Sınırlandırılmamış Eşbütünleşme Katsayıları (b'*S11*b=I ile normalize edilmiş):					
FARKGIR	FARKROM				
-0.000640	0.000534				
-1.23E-05	-0.000627				
Sınırlandırılmamış Düzenleme Katsayıları (alpha):					
D(FARKGIR)	1696.997	-174.3055			
D(FARKROM)	523.6310	543.5029			
1 Eşbütünleşme Eşitliği:		Log likelihood	-1251.311		
Normalleştirilmiş Eşbütünleşme Katsayıları (standart hata parantez içerisinde)					
FARKGIR	FARKROM				
1.000000	-0.833951				
	(0.19603)				
Düzenleme Katsayıları (standart hata parantez içerisinde)					
D(FARKGIR)	-1.085844				
	(0.21724)				
D(FARKROM)	-0.335052				
	(0.13675)				

Eşbütünleşik olan değişkenlerdeki uzun dönem dengeden sapma miktarını gösterir. Aralarındaki uzun dönemli ilişki, değişkenlerin koentegre (eşbütünleşik) olması anlamına gelmektedir. Serilerin durağanlık sınaması bunun öncesinde kontrol edilmiş ve durağan olduğu kanıtlanmış serilere eşbütünleşme yapılmıştır. Seriler durağanlaştırılırken farklarının alınması neticesinde oluşan uzun dönemli bilgi kayıpları hata düzeltme modelleri aracılığıyla ortadan kaldırılmıştır.

Tablo 74: Hata Düzeltme Modeli Regresyon Denklemi Tablosu (Model 1)

Bağımlı Değişken: FARKROM				
Metot: En Küçük Kareler				
Tarih: 12/05/17 Saat: 15:36				
Örneklem (Düzeltilmiş): 2011M10 2017M09				
Dahil Edilen Gözlem Sayısı: Düzenleme Sonrası 72				
Değişken	Katsayı	Standart Hata	t İstatistik Değeri	P Olasılık Değeri
FARKGIR	0.259032	0.061168	4.234801	0.0001
C	1676.691	420.7483	3.985023	0.0002
@TREND	-36.60318	9.983456	-3.666383	0.0005
R Kare	0.347614	Var Ortalama Bağımlı Değişken		413.1417
Düzeltilmiş R Kare	0.328704	Standart Sapma Bağımlı Değişken		2125.195
Regresyon Standart Hatası	1741.228	Akaike Bilgi Kriteri		17.80334
Artık Kareler Toplamı	2.09E+08	Schwarz Kriteri		17.89820
Log Likelihood	-637.9204	Hannan-Quinn Kriteri		17.84111
F İstatistik Değeri	18.38282	Durbin-Watson İstatistik Değeri		1.484819
Olasılık Değeri (F İstatistik)	0.000000			

Modelde P olasılık değeri 0,05'ten küçük olduğu ve R kare değeri yüzde 34 olduğu için model anlamlıdır diyebiliriz. Hata düzeltme modellerinde durağan değişkenlerle kurulan modele, hata terimlerinin bir gecikmeli hali eklenmektedir. Hata terimlerinin de düzey değerde durağan olması gerekmektedir.

H_0: HATATERIMLERIMOD1, birim kök içermektedir (Durağan Değildir).

H_1: HATATERIMLERIMOD1, birim kök içermemektedir (Durağandır).

Modelimizde P olasılık değeri yüzde 5'in altında olduğu için (P=0,0000) H_0 hipotezi reddedilip, H_1 hipotezi kabul edilir.

Tablo 75: Hata Terimlerinin Durağanlık Sınaması (Model 1)

Bağımsız Değişken: Yoktur				
Gecikme Uzunluğu: 0 (Otomatik SIC Esasına Göre, Maksimum Gecikme Uzunluğu: 12 (ay))				
			t İstatistik	P Olasılık*
Augmented Dickey-Fuller Test İstatistik Değeri			-7.378267	0.0000
Test Kritik Değerleri:	1% Düzey		-2.597939	
	5% Düzey		-1.945456	
	10% Düzey		-1.613799	
*MacKinnon (1996) Tek Yönlü P Değerleri				
Augmented Dickey-Fuller Test Eşitliği				
Bağımlı Değişken: D(HATATERIMLERIMOD1)				
Metot: En Küçük Kareler				
Tarih: 12/05/17 Saat: 15:45				
Örneklem (Düzeltilmiş): 2011M11 2017M09				
Dahil Edilen Gözlem Sayısı: Düzenleme Sonrası 71				
Değişken	Katsayı	Standart Hata	t İstatistik Değeri	P Olasılık Değeri
HATATERIMLERIMOD1(-1)	-0.809131	0.109664	-7.378267	0.0000
R Kare	0.437085	Var Ortalama Bağımlı Değişken		-55.03684
Düzeltilmiş R Kare	0.437085	Standart Sapma Bağımlı Değişken		2105.803
Regresyon Standart Hatası	1579.935	Akaike Bilgi Kriteri		17.58214
Artık Kareler Toplamı	1.75E+08	Schwarz Kriteri		17.61401
Log Likelihood	-623.1659	Hannan-Quinn Kriteri		17.59481
Durbin-Watson İstatistik Değeri	1.935819			

Hata terimlerinin bir gecikmeli hali ve durağan durumdaki diğer değişkenler ile oluşturulan hata düzeltme modeli sayesinde, bir birimlik sapmanın ne kadarının bir sonraki dönemde düzeleceği ortaya konmuştur.

Tablo 76: Hata Düzeltme Modeli (Model 1)

Bağımlı Değişken: D(FARKROM)				
Metot: En Küçük Kareler				
Tarih: 12/05/17 Saat: 15:50				
Örneklem (Düzeltilmiş): 2011M11 2017M09				
Dahil Edilen Gözlem Sayısı: Düzenleme Sonrası 71				
Değişken	Katsayı	Standart Hata	t İstatistik Değeri	P Olasılık Değeri
D(FARKGIR)	0.284898	0.046291	6.154473	0.0000
HATATERIMLERIMOD1(-1)	-0.834334	0.119441	-6.985302	0.0000
C	-106.9516	189.6339	-0.563990	0.5746
R Kare	0.482912	Var Ortalama Bağımlı Değişken		-88.85341
Düzeltilmiş R Kare	0.467704	Standart Sapma Bağımlı Değişken		2189.951
Regresyon Standart Hatası	1597.758	Akaike Bilgi Kriteri		17.63192
Artık Kareler Toplamı	1.74E+08	Schwarz Kriteri		17.72753
Log Likelihood	-622.9333	Hannan-Quinn Kriteri		17.66994
F İstatistik Değeri	31.75289	Durbin-Watson İstatistik Değeri		1.934060
Olasılık Değeri (F İstatistik)	0.000000			

H_0: Değişkenler arasında Hata Düzeltme Modeli anlamlı değildir.

H_1: Değişkenler arasında Hata Düzeltme Modeli anlamlıdır.

Hata terimlerinin katsayısı -1 ile 0 arasında olmak zorundadır (-0.834334 sağlıyor), ayrıca P olasılık değerleri 0,05'ten küçük yani anlamlı olmak zorundadır ve bu kısıt da sağlanmıştır (P=0,0000). Hata düzeltme modelindeki hata terimi katsayısının değeri bize bir dönemlik sapmanın bir sonraki dönemde yüzde kaçının düzeldiğini göstermektedir (coefficient = -0.834334). Rakam, bir birimlik sapmanın yüzde 83'ünün bir sonraki dönemde düzeldiğini göstermektedir. Kısa dönemdeki dengesizlikler bu şekilde kapanmaktadır denebilir.

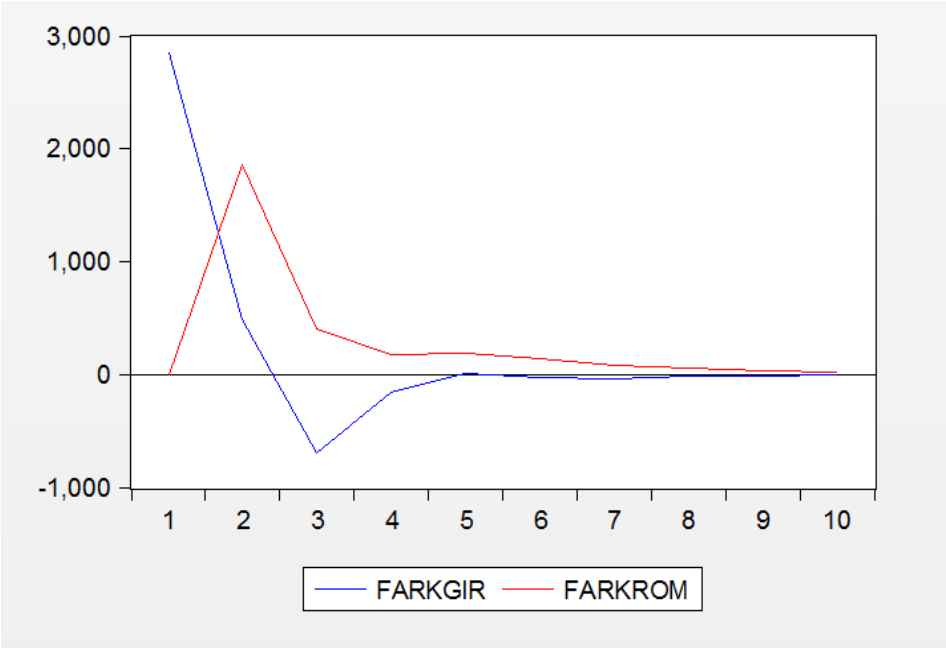
H_0: FARKGIR (FARKROM) değişkeni FARKROM (FARKGIR) değişkeninin nedeni değildir.

H_1: FARKGIR (FARKROM) değişkeni FARKROM (FARKGIR) değişkeninin nedenidir.

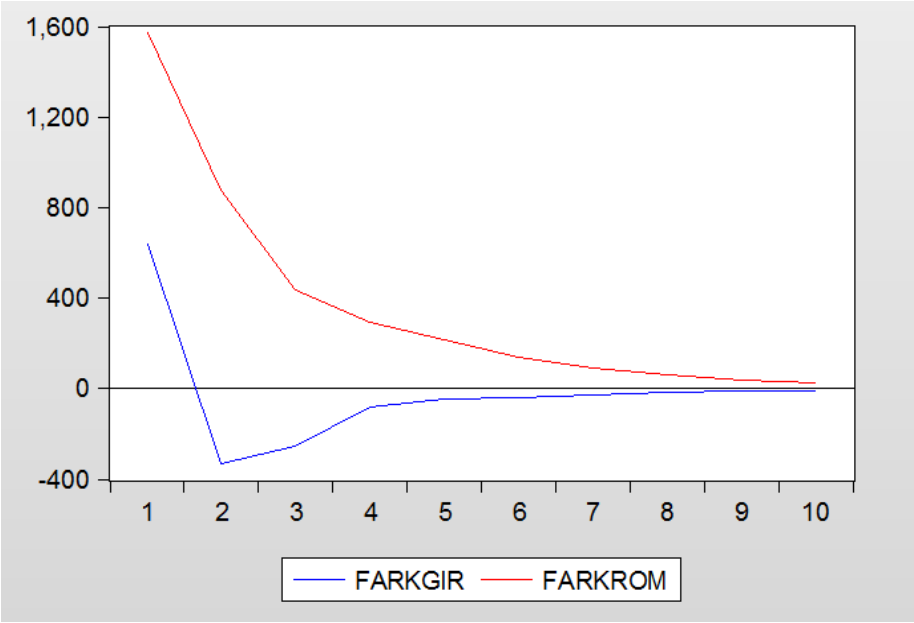
Yapılan Granger Nedensellik Testi sonucunda P olasılık değeri yüzde 5'ten küçük (P=0,0000) olduğu için H_0 hipotezi reddedilip, H_1 hipotezi kabul edilmiştir. Uzun dönemde veriler arasında nedensellik ilişkisi bulunduğu, FARKGIR (FARKROM) değişkeninin FARKROM (FARKGIR) değişkeninin nedeni olduğu görülmüştür.

Tablo 77: VAR Granger Nedensellik/Block Exogeneity Wald Testi (Model 1)

Tarih: 12/05/17 Saat: 20:29				
Örneklem (Düzeltilmiş): 2011M09 2017M09				
Dahil Edilen Gözlem Sayısı: 70				
Bağımlı Değişken: FARKGIR				
Hariç Değer	Ki Kare	Serbestlik Derecesi	P İstatistik	Nedensellik Sonucu
FARKROM	31.62886	2	0.0000	Nedenidir
Hepsi	31.62886	2	0.0000	Nedenidir
Bağımlı Değişken: FARKROM				
Hariç Değer	Ki Kare	Serbestlik Derecesi	P İstatistik	Nedensellik Sonucu
FARKGIR	10.98085	2	0.0041	Nedenidir
Hepsi	10.98085	2	0.0041	Nedenidir

Şekil 75: FARKGIR Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği (Model 1)

Şekil 76: FARKROM Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği (Model 1)

3.5.10.2. Model 2 Eşbütünleşme ve Nedensellik Analizi

ROM, Aylık Ortalama Döviz Kuru, TÜFE, Yİ – ÜFE ve Tüketici Güven Endeksi ilişkisini içeren Model 2'ye göre durağan veriler kapsamında oluşturulan VAR model ile Lag Interval için gecikme uzunluğunun en uygun olduğu AKAİKE ve SCHWARDS bilgi kriterlerine bakılmıştır. En düşük değeri veren bilgi kriteri en uygun gecikme uzunluğu olarak belirlenip çeyreklik gecikme uzunluğu ile VAR model denenerek en uygun gecikme uzunluğuna karar verilmiştir.

Tablo 78: Gecikme Uzunluğuna Göre En Uygun Modelin Belirlenmesi (Model 2)

	Gecikme Uzunluğu	Gecikme Uzunluğu	Gecikme Uzunluğu
	(1 1)	(1 2)	(1 3)
Akaike Bilgi Kriteri	25,48372	25,5008	25,82108
Schwarz Kriteri	26,43978	27,26748	28,41135
TOPLAM	51,9235	52,76828	54,23243

Tablo 79: VAR Model Gecikme Uzunluğu Seçim Kriteri Tablosu (Model 2)

Bağımlı Değişkenler: FARKROM FARKMARE FARKCPI FARKCCI FARKPPI						
Bağımsız Değişkenler: C						
Tarih: 12/05/17 Saat: 21:01						
Örneklem: 2011M09 2017M09						
Dahil Edilen Gözlem Sayısı: 68						
Gecikme Sayısı	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-876.8593	NA	126457.9	25.93704	26.10024*	26.00170
1	-836.4337	73.71727	80519.98*	25.48335*	26.46254	25.87133*
2	-812.5995	39.95747*	84337.48	25.51763	27.31282	26.22894
3	-799.0706	20.69120	121851.3	25.85502	28.46620	26.88965
4	-789.2550	13.56858	202084.6	26.30162	29.72880	27.65957
* Gecikme Sayısı Kriterine Göre Seçilmiş Göstergeler						
LR: Sıralı Düzeltilmiş LR Test İstatistik Değeri (her biri 5% düzeyinde)						
FPE: Final Tahmin Hatası						
AIC: Akaike Bilgi Kriteri						
SC: Schwarz Bilgi Kriteri						
HQ: Hannan-Quinn Bilgi Kriteri						

Johansen Eşbütünleşme Testini yapmadan önce en uygun modelin hangisi olduğunu analiz etmek üzere model seçim kriterleri uygulanmış ve analiz sonucunda trend ve kesişen değer içermeyen Model 1 (Sütün 1'de yer alan ve yanında * bulunan değer) en uygun değer seçilmiştir.

Tablo 80: Eşbütünleşme Denklemi İçin En Uygun Model Seçimi (Model 2)

Tarih: 12/05/17 Saat: 21:05					
Örneklem: 2011M09 2017M09					
Dahil Edilen Gözlem Sayısı: 70					
Seriler: FARKROM FARKMARE FARKCPI FARKCCI FARKPPI					
Gecikme Aralığı: 1 - 2					
Modelde Seçilmiş Eşbütünleşme İlişki Sayısı (%5 Düzeyi*)	Model 1 Seçim Kriteri	Model 2 Seçim Kriteri	Model 3 Seçim Kriteri	Model 4 Seçim Kriteri	Model 5 Seçim Kriteri
Veri Trendi	Hiçbiri	Hiçbiri	Doğrusal	Doğrusal	İkinci Dereceden
Test Tipi	Kesişen Değer Yok	Kesişen Değer	Kesişen Değer	Kesişen Değer	Kesişen Değer
	Trend Yok	Trend Yok	Trend Yok	Trend Var	Trend Var
Trace	5	5	5	5	5
Max-Eig	5	5	5	5	5
* MacKinnon-Haug-Michelis (1999) Temelinde Kritik Değerler					
Bilgi Kriteri Sıralaması Bakımından Modeller					
Veri Trendi	Hiçbiri	Hiçbiri	Doğrusal	Doğrusal	İkinci Dereceden
Sıralama veya Eşbütünleşme İçermemesi	Kesişen Değer Yok	Kesişen Değer	Kesişen Değer	Kesişen Değer	Kesişen Değer
	Trend Yok	Trend Yok	Trend Yok	Trend Var	Trend Var
	Log Likelihood Kriteri Bakımından Sıralama (Satırlar) ve Model Sıralaması (Sütunlar)				
0	-921.8924	-921.8924	-921.8516	-921.8516	-921.4384
1	-889.1459	-888.7849	-888.7484	-888.7375	-888.4927
2	-867.8079	-867.4444	-867.4263	-867.3139	-867.1008
3	-856.0402	-854.0257	-854.0178	-852.7056	-852.5896
4	-848.6195	-843.4533	-843.4519	-840.3401	-840.2832
5	-842.7142	-837.5281	-837.5281	-833.5191	-833.5191
	Akaike Bilgi Kriteri Bakımından Sıralama (Satırlar) ve Model Sıralaması (Sütunlar)				
0	27.05407	27.05407	27.19576	27.19576	27.32681
1	26.40417	26.42243	26.53567	26.56393	26.67122
2	26.08023	26.12698	26.21218	26.26611	26.34574
3	26.02972*	26.05788	26.11480	26.16302	26.21684
4	26.10341	26.07010	26.09863	26.12400	26.15095
5	26.22041	26.21509	26.21509	26.24340	26.24340
	Schwarz Kriteri Bakımından Sıralama (Satırlar) ve Model Sıralaması (Sütunlar)				
0	27.85710	27.85710	28.15940	28.15940	28.45106
1	27.52842	27.57879	27.82052	27.88090	28.11668
2	27.52569*	27.63669	27.81825	27.93642	28.11241
3	27.79639	27.92092	28.04208	28.18666	28.30473
4	28.19130	28.28647	28.34712	28.50098	28.56005
5	28.62951	28.78480	28.78480	28.97372	28.97372

Bu aşamada Model 2 için eşbütünleşme hipotezleri aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur. Burada P olasılık değerinin yüzde 5'in altında (P=0,0000) olması sebebiyle boş hipotez olan H_0 hipotezi reddedilip, H_1 hipotezi kabul edilmiştir.

H_0: Eşbütünleşme Yoktur

H_1: Eşbütünleşme Vardır

Tablo 81: Johansen Eşbütünleşme Değerleri (Model 2)

Tarih: 12/05/17 Saat: 21:06					
Örneklem (Düzenlenmiş): 2011M12 2017M09					
Dahil Edilen Gözlem Sayısı: Düzenleme Sonrası 70					
Trend Varsayımı: Deterministik Olmayan Trend					
Seriler: FARKROM FARKMARE FARKCPI FARKCCI FARKPPI					
Gecikme Uzunluğu (Birinci Fark ile): 1 - 2					
Sınırlandırılmamış Eşbütünleşme Sıralama Testi (Trace)					
H_0: Eşbütünleşme Yoktur H_1: Eşbütünleşme Vardır	**Özdeğer**	**İz İstatistik Değeri**	**0.05 Kritik Değer**	**P Olasılık Değeri****	**Sonuç**
H_0: r=0 *	0.607655	158.3564	60.06141	0.0000	Eşbütünleşme Vardır
H_1: r≤1 *	0.456463	92.86339	40.17493	0.0000	Eşbütünleşme Vardır
H_1: r≤2 *	0.285534	50.18738	24.27596	0.0000	Eşbütünleşme Vardır
H_1: r≤3 *	0.191052	26.65196	12.32090	0.0001	Eşbütünleşme Vardır
H_1: r≤4 *	0.155256	11.81055	4.129906	0.0007	Eşbütünleşme Vardır
Trace Testi 5 Adet Eşbütünleşme Denkleminin 0,05 düzeyinde bulunduğunu göstermektedir.					
* değeri 0,05 düzeyinde hipotezin reddedildiğini göstermektedir					
**MacKinnon-Haug-Michelis (1999) p-değerleri					
Sınırlandırılmamış Eşbütünleşme Sıralama Testi (Maximum Eigenvalue)					
H_0: Eşbütünleşme Yoktur H_1: Eşbütünleşme Vardır	**Özdeğer**	**İz İstatistik Değeri**	**0.05 Kritik Değer**	**P Olasılık Değeri****	**Sonuç**
H_0: r=0 *	0.607655	65.49301	30.43961	0.0000	Eşbütünleşme Vardır
H_1: r≤1 *	0.456463	42.67600	24.15921	0.0001	Eşbütünleşme Vardır
H_1: r≤2 *	0.285534	23.53542	17.79730	0.0061	Eşbütünleşme Vardır

H_1: r≤3 *	0.191052	14.84141	11.22480	0.0111	Eşbütünleşme Vardır
H_1: r≤4 *	0.155256	11.81055	4.129906	0.0007	Eşbütünleşme Vardır
Max-eigenvalue 5 Adet Eşbütünleşme Denkleminin 0,05 düzeyinde bulunduğunu göstermektedir.					
* değeri 0,05 düzeyinde hipotezin reddedildiğini göstermektedir					
**MacKinnon-Haug-Michelis (1999) p-değerleri					
Sınırlandırılmamış Eşbütünleşme Katsayıları (b'*S11*b=I ile normalize edilmiş):					
FARKROM	FARKMARE	FARKCPI	FARKCCI	FARKPPI	
3.98E-05	5.006062	-1.283013	0.390015	0.056489	
0.000134	-1.094530	1.086511	0.317948	-0.073159	
0.000123	3.496597	-0.555631	0.108705	0.883767	
0.000215	22.58752	0.192180	0.179150	-0.702818	
-0.000558	3.376193	0.389671	0.034846	-0.131679	
Sınırlandırılmamış Düzenleme Katsayıları (alpha):					
D(FARKROM)	-114.8719	-119.1699	403.5533	-155.7643	605.5976
D(FARKMARE)	0.025556	0.000509	-0.024009	-0.018796	-0.000641
D(FARKCPI)	0.606923	-0.344493	0.148169	-0.025388	-0.004723
D(FARKCCI)	-2.108534	-1.919381	0.078793	-0.033757	-0.172455
D(FARKPPI)	0.459177	-0.357795	-0.492914	0.149472	0.092349
1 Eşbütünleşme Eşitliği:		Log likelihood	-889.1459		
Normalleştirilmiş Eşbütünleşme Katsayıları (standart hata parantez içerisinde)					
FARKROM	FARKMARE	FARKCPI	FARKCCI	FARKPPI	
1.000000	125867.3	-32258.77	9806.142	1420.291	
	(58111.6)	(4564.28)	(1330.22)	(2878.82)	
Düzenleme Katsayıları (standart hata parantez içerisinde)					
D(FARKROM)	-0.004569				
	(0.00875)				
D(FARKMARE)	1.02E-06				
	(3.3E-07)				
D(FARKCPI)	2.41E-05				
	(3.8E-06)				
D(FARKCCI)	-8.39E-05				
	(1.7E-05)				
D(FARKPPI)	1.83E-05				
	(6.0E-06)				
2 Eşbütünleşme Eşitliği:		Log likelihood	-867.8079		
Normalleştirilmiş Eşbütünleşme Katsayıları (standart hata parantez içerisinde)					
FARKROM	FARKMARE	FARKCPI	FARKCCI	FARKPPI	
1.000000	0.000000	5661.347	2832.251	-427.1250	
		(1750.56)	(458.680)	(959.038)	
0.000000	1.000000	-0.301271	0.055407	0.014677	
		(0.03665)	(0.00960)	(0.02008)	
Düzenleme Katsayıları (standart hata parantez içerisinde)					
D(FARKROM)	-0.020498	-444.6211			
	(0.03062)	(1125.05)			
D(FARKMARE)	1.08E-06	0.127380			
	(1.1E-06)	(0.04197)			
D(FARKCPI)	-2.19E-05	3.415351			
	(1.2E-05)	(0.43423)			
D(FARKCCI)	-0.000340	-8.454635			

	(4.8E-05)	(1.75146)			
D(FARKPPI)	-2.96E-05	2.690284			
	(2.0E-05)	(0.73351)			
3 Eşbütünleşme Eşitliği:		Log likelihood	-856.0402		
Normalleştirilmiş Eşbütünleşme Katsayıları (standart hata parantez içerisinde)					
FARKROM	FARKMARE	FARKCPI	FARKCCI	FARKPPI	
1.000000	0.000000	0.000000	-9432.654	24565.40	
			(2922.86)	(5349.34)	
0.000000	1.000000	0.000000	0.708088	-1.315309	
			(0.16685)	(0.30537)	
0.000000	0.000000	1.000000	2.166429	-4.414590	
			(0.54695)	(1.00101)	
Düzenleme Katsayıları (standart hata parantez içerisinde)					
D(FARKROM)	0.029277	966.4422	-206.3241		
	(0.03978)	(1325.58)	(378.358)		
D(FARKMARE)	-1.88E-06	0.043431	-0.018896		
	(1.4E-06)	(0.04727)	(0.01349)		
D(FARKCPI)	-3.63E-06	3.933438	-1.235313		
	(1.5E-05)	(0.51297)	(0.14642)		
D(FARKCCI)	-0.000331	-8.179127	0.576068		
	(6.4E-05)	(2.11947)	(0.60496)		
D(FARKPPI)	-9.04E-05	0.966761	-0.703999		
	(2.4E-05)	(0.80153)	(0.22878)		
4 Eşbütünleşme Eşitliği:		Log likelihood	-848.6195		
Normalleştirilmiş Eşbütünleşme Katsayıları (standart hata parantez içerisinde)					
FARKROM	FARKMARE	FARKCPI	FARKCCI	FARKPPI	
1.000000	0.000000	0.000000	0.000000	8248.205	
				(1559.58)	
0.000000	1.000000	0.000000	0.000000	-0.090414	
				(0.01578)	
0.000000	0.000000	1.000000	0.000000	-0.666966	
				(0.11370)	
0.000000	0.000000	0.000000	1.000000	-1.729863	
				(0.41424)	
Düzenleme Katsayıları (standart hata parantez içerisinde)					
D(FARKROM)	-0.004290	-2551.887	-236.2589	-66.72876	
	(0.06060)	(4984.36)	(378.997)	(115.987)	
D(FARKMARE)	-5.93E-06	-0.381128	-0.022509	0.004152	
	(2.1E-06)	(0.16980)	(0.01291)	(0.00395)	
D(FARKCPI)	-9.11E-06	3.359977	-1.240192	0.138737	
	(2.4E-05)	(1.93548)	(0.14717)	(0.04504)	
D(FARKCCI)	-0.000338	-8.941613	0.569580	-1.430106	
	(9.7E-05)	(8.00221)	(0.60847)	(0.18621)	
D(FARKPPI)	-5.82E-05	4.342965	-0.675274	0.038522	
	(3.6E-05)	(2.99465)	(0.22771)	(0.06969)	

Eşbütünleşik olan değişkenlerdeki uzun dönem dengeden sapma miktarını gösterir. Aralarındaki uzun dönemli ilişki, değişkenlerin koentegre (eşbütünleşik) olması anlamına gelmektedir. Serilerin durağanlık sınaması bunun öncesinde kontrol edilmiş ve durağan olduğu kanıtlanmış serilere eşbütünleşme yapılmıştır. Seriler

durağanlaştırılırken farklarının alınması neticesinde oluşan uzun dönemli bilgi kayıpları hata düzeltme modelleri aracılığıyla ortadan kaldırılmıştır.

Tablo 82: Hata Düzeltme Modeli Regresyon Denklemi Tablosu (Model 2)

Bağımlı Değişken: FARKROM				
Metot: En Küçük Kareler				
Tarih: 12/05/17 Saat: 21:14				
Örneklem (Düzeltilmiş): 2011M10 2017M09				
Dahil Edilen Gözlem Sayısı: Düzenleme Sonrası 72				
Değişken	Katsayı	Standart Hata	t İstatistik Değeri	P Olasılık Değeri
FARKMARE	-10074.63	4175.004	-2.413083	0.0186
FARKCCI	-114.6216	76.12536	-1.505695	0.1369
FARKCPI	309.1231	295.1933	1.047189	0.2988
FARKPPI	167.5795	217.8577	0.769216	0.4445
C	2086.138	469.6636	4.441771	0.0000
@TREND	-40.75962	11.06336	-3.684198	0.0005
R Kare	0.267559	Var Ortalama Bağımlı Değişken		413.1417
Düzeltilmiş R Kare	0.212071	Standart Sapma Bağımlı Değişken		2125.195
Regresyon Standart Hatası	1886.437	Akaike Bilgi Kriteri		18.00242
Artık Kareler Toplamı	2.35E+08	Schwarz Kriteri		18.19214
Log Likelihood	-642.0872	Hannan-Quinn Kriteri		18.07795
F İstatistik Değeri	4.821939	Durbin-Watson İstatistik Değeri		1.486545
Olasılık Değeri (F İstatistik)	0.000810			

Modelde P olasılık değeri, FARKMARE değişkeni için 0,05'ten küçük olduğu için anlamlı, FARKCCI, FARKCPI ve FARKPPI değişkeni için ise 0,05'ten büyük olduğu için anlamlı değildir, R kare değeri de yüzde 26 olarak çıkarak bağımsız değişkenlerdeki değişimin bağımlı değişken olan FARKROM'u ancak yüzde 26 düzeyinde açıklayabileceğini göstermiştir. Hata düzeltme modellerinde durağan değişkenlerle kurulan modele, hata terimlerinin bir gecikmeli hali eklenmektedir. Hata terimlerinin de düzey değerde durağan olması gerekmektedir.

H_0: HATATERIMLERIMOD2, birim kök içermektedir (Durağan Değildir).

H_1: HATATERIMLERIMOD2, birim kök içermemektedir (Durağandır).

Modelimizde P olasılık değeri yüzde 5'in altında olduğu için (P=0,0000) H_0 hipotezi reddedilip, H_1 hipotezi kabul edilir. Dolayısıyla hata terimlerinin durağan olduğu görülmüştür.

Tablo 83: Hata Terimlerinin Durağanlık Sınaması (Model 2)

Bağımsız Değişken: Yoktur				
Gecikme Uzunluğu: 0 (Otomatik SIC Esasına Göre, Maksimum Gecikme Uzunluğu: 11 (ay))				
			t İstatistik	P Olasılık*
Augmented Dickey-Fuller Test İstatistik Değeri			-6.937433	0.0000
Test Kritik Değerleri:	1% Düzey		-2.597939	
	5% Düzey		-1.945456	
	10% Düzey		-1.613799	
*MacKinnon (1996) Tek Yönlü P Değerleri				
Augmented Dickey-Fuller Test Eşitliği				
Bağımlı Değişken: D(HATATERIMLERIMOD2)				
Metot: En Küçük Kareler				
Tarih: 12/05/17 Saat: 21:19				
Örneklem (Düzeltilmiş): 2011M11 2017M09				
Dahil Edilen Gözlem Sayısı: Düzenleme Sonrası 71				
Değişken	Katsayı	Standart Hata	t İstatistik Değeri	P Olasılık Değeri
HATATERIMLERIMOD2(-1)	-0.778440	0.112209	-6.937433	0.0000
R Kare	0.407094	Var Ortalama Bağımlı Değişken		-52.18624
Düzeltilmiş R Kare	0.407094	Standart Sapma Bağımlı Değişken		2232.718
Regresyon Standart Hatası	1719.202	Akaike Bilgi Kriteri		17.75109
Artık Kareler Toplamı	2.07E+08	Schwarz Kriteri		17.78296
Log Likelihood	-629.1638	Hannan-Quinn Kriteri		17.76377
Durbin-Watson İstatistik Değeri	1.834154			

Hata terimlerinin bir gecikmeli hali ve durağan durumdaki diğer değişkenler ile oluşturulan hata düzeltme modeli sayesinde, bir birimlik sapmanın ne kadarının bir sonraki dönemde düzeleceği ortaya konmuştur.

Tablo 84: Hata Düzeltme Modeli (Model 2)

Bağımlı Değişken: D(FARKROM)				
Metot: En Küçük Kareler				
Tarih: 12/05/17 Saat: 21:22				
Örneklem (Düzeltilmiş): 2011M11 2017M09				
Dahil Edilen Gözlem Sayısı: Düzenleme Sonrası 71				
Değişken	Katsayı	Standart Hata	t İstatistik Değeri	P Olasılık Değeri
D(FARKMARE)	-7725.951	3003.609	-2.572223	0.0124
D(FARKCCI)	-19.92841	46.45680	-0.428967	0.6694
D(FARKCPI)	451.6391	204.9564	2.203586	0.0311
D(FARKPPI)	-267.5820	172.1373	-1.554468	0.1249
HATATERIMLERIMOD2(-1)	-0.801101	0.114644	-6.987720	0.0000
C	-97.17422	197.4622	-0.492116	0.6243
R Kare	0.464232	Var Ortalama Bağımlı Değişken		-88.85341
Düzeltilmiş R Kare	0.423019	Standart Sapma Bağımlı Değişken		2189.951
Regresyon Standart Hatası	1663.471	Akaike Bilgi Kriteri		17.75192
Artık Kareler Toplamı	1.80E+08	Schwarz Kriteri		17.94313
Log Likelihood	-624.1932	Hannan-Quinn Kriteri		17.82796
F İstatistik Değeri	11.26422	Durbin-Watson İstatistik Değeri		1.669253
Olasılık Değeri (F İstatistik)	0.000000			

H_0: Değişkenler arasında Hata Düzeltme Modeli anlamlı değildir.

H_1: Değişkenler arasında Hata Düzeltme Modeli anlamlıdır.

Yapılan Hata Düzeltme Modeli Testi sonucunda Hata Terimlerinin katsayılarının -1 ile 0 arasında olma koşulunu (-0,801101) ve P Olasılık değerlerinin 0,05'ten küçük (anlamlı) olma koşulunun her ikisini birlikte sağlayan sadece FARKMARE (P=0,0124) ve FARKCPI (P=0,0311) değişkenleri için sağlanmakta (H_0 hipotezi red, H_1 hipotezi kabul), diğer değişkenler için hata düzeltme modeli anlamlı sonuç vermemektedir (H_0 hipotezi kabul, H_1 hipotezi red). H_1 hipotezi kabul edilen FARKMARE ve FARKCPI değişkenleri için hata düzeltme modelindeki hata terimlerinin katsayısının değerine bakarak (Coefficient=-0,801101) FARKMARE ve FARKCPI değişkenlerindeki değişmenin FARKROM üzerindeki bir dönemlik bozulma etkisinin bir sonraki dönemde yüzde 80 oranında düzeleceği söylenebilir.

H_0: Değişkenler arasında nedensellik ilişkisi yoktur.

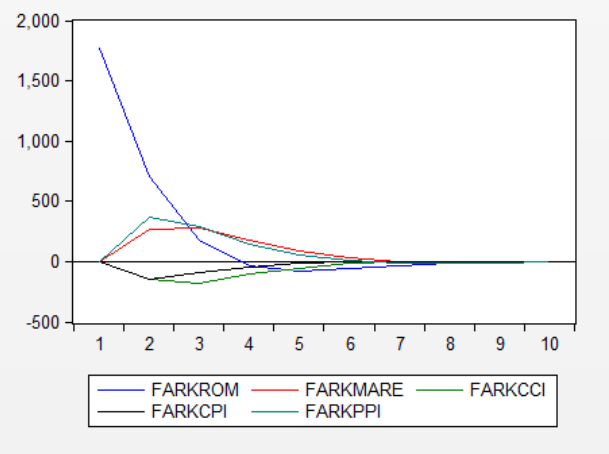
H_1: Değişkenler arasında nedensellik ilişkisi vardır.

Yapılan Granger Nedensellik Testi sonucunda; FARKMARE bağımlı değişkenindeki değişmenin FARKROM değişkeninin (P=0,0006) nedeni olduğu (H_0 hipotezi red, H_1 hipotezi kabul) ve FARKCPI bağımlı değişkenindeki değişmenin FARKCCI değişkeninin (P=0,0456) nedeni olduğu görülmüştür. Diğer değişkenler için P olasılık değeri 0,05 kabul düzeyinin üzerinde olduğundan dolayı H_0 hipotezi kabul edilmiş, H_1 hipotezi reddedilmiş ve değişkenler arasında nedensellik ilişkisinin olmadığı görülmüştür.

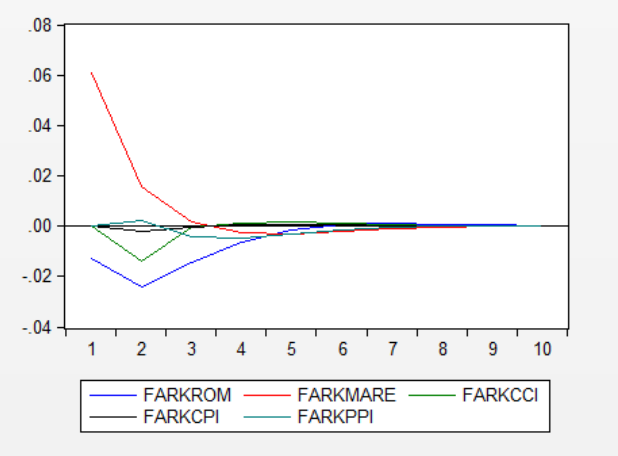
Tablo 85: VAR Granger Nedensellik/Block Exogeneity Wald Testi (Model 2)

Tarih: 12/05/17 Saat: 21:32				
Örneklem (Düzeltilmiş): 2011M09 2017M09				
Dahil Edilen Gözlem Sayısı: 71				
Bağımlı Değişken: FARKROM				
Hariç Değer	**Ki Kare**	**Serbestlik Derecesi**	**P İstatistik**	**Nedensellik Sonucu**
FARKMARE	0.023723	1	0.8776	NEDENİ DEĞİLDİR
FARKCCI	0.659439	1	0.4168	NEDENİ DEĞİLDİR
FARKCPI	1.496374	1	0.2212	NEDENİ DEĞİLDİR
FARKPPI	3.770038	1	0.0522	NEDENİ DEĞİLDİR
Hepsi	7.342047	4	0.1189	
Bağımlı Değişken: FARKMARE				

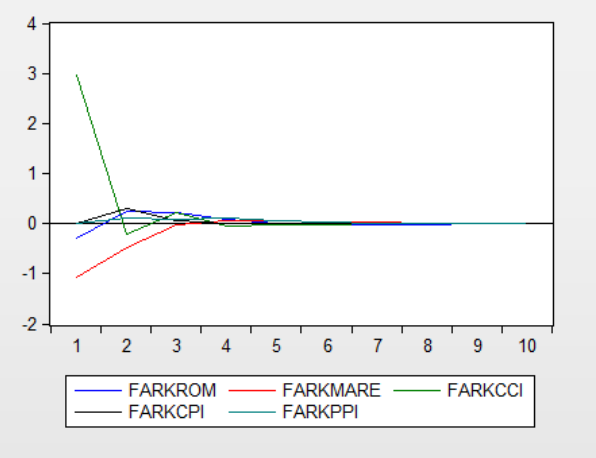
Hariç Değer	Ki Kare	Serbestlik Derecesi	P İstatistik	Nedensellik Sonucu
FARKROM	11.81951	1	0.0006	NEDENİDİR
FARKCCI	3.397334	1	0.0653	NEDENİ DEĞİLDİR
FARKCPI	0.139478	1	0.7088	NEDENİ DEĞİLDİR
FARKPPI	0.108489	1	0.7419	NEDENİ DEĞİLDİR
Hepsi	13.96073	4	0.0074	
Bağımlı Değişken: FARKCCI				
Hariç Değer	**Ki Kare**	**Serbestlik Derecesi**	**P İstatistik**	**Nedensellik Sonucu**
FARKROM	0.109020	1	0.7413	NEDENİ DEĞİLDİR
FARKMARE	2.262430	1	0.1325	NEDENİ DEĞİLDİR
FARKCPI	0.506098	1	0.4768	NEDENİ DEĞİLDİR
FARKPPI	0.092734	1	0.7607	NEDENİ DEĞİLDİR
Hepsi	3.871895	4	0.4236	
Bağımlı Değişken: FARKCPI				
Hariç Değer	**Ki Kare**	**Serbestlik Derecesi**	**P İstatistik**	**Nedensellik Sonucu**
FARKROM	0.060142	1	0.8063	NEDENİ DEĞİLDİR
FARKMARE	1.312392	1	0.2520	NEDENİ DEĞİLDİR
FARKCCI	3.997324	1	0.0456	NEDENİDİR
FARKPPI	1.857900	1	0.1729	NEDENİ DEĞİLDİR
Hepsi	9.505559	4	0.0496	
Bağımlı Değişken: FARKPPI				
Hariç Değer	**Ki Kare**	**Serbestlik Derecesi**	**P İstatistik**	**Nedensellik Sonucu**
FARKROM	2.859321	1	0.0908	NEDENİ DEĞİLDİR
FARKMARE	0.567200	1	0.4514	NEDENİ DEĞİLDİR
FARKCCI	1.187135	1	0.2759	NEDENİ DEĞİLDİR
FARKCPI	0.061265	1	0.8045	NEDENİ DEĞİLDİR
Hepsi	6.443924	4	0.1684	

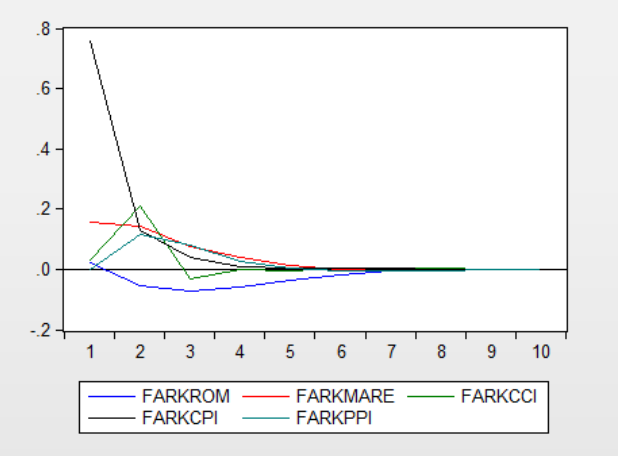

Şekil 77: FARKROM Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği (Model 2)

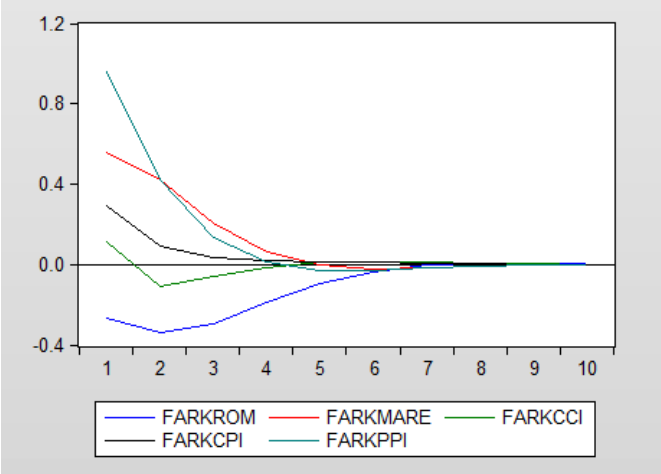

Şekil 78: FARKMARE Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği (Model 2)

Şekil 79: FARKCCI Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği (Model 2)

Şekil 80: FARKCPI Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği (Model 2)

Şekil 81: FARKPPI Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği (Model 2)

3.5.10.3. Model 3 Eşbütünleşme ve Nedensellik Analizi

Son olarak da Brüt uluslararası Rezervler, ROM, Aylık Ortalama Döviz Kuru, TÜFE, Yİ – ÜFE ve Tüketici Güven Endeksi ilişkisini içeren Model 3'e göre durağan veriler kapsamında oluşturulan VAR model ile Lag Interval için gecikme uzunluğunun en uygun olduğu AKAİKE ve SCHWARDS bilgi kriterlerine bakılmıştır. En düşük değeri veren bilgi kriteri en uygun gecikme uzunluğu olarak belirlenip çeyreklik gecikme uzunluğu ile VAR model denenerek en uygun gecikme uzunluğuna karar verilmiştir.

Tablo 86: Gecikme Uzunluğuna Göre En Uygun Modelin Belirlenmesi (Model 3)

	Gecikme Uzunluğu	**Gecikme Uzunluğu**	**Gecikme Uzunluğu**
	(1 1)	(1 2)	(1 3)
Akaike Bilgi Kriteri	44,0761	44,0307	44,41224
Schwarz Kriteri	45,41459	46,53617	48,10337
TOPLAM	89,49069	90,56687	92,51561

Tablo 87: VAR Model Gecikme Uzunluğu Seçim Kriteri Tablosu (Model 3)

Bağımlı Değişkenler: FARKROM FARKGIR FARKMARE FARKCCI FARKCPI FARKPPI						
Bağımsız Değişkenler: C						
Tarih: 12/05/17 Saat: 21:58						
Örneklem: 2011M09 2017M09						
Dahil Edilen Gözlem Sayısı: 68						
Gecikme Sayısı	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-1511.590	NA	9.77e+11	44.63499	44.83083*	44.71259
1	-1455.960	99.80694	5.51e+11*	44.05763*	45.42851	44.60082*
2	-1420.381	57.55424*	5.71e+11	44.07002	46.61592	45.07878
3	-1397.101	33.54993	8.85e+11	44.44415	48.16509	45.91850
4	-1371.977	31.77414	1.38e+12	44.76404	49.66001	46.70397
* Gecikme Sayısı Kriterine Göre Seçilmiş Göstergeler						
LR: Sıralı Düzeltilmiş LR Test İstatistik Değeri (her biri 5% düzeyinde)						
FPE: Final Tahmin Hatası						
AIC: Akaike Bilgi Kriteri						
SC: Schwarz Bilgi Kriteri						
HQ: Hannan-Quinn Bilgi Kriteri						

Johansen Eşbütünleşme Testini yapmadan önce en uygun modelin hangisi olduğunu analiz etmek üzere model seçim kriterleri uygulanmış ve analiz sonucunda trend ve kesişen değer içermeyen Model 1 (Sütün 1'de yer alan ve yanında * bulunan değer) en uygun değer seçilmiştir.

Tablo 88: Eşbütünleşme Denklemi İçin En Uygun Model Seçimi (Model 3)

Tarih: 12/05/17 Saat: 21:59					
Örneklem: 2011M09 2017M09					
Dahil Edilen Gözlem Sayısı: 70					
Seriler: FARKROM FARKGIR FARKMARE FARKCCI FARKCPI FARKPPI					
Gecikme Aralığı: 1 - 1					
Modelde Seçilmiş Eşbütünleşme İlişki Sayısı (%5 Düzeyi*)	Model 1 Seçim Kriteri	Model 2 Seçim Kriteri	Model 3 Seçim Kriteri	Model 4 Seçim Kriteri	Model 5 Seçim Kriteri
Veri Trendi	Hiçbiri	Hiçbiri	Doğrusal	Doğrusal	İkinci Dereceden
Test Tipi	Kesişen Değer Yok	Kesişen Değer	Kesişen Değer	Kesişen Değer	Kesişen Değer
	Trend Yok	Trend Yok	Trend Yok	Trend Var	Trend Var

Trace	6	6	6	6	6
Max-Eig	6	6	6	6	6
* MacKinnon-Haug-Michelis (1999) Temelinde Kritik Değerler					
Bilgi Kriteri Sıralaması Bakımından Modeller					
Veri Trendi	Hiçbiri	Hiçbiri	Doğrusal	Doğrusal	İkinci Dereceden
Sıralama veya Eşbütünleşme İçermemesi	Kesişen Değer Yok	Kesişen Değer	Kesişen Değer	Kesişen Değer	Kesişen Değer
	Trend Yok	Trend Yok	Trend Yok	Trend Var	Trend Var
	Log Likelihood Kriteri Bakımından Sıralama (Satırlar) ve Model Sıralaması (Sütunlar)				
0	-1571.867	-1571.867	-1571.750	-1571.750	-1571.256
1	-1539.061	-1538.492	-1538.379	-1538.375	-1538.054
2	-1513.517	-1512.195	-1512.132	-1512.100	-1511.890
3	-1493.354	-1491.018	-1490.958	-1490.898	-1490.689
4	-1481.709	-1477.820	-1477.766	-1477.643	-1477.564
5	-1474.825	-1469.018	-1468.993	-1466.862	-1466.789
6	-1469.125	-1463.075	-1463.075	-1459.732	-1459.732
	Akaike Bilgi Kriteri Bakımından Sıralama (Satırlar) ve Model Sıralaması (Sütunlar)				
0	45.93906	45.93906	46.10715	46.10715	46.26446
1	45.34459	45.35690	45.49656	45.52499	45.65869
2	44.95762	44.97700	45.08948	45.14571	45.25400
3	44.72441*	44.74336	44.82736	44.91138	44.99112
4	44.73454	44.73770	44.79332	44.90408	44.95897
5	44.88071	44.85765	44.88551	44.96748	44.99396
6	45.06071	45.05928	45.05928	45.13521	45.13521
	Schwarz Kriteri Bakımından Sıralama (Satırlar) ve Model Sıralaması (Sütunlar)				
0	47.09542	47.09542	47.45625	47.45625	47.80629
1	46.88641	46.93085	47.23111	47.29167	47.58597
2	46.88490*	46.96853	47.20949	47.32996	47.56674
3	47.03715	47.15247	47.33283	47.51321	47.68932
4	47.43274	47.56438	47.68424	47.92349	48.04262
5	47.96436	48.10191	48.16189	48.40446	48.46306
6	48.52982	48.72111	48.72111	48.98977	48.98977

Bu aşamada Model 3 için eşbütünleşme hipotezleri aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur. Burada P olasılık değerinin yüzde 5'in altında (P=0,0000) olması sebebiyle boş hipotez olan H_0 hipotezi reddedilip, H_1 hipotezi kabul edilmiştir.

H_0: Eşbütünleşme Yoktur

H_1: Eşbütünleşme Vardır

Tablo 89: Johansen Eşbütünleşme Değerleri (Model 3)

Tarih: 12/05/17 Saat: 22:02						
Örneklem (Düzenlenmiş): 2011M12 2017M09						
Dahil Edilen Gözlem Sayısı: Düzenleme Sonrası 70						
Trend Varsayımı: Deterministik Olmayan Trend						
Seriler: FARKROM FARKGIR FARKMARE FARKCCI FARKCPI FARKPPI						
Gecikme Uzunluğu (Birinci Fark ile): 1 - 1						
Sınırlandırılmamış Eşbütünleşme Sıralama Testi (Trace)						
H_0: Eşbütünleşme Yoktur H_1: Eşbütünleşme Vardır	**Özdeğer**	**İz İstatistik Değeri**	**0.05 Kritik Değer**	**P Olasılık Değeri****	**Sonuç**	
H_0: r=0 *	0.608327	205.4842	83.93712	0.0000	Eşbütünleşme Vardır	
H_1: r≤1 *	0.518006	139.8714	60.06141	0.0000	Eşbütünleşme Vardır	
H_1: r≤2 *	0.437895	88.78369	40.17493	0.0000	Eşbütünleşme Vardır	
H_1: r≤3 *	0.283033	48.45901	24.27596	0.0000	Eşbütünleşme Vardır	
H_1: r≤4 *	0.178554	25.16827	12.32090	0.0002	Eşbütünleşme Vardır	
H_1: r≤5 *	0.150288	11.40007	4.129906	0.0009	Eşbütünleşme Vardır	
Trace Testi 6 Adet Eşbütünleşme Denkleminin 0,05 düzeyinde bulunduğunu göstermektedir.						
* değeri 0,05 düzeyinde hipotezin reddedildiğini göstermektedir						
**MacKinnon-Haug-Michelis (1999) p-değerleri						
Sınırlandırılmamış Eşbütünleşme Sıralama Testi (Maximum Eigenvalue)						
H_0: Eşbütünleşme Yoktur H_1: Eşbütünleşme Vardır	**Özdeğer**	**İz İstatistik Değeri**	**0.05 Kritik Değer**	**P Olasılık Değeri****	**Sonuç**	
H_0: r=0 *	0.608327	65.61288	36.63019	0.0000	Eşbütünleşme Vardır	
H_1: r≤1 *	0.518006	51.08766	30.43961	0.0000	Eşbütünleşme Vardır	
H_1: r≤2 *	0.437895	40.32468	24.15921	0.0002	Eşbütünleşme Vardır	
H_1: r≤3 *	0.283033	23.29074	17.79730	0.0067	Eşbütünleşme Vardır	
H_1: r≤4 *	0.178554	13.76820	11.22480	0.0175	Eşbütünleşme Vardır	
H_1: r≤5 *	0.150288	11.40007	4.129906	0.0009	Eşbütünleşme Vardır	
Max-eigenvalue 6 Adet Eşbütünleşme Denkleminin 0,05 düzeyinde bulunduğunu göstermektedir.						
* değeri 0,05 düzeyinde hipotezin reddedildiğini göstermektedir						
**MacKinnon-Haug-Michelis (1999) p-değerleri						
Sınırlandırılmamış Eşbütünleşme Katsayıları (b'*S11*b=I ile normalize edilmiş):						
FARKROM	FARKGIR	FARKMARE	FARKCCI	FARKCPI	FARKPPI	
2.36E-05	3.96E-05	5.196359	0.430526	-1.104865	0.035407	

0.000254	-0.000223	-3.232270	0.214277	0.812173	-0.096091	
0.000349	-0.000547	-2.630679	-0.176167	-1.353002	0.141412	
-7.59E-05	-0.000105	-5.403774	-0.163905	0.312337	-0.832911	
-4.77E-05	-6.64E-05	20.76192	0.148376	0.299661	-0.728600	
0.000659	-8.05E-05	7.854152	0.036588	-0.274357	-0.293893	
Sınırlandırılmamış Düzenleme Katsayıları (alpha):						
D(FARKROM)	-206.2694	107.6331	577.7335	-278.5923	216.8100	-492.7231
D(FARKGIR)	-614.8787	1393.329	1595.000	-156.9074	140.8680	195.6707
D(FARKMARE)	0.024935	-0.000102	0.000174	0.025118	-0.015303	-0.007064
D(FARKCCI)	-2.373997	-1.585608	0.573477	0.090458	-0.051166	0.265108
D(FARKCPI)	0.538001	-0.341995	0.260034	-0.105110	-0.017886	0.016872
D(FARKPPI)	0.430057	-0.397441	-0.009730	0.486199	0.189854	-0.005403
1 Eşbütünleşme Eşitliği:		Log likelihood	-1539.061			
Normalleştirilmiş Eşbütünleşme Katsayıları (standart hata parantez içerisinde)						
FARKROM	FARKGIR	FARKMARE	FARKCCI	FARKCPI	FARKPPI	
1.000000	1.681781	220636.6	18280.04	-46912.39	1503.369	
	(2.10434)	(100869.)	(2393.12)	(8098.29)	(4957.09)	
Düzenleme Katsayıları (standart hata parantez içerisinde)						
D(FARKROM)	-0.004858					
	(0.00511)					
D(FARKGIR)	-0.014481					
	(0.00950)					
D(FARKMARE)	5.87E-07					
	(1.9E-07)					
D(FARKCCI)	-5.59E-05					
	(9.3E-06)					
D(FARKCPI)	1.27E-05					
	(2.3E-06)					
D(FARKPPI)	1.01E-05					
	(3.6E-06)					
2 Eşbütünleşme Eşitliği:		Log likelihood	-1513.517			
Normalleştirilmiş Eşbütünleşme Katsayıları (standart hata parantez içerisinde)						
FARKROM	FARKGIR	FARKMARE	FARKCCI	FARKCPI	FARKPPI	
1.000000	0.000000	67187.30	6813.321	-13962.49	266.2448	
		(34614.0)	(796.212)	(2729.17)	(1721.14)	
0.000000	1.000000	91242.13	6818.202	-19592.26	735.6039	
		(38892.8)	(894.636)	(3066.53)	(1933.90)	
Düzenleme Katsayıları (standart hata parantez içerisinde)						
D(FARKROM)	0.022510	-0.032135				
	(0.05529)	(0.04897)				
D(FARKGIR)	0.339797	-0.334591				
	(0.09276)	(0.08215)				
D(FARKMARE)	5.61E-07	1.01E-06				
	(2.1E-06)	(1.9E-06)				

D(FARKCCI)	-0.000459	0.000259				
	(8.7E-05)	(7.7E-05)				
D(FARKCPI)	-7.43E-05	9.75E-05				
	(2.3E-05)	(2.0E-05)				
D(FARKPPI)	-9.09E-05	0.000106				
	(3.7E-05)	(3.3E-05)				
3 Eşbütünleşme Eşitliği:		Log likelihood	-1493.354			
Normalleştirilmiş Eşbütünleşme Katsayıları (standart hata parantez içerisinde)						
FARKROM	FARKGIR	FARKMARE	FARKCCI	FARKCPI	FARKPPI	
1.000000	0.000000	0.000000	3498.199	6325.159	-1004.505	
			(500.534)	(1901.29)	(1040.35)	
0.000000	1.000000	0.000000	2316.180	7958.897	-990.1077	
			(400.472)	(1521.20)	(832.368)	
0.000000	0.000000	1.000000	0.049341	-0.301957	0.018914	
			(0.00959)	(0.03643)	(0.01994)	
Düzenleme Katsayıları (standart hata parantez içerisinde)						
D(FARKROM)	0.224172	-0.348278	-2939.581			
	(0.08819)	(0.12074)	(1358.27)			
D(FARKGIR)	0.896544	-1.207393	-11894.68			
	(0.13087)	(0.17916)	(2015.58)			
D(FARKMARE)	6.22E-07	9.15E-07	0.129444			
	(3.6E-06)	(4.9E-06)	(0.05486)			
D(FARKCCI)	-0.000259	-5.48E-05	-8.719664			
	(0.00014)	(0.00020)	(2.20468)			
D(FARKCPI)	1.65E-05	-4.48E-05	3.216999			
	(3.6E-05)	(4.9E-05)	(0.54692)			
D(FARKPPI)	-9.43E-05	0.000111	3.544965			
	(6.2E-05)	(8.5E-05)	(0.95813)			
4 Eşbütünleşme Eşitliği:		Log likelihood	-1481.709			
Normalleştirilmiş Eşbütünleşme Katsayıları (standart hata parantez içerisinde)						
FARKROM	FARKGIR	FARKMARE	FARKCCI	FARKCPI	FARKPPI	
1.000000	0.000000	0.000000	0.000000	6325.167	4200.613	
				(2316.12)	(1252.45)	
0.000000	1.000000	0.000000	0.000000	7958.903	2456.234	
				(1710.95)	(925.202)	
0.000000	0.000000	1.000000	0.000000	-0.301956	0.092331	
				(0.04634)	(0.02506)	
0.000000	0.000000	0.000000	1.000000	-2.35E-06	-1.487942	
				(0.76352)	(0.41288)	
Düzenleme Katsayıları (standart hata parantez içerisinde)						
D(FARKROM)	0.245319	-0.318901	-1434.131	-121.8561		
	(0.08820)	(0.12081)	(1722.91)	(108.015)		
D(FARKGIR)	0.908454	-1.190847	-11046.79	-221.4320		
	(0.13258)	(0.18160)	(2589.88)	(162.368)		

D(FARKMARE)	-1.28E-06	-1.73E-06	-0.006288	0.006566		
	(3.3E-06)	(4.6E-06)	(0.06522)	(0.00409)		
D(FARKCCI)	-0.000266	-6.43E-05	-9.208479	-1.477680		
	(0.00015)	(0.00020)	(2.83723)	(0.17788)		
D(FARKCPI)	2.45E-05	-3.38E-05	3.784992	0.129760		
	(3.6E-05)	(4.9E-05)	(0.69503)	(0.04357)		
D(FARKPPI)	-0.000131	5.96E-05	0.917653	0.022012		
	(5.7E-05)	(7.8E-05)	(1.11629)	(0.06998)		
5 Eşbütünleşme Eşitliği:		Log likelihood	-1474.825			
Normalleştirilmiş Eşbütünleşme Katsayıları (standart hata parantez içerisinde)						
FARKROM	FARKGIR	FARKMARE	FARKCCI	FARKCPI	FARKPPI	
1.000000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000	5962.715	
					(1146.52)	
0.000000	1.000000	0.000000	0.000000	0.000000	4673.470	
					(859.732)	
0.000000	0.000000	1.000000	0.000000	0.000000	0.008210	
					(0.01218)	
0.000000	0.000000	0.000000	1.000000	0.000000	-1.487943	
					(0.36064)	
0.000000	0.000000	0.000000	0.000000	1.000000	-0.278586	
					(0.06535)	
Düzenleme Katsayıları (standart hata parantez içerisinde)						
D(FARKROM)	0.234973	-0.333294	3067.260	-89.68658	-488.4030	
	(0.08790)	(0.12041)	(4470.35)	(111.010)	(392.911)	
D(FARKGIR)	0.901732	-1.200199	-8122.097	-200.5305	-353.8510	
	(0.13313)	(0.18238)	(6771.13)	(168.144)	(595.132)	
D(FARKMARE)	-5.55E-07	-7.17E-07	-0.324003	0.004295	-0.024608	
	(3.2E-06)	(4.5E-06)	(0.16522)	(0.00410)	(0.01452)	
D(FARKCCI)	-0.000263	-6.09E-05	-10.27079	-1.485272	0.572164	
	(0.00015)	(0.00020)	(7.42925)	(0.18449)	(0.65298)	
D(FARKCPI)	2.53E-05	-3.26E-05	3.413649	0.127106	-1.262193	
	(3.6E-05)	(4.9E-05)	(1.81957)	(0.04518)	(0.15993)	
D(FARKPPI)	-0.000140	4.70E-05	4.859395	0.050182	-0.576031	
	(5.7E-05)	(7.7E-05)	(2.87374)	(0.07136)	(0.25258)	

Eşbütünleşik olan değişkenlerdeki uzun dönem dengeden sapma miktarını gösterir. Aralarındaki uzun dönemli ilişki, değişkenlerin koentegre (eşbütünleşik) olması anlamına gelmektedir. Serilerin durağanlık sınaması bunun öncesinde kontrol edilmiş ve durağan olduğu kanıtlanmış serilere eşbütünleşme yapılmıştır. Seriler durağanlaştırılırken farklarının alınması neticesinde oluşan uzun dönemli bilgi kayıpları hata düzeltme modelleri aracılığıyla ortadan kaldırılmıştır.

Tablo 90: Hata Düzeltme Modeli Regresyon Denklemi Tablosu (Model 3)

Bağımlı Değişken: FARKROM				
Metot: En Küçük Kareler				
Tarih: 12/05/17 Saat: 22:15				
Örneklem (Düzeltilmiş): 2011M10 2017M09				
Dahil Edilen Gözlem Sayısı: Düzenleme Sonrası 72				
Değişken	Katsayı	Standart Hata	t İstatistik Değeri	P Olasılık Değeri
FARKGIR	0.270493	0.065211	4.147996	0.0001
FARKMARE	-6156.332	3858.334	-1.595593	0.1154
FARKCCI	-76.38764	68.83026	-1.109797	0.2712
FARKCPI	426.8438	266.0190	1.604561	0.1134
FARKPPI	258.3367	196.4285	1.315169	0.1931
C	1793.714	426.6947	4.203742	0.0001
@TREND	-37.52609	9.943664	-3.773869	0.0004
R Kare	0.420861	Var Ortalama Bağımlı Değişken		413.1417
Düzeltilmiş R Kare	0.367402	Standart Sapma Bağımlı Değişken		2125.195
Regresyon Standart Hatası	1690.296	Akaike Bilgi Kriteri		17.79536
Artık Kareler Toplamı	1.86E+08	Schwarz Kriteri		18.01670
Log Likelihood	-633.6330	Hannan-Quinn Kriteri		17.88348
F İstatistik Değeri	7.872589	Durbin-Watson İstatistik Değeri		1.764128
Olasılık Değeri (F İstatistik)	0.000002			

Modelde P olasılık değeri, FARKGIR değişkeni için 0,05'ten küçük olduğu için anlamlı, FARKMARE, FARKCCI, FARKCPI ve FARKPPI değişkeni için ise 0,05'ten büyük olduğu için anlamlı değildir, R kare değeri de yüzde 42 olarak çıkarak bağımsız değişkenlerdeki değişimin bağımlı değişken olan FARKROM'u ancak yüzde 42 düzeyinde açıklayabileceğini göstermiştir. Hata düzeltme modellerinde durağan değişkenlerle kurulan modele, hata terimlerinin bir gecikmeli hali eklenmektedir. Hata terimlerinin de düzey değerde durağan olması gerekmektedir.

H_0: HATATERIMLERIMOD3, birim kök içermektedir (Durağan Değildir).

H_1: HATATERIMLERIMOD3, birim kök içermemektedir (Durağandır).

Modelimizde P olasılık değeri yüzde 5'in altında olduğu için (P=0,0000) H_0 hipotezi reddedilip, H_1 hipotezi kabul edilir. Dolayısıyla hata terimlerinin durağan olduğu görülmüştür.

Tablo 91: Hata Terimlerinin Durağanlık Sınaması (Model 3)

Bağımsız Değişken: Yoktur				
Gecikme Uzunluğu: 0 (Otomatik SIC Esasına Göre, Maksimum Gecikme Uzunluğu: 12 (ay))				
			t İstatistik	P Olasılık*
Augmented Dickey-Fuller Test İstatistik Değeri			-8.223537	0.0000
Test Kritik Değerleri:	1% Düzey		-2.597939	
	5% Düzey		-1.945456	
	10% Düzey		-1.613799	
*MacKinnon (1996) Tek Yönlü P Değerleri				
Augmented Dickey-Fuller Test Eşitliği				
Bağımlı Değişken: D(HATATERIMLERIMOD3)				
Metot: En Küçük Kareler				
Tarih: 12/05/17 Saat: 22:21				
Örneklem (Düzeltilmiş): 2011M11 2017M09				
Dahil Edilen Gözlem Sayısı: Düzenleme Sonrası 71				
Değişken	Katsayı	Standart Hata	t İstatistik Değeri	P Olasılık Değeri
HATATERIMLERIMOD3(-1)	-0.931840	0.113314	-8.223537	0.0000
R Kare	0.491077	Var Ortalama Bağımlı Değişken		-52.20555
Düzeltilmiş R Kare	0.491077	Standart Sapma Bağımlı Değişken		2162.754
Regresyon Standart Hatası	1542.884	Akaike Bilgi Kriteri		17.53468
Artık Kareler Toplamı	1.67E+08	Schwarz Kriteri		17.56655
Log Likelihood	-621.4811	Hannan-Quinn Kriteri		17.54735
Durbin-Watson İstatistik Değeri	1.876335			

Hata terimlerinin bir gecikmeli hali ve durağan durumdaki diğer değişkenler ile oluşturulan hata düzeltme modeli sayesinde, bir birimlik sapmanın ne kadarının bir sonraki dönemde düzeleceği ortaya konmuştur.

Tablo 92: Hata Düzeltme Modeli (Model 3)

Bağımlı Değişken: D(FARKROM)				
Metot: En Küçük Kareler				
Tarih: 12/05/17 Saat: 22:24				
Örneklem (Düzeltilmiş): 2011M11 2017M09				
Dahil Edilen Gözlem Sayısı: Düzenleme Sonrası 71				
Değişken	Katsayı	Standart Hata	t İstatistik Değeri	P Olasılık Değeri
D(FARKGIR)	0.274159	0.047460	5.776677	0.0000
D(FARKMARE)	-4109.800	2744.710	-1.497353	0.1392
D(FARKCCI)	-29.17233	43.15583	-0.675977	0.5015
D(FARKCPI)	436.5110	191.2908	2.281924	0.0258
D(FARKPPI)	-102.7102	163.0440	-0.629954	0.5310
HATATERIMLERIMOD3(-1)	-0.958770	0.125847	-7.618532	0.0000
C	-98.28939	182.1909	-0.539486	0.5914
R Kare	0.550922	Var Ortalama Bağımlı Değişken		-88.85341
Düzeltilmiş R Kare	0.508820	Standart Sapma Bağımlı Değişken		2189.951
Regresyon Standart Hatası	1534.809	Akaike Bilgi Kriteri		17.60359
Artık Kareler Toplamı	1.51E+08	Schwarz Kriteri		17.82667
Log Likelihood	-617.9273	Hannan-Quinn Kriteri		17.69230
F İstatistik Değeri	13.08568	Durbin-Watson İstatistik Değeri		1.811377
Olasılık Değeri (F İstatistik)	0.000000			

H_0: Değişkenler arasında Hata Düzeltme Modeli anlamlı değildir.

H_1: Değişkenler arasında Hata Düzeltme Modeli anlamlıdır.

Yapılan Hata Düzeltme Modeli Testi sonucunda Hata Terimlerinin katsayılarının -1 ile 0 arasında olma koşulunu (-0,958770) ve P Olasılık değerlerinin 0,05'ten küçük (anlamlı) olma koşulunun her ikisini birlikte sağlayan sadece FARKGIR (P=0,0000) ve FARKCPI (P=0,0258) değişkenleri için sağlanmakta (H_0 hipotezi red, H_1 hipotezi kabul), diğer değişkenler için hata düzeltme modeli anlamlı sonuç vermemektedir (H_0 hipotezi kabul, H_1 hipotezi red). H_1 hipotezi kabul edilen FARKGIR ve FARKCPI değişkenleri için hata düzeltme modelindeki hata terimlerinin katsayısının değerine bakarak (Coefficient=-0,958770) FARKGIR ve FARKCPI değişkenlerindeki değişmenin FARKROM üzerindeki bir dönemlik bozulma etkisinin bir sonraki dönemde yüzde 95 oranında düzeleceği söylenebilir.

H_0: Değişkenler arasında nedensellik ilişkisi yoktur.

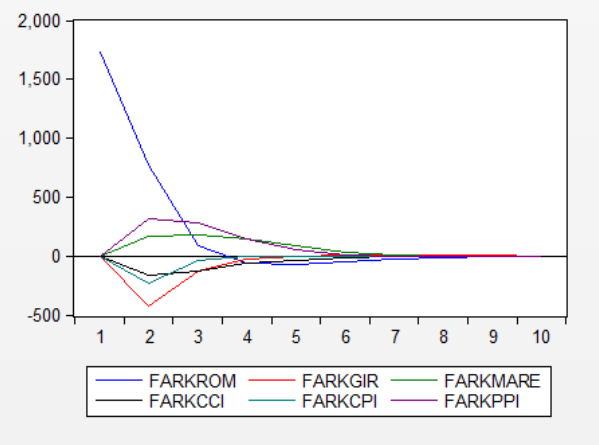
H_1: Değişkenler arasında nedensellik ilişkisi vardır.

Yapılan Granger Nedensellik Testi sonucunda; FARKGIR bağımlı değişkenindeki değişmenin FARKROM değişkeninin (P=0,0000) ve FARKCPI değişkeninin (P=0,0269) nedeni olduğu (H_0 hipotezi red, H_1 hipotezi kabul) ve FARKMARE bağımlı değişkenindeki değişmenin FARKROM değişkeninin (P=0,0029) nedeni olduğu görülmüştür. Diğer değişkenler için P olasılık değeri 0,05 kabul düzeyinin üzerinde olduğundan dolayı H_0 hipotezi kabul edilmiş, H_1 hipotezi reddedilmiş ve değişkenler arasında nedensellik ilişkisinin olmadığı görülmüştür.

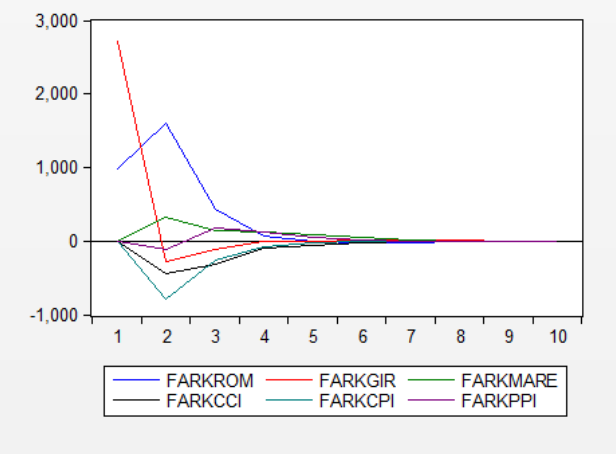
Tablo 93: VAR Granger Nedensellik/Block Exogeneity Wald Testi (Model 3)

Tarih: 12/05/17 Saat: 22:40				
Örneklem (Düzeltilmiş): 2011M09 2017M09				
Dahil Edilen Gözlem Sayısı: 71				
Bağımlı Değişken: FARKROM				
Hariç Değer	**Ki Kare**	**Serbestlik Derecesi**	**P İstatistik**	**Nedensellik Sonucu**
FARKGIR	3.509569	1	0.0610	NEDENİ DEĞİLDİR
FARKMARE	0.011576	1	0.9143	NEDENİ DEĞİLDİR
FARKCCI	0.880909	1	0.3480	NEDENİ DEĞİLDİR
FARKCPI	2.457917	1	0.1169	NEDENİ DEĞİLDİR
FARKPPI	2.852975	1	0.0912	NEDENİ DEĞİLDİR

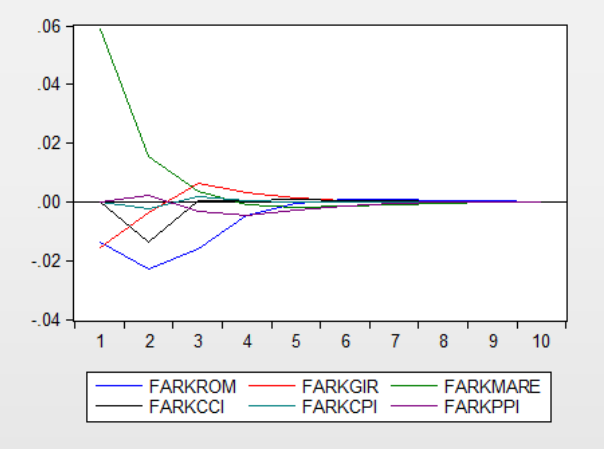
Hepsi	11.13508	5	0.0488	
Bağımlı Değişken: FARKGIR				
Hariç Değer	**Ki Kare**	**Serbestlik Derecesi**	**P İstatistik**	**Nedensellik Sonucu**
FARKROM	26.91472	1	0.0000	NEDENİDİR
FARKMARE	0.645275	1	0.4218	NEDENİ DEĞİLDİR
FARKCCI	1.627109	1	0.2021	NEDENİ DEĞİLDİR
FARKCPI	4.895577	1	0.0269	NEDENİDİR
FARKPPI	0.133587	1	0.7147	NEDENİ DEĞİLDİR
Hepsi	32.80643	5	0.0000	
Bağımlı Değişken: FARKMARE				
Hariç Değer	**Ki Kare**	**Serbestlik Derecesi**	**P İstatistik**	**Nedensellik Sonucu**
FARKROM	8.876429	1	0.0029	NEDENİDİR
FARKGIR	0.028150	1	0.8668	NEDENİ DEĞİLDİR
FARKCCI	3.371365	1	0.0663	NEDENİ DEĞİLDİR
FARKCPI	0.156081	1	0.6928	NEDENİ DEĞİLDİR
FARKPPI	0.089644	1	0.7646	NEDENİ DEĞİLDİR
All	13.78015	5	0.0171	
Bağımlı Değişken: FARKCCI				
Hariç Değer	**Ki Kare**	**Serbestlik Derecesi**	**P İstatistik**	**Nedensellik Sonucu**
FARKROM	0.480571	1	0.4882	NEDENİ DEĞİLDİR
FARKGIR	0.797286	1	0.3719	NEDENİ DEĞİLDİR
FARKMARE	2.599422	1	0.1069	NEDENİ DEĞİLDİR
FARKCPI	0.286555	1	0.5924	NEDENİ DEĞİLDİR
FARKPPI	0.029789	1	0.8630	NEDENİ DEĞİLDİR
Hepsi	4.657105	5	0.4591	
Bağımlı Değişken: FARKCPI				
Hariç Değer	**Ki Kare**	**Serbestlik Derecesi**	**P İstatistik**	**Nedensellik Sonucu**
FARKROM	0.918642	1	0.3378	NEDENİ DEĞİLDİR
FARKGIR	2.724798	1	0.0988	NEDENİ DEĞİLDİR
FARKMARE	0.841734	1	0.3589	NEDENİ DEĞİLDİR
FARKCCI	3.697641	1	0.0545	NEDENİ DEĞİLDİR
FARKPPI	1.275777	1	0.2587	NEDENİ DEĞİLDİR
Hepsi	12.48259	5	0.0287	
Bağımlı Değişken: FARKPPI				
Hariç Değer	**Ki Kare**	**Serbestlik Derecesi**	**P İstatistik**	**Nedensellik Sonucu**
FARKROM	2.773243	1	0.0959	NEDENİ DEĞİLDİR
FARKGIR	0.131844	1	0.7165	NEDENİ DEĞİLDİR
FARKMARE	0.626706	1	0.4286	NEDENİ DEĞİLDİR
FARKCCI	1.120432	1	0.2898	NEDENİ DEĞİLDİR
FARKCPI	0.030773	1	0.8607	NEDENİ DEĞİLDİR
Hepsi	6.489702	5	0.2614	

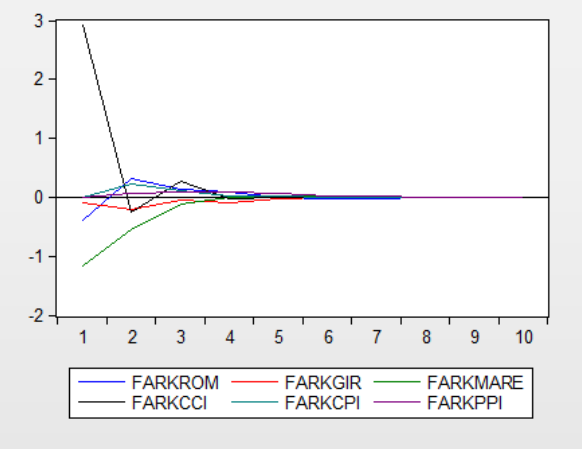

Şekil 82: FARKROM Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği (Model 3)

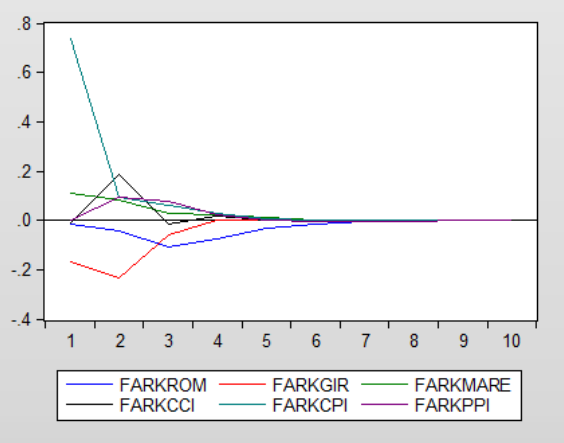

Şekil 83: FARKGIR Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği (Model 3)

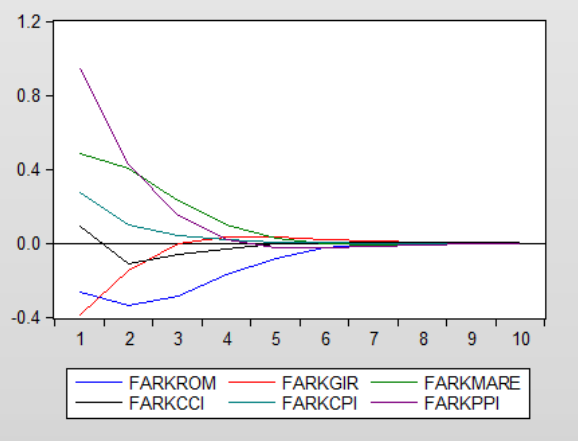

Şekil 84: FARKMARE Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği (Model 3)

Şekil 85: FARKCCI Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği (Model 3)

Şekil 86: FARKCPI Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği (Model 3)

Şekil 87: FARKPPI Değişkeninin Cholesky Standart Hatasına Tepki Grafiği (Model 3)

SONUÇ

TCMB'nin geleneksel olmayan politika araçları arasında sayılan ROM'un doğrudan ve dolaylı etkilerini araştırmak üzere oluşturulan panel veri analiz ile değişkenlerin özellikle belirli dönemlerde (2013, 2015 ve 2016 yıllarında) yüksek volatilite etkisine maruz kaldığı gözlemlenmiştir. Değişkenlerde dönemsel olarak gerçekleşen dalgalanmaları (fluctuation) gösteren En Küçük Kareler (NLS ve ARMA) yöntemi volatilite etkisini doğrulamıştır.

Söz konusu volatilite etkisini ortadan kaldıracak şekilde en uygun ARCH modelini belirlemek üzere her bir değişkene sırasıyla PARCH, COMPONENT ARCH(1,1), EGARCH, TARCH, ARCH(1)GARCH(1) ve ARCH(5)GARCH(0) modelleri uygulanmıştır. En uygun modelin belirlenmesinde en düşük Akaike, Schwarz ve Hannan-Quinn kriteri veren model en uygun model olarak seçilmiş ve modele 36 gecikme ile sıralı korelasyon içerip içermediğini belirlemek üzere test uygulanmış, korelasyonun belirlenmesinde P olasılık değerlerinin 0,05'ten büyük olması halinde hipotezin korelasyon içermediği kabul edilmiştir. ARCH etkisi içerdiği tespit edilen değişkenler için söz konusu etkiyi ortadan kaldıran en uygun modeller aşağıda yer almaktadır. Bununla birlikte değişkenlerin ardışık bağıntı içerip içermediği test edildikten sonra artık değerlerin normallik dağılımına bakılmıştır. Yapılan test sonucunda P olasılık değerlerinin yüzde 5'in üzerinde çıkması verilerin normal dağılım gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Tablo 94: ARCH Etkisi ve Normallik Dağılımı Özet Tablosu

	ROM	**GIR**	**CCI**	**CPI**	**MARE**	**PPI**
En Uygun ARCH Model	ARCH(1) GARCH(1)	ARCH Etkisi İçermez	ARCH Etkisi İçermez	ARCH Etkisi İçermez	ARCH(5) GARCH(0)	EGARCH
Normallik Dağılımı	Normal Dağılım Gösterir	Normal Dağılım Gösterir	Normal Dağılım Göstermez	Normal Dağılım Gösterir	Normal Dağılım Gösterir	Normal Dağılım Gösterir

Normallik dağılımının ardından varyans ayrıştırma modelleri kurularak her bir değişkende 12 aylık süre zarfında gözlemlenen değişimin diğer değişkenler üzerindeki etkisi ortaya konulmuştur. Yapılan inceleme neticesinde ROM'daki

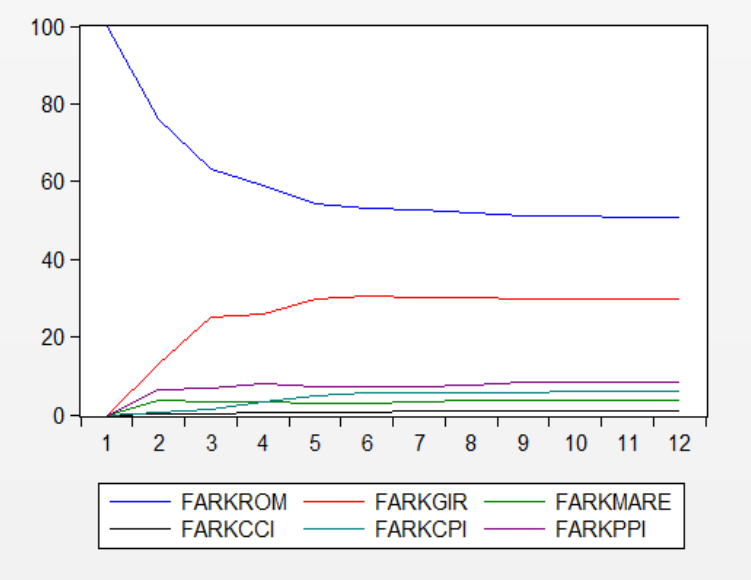
değişimin Brüt Uluslararası Rezervler üzerindeki etkisi birinci ay yüzde 13, ikinci ay yüzde 25, üçüncü ay yüzde 26, dördüncü ay yüzde 29, beşinci ve altıncı ay yüzde 30 gerçekleşmiş olup yedi – on ikinci aylar arasında yüzde 29 düzeyinde sabit kalmıştır. ROM'daki değişimin Ortalama Aylık Döviz Kuru üzerindeki etkisi birinci aydan itibaren yüzde 3 düzeyinde gerçekleşmiş ve on iki ay süresince çok düşük ölçüde değişmelerle sabit kalmıştır. ROM'daki değişimin Tüketici Güven Endeksi üzerindeki etkisi birinci ay yüzde 0,06, ikinci ay yüzde 0,05, üçüncü aydan itibaren on iki aylık dönemde yüzde 0,70 ile yüzde 1,15 arasında değişim göstermiştir. Mekanizmadaki değişimin Tüketici Fiyat Endeksi üzerindeki etkisi birinci ay yüzde 0,63, ikinci ay yüzde 1,40, üçüncü ay yüzde 3,17, dördüncü ay yüzde 4,80, gerçekleşmiş olup beşinci – on ikinci aylar arasında yüzde 5,58 ile yüzde 5,96 arasında dalgalanma göstermiştir. ROM'daki değişimin Yurt İçi Üretici Fiyatları üzerindeki etkisi birinci ay yüzde 6,28, ikinci ay yüzde 6,89, üçüncü aydan itibaren on iki aylık dönemde yüzde 7,95 ile yüzde 8,48 arasında değişim göstermiştir.

Tablo 95: Rezerv Opsiyon Mekanizması Varyans Ayrıştırma Modeli Özet Tablosu

Dönem	Standart Hata	FARKROM	FARKGIR	FARKMARE	FARKCCI	FARKCPI	FARKPPI
1	1623.185	100.0000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000
2	1957.717	76.19183	13.04334	3.773956	0.066943	0.639194	6.284731
3	2155.870	63.23358	25.06797	3.335362	0.055681	1.407764	6.899643
4	2281.789	58.94003	26.00283	3.220786	0.702322	3.178787	7.955248
5	2441.913	54.43350	29.86114	2.976241	0.755357	4.801393	7.172372
6	2469.819	53.22214	30.46863	2.947066	0.761031	5.586784	7.014350
7	2505.031	52.83549	30.19904	3.140287	0.837401	5.823663	7.164116
8	2529.993	52.13313	29.99825	3.738207	0.872927	5.820406	7.437079
9	2551.837	51.24603	29.95728	3.740722	0.858048	5.826606	8.371315
10	2556.217	51.08149	29.86729	3.732360	0.925132	5.961799	8.431932
11	2558.976	50.97140	29.81496	3.725200	1.063111	5.972278	8.453047
12	2561.900	50.88629	29.74978	3.749363	1.164840	5.965765	8.483958

ROM'daki değişimin diğer değişkenler üzerindeki etkisini Cholesky standart hatasına tepki şeklinde gösteren etki tepki grafiği incelendiğinde mekanizmanın en etkin olduğu değişkenin Brüt Uluslararası Rezervler olduğu ve özellikle ilk beş ayda yüzde 30 düzeyinde etkili olduğu, sonraki dönemde söz konusu etkinin sabit kaldığı,

diğer değişkenler üzerindeki etkinin ise ikinci aydan itibaren yüzde 3 ile yüzde sekiz düzeyi arasında sabit kaldığı ve 12 ay süresince değişmediği gözlemlenmiştir (bkz. Şekil: 86)

Şekil 88: Varyans Ayrıştırma Etki Tepki Özet Grafiği

ARCH etkisi içeren değişkenlerin ARCH etkisinden arındırılmasında en uygun model olarak tespit edilen volatilite modellerinin uygulanması neticesinde söz konusu değişkenler tekrar varyans ayrıştırmaya tabi tutulmuş ve volatilite etkisi ortadan kaldırıldıktan sonra ROM'daki yaşanan değişimin değişkenler üzerindeki etkisi gözlemlenmiştir. Yapılan gözlem sonucunda, en iyi modeller ile yapılan varyans ayrıştırma modelinde de ROM'daki yaşanan yüzde 75 oranındaki değişimin Brüt Uluslararası Rezervler üzerindeki etkisinin ilk aydan itibaren altıncı ayın sonuna kadar yüzde 25 düzeyinde olduğu ve altıncı aydan itibaren on ikinci ayın sonuna kadar ise giderek azaldığı gözlemlenmiştir.

Değişkenler arasındaki eşbütünleşme ilişkisi Johansen Eşbütünleşme Testi ile incelenmiş ve bütün değişkenler arasında uzun dönemli eşbütünleşme ilişkisi olduğu, uzun dönemde verilerin eşbütünleşik olduğu görülmüştür. Değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi ise VAR Granger Nedensellik/Block Exogeneity Wald Testi ile incelenmiş ve değişkenler arasında nedensellik ilişkisi bulunmadığı yani bir değişkenin diğer bir değişkenin nedeni olmadığı görülmüştür (bkz. Tablo 96)

Tablo 96: Eşbütünleşme, Nedensellik ve Hata Terimleri Özet Tablosu

	BAĞIMLI DEĞİŞKEN	**BAĞIMSIZ DEĞİŞKENLER**				
		GIR	**CCI**	**CPI**	**MARE**	**PPI**
Johansen Eşbütünleşme	**ROM**	Var	Var	Var	Var	Var
Granger Nedensellik		Nedeni Değildir	Nedeni Değildir	Nedeni Değildir	Nedeni Değildir	Nedeni Değildir
Hata Terimi Çalışma Koşulu		Koşulu Sağlar	Koşulu Sağlamaz	Koşulu Sağlar	Koşulu Sağlamaz	Koşulu Sağlamaz

Yapılan Hata Düzeltme Modeli Testi sonucunda Hata Terimlerinin katsayılarının -1 ile 0 arasında olma koşulunu (-0,958770) ve P Olasılık değerlerinin 0,05'ten küçük (anlamlı) olma koşulunun her ikisini birlikte sağlayan sadece FARKGIR (P=0,0000) ve FARKCPI (P=0,0258) değişkenleri olduğu (H_0 hipotezi red, H_1 hipotezi kabul), diğer değişkenler için ise hata düzeltme modelinin anlamlı sonuç vermediği görülmüştür (H_0 hipotezi kabul, H_1 hipotezi red). H_1 hipotezi kabul edilen FARKGIR ve FARKCPI değişkenleri için hata düzeltme modelindeki hata terimlerinin katsayısının değerine bakarak (Coefficient=-0,958770) FARKGIR ve FARKCPI değişkenlerindeki değişmenin FARKROM üzerindeki bir dönemlik bozulma etkisinin bir sonraki dönemde yüzde 95 oranında düzeleceği söylenebilir.

Sonuç olarak, TCMB'nin dolaylı bir politika aracı olarak kullanımda tuttuğu ROM'un etki süresinin ilk üç ayda özellikle Brüt Uluslararası Rezervler üzerinde yaklaşık yüzde 25 olduğu ve bu etkinin beşinci aydan itibaren bu seviyede yatay bir seyir izlediği, Brüt Uluslararası Rezervlerden sonra en büyük etkinin Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi üzerinde olduğu (yüzde 8), bundan sonra sırasıyla Tüketici Fiyat Endeksi (yüzde 5), Aylık Ortalama Döviz Kuru (yüzde 3) ve Tüketici Güven Endeksi (yüzde 1) etkili olduğu gözlemlenmiştir. Bu nedenle ilgili politika aracının ölçümlenen değişkenler üzerinde bir ay gibi kısa vadeli bir etki süresine sahip olması; ancak söz konusu etkinin beşinci aydan itibaren durağan bir seyir izlemesi, Merkez Bankası'nın uzun dönemli politika hedeflerine ulaşmada alternatif araçlar tercih etmesi ihtiyacını doğurmaktadır. Söz konusu politika aracının etki süresi kısa olsa da fiyat istikrarı ve finansal istikrarın sağlanmasında bir geçiş aracı olarak kullanılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

AKÇAY, Memduh Aslan, *Para Politikası Araçları: Türkiye ve Çeşitli Ülkelerdeki Uygulamalar*, (Devlet Planlama Teşkilatı Uzmanlık Tezi), Ankara: 1997.

AKGÜÇ, Öztin, **Türkiye'de Bankacılık**, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1989.

AKYAZI, Haydar, "Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası ile Federal Rezerv Sisteminin Karşılaştırılması", *Bankacılar Dergisi*, Sayı 36, 2001.

ALPER, Koray, Hakan KARA ve Mehmet YÖRÜKOĞLU, "Sermaye Akımlarının Etkilerini Yumuşatmaya Yönelik Yeni Bir Para Politikası Aracı: Rezerv Opsiyon Mekanizması", *İktisat ve Toplum Dergisi*, Sayı 25, 2012.

ALSENİA, Alberto ve Lawrence SUMMERS, "Central Bank Independence and Macroeconomic Performance: Some Comparative Evidence", *Journal of Money, Credit and Banking*, Vol. 25, No: 2, 1993.

ALTUNÖZ, Utku, "Türkiye'de Banka Kredi Kanalının Etkinliği Üzerine Ampirik Bir Çalışma: Kredi Tayınlaması", *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı 37, Temmuz – Ağustos 2013.

ALTUNTAŞ, Özgür, "Merkez Bankası Bağımsızlığı: Avrupa Merkez Bankası ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Karşılaştırması", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 12, 2012.

ALZGHOOL, Raed ve Loai M. AL-ZUBİ, "Semi-Parametric Estimation for ARCH Models", *Alexandria Engineering Journal*, 2016.

AYBUK DUYGULU, Aylin, "Döviz Kuru İstikrarının Ekonomik İstikrar Açısından Değerlendirilmesi", *Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt 13, Sayı 1, 1998.

AYYILDIZ ONARAN, Zahide, "Para Politikasına Yeni Bir Bakış: Merkez Bankası Bağımsızlığı", Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995.

BARIŞIK, Salih, "Merkez Bankası Bağımsızlığı, Makroekonomik Etkileri ve 2001 tarihli TCMB Kanununun Yansımaları", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt 59, Sayı 3, 2004.

BAUMOL, William J. ve Alan S. BILINDER, **Economics, Principles and Policy**, San Diego: Harcourt Brace Jovanovich, 1985.

Benjamin, BORN, Michael EHRMANN ve Marcel FRATZSCHER, "Central Bank Communication on Financial Stability", *European Central Bank Working Paper Series*, No: 1332, April 2011.

BIS, *Central Bank and Monetary Authority Websites*, https://www.bis.org/cbanks.htm?m=2%7C9 , (01.01.2017).

BIS, *Triennial Central Bank Survey: Global Foreign Exchange Market Turnover in 2016*, https://www.bis.org/publ/rpfxf16fxt.pdf , (15.08.2017).

BLINDER, Alan S., **Central Banking in Theory and Practice, Cambridge**: The MIT Press, 1998.

BOIVIN, Jean, Michael T. KILEY ve Frederic S. MISHKIN, "How Has The Monetary Transmission Mechanism Evolved Over Time", *National Bureau of Economic Research Working Paper Series*, No: 15879, April 2010.

BOLLERSLEV, Tim, "Generalized Autoregressive Conditional Heteroskedasticity", *Journal of Econometrics*, Vol. 31 1986.

BÜYÜKSARAÇ, Doruk ve Özgür ÖZEL, *Rezerv Opsiyonu Mekanizması ve Optimal Rezerv Opsiyonu Katsayılarının Hesaplanması*, (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Çalışma Tebliği), Ankara: 2012, Sayı 12/32.

CENGİZ, Vedat, "Parasal Aktarım Mekanizması İşleyişi ve Ampirik Bulgular", *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı 33, Temmuz – Aralık 2009.

CUKİERMAN, Alex, "Central Bank Independence and Monetary Control", *The Economic Journal*, Vol. 104, No: 427, 1994.

CUKİERMAN, Alex, Steven B. WEBB ve Bilin NEYAPTI, "Measuring the Independence of Central Banks and Its Effect on Policy Outcomes", *The World Bank Economic Review*, Vol. 6, No: 3, 1992.

ÇİNER, Güler, "Merkez Bankalarının Bağımsızlık Sorunu Çerçevesinde TCMB'nin İncelenmesi", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997.

DİCKEY, David A. ve Wayne A. FULLER, "Likelihood Ratio Statistics for Autoregressive Time Series with a Unit Root," *Econometrica*, Vol. 49, No: 4, July, 1981.

DİNÇER, Ahmet, "Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası ile Avrupa Merkez Bankasının Bağımsızlık Yönünden Karşılaştırılması", *İktisat İşletme ve Finans Dergisi*, Sayı 220, 2004.

DİNLER, Zeynel, **İktisada Giriş**, Bursa: Ekin Basım Yayın, 2014.

EĞİLMEZ, Mahfi, **Ekonomide Analiz: Örnek Olaylar ve Çözümler**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2016.

ENGLE, Robert F., "Autoregressive Conditional Heteroscedasticity with Estimates of the Variance of United Kingdom Inflation", *Econometrica*, Vol. 50, No: 4, July, 1982.

ERÇEL, Gazi, "Türkiye'de Para Politikası Uygulamaları ve Etkileri", *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası*, http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect /743e1063-f820-4996-8990-4e4cccb7c75b/siyasal.pdf?MOD=AJPERES& CACHEID=743e1063-f820-4996-8990-4e4cccb7c75b , (11.11.2016).

EROĞLU, Nadir ve İlhan EROĞLU, "Merkez Bankası Bağımsızlığı ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının Bağımsızlık Tartışması Üzerine Bir Değerlendirme", *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 19, 2010.

EVIEWS, *Additional ARCH Models*, http://www.eviews.com/help/helpintro.html #page/content/arch-Additional_ ARCH_Models.html, (15.12.2017).

FISCHER, Stanley, "Modern Approaches to Central Banking", *National Bureau of Economic Research Working Paper Series*, No: 5064, March 1995.

FRANKEL, Jeffreyi, Sergio L. SCHMUKLER ve Luis SERVEN, "Global Transmission of Interest Rates: Monetary Independence and Currency Regime", *Journel of International Money and Finance*, No: 23, 2004.

GOODHART, C.A.E., "The Future of Central Banking", LSE *Financial Markets Group Special Paper Series*, No: 162, 2005.

GRANGER, C.W.J., "Investigating Causal Relations by Econometric Models and Cross-Spectral Methods", *Econometrica*, Vol. 37, No: 3, July, 1969.

GRANGER, C.W.J. ve Zhuanxin DİNG, "Some Properties of Absolute Return: An Alternative Measure of Risk", *Annales d'Ecomie et de Statistique*, No: 40, October - December, 1995.

GRAY, Simon, "Central Bank Balances and Reserve Requirements", *International Monetary Fund Working Paper Series*, No: 11/36, February 2011.

GREENSPAN, Alan, "*Opening Remarks to the 1996 Jackson Hole Symposium", Achieving Price Stability*, https://www.kansascityfed.org/publicat /sympos/1996/pdf/s96green.pdf , (30.07.2017).

JOHANSEN Soren ve Katarina JUSELİUS, "Maximum Likelihood Estimation and Inferences on Cointegration with Application to the Demand for Money", *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, Vol. 52, No: 2, July, 1990.

KAYA, Zekayi, "Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının Bağımsızlığı ve Enflasyon İlişkisi", Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

KEYDER, Nur, **Para (Teori – Politika – Uygulama)**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2005.

KRUGMAN, Paul ve Robin WELLS, **Makro İktisat**, Fuat OĞUZ vd. (çev.), Ankara: Palme Yayıncılık, 2011.

LUO, Lingling, Sattayatham PAİROTE ve Ratthachat CHATPATANASİRİ, "GARCH-Type Forecasting Models for Volatility of Stock Market and MCS Test", *Communications in Statistics - Simulation and Computation*, Vol. 46, 2017.

MISHKIN, Frederic S., "Symposium on the Monetary Transmission Mechanism", *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 9, No: 4, Fall 1995.

MISHKIN, Frederic S., Para **Politikası Stratejisi**, Ömer Faruk ÇOLAK ve Alparslan ZENGİN (çev.), Ankara: Efil Yayınevi, 2014.

MISHKIN, Frederic S., Para**, Bankacılık ve Finansal Piyasalar İktisadı**, Nazım ENGİN (çev.), İstanbul: Akademi Yayıncılık, 2011.

MISHKIN, Frederic S., "Inflation Targeting in Emerging Market Countries", *National Bureau of Economic Research Working Paper Series*, No: 7618, March 2000.

NELSON, Daniel B., "Conditional Heteroskedasticity in Asset Returns: A New Approach", *Econometrica*, Vol. 59, No: 2, March, 1991.

OKTAR, Suat, **Merkez Bankalarının Bağımsızlığı**, İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi, 1996.

ORHAN, Osman Z. ve Seyfettin ERDOĞAN, **Para Politikası**, Ankara: Yazıt Yayın Dağıtım, 2007.

ÖÇAL, Tamer ve Ömer Faruk ÇOLAK, **Para – Banka**, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 1988.

ÖNDER, Timur, *Para Politikası: Araçları, Amaçları ve Türkiye Uygulaması*, (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Uzmanlık Tezi), Ankara: 2005.

ÖZATAY, Fatih, **Parasal İktisat (Kuram ve Politika)**, Ankara: Efil Yayınevi, 2015.

ÖZCAN, Serkan, *Para Politikası Tercihleri ile Finansal İstikrar Arasındaki İlişki: Enflasyon Hedeflemesi Politikasında Finansal İstikrar ve Türkiye Analizi*, (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Uzmanlık Tezi), Ankara: 2006.

PARASIZ, İlker, **Modern Bankacılık: Teori ve Uygulama**, Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları, 2014.

PARASIZ, İlker, **Para Banka ve Finansal Piyasalar**, Bursa: Ezgi Kitabevi, 2009.

PAYA, Merih, **Para Teorisi ve Para Politikası**, İstanbul: Türkmen Kitabevi, 2013.

PERERA, R. A. Anil, "Monetary Policy in Turbulent Times: Impact of Unconventional Monetary Policies", http://www.cbsl.gov.lk/pics_n_docs/ 10_pub/_docs/IRC/2010/Unconventional_Monetary_Policies_Full.pdf, (10.08.2017).

PETURSSON, Thorarinn G., "The Transmission Mechanism of Monetary Policy: Analysing The Financial Market Pass-Through", *Central Bank of Iceland Working Paper Series*, No: 14, November 2001.

PINAR, Abuzer ve Bahar ERDAL, **Para Banka Mali Kuruluşlar ve Uluslararası Mali Sistem Teori Uygulama**, Ankara: Naturel Kitap Yayın Dağıtım, 2008.

SAMUELSON, Paul A., İktisat, Demir DEMİRGİL (çev.), İstanbul: Menteş Kitabevi, 1970.

SCHWERT, G. William, "Why Does Stock Market Volatility Change Over Time?", *The Journal of Finance*, Vol. 4, No: 5, December, 1989.

SERİN, Vildan, **Para Politikası**, İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 440, 1987.

SEYREK, İsmail, Mehmet DUMAN ve Murat SARIKAYA, "Parasal Aktarım Mekanizması ve Para Politikası Aracı: Türkiye'de Aktarım Mekanizması", *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1, 2004.

TALASLI, İsmail Anıl, *Türkiye'de Bankacılık Sistemi Zorunlu Karşılık Yönetimi*, (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Uzmanlık Tezi), Ankara: 2012.

TAYLOR, John B., "The Monetary Transmission Mechanism: An Empirical Framework", *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 9, No: 4, Fall 1995.

TCMB, *Açık Piyasa İşlemleri Uygulama Talimatı*, http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/ 8adb5929-abd0-4e86-9ace-

ffba079a1e50/pgmapi1.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=8adb5929-abd0-4e86-9ace-ffba079a1e50 , (01.09.2017).

TCMB, *Avrupa Merkez Bankası ve Ekonomik ve Parasal Birlik*, http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/73c550c1-cf87-4104-8559-5efe575f8d73/AMB_ve_EMU. pdf?MOD=AJPERES , (05.01.2017).

TCMB, *Aylık Bülten*, Sayı: 28, Aralık 2012.

TCMB, *Dünden Bugüne Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası*, Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Yayınları, 2008.

TCMB, *Finansal İstikrar: Türkiye'de Finansal İstikrar Gelişmeleri*, http://tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/f23af107-3ac4-408d-82a1-41fe4588 f80c/TCMB_KITAPCIK_2014.pdf?MOD=AJPERES, (15.08.2017).

TCMB, *Parasal Aktarım Mekanizması*, http://tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/8cdd0f38-142f-493b-b489-bdc0111491bb/ParasalAktarim.pdf?MOD=AJPERES , (01.08.2017).

TCMB, *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası ve Bağımsızlık*, http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/5ad2e20a-6e8a-4282-809f-b1da6d0b9c72/01.pdf?MOD , (01.01.2017), s. 5.

TOKSÖZ GÜR, Ekin, *Kredi Kanalının Etkin Çalışması ve Türkiye Uygulaması*, (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Uzmanlık Tezi), Ankara: 2003.

UZUNOĞLU, Sadi, **Bankacılığa Giriş**, İstanbul: Literatür Yayıncılık, 2014.

ÜNSAL, Erdal M., Makro **İktisat**, Ankara: İmaj Yayıncılık, 2009.

VURAL, Umut, *Geleneksel Olmayan Para Politikalarının Yükselişi*, (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Uzmanlık Tezi), Ankara: 2013.

WRIGHTSMAN, Dwayne, **An Introduction to Monetary Theory and Policy**, New York: The Free Press, 1975.

YAY, Gülsün Gürkan, "Para Politikası Stratejileri ve Enflasyon Hedeflemesi", *İktisat Dergisi*, Sayı 470 – 471, Şubat – Mart 2006.

YAY, Gülsün Gürkan, **Para ve Finans Teori Politika**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015.

YAZGAN, Arzu, *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın Avrupa Merkez Bankaları Sistemi'ne Uyumu*, (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Uzmanlık Tezi), Ankara: 2003.

YÜKSEL, Ali Sait, **Merkez Bankasının Özerkliği ve Özellikle Enflasyonist Ekonomilerdeki İşlevleri**, İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları, No: 528, 1993.